

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

28. årgang

Sønderjysk Almanak

2021

SØNDERJYDSK SKOLEFORENING

Vil du være med til at støtte danskheden i grænselandet?

Så bliv medlem af Grænseforeningen og deltag i spændende aktiviteter i din lokalforening. Du får også tilsendt Grænsen, et magasin om mindretal, sprog og kultur, der udkommer seks gange om året.

Meld dig ind via vores hjemmeside eller kontakt en lokalforeningsformand i dit område.

www.graenseforeningen.dk

Aabenraa Jens Overgaard
jensovergaard49@gmail.com • tlf. 4010 8142

Haderslev Peter Popp Andersen
kapopp@outlook.dk • tlf. 2066 7622

Sønderborg Kirsten Fanø Clausen
kifanoe@gmail.com • tlf. 6177 8515

Tønder Marie Stamp
stamp.marie02@gmail.com • tlf. 2074 6088

Rødding - Vejen Hans Harald Sørensen
hhs111@gmail.com • tlf. 5154 2075

Kolding og omegn Henning Haugaard
haugaardkolding@mail.tele.dk • tlf. 5118 2978

Det er Grænseforeningens formål at støtte danskheden i grænselandet, særligt syd for grænsen, at udbrede kendskabet til grænselandets forhold samt at bevare og styrke dansk sprog og kultur.

GRÆNSEFORENINGEN
for en åben danskhed

Sønderjysk Almanak

28. årgang

2021

Udgivet af Sønderjysk Skoleforening

Sønderjysk Almanak

28. udgave - Udgivet af Sønderjyds Skoleforening

Redaktion:

Britta Slot Johnsen (ansvarshavende redaktør)

Inger Rahbek Andersen (håndbog og vejviser)

Mariane Jørgensen (kalender og almanak)

Poul Krebs Lange (mindeord)

Povl Christian Callesen (annoncer)

Anne Møllergaard (regnskab)

Anders Schaltz Andersen

Georg Bendix

Peder Møltesen Ravn

Almanakkens mailadresse:

soenderjyskalmanak@outlook.dk

Layout og opsætning:

Elin Brodersen, Aabenraa, Godt Grafisk, www.GodtGrafisk.dk

Tryk og bogbind:

Mohr Dieck Tryk, Aabenraa, www.mohrDieck.dk

Ekspedition:

Mariane Jørgensen, Jægerskoven 39, 6520 Toftlund, tlf. 6049 5585, mail: mariane6520@gmail.com

Pris

Pris i boghandel: kr. 100,-

Pris for abonnenter: kr. 80,- (ved forsendelse + kr. 60,-)

Abonnement kan tegnes på www.sønderjyskalmanak.dk

- eller ved henvendelse til Anne Møllergaard, Provst Petersensvej 3, 6270 Tønder, tlf. 3056 3279, mail: jmøllergaard@mail.dk

Betaling kan også foregå via mobilepay: 581 761

Forside:

Rønshoved Højskole

ISBN:

978-87-972287-0-8

Godt Grafisk

www.GodtGrafisk.dk

Grafisk design
Tryksager
Reklameskilte

Elin Brodersen

Langbjergvej 2
6200 Aabenraa
Mobil 6126 9117
elin@godtgrafisk.dk

Indholdsfortegnelse

Forord	5	Poul Krebs Lange:	
Almanak		En frisisk genforeningsplakat.....	159
Kalenderen	6	Willy Freese: Sillerup Mølle.....	164
Solens op- og nedgang	30	Gert Møbes: Jensine af Haderslev.....	169
Højvande ved Vestkysten	31	Dan Obling: Sikringsstilling Nord	
Stjernesked	32	- en tysk befæstningslinje fra	
Formørkelser i året 2021	33	1. Verdenskrig i Sønderjylland	179
Artikler		Peder Moltesen Ravn:	
Inger Rahbek Andersen: Prolog:.....	35	Sønderjydsk Skoleforening	
Lis Mikkelsen: For 50 år siden.....	36	Formandens beretning 2020	187
Andreas L. Andreassen: Søndagsturen.....	57	Mindeord	
Årets skole: Thue Kjærhus:		Gerda Holm	191
Rønshoved Højskole - Højskolen ved		Lisa Irene Nielsen.....	192
Flensborg Fjord.....	64	Karen Bagge Hansen	193
Emma Emilie Jørgensen: Den nære fortid,		Karen Margrethe Vollertsen.....	194
Vinderbidrag fra Skoleforeningens		Håndbog og vejviser	
Artikelkonkurrence	69	Det Danske Kongehus	195
Inger Lauridsen: Agnes Smidt	72	Regeringen Mette Frederiksen	196
Poul Krebs Lange: Hindemade	79	Valg i Sydslesvig	197
TEMA: De passer på fortiden		Sydslesvig-udvalget.....	197
Britta Slot Johnsen: Hvem passer		Familieretshuset	198
på fortiden og hvordan gør de det?.....	86	Region Syddanmark	198
Carsten Porskrog Rasmussen:		Sønderjyske regions-	
100 år med Danmark		medlemmer 2018-2021.....	198
- Sønderjylland siden Genforeningen		Region Sønderjylland-Schleswig	199
- Ny udstilling på Sønderborg Slot.....	92	Kommuner i Sønderjylland	199
Stina Troldtoft Andersen:		Foreninger, organisationer,	
Opdag den skjulte Vestkyst	96	institutioner m.v.	200
Tove Rasmussen: Egnsmuséet		Kirkelige foreninger og organisationer.....	204
Jacob Michelsens gård (JMG)	105	Fonde	205
Mads Mikkel Tørsleff:		Danske og frisiske foreninger og	
Museum Oldemorstof		institutioner i Sydslesvig	205
- egns- og grænsemuséet i Padborg.....	112	Musik, teater og kunst.....	209
Britta Slot Johnsen:		Lokalhistoriske foreninger,	
I Rens har de en fiks tre-i-en-løsning	117	arkiver og samlinger.....	210
Henry Amnitzbøl: Kongeåmuséet		Biblioteker	217
og Lokalhistorisk Arkiv i Vamdrup.....	122	Frie skoler	218
Lis Mikkelsen: Vi passer på fortiden	129	Kirkemusikskoler	221
Mary-Anna Wraae Larsen: Smid ikke væk		Vandrerhjem.....	221
- bevar fortiden for eftertiden.....	134	Muséer m.v.....	223
Martin Bo Nørregaard og Klaus Tolstrup		Museer m.v. i Sydslesvig.....	226
Petersen: Historiehjørnet i Flensborg		Jagt.....	231
- De historiske afdelinger på Dansk		Jagttider og fredningsbestemmelser.....	231
Centralbibliotek i Flensborg	140	Ferieplan for skolerne i Sydslesvig 2021.....	238
Frede R. Tychsen:		Flagregler.....	239
Historisk Samfund for Als og Sundeved ..	146	Officielle civile flagdage 2021	240

Aktuel dansk topkultur kan også opleves syd for grænsen

TEATER - SYMFONIKONCERT - JAZZ OPERA - POP - FILM - FOREDRAG...

...og mange andre kulturtilbud med det ypperste og mest aktuelle som dansk kulturliv har at byde på, kan du også opleve i Flensborg, Slesvig, Husum og andre dele af Sydslesvig.

Se hele vores program for sæsonen 2020/2021 på www.syfo.de/kulturtilbud eller besøg vores facebook-side 'SSF kultur'

Styrk mindretallet
Bliv medlem af
**SYDSLESVIGSK
FORENING**
www.syfo.de

ET OPHOLD DU ALDRIG VIL GLEMME TAG PÅ RØDDING HØJSKOLE I 2021. VI HAR SPÆNDENDE KURSER OG OPLEVELSER FOR BÅDE UNGE OG ÆLDRE.

Forår og efterår har vi lange kurser på 14, 17, 19 eller 24 uger, hvor unge kan gå i dybden med design, tekstil, journalistik, litteratur, politik eller musik og mere end 40 andre fag.

Desuden har vi et bredt udvalg af korte kurser indenfor bl.a. litteratur, politik, natur, tekstil og religion. På Rødding Højskole møder du uanset dit kursusemne, engagerede foredragsholdere og undervisere samt medkursister fra hele landet.

Vi glæder os til at se dig på Rødding Højskole!

Rødding Højskole - 6630 Rødding - kontor@rhskole.dk - 7484 2284 - www.rhskole.dk

Forord

Sønderjysk Almanak udkommer for 28. gang i sin nuværende form som landsdelens almanak og opslagsbog med oplysninger til foreninger, organisationer og alle, som ønsker at vide noget om sønderjyske forhold.

Velkommen til Sønderjysk Almanak 2021. Selv om mangt og meget har været lukket ned i 2020, kan vi heldigvis som sædvanlig udgive en almanak om historie, kultur og natur og folk, der får ting til at ske. Vi skriver bl.a. om en søndagstur på Grænestien og Sikringsstilling Nord fra 1. Verdenskrig. Vi hører om ildsjæle, der har dannet fællesskaber om et skib og en mølle samt en af fortidens ildsjæle: maleren Agnes Smidt.

Dette års tema har vi kaldt »De passer på fortiden«, hvor vi kommer rundt til offentlige og »private« museer, lokalhistoriske arkiver med mere. At passe på fortiden er noget, der engagerer mennesker, både professionelt og personligt, og mange lægger en stor frivillig arbejdsindsats i at passe på fortiden.

Sønderjysk Almanak indeholder endvidere en almindelig kalender, en astronomisk kalender og en tabel over højvandstider ved Vestkysten. Vejviseren indeholder adresser og telefonnumre på bl.a. foreninger, organisationer, skoler og kulturinstitutioner i Sønderjylland og Sydslesvig. Vejviseren bliver løbende forbedret og udbygget, og forslag hertil modtages gerne af redaktionen. Kontakt os på soenderjyskalmanak@outlook.dk Endelig rummer Almanakken mindeord over kendte, afdøde personer fra Sønderjylland og Sydslesvig eller med tilknytning til landsdelen. Udgivelsen af Sønderjysk Almanak er også med til at bidrage til, at unge mennesker fra landsdelen kan få støtte til efterskole- og højskoleophold. Almanakkens hjemmeside er www.sønderjyskalmanak.dk

Forsidebilledet er i år Rønshoved Højskole

Rønshoved Højskole blev grundlagt i 1921 og har i år 100 års jubilæum. Den er en almen grundtvigsk højskole smukt beliggende ved Flensborg Fjord og tilbyder en række forskellige åndelige, kreative, idrætslige og studieforbereende fag. Læs mere om skolen i artiklen »Årets skole«.

Tak for støtte til udgivelsen af Almanakken

Sønderjysk Skoleforening vil gerne her rette en varm tak til de mange, som støtter Almanakken. Det gælder annoncører, det gælder de mange, der beredvilligt har bidraget med indlæg og idéer, og det gælder foreningens tillidsmænd og medlemmer, der med praktisk indsats og opbakning har støttet arbejdet.

Sønderjysk Skoleforening og redaktionen ønsker med Almanakken en glædelig jul og et godt nytår 2020!

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 7 timer 4 min. og tiltager i månedens løb 1 time 29 min.				SOL		MÅNE		
				OP	NED	OP	NED	
Fr.	1	Nytårsdag <i>Jesu navn. Luk 2,21</i>	Solens radius 16' 16" Vega kulminerer midnat m.n	UGE 53	08.41	15.46	18.12	10.32
Lø.	2	Abel	Jorden nærmest Solen		08.41	15.47	19.35	10.58
Sø.	3	Helligtrekongers søndag <i>De vise mænd. Matt 2,1-12</i>	Enoch Sirius kulminerer Midnat		08.41	15.48	21.00	11.17
Ma.	4	Methusalem		UGE 1	08.40	15.49	22.25	11.32
Ti.	5	Simeon			08.40	15.51	23.51	11.45
On.	6	Helligtrekonger	Tusmørket varer 48 min. ☉ s.kv. 10.37		08.39	15.52	-	11.58
To.	7	Knud, hertug			08.39	15.54	01.18	12.11
Fr.	8	Erhardt			08.38	15.55	02.47	12.26
Lø.	9	Julianus	☾ nærmest Jorden		08.37	15.57	04.18	12.46
Sø.	10	1. s.e.h.3 k <i>Den tolvårige Jesus i templet. Luk 2,41-52 eller Jesus velsigner de små børn. Mark 10,13-16</i>	Paul eremit		08.36	15.59	05.48	13.13
Ma.	11	Hyginus		UGE 2	08.35	16.00	07.13	13.53
Ti.	12	Reinhold			08.35	16.02	08.24	14.49
On.	13	Hilarius	Tusmørket varer 47 min. ● n.m. 06.00		08.34	16.04	09.16	16.01
To.	14	Felix			08.32	16.06	09.52	17.22
Fr.	15	Maurus			08.31	16.07	10.16	18.45
Lø.	16	Marcellus	Castor kulminerer Midnat		08.30	16.09	10.33	20.07
Sø.	17	2. s.e.h.3 k. <i>Brylluppet i Kana. Joh 2,1-11</i>	Antonius Procyon kulminerer Midnat		08.29	16.11	10.46	21.24
Ma.	18	Prisca		UGE 3	08.28	16.13	10.57	22.39
Ti.	19	Pontianus	Pollux kulminerer midnat		08.26	16.15	11.08	23.52
On.	20	Fabian og Sebastian	Tusmørket varer 45 min. ☽ f. kv. 22.02		08.25	16.17	11.18	-
To.	21	Agnes	☾ fjernest Jorden		08.24	16.19	11.29	01.04
Fr.	22	Vincentius			08.22	16.21	11.42	02.17
Lø.	23	Emerentius			08.21	16.23	11.59	03.30
Sø.	24	Sidste s.e.h.3 k. <i>Forklarelsen på bjerget. Matt 17,1-9</i>	Timotheus Merkur st. østl. Elong		08.19	16.25	12.22	04.44
Ma.	25	Pauli omv.		UGE 4	08.17	16.27	12.54	05.55
Ti.	26	Polycarpus			08.16	16.29	13.39	06.59
On.	27	Chrysostomus	Tusmørket varer 44 min.		08.14	16.31	14.40	07.52
To.	28	Carolus Magnus	☉ f.m. 20.16		08.12	16.34	15.54	08.32
Fr.	29	Valerius			08.11	16.36	17.17	09.01
Lø.	30	Adelgunde			08.09	16.38	18.43	09.22
Sø.	31	Septuagesima <i>Arbejderne i vingården. Matt 20,1-16</i>	Vigilius		08.07	16.40	20.10	09.39

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Fr.	1 Nytårsdag	UGE 53	03:58 16:32
Lø.	2		04:33 17:08
Sø.	3		05:10 17:43
Ma.	4	UGE 1	05:48 18:21
Ti.	5		06:32 19:05
On.	6 Hellig 3 konger		07:21 19:57
To.	7		08:19 21:00
Fr.	8		09:26 22:12
Lø.	9		10:41 23:27
Sø.	10		11:58 -
Ma.	11	UGE 2	00:38 13:09
Ti.	12		01:39 14:11
On.	13		02:32 15:05
To.	14		03:19 15:55
Fr.	15		04:02 16:40
Lø.	16		04:41 17:21
Sø.	17		05:18 17:58
Ma.	18	UGE 3	05:55 18:34
Ti.	19		06:34 19:11
On.	20		07:15 19:52
To.	21		08:02 20:39
Fr.	22		08:56 21:34
Lø.	23		09:58 22:37
Sø.	24		11:07 23:41
Ma.	25	UGE 4	- 12:14
Ti.	26		00:39 13:14
On.	27		01:31 14:07
To.	28		02:18 14:56
Fr.	29		03:02 15:41
Lø.	30		03:44 16:22
Sø.	31		04:24 17:00

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 8 timer 37 min. og tiltager i månedens løb 1 time 59 min.				SOL		MÅNE		
				OP	NED	OP	NED	
Ma.	1	Brigida	Solens radius 16' 14"	UGE 5	08.05	16.42	21.38	09.53
Ti.	2	Kyndelmisse	Deneb kulm. midnat m.n.		08.03	16.44	23.05	10.05
On.	3	Blasius	Tusmørket varer 42 min. ☾ nærmest Jorden		08.01	16.46	-	10.18
To.	4	Veronica	☉ s.kv. 18.37		07.59	16.49	00.33	10.32
Fr.	5	Kprs. Mary	Agathe		07.57	16.51	02.03	10.50
Lø.	6	Prs. Marie	Dorothea		07.55	16.53	03.32	11.14
Sø.	7	Seksagesima	Richard <i>Sædemanden. Mark 4,1-20</i>		07.53	16.55	04.57	11.47
Ma.	8	Corintha		UGE 6	07.51	16.57	06.12	12.36
Ti.	9	Apollonia			07.49	17.00	07.09	13.41
On.	10	Scholastica	Tusmørket varer 41 min.		07.47	17.02	07.50	14.58
To.	11	Euphrosyne	☉ n.m. 20.06		07.45	17.04	08.18	16.20
Fr.	12	Eulalia			07.43	17.06	08.37	17.43
Lø.	13	Benignus			07.40	17.08	08.52	19.02
Sø.	14	Fastelavn	Quinquagesima <i>Esto mihi</i> Valentinus <i>Jesu dåb. Matt 3,13-17</i>		07.38	17.10	09.04	20.19
Ma.	15	Faustinus		UGE 7	07.36	17.13	09.14	21.34
Ti.	16	Hvide tirsdag	Juliane		07.34	17.15	09.24	22.47
On.	17	Aske onsdag	Findanus Tusmørket varer 40 min.		07.31	17.17	09.35	-
To.	18	Concordia	☾ fjernest Jorden		07.29	17.19	09.47	00.00
Fr.	19	Ammon	☉ f. kv. 19.47		07.27	17.21	10.02	01.13
Lø.	20	Eucharias			07.24	17.23	10.21	02.26
Sø.	21	1. s. i. fasten	Quadragesima <i>Invocavit</i> Samuel <i>Jesus fristes i ørkenen. Matt 4,1-11</i>		07.22	17.26	10.49	03.38
Ma.	22	Peters stol		UGE 8	07.19	17.28	11.27	04.45
Ti.	23	Papias			07.17	17.30	12.20	05.42
On.	24	Tamperdag	Matthias Tusmørket varer 39 min. Regulus kulminerer midnat		07.15	17.32	13.29	06.28
To.	25	Victorinus			07.12	17.34	14.49	07.01
Fr.	26	Inger			07.10	17.36	16.16	07.25
Lø.	27	Leander	○ f.m. 09.17		07.07	17.38	17.45	07.44
Sø.	28	2. s. i. fasten	<i>Reminiscere</i> Øllegård <i>Den kana'anæriske kvinde. Matt 15,21-28</i>		07.05	17.41	19.15	07.58

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Ma. 1	UGE 5	05:02	17:35
Ti. 2		05:40	18:10
On. 3		06:21	18:49
To. 4		07:06	19:34
Fr. 5	Kronprinsesse Mary	07:59	20:30
Lø. 6	Prinsesse Marie	09:02	21:38
Sø. 7		10:18	22:56
Ma. 8	UGE 6	11:43	-
Ti. 9		00:15	13:02
On. 10	Afstemningsdag 1920	01:24	14:06
To. 11		02:20	15:00
Fr. 12		03:08	15:46
Lø. 13		03:49	16:27
Sø. 14		04:26	17:03
Ma. 15	UGE 7	05:00	17:34
Ti. 16		05:33	18:02
On. 17		06:06	18:31
To. 18		06:41	19:02
Fr. 19		07:20	19:39
Lø. 20		08:06	20:26
Sø. 21		09:03	21:25
Ma. 22	UGE 8	10:12	22:35
Ti. 23		11:30	23:48
On. 24		-	12:42
To. 25		00:53	13:43
Fr. 26		01:50	14:35
Lø. 27		02:41	15:22
Sø. 28		03:27	16:05

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 10 timer 40 min. og tiltager i månedens løb 2 timer 19 min.				SOL		MÅNE		
				OP	NED	OP	NED	
Ma.	1	Albinus	Solens radius 16' 8"	UGE 9	07.02	17.43	20.46	08.12
Ti.	2	Simplicius	☾ nærmest Jorden		07.00	17.45	22.17	08.24
On.	3	Kunigunde	Tusmørket varer 39 min.		06.57	17.47	23.48	08.38
To.	4	Adrianus			06.55	17.49	-	08.55
Fr.	5	Theophilus			06.52	17.51	01.20	09.16
Lø.	6	Gotfred	☉ s.kv. 02.30 Merkur st. vestl. Elong		06.50	17.53	02.48	09.46
Sø.	7	3. s. i fasten	Oculi Perpetua <i>Jesus uddriver en uren ånd. Luk 11,14-28</i>		06.47	17.55	04.06	10.30
Ma.	8	Beata		UGE 10	06.45	17.57	05.08	11.29
Ti.	9	40 riddere			06.42	17.59	05.52	12.42
On.	10	Ædel	Tusmørket varer 39 min.		06.40	18.01	06.22	14.02
To.	11	Thala			06.37	18.03	06.43	15.24
Fr.	12	Gregorius			06.34	18.05	06.59	16.44
Lø.	13	Macedonius	● n.m. 11.21		06.32	18.08	07.11	18.01
Sø.	14	Midfaste	Lætare Eutychius <i>Jesus bespiser 5000. Joh 6,1-15</i>		06.29	18.10	07.21	19.17
Ma.	15	Zacharias		UGE 11	06.27	18.12	07.31	20.31
Ti.	16	Gudmund			06.24	18.14	07.41	21.44
On.	17	Gertrud	Tusmørket varer 39 min.		06.21	18.16	07.52	22.58
To.	18	Alexander	☾ fjernest Jorden		06.19	18.18	08.06	-
Fr.	19	Joseph			06.16	18.20	08.23	00.11
Lø.	20	Gordius	Jævn døgn 10.37		06.14	18.22	08.46	01.24
Sø.	21	Mariæ Bebudelses dag	Judica Benedictus ● f.kv. 15.40 <i>Englen Gabriel bebyder Jesu fødsel. Luk 1,26-38</i>		06.11	18.24	09.19	02.33
Ma.	22	Paulus		UGE 12	06.08	18.26	10.05	03.34
Ti.	23	Fidelis			06.06	18.28	11.05	04.23
On.	24	Ulrica	Tusmørket varer 39 min.		06.03	18.30	12.19	05.00
To.	25	Mariæ Bebudelse			06.01	18.32	13.43	05.27
Fr.	26	Gabriel			05.58	18.34	15.11	05.48
Lø.	27	Kastor			05.55	18.36	16.42	06.03
Sø.	28	Palmesøndag	Eustachius Sommertid begynder ○ f.m. 20.48 <i>Jesu indtog i Jerusalem. Matt 21,1-9</i>		06.53	19.38	19.14	07.17
Ma.	29	Jonas		UGE 13	06.50	19.40	20.47	07.30
Ti.	30	Quirinus	☾ nærmest Jorden		06.48	19.42	22.22	07.43
On.	31	Balbina	Tusmørket varer 40 min.		06.45	19.44	23.58	07.58

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Ma. 1	UGE 9	04:09	16:43
Ti. 2		04:49	17:19
On. 3		05:28	17:53
To. 4		06:08	18:30
Fr. 5		06:51	19:12
Lø. 6		07:42	20:04
Sø. 7		08:45	21:10
Ma. 8	UGE 10	10:04	22:30
Ti. 9		11:36	23:57
On. 10		-	12:56
To. 11		01:10	13:58
Fr. 12		02:06	14:48
Lø. 13		02:52	15:30
Sø. 14		03:31	16:06
Ma. 15	UGE 11	04:06	16:37
Ti. 16		04:37	17:04
On. 17		05:08	17:29
To. 18		05:38	17:53
Fr. 19		06:09	18:21
Lø. 20		06:44	18:54
Sø. 21		07:26	19:38
Ma. 22	UGE 12	08:19	20:34
Ti. 23		09:27	21:45
On. 24		10:49	23:03
To. 25		-	12:09
Fr. 26		00:17	13:15
Lø. 27		01:21	14:10
Sø. 28	Palme søndag Sommertid begynder	03:15	15:57
Ma. 29	UGE 13	04:04	16:41
Ti. 30		04:49	17:21
On. 31		05:32	17:57

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 13 timer 4 min. og tiltager i månedens løb 2 timer 9 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
To. 1	Skærtorsdag	Hugo Solens radius 16'0" <i>Nadveren. Matt 26,17-30</i>	06.42	19.46	-	08.17	
Fr. 2	Langfredag	Theodosius <i>Korsfæstelsen. Matt 27,31-56 el. Mark 15,20-39</i>	06.40	19.48	01.32	08.45	
Lø. 3	Nicætas		06.37	19.50	02.57	09.24	
Sø. 4	Påskedag	Ambrosius ☉ s.kv. 12.02 <i>Jesu Kristi opstandelse. Matt 16,1-8</i>	06.35	19.52	04.06	10.19	
Ma. 5	2. påskedag	Irene <i>Vandringen til Emmaus. Luk 24,13-35</i>	UGE 14	06.32	19.54	04.56	11.30
Ti. 6	Sixtus		06.29	19.56	05.29	12.49	
On. 7	Egesippus	Tusmørket varer 40 min.	06.27	19.58	05.52	14.10	
To. 8	Janus		06.24	20.00	06.08	15.30	
Fr. 9	Procopius		06.22	20.02	06.20	16.48	
Lø. 10	Ezechiel		06.19	20.04	06.31	18.03	
Sø. 11	1. s. e. påske	Quasimodo Leo <i>Den tvivlende Thomas. Joh 20,19-31</i>	06.17	20.06	06.40	19.17	
Ma. 12	Julius	☉ n.m. 04.31 <i>UGE 15</i>	06.14	20.08	06.50	20.31	
Ti. 13	Justinus		06.12	20.10	07.00	21.44	
On. 14	Tiburtius	Tusmørket varer 42 min ☾ fjernest Jorden	06.09	20.12	07.12	22.59	
To. 15	Olympia	Spica kulminerer Midnat	06.07	20.14	07.27	-	
Fr. 16	Margr. 2.s fødsel	Mariane	06.04	20.16	07.47	00.12	
Lø. 17	Anicetus		06.02	20.18	08.16	01.23	
Sø. 18	2. s. e. påske	Misericordia Domini Eleutherius <i>Den gode hyrde. Joh 10,11-16</i>	05.59	20.20	08.56	02.27	
Ma. 19	Daniel	<i>UGE 16</i>	05.57	20.22	09.50	03.20	
Ti. 20	Sulpicius	☉ f.kv. 08.59	05.54	20.24	10.57	04.01	
On. 21	Florentius	Tusmørket varer 43 min.	05.52	20.26	12.15	04.31	
To. 22	Cajus		05.50	20.28	13.40	04.52	
Fr. 23	Georgius		05.47	20.30	15.07	05.09	
Lø. 24	Albertus		05.45	20.32	16.37	05.23	
Sø. 25	3. s. e. påske	Jubilate Mark. Evangeliet <i>Jesus forbereder disciplene på sin bortgang til Faderen. Joh 16,16-22</i>	05.43	20.34	18.09	05.35	
Ma. 26	Cletus	<i>UGE 17</i>	05.40	20.36	19.45	05.47	
Ti. 27	Ananias	☉ f.m. 05.32 ☾ nærmest Jorden Arcturus kulminerer midnat	05.38	20.38	21.23	06.01	
On. 28	Vitalis	Tusmørket varer 45 min.	05.36	20.40	23.01	06.18	
To. 29	Peter martyr		05.33	20.42	-	06.42	
Fr. 30	St. Bededag	Severus <i>Johannes Døber i Judæas ørken. Matt 3,1-10</i>	05.31	20.44	00.35	07.16	

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
To.	1 Skærtorsdag	06:12	18:33
Fr.	2 Langfredag	06:53	19:10
Lø	3	07:38	19:53
Sø	4 Påskedag	08:29	20:44
Ma.	5 2. påskedag	UGE 14	09:33 21:48
Ti.	6	10:54	23:08
On.	7	-	12:26
To.	8	00:36	13:42
Fr.	9	01:48	14:39
Lø.	10	02:43	15:25
Sø.	11	03:27	16:04
Ma.	12	UGE 15	04:06 16:38
Ti.	13	04:40	17:08
On.	14	05:12	17:34
To.	15	05:43	17:58
Fr.	16 Dronning Margrethe	06:13	18:22
Lø.	17	06:44	18:50
Sø.	18	07:17	19:24
Ma.	19	UGE 16	07:57 20:07
Ti.	20	08:48	21:01
On.	21	09:54	22:09
To.	22	11:13	23:26
Fr.	23	-	12:33
Lø.	24	00:42	13:42
Sø.	25	01:49	14:39
Ma.	26	UGE 17	02:47 15:28
Ti.	27	03:39	16:13
On.	28	04:27	16:55
To.	29 Prinsesse Benedikte	05:12	17:35
Fr.	30 St. Bededag	05:56	18:13

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 15 timer 17 min. og tiltager i månedens løb 1 time 44 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
Lø. 1	Voldermisse	Solens radius 15' 52"	05.29	20.46	01.55	08.06
Sø. 2	4. s. e. påske	<i>Cantate</i> <i>Sandhedens ånd. Joh 16,5-15</i>	05.27	20.48	02.54	09.14
Ma. 3	Korsmisse	☉ s.kv. 21.50	05.25	20.50	03.34	10.33
Ti. 4	Florian	UGE 18	05.22	20.52	04.00	11.56
On. 5	Danmarks befrielse	Gothard Tusmørket varer 48 min. De lyse nætter begynder	05.20	20.54	04.17	13.18
To. 6	Johannes	ante portam	05.18	20.56	04.30	14.36
Fr. 7	Flavia		05.16	20.58	04.41	15.52
Lø. 8	Stanislaus		05.14	21.00	04.50	17.06
Sø. 9	5. s. e. påske	<i>Rogate</i> Caspar <i>Bøn i Jesu navn. Joh 16,23b-28</i>	05.12	21.01	04.59	18.19
Ma. 10	Gordianus	UGE 19	05.10	21.03	05.09	19.33
Ti. 11	Mamertus	● n.m. 21.00 ☾ fjernest Jorden	05.08	21.05	05.20	20.47
On. 12	Pancratius	Tusmørket varer 50 min.	05.06	21.07	05.34	22.01
To. 13	Kr. Himmelfart	Ingenius <i>Missionsbefalingen. Mark 16,14-20</i>	05.04	21.09	05.52	23.13
Fr. 14	Kristian		05.03	21.11	06.17	-
Lø. 15	Sophie		05.01	21.13	06.53	00.20
Sø. 16	6. s.e. Påske	<i>Exaudi</i> Sara <i>Åndens vidnesbyrd. Joh 15,26-16,4</i>	04.59	21.14	07.41	01.17
Ma. 17	Bruno	Merkur st. østl. Elong	04.57	21.16	08.44	02.02
Ti. 18	Erik	UGE 20	04.55	21.18	09.57	02.35
On. 19	Potentiana	Tusmørket varer 53 min. ☉ f.kv. 21.13	04.54	21.20	11.18	02.58
To. 20	Angelica		04.52	21.21	12.42	03.16
Fr. 21	Helene		04.51	21.23	14.08	03.30
Lø. 22	Castus		04.49	21.25	15.36	03.42
Sø. 23	Pinsedag	Desiderius <i>Helligåndens komme. Joh 14,22-31</i>	04.48	21.26	17.07	03.54
Ma. 24	2. pinsedag	Esther <i>Verdens frelser. Joh 3,16-21</i>	04.46	21.28	18.42	04.06
Ti. 25	Urbanus		04.45	21.30	20.21	04.20
On. 26	Tamperdag	Kpr. Frederik Beda Tusmørket varer 57 min. ☉ f.m. 13.14 ☾ nærmest Jorden	04.43	21.31	21.59	04.40
To. 27	Lucian		04.42	21.33	23.30	05.08
Fr. 28	Vilhelm		04.41	21.34	-	05.50
Lø. 29	Maximinus		04.40	21.36	00.42	06.52
Sø. 30	Trinitatis	Vigand <i>Jesus og Nikodemus. Joh 3,1-15</i>	04.38	21.37	01.31	08.10
Ma. 31	Petronella	Antares kulm. midnat	04.37	21.38	02.03	09.35

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Lø.	1	06:40	18:53
Sø.	2	07:27	19:37
Ma.	3	UGE 18	08:20 20:28
Ti.	4	09:23	21:30
On.	5	Danmarks Befrielse	10:39 22:44
To.	6	-	12:02
Fr.	7	00:04	13:14
Lø.	8	01:15	14:09
Sø.	9	02:11	14:54
Ma.	10	UGE 19	02:57 15:33
Ti.	11	03:36	16:06
On.	12	04:13	16:37
To.	13	Kr. Himmelfartsdag	04:47 17:05
Fr.	14	05:20	17:31
Lø.	15	05:53	17:59
Sø.	16	06:25	18:29
Ma.	17	UGE 20	06:59 19:05
Ti.	18	07:39	19:48
On.	19	08:27	20:40
To.	20	09:28	21:42
Fr.	21	10:39	22:54
Lø.	22	11:55	-
Sø.	23	Pinsedag	00:07 13:05
Ma.	24	2. Pinsedag	UGE 21 01:17 14:05
Ti.	25	02:18	14:58
On.	26	Kronprins Frederik	03:14 15:46
To.	27	04:05	16:31
Fr.	28	04:54	17:14
Lø.	29	05:42	17:56
Sø.	30	06:29	18:38
Ma.	31	UGE 22	07:18 19:23

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 17 t 3 min. Tiltager indtil den 21. (17 t 27 min.) Aftager så dagligt 5 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Ti.	1	Nikomedes	Solens radius 15' 46"	04.36	21.40	02.24	11.00
On.	2	Marcellinus	Tusmørket varer 60 min. ☉ s.kv. 09.24	04.35	21.41	02.39	12.22
To.	3	Erasmus		04.34	21.42	02.51	13.40
Fr.	4	Optatus		04.34	21.43	03.00	14.54
Lø.	5	Grundlovsdag	Bonifacius	04.33	21.44	03.09	16.08
Sø.	6	1. s. e. trin.	Norbertus <i>Den rige mand og Lazarus. Luk 16,19-31</i>	04.32	21.46	03.19	17.21
Ma.	7	Pr. Joachim	Jeremias UGE 23	04.31	21.47	03.29	18.35
Ti.	8	Medardus	☾ fjernest Jorden	04.31	21.48	03.42	19.49
On.	9	Primus	Tusmørket varer 62 min.	04.30	21.48	03.58	21.03
To.	10	Onuphrius	● n.m. 12.53 Solformørkelse	04.30	21.49	04.21	22.12
Fr.	11	Prins Henrik fødsel	Barnabas apostel	04.29	21.50	04.53	23.13
Lø.	12	Basilius		04.29	21.51	05.37	-
Sø.	13	2. s. e. trin.	Cyrellus Capella kulminerer midnat m.n. <i>Det store festmåltid. Luk 14,16-24</i>	04.28	21.52	06.36	00.02
Ma.	14	Rufinus	UGE 24	04.28	21.52	07.46	00.38
Ti.	15	Valdemarsdag	Vitus	04.28	21.53	09.04	01.04
On.	16	Tycho	Tusmørket varer 64 min.	04.28	21.53	10.26	01.23
To.	17	Botolphus		04.28	21.54	11.50	01.38
Fr.	18	Leontius	☉ f.kv. 05.54	04.28	21.54	13.14	01.50
Lø.	19	Gervasius		04.28	21.55	14.41	02.01
Sø.	20	3. s. e. trin.	Sylverius <i>Det tabte får. Luk 15,1-10</i>	04.28	21.55	16.11	02.12
Ma.	21	Albanus	Solhverv 05.32 UGE 25 Længste dag	04.28	21.55	17.45	02.25
Ti.	22	10.000 martyrer		04.28	21.55	19.22	02.41
On.	23	Paulinus	Tusmørket varer 64 min. ☾ nærmest Jorden	04.29	21.55	20.56	03.04
To.	24	Skt. Hansdag	☉ f.m. 20.40	04.29	21.55	22.19	03.38
Fr.	25	Prosper		04.29	21.55	23.20	04.29
Lø.	26	Pelagius		04.30	21.55	-	05.41
Sø.	27	4. s. e. trin.	Syvsoverdag <i>Vær barmhjertige. Luk 6,36-42</i>	04.30	21.55	00.01	07.06
Ma.	28	Eleonora	UGE 26	04.31	21.55	00.27	08.34
Ti.	29	Petrus Paulus		04.32	21.54	00.45	10.00
On.	30	Lucina	Tusmørket varer 63 min.	04.32	21.54	00.58	11.22

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Ti.	1	08:09	20:12
On.	2	09:06	21:09
To.	3	10:11	22:13
Fr.	4	11:22	23:24
Lø.	5 Grundlovsdag	-	12:31
Sø.	6	00:32	13:28
Ma.	7 Prins Joachim UGE 23	01:31	14:16
Ti.	8	02:21	14:56
On.	9	03:05	15:32
To.	10	03:45	16:06
Fr.	11	04:24	16:38
Lø.	12	05:01	17:10
Sø.	13	05:37	17:42
Ma.	14 UGE 24	06:13	18:15
Ti.	15 Valdemarsdag	06:48	18:52
On.	16	07:27	19:34
To.	17	08:11	20:22
Fr.	18	09:04	21:19
Lø.	19	10:06	22:24
Sø.	20	11:16	23:35
Ma.	21 UGE 25	-	12:26
Ti.	22	00:46	13:32
On.	23	01:53	14:30
To.	24 Skt. Hansdag	02:53	15:23
Fr.	25	03:49	16:12
Lø.	26	04:42	16:58
Sø.	27	05:32	17:42
Ma.	28 UGE 26	06:20	18:25
Ti.	29	07:07	19:09
On.	30	07:52	19:53

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 17 timer 20 min. og aftager i månedens løb 1 time 21 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
To.	1	Theobaldus	☉ s.kv. 23.11 Solens radius 15' 44"	04.33	21.54	01.09	12.39
Fr.	2	Mariæ besøg.		04.34	21.53	01.18	13.54
Lø.	3	Cornelius	Vega kulminerer Midnat	04.35	21.52	01.27	15.08
Sø.	4	5. s. e. trin.	Ulricus Merkur st. vestl. elong <i>Peters fiskefangst. Luk 5,1-11</i>	04.36	21.52	01.37	16.22
Ma.	5	Anshelmus	☾ fjernest Jorden UGE 27	04.37	21.51	01.49	17.36
Ti.	6	Dion	Jorden fjernest Solen	04.38	21.50	02.04	18.50
On.	7	Villebaldus	Tusmørket varer 61 min.	04.39	21.50	02.24	20.01
To.	8	Kjeld		04.40	21.49	02.53	21.06
Fr.	9	Sostrata		04.41	21.48	03.33	21.59
Lø.	10	Knud, konge	● n.m. 03.17	04.43	21.47	04.28	22.40
Sø.	11	6. s. e. trin.	Josva <i>Kristi nye lov. Matt 5,20-26</i>	04.44	21.46	05.36	23.09
Ma.	12	Henrik	UGE 28	04.45	21.45	06.53	23.30
Ti.	13	Margarethe		04.47	21.44	08.14	23.46
On.	14	Bonaventura	Tusmørket varer 58 min.	04.48	21.42	09.38	23.58
To.	15	Apostl. Deling		04.49	21.41	11.10	-
Fr.	16	Susanne		04.51	21.40	12.26	00.09
Lø.	17	Alexius	☉ f. kv. 12.11	04.52	21.38	13.52	00.20
Sø.	18	7. s. e. trin.	Arnolphus Pluto i opp. til Solen <i>Zakæus. Luk 19,1-10</i>	04.54	21.37	15.22	00.32
Ma.	19	Justa	UGE 29	04.55	21.36	16.55	00.46
Ti.	20	Elias		04.57	21.34	18.28	01.05
On.	21	Evenus	Altair kulminerer Midnat ☾ nærmest Jorden Tusmørket varer 55 min.	04.59	21.33	19.55	01.32
To.	22	Maria Magd.	Hundredagene begynder	05.00	21.31	21.05	02.14
Fr.	23	Apollinaris		05.02	21.29	21.55	03.16
Lø.	24	Christina	○ f.m. 04.37	05.04	21.28	22.27	04.35
Sø.	25	8. s. e. trin.	Jacobus <i>De falske profeter. Matt 7,15-21</i>	05.05	21.26	22.48	06.03
Ma.	26	Anna	UGE 30	05.07	21.24	23.04	07.32
Ti.	27	Martha		05.09	21.22	23.15	08.58
On.	28	Aurelius	Tusmørket varer 52 min.	05.10	21.21	23.25	10.19
To.	29	Oluf		05.12	21.19	23.34	11.36
Fr.	30	Abdon		05.14	21.17	23.44	12.52
Lø.	31	Germanus	☉ s.kv. 15.16	05.16	21.15	23.55	14.06

		Højvande ved Vidåslusen <small>(se også side 31)</small>	
To.	1	08:40	20:42
Fr.	2	09:32	21:36
Lø.	3	10:30	22:37
Sø.	4	11:33	23:42
Ma.	5	UGE 27	-
Ti.	6	00:45	13:28
On.	7	01:42	14:15
To.	8	02:32	14:57
Fr.	9	03:19	15:36
Lø.	10	04:02	16:14
Sø.	11	04:44	16:51
Ma.	12	UGE 28	05:24
Ti.	13	06:02	18:04
On.	14	06:37	18:41
To.	15	07:13	19:21
Fr.	16	07:53	20:05
Lø.	17	08:39	20:56
Sø.	18	09:33	21:56
Ma.	19	UGE 29	10:37
Ti.	20	11:48	-
On.	21	00:19	13:00
To.	22	Prins Felix	01:33
Fr.	23		02:40
Lø.	24		03:40
Sø.	25		04:33
Ma.	26	UGE 30	05:22
Ti.	27		06:06
On.	28		06:47
To.	29		07:26
Fr.	30		08:05
Lø.	31		08:46

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 15 timer 55 min. og aftager i månedens løb 2 timer 6 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Sø. 1	9. s. e. trin.	Peters fængsel Solens radius 15' 46" <i>Den uærlige godsforvalter. Luk 16,1-9</i>	05.18	21.13	-	15.21	
Ma. 2	Hannibal	Saturn i opp. til Solen UGE 31 ☾ fjernest Jorden	05.19	21.11	00.09	16.35	
Ti. 3	Nikodemus	Deneb kulminerer Midnat	05.21	21.09	00.27	17.48	
On. 4	Dominicus	Tusmørket varer 49 min.	05.23	21.07	00.52	18.56	
To. 5	Osvaldus		05.25	21.05	01.27	19.53	
Fr. 6	Kristi forkl.		05.27	21.03	02.17	20.39	
Lø. 7	Donatus	De lyse nætter ender	05.29	21.01	03.21	21.11	
Sø. 8	10. s. e. trin.	Ruth ● n.m. 15.50 <i>Jesus græder over Jerusalem. Luk 19,41-48</i>	05.31	20.59	04.37	21.35	
Ma. 9	Romanus	UGE 32	05.33	20.56	05.59	21.52	
Ti. 10	Laurentius		05.35	20.54	07.23	22.06	
On. 11	Herman	Tusmørket varer 46 min.	05.36	20.52	08.48	22.18	
To. 12	Clara		05.38	20.50	10.13	22.28	
Fr. 13	Hippolytus		05.40	20.47	11.40	22.39	
Lø. 14	Eusebius		05.42	20.45	13.08	22.52	
Sø. 15	11. s. e. trin.	Mariæ himmelfart ● f.kv. 17.20 <i>Farisæeren og tolderen. Luk 18,9-14</i>	05.44	20.43	14.39	23.09	
Ma. 16	Rochus	UGE 33	05.46	20.41	16.11	23.32	
Ti. 17	Anastatius	☾ nærmest Jorden	05.48	20.38	17.38	-	
On. 18	Agapetus	Tusmørket varer 44 min.	05.50	20.36	18.54	00.07	
To. 19	Sebaldus		05.52	20.33	19.49	01.00	
Fr. 20	Bernhard	Jupiter i opp. til Solen	05.54	20.31	20.27	02.11	
Lø. 21	Salomon		05.56	20.29	20.52	03.36	
Sø. 22	12. s. e. trin.	Symphorian ○ f.m. 14.02 Hundredagene ender <i>Jesus helbreder en døvstum. Mark 7,31-37</i>	05.58	20.26	21.09	05.04	
Ma. 23	Zakæus	UGE 34	05.59	20.24	21.21	06.32	
Ti. 24	Bartholomæus		06.01	20.21	21.32	07.55	
On. 25	Ludvig	Tusmørket varer 42 min.	06.03	20.19	21.41	09.15	
To. 26	Irenæus		06.05	20.16	21.50	10.32	
Fr. 27	Gebhardus		06.07	20.14	22.01	11.48	
Lø. 28	Augustinus		06.09	20.11	22.13	13.04	
Sø. 29	13. s. e. trin.	Johannes' Halshuggelse <i>Den barmhjertige samaritaner. Luk 10,23-37</i>	06.11	20.09	22.29	14.19	
Ma. 30	Benjamin	● s.kv. 09.13 UGE 35 ☾ fjernest Jorden	06.13	20.06	22.50	15.33	
Ti. 31	Bertha		06.15	20.04	23.21	16.43	

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Sø.	1	09:33	21:48
Ma.	2	UGE 31	10:26 22:47
Ti.	3		11:25 23:53
On.	4	-	12:28
To.	5		00:59 13:27
Fr.	6		01:59 14:19
Lø.	7		02:52 15:06
Sø.	8		03:41 15:50
Ma.	9	UGE 32	04:25 16:32
Ti.	10		05:07 17:12
On.	11		05:45 17:49
To.	12		06:21 18:27
Fr.	13		06:55 19:05
Lø.	14		07:31 19:46
Sø.	15		08:12 20:34
Ma.	16	UGE 33	09:02 21:30
Ti.	17		10:02 22:39
On.	18		11:14 24:00
To.	19	-	12:34
Fr.	20		01:23 13:49
Lø.	21		02:34 14:52
Sø.	22		03:33 15:45
Ma.	23	UGE 34	04:23 16:31
Ti.	24		05:08 17:12
On.	25		05:47 17:49
To.	26		06:22 18:24
Fr.	27		06:54 18:59
Lø.	28	Prins Nikolai	07:25 19:35
Sø.	29		07:58 20:14
Ma.	30	UGE 35	08:35 20:59
Ti.	31		09:20 21:53

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 13 timer 44 min. og aftager i månedens løb 2 timer 12 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
On. 1	Ægidius	Solens radius 15' 51" Tusmørket varer 41 min.	06.17	20.01	-	17.45
To. 2	Elisa		06.19	19.59	00.05	18.35
Fr. 3	Seraphia		06.21	19.56	01.03	19.12
Lø. 4	Theodosia		06.22	19.54	02.15	19.39
Sø. 5	14. s. e. trin.	Regina Danmarks udsendte <i>De ti spedalske. Luk 17,11-17</i>	06.24	19.51	03.35	19.58
Ma. 6	Magnus	UGE 36	06.26	19.48	05.00	20.13
Ti. 7	Robert	Fomalhaut kulminerer Midnat ● n.m. 02.52	06.28	19.46	06.27	20.25
On. 8	Mariæ fødsel	Tusmørket varer 40 min.	06.30	19.43	07.54	20.36
To. 9	Gorgonius		06.32	19.41	09.23	20.47
Fr. 10	Burchhardt		06.34	19.38	10.53	20.59
Lø. 11	Hillebert	☾ nærmest Jorden	06.36	19.35	12.25	21.14
Sø. 12	15. s. e. trin.	Guido <i>Vær ikke bekymrede. Matt 6,24-34</i>	06.38	19.33	13.58	21.35
Ma. 13	Cyprianus	● f. kv. 22.39 UGE 37	06.40	19.30	15.28	22.05
Ti. 14	= ophøjelse	Merkur st. østl. Elong. Neptun i opp. til Solen	06.42	19.27	16.47	22.51
On. 15	Tamperdag	Eskild Tusmørket varer 39 min.	06.44	19.25	17.48	23.56
To. 16	Euphemia		06.46	19.22	18.30	-
Fr. 17	Lambertus		06.47	19.20	18.57	01.16
Lø. 18	Titus		06.49	19.17	19.15	02.43
Sø. 19	16. s. e. trin.	Constantia <i>Enkens søn fra Nain. Luk 7,11-17</i>	06.51	19.14	19.29	04.09
Ma. 20	Tobias	UGE 38	06.53	19.12	19.39	05.33
Ti. 21	Matthæus	○ f.m. 01.55	06.55	19.09	19.49	06.54
On. 22	Mauritius	Jævn døgn 21.21 Tusmørket varer 39 min.	06.57	19.06	19.58	08.13
To. 23	Linus		06.59	19.04	20.07	09.30
Fr. 24	Tecla		07.01	19.01	20.18	10.46
Lø. 25	Cleophas		07.03	18.59	20.32	12.02
Sø. 26	17. s. e. trin.	Adolph ☾ fjernest Jorden <i>Jesus som gæst hos farisæeren. Luk 14,1-11</i>	07.05	18.56	20.51	13.18
Ma. 27	Cosmus	UGE 39	07.07	18.53	21.17	14.30
Ti. 28	Venceslaus		07.09	18.51	21.54	15.36
On. 29	Skt. Michael	Tusmørket varer 39 min. ● s. kv. 03.57	07.11	18.48	22.46	16.30
To. 30	Hieronimus		07.13	18.46	23.51	17.12

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
On.	1	10:15	22:58
To.	2	11:22	-
Fr.	3	00:12	12:32
Lø.	4 Danmarks udsendte	01:24	13:37
Sø.	5	02:24	14:33
Ma.	6 UGE 36	03:16	15:23
Ti.	7	04:02	16:08
On.	8	04:44	16:50
To.	9	05:23	17:30
Fr.	10	05:58	18:08
Lø.	11	06:32	18:47
Sø.	12	07:07	19:27
Ma.	13 UGE 37	07:46	20:13
Ti.	14	08:33	21:09
On.	15	09:32	22:20
To.	16	10:47	23:49
Fr.	17	-	12:14
Lø.	18	01:18	13:36
Sø.	19	02:28	14:39
Ma.	20 UGE 38	03:22	15:30
Ti.	21	04:08	16:12
On.	22	04:47	16:50
To.	23 Jævn døgn	05:21	17:24
Fr.	24	05:51	17:56
Lø.	25	06:18	18:28
Sø.	26	06:44	19:00
Ma.	27 UGE 39	07:12	19:35
Ti.	28	07:45	20:14
On.	29	08:25	21:02
To.	30	09:17	22:05

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 11 timer 28 min. og aftager i månedens løb 2 timer 14 min.				SOL		MÅNE	
				OP	NED	OP	NED
Fr.	1	Remigius	Solens radius 15' 59"	07.15	18.43	-	17.42
Lø.	2	Ditlev		07.17	18.40	01.08	18.03
Sø.	3	18. s. e. trin.	Mette <i>Det store bud. Matt 22,34-46</i>	07.18	18.38	02.31	18.19
Ma.	4	Franciscus	UGE 40	07.20	18.35	03.57	18.32
Ti.	5	Placidus		07.22	18.33	05.25	18.43
On.	6	Broderus	Tusmørket varer 39 min. ● n.m. 13.05	07.24	18.30	06.55	18.53
To.	7	Amalie		07.26	18.27	08.27	19.05
Fr.	8	Ingeborg	☾ nærmest Jorden	07.28	18.25	10.01	19.19
Lø.	9	Dionysius		07.30	18.22	11.38	19.37
Sø.	10	19. s. e. trin.	Gereon <i>Den lamme i Kapernaum. Mark 2,1-12</i>	07.32	18.20	13.13	20.04
Ma.	11	Fred. 4.s fødsel	UGE 41	07.34	18.17	14.39	20.45
Ti.	12	Maximilian		07.36	18.15	15.47	21.45
On.	13	Angelus	Tusmørket varer 39 min. ● f.kv. 05.25	07.38	18.12	16.34	23.02
To.	14	Calixtus		07.41	18.10	17.04	-
Fr.	15	Hedevig		07.43	18.07	17.24	00.27
Lø.	16	Gallus		07.45	18.05	17.38	01.53
Sø.	17	20. s. e. trin.	Florentinus <i>Kongesønnens bryllup. Matt 22,1-14</i>	07.47	18.02	17.49	03.17
Ma.	18	Lukas Evangeliet	UGE 42	07.49	18.00	17.58	04.38
Ti.	19	Balthasar		07.51	17.58	18.07	05.56
On.	20	Felicianus	Tusmørket varer 40 min. ○ f.m. 16.57	07.53	17.55	18.15	07.13
To.	21	11.000 jomfruer		07.55	17.53	18.25	08.29
Fr.	22	Cordula		07.57	17.50	18.38	09.46
Lø.	23	Søren		07.59	17.48	18.54	11.02
Sø.	24	21. s. e. trin.	FN dag Proclus ☾ fjernest Jorden <i>Den kongelige embedsmand. Joh 4,46-53</i>	08.01	17.46	19.17	12.17
Ma.	25	Crispinus	Merkur st. vestl. Elong. UGE 43	08.03	17.43	19.49	13.26
Ti.	26	Amandus		08.05	17.41	20.34	14.25
On.	27	Sem	Tusmørket varer 41 min.	08.07	17.39	21.34	15.11
To.	28	Simon og Judas	● s.kv. 22.05	08.09	17.37	22.45	15.44
Fr.	29	Narcissus	Venus st. østl. Elong	08.12	17.34	-	16.08
Lø.	30	Absalon		08.14	17.32	00.04	16.25
Sø.	31	22. s. e. trin.	Reform. Begynder Sommertid ender <i>Den gældbundne tjener. Matt 18,21-35</i>	07.16	16.30	01.27	15.39

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Fr.	1	10:22	23:22
Lø.	2	11:37	-
Sø.	3	00:42	12:52
Ma.	4	UGE 42	01:49 13:56
Ti.	5	02:44	14:51
On.	6	03:32	15:40
To.	7	04:16	16:25
Fr.	8	04:56	17:08
Lø.	9	05:32	17:48
Sø.	10	06:07	18:28
Ma.	11	UGE 43	06:43 19:10
Ti.	12	07:23	19:57
On.	13	08:10	20:55
To.	14	09:10	22:10
Fr.	15	10:26	23:42
Lø.	16	11:55	-
Sø.	17	01:09	13:17
Ma.	18	UGE 44	02:14 14:19
Ti.	19	03:04	15:08
On.	20	03:45	15:49
To.	21	04:21	16:25
Fr.	22	04:52	16:58
Lø.	23	05:19	17:29
Sø.	24	FN-dag	05:43 17:59
Ma.	25	UGE 45	06:07 18:29
Ti.	26	06:34	19:01
On.	27	07:06	19:37
To.	28	07:45	20:22
Fr.	29	08:34	21:19
Lø.	30	09:36	22:33
Sø.	31	Sommertid ender	09:49 22:54

November 2021

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 9 timer 10 min. og aftager i månedens løb 1 time 45 min.				SOL		MÅNE		
				OP	NED	OP	NED	
Ma.	1	Alle helgen	Solens radius 16' 7"	UGE 44	07.18	16.28	01.53	15.50
Ti.	2	Alle sjæle			07.20	16.26	03.20	16.00
On.	3	Hubertus	Tusmørket varer 42 min.		07.22	16.24	04.50	16.11
To.	4	Otto	● n.m. 22.15		07.24	16.21	06.24	16.23
Fr.	5	Malachias	☾ nærmest Jorden Uranus i opp. til Solen		07.26	16.19	08.03	16.39
Lø.	6	Leonhardus			07.28	16.17	09.43	17.02
Sø.	7	Alle helgens søndag <i>Saligprisningerne. Matt 5,1-12</i>	Engelbrecht		07.31	16.15	11.18	17.37
Ma.	8	Claudius		UGE 45	07.33	16.13	12.38	18.31
Ti.	9	Theodor			07.35	16.11	13.34	19.45
On.	10	Luther	Tusmørket varer 43 min.		07.37	16.10	14.10	21.11
To.	11	Morten Bisp	● f. kv. 13.46		07.39	16.08	14.32	22.39
Fr.	12	Torkild			07.41	16.06	14.48	-
Lø.	13	Arcadius			07.43	16.04	14.59	00.04
Sø.	14	24. s. e. trin. <i>Synagogeforstanderens datter. Matt 9,18-26</i>	Frederik		07.45	16.02	15.08	01.26
Ma.	15	Leopold		UGE 46	07.47	16.01	15.17	02.44
Ti.	16	Othenius			07.49	15.59	15.25	04.00
On.	17	Anianus	Tusmørket varer 45 min.		07.51	15.57	15.34	05.16
To.	18	Hesychius			07.53	15.56	15.46	06.32
Fr.	19	Elisabeth	○ f.m. 09.57		07.55	15.54	16.00	07.48
Lø.	20	Volkmarus			07.57	15.53	16.20	09.04
Sø.	21	Sidste søndag i kirkeåret <i>Når menneskesønnen kommer. Matt 25,31-46</i>	Mariæ ofring ☾ fjernest Jorden		07.59	15.51	16.48	10.15
Ma.	22	Cecilia		UGE 47	08.01	15.50	17.29	11.19
Ti.	23	Clemens			08.03	15.49	18.23	12.09
On.	24	Chrysogonus	Tusmørket varer 46 min.		08.05	15.47	19.30	12.47
To.	25	Catharina			08.07	15.46	20.45	13.13
Fr.	26	Conradus			08.09	15.45	22.05	13.32
Lø.	27	Facundus	● s. kv. 13.28		08.10	15.44	23.27	13.46
Sø.	28	1. s. i advent <i>Jesus i Nazarets synagoge. Luk 4,16-30</i>			08.12	15.43	-	13.57
Ma.	29	Saturninus		UGE 48	08.14	15.42	00.51	14.07
Ti.	30	Chr. 6.s fødsel	Andreas		08.16	15.41	02.16	14.17

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
Ma. 1	UGE 44	11:06	-
Ti. 2		00:07	12:16
On. 3		01:07	13:17
To. 4		01:58	14:10
Fr. 5		02:44	14:59
Lø. 6		03:27	15:45
Sø. 7		04:07	16:30
Ma. 8	UGE 45	04:45	17:13
Ti. 9		05:24	17:59
On. 10		06:06	18:48
To. 11	Morten Bisp	06:55	19:47
Fr. 12		07:54	20:59
Lø. 13		09:06	22:24
Sø. 14		10:28	23:45
Ma. 15	UGE 46	11:48	-
Ti. 16		00:47	12:50
On. 17		01:36	13:40
To. 18		02:16	14:21
Fr. 19		02:51	14:59
Lø. 20		03:22	15:33
Sø. 21		03:48	16:05
Ma. 22	UGE 47	04:13	16:35
Ti. 23		04:38	17:05
On. 24		05:06	17:36
To. 25		05:40	18:11
Fr. 26		06:19	18:52
Lø. 27		07:06	19:44
Sø. 28		08:03	20:49
Ma. 29	UGE 48	09:10	22:04
Ti. 30		10:23	23:18

Dagens længde er ved begyndelsen af denne måned 7 t 23 min. Aftager indtil den 21., hvor den er 6 t 56 min. Tiltager så 7 min.			SOL		MÅNE	
			OP	NED	OP	NED
On. 1	Arnold	Tusmørket varer 47 min. Solens radius 16' 13"	08.17	15.40	03.46	14.28
To. 2	Bibiana	Aldebaran kulminerer Midnat	08.19	15.39	05.20	14.41
Fr. 3	Svend		08.20	15.38	06.59	15.00
Lø. 4	Barbara	● n.m. 08.43 ☾ nærmest Jorden Venus lyser klarest	08.22	15.37	08.40	15.28
Sø. 5	2. s. i advent	Sabina <i>De 10 brudepiger. Matt 25,1-13</i>	08.24	15.37	10.11	16.13
Ma. 6	Nikolaus	UGE 49	08.25	15.36	11.22	17.20
Ti. 7	Agathon		08.26	15.36	12.08	18.45
On. 8	Mariæ undf.	Tusmørket varer 49 min.	08.28	15.35	12.37	20.17
To. 9	Rudolph		08.29	15.35	12.55	21.46
Fr. 10	Judith		08.30	15.35	13.08	23.11
Lø. 11	Damasus	Rigel kulminerer Midnat ● f. kv. 02.36	08.31	15.34	13.18	-
Sø. 12	3. s. i advent	Epimachus Capella kulminerer Midnat <i>Zakarias' lovsang. Luk 1,67-80</i>	08.33	15.34	13.27	00.32
Ma. 13	Lucia	UGE 50	08.34	15.34	13.35	01.49
Ti. 14	Crispus		08.35	15.34	13.44	03.05
On. 15	Tamperdag	Nikatus Tusmørket varer 49 min.	08.36	15.34	13.54	04.20
To. 16	Lazarus		08.36	15.34	14.07	05.36
Fr. 17	Albina		08.37	15.34	14.25	06.51
Lø. 18	Lovise	☾ fjernest Jorden	08.38	15.35	14.51	08.05
Sø. 19	4. s. i advent	Nemesius ○ f.m. 05.35 <i>Han bør vokse, men jeg forringes. Joh 3,25-36</i>	08.39	15.35	15.27	09.11
Ma. 20	Abraham	UGE 51	08.39	15.35	16.17	10.06
Ti. 21	Thomas	Solhverv 16.59 Korteste dag	08.40	15.36	17.20	10.48
On. 22	Japetus	Tusmørket varer 49 min. Betelgeuze kulminerer midnat	08.40	15.36	18.34	11.17
To. 23	Torlacus		08.41	15.37	19.52	11.38
Fr. 24	Juleaften	Adam	08.41	15.38	21.12	11.54
Lø. 25	Juledag	<i>Ordet blev kød. Joh 1,1-14</i>	08.41	15.38	22.33	12.05
Sø. 26	2. juledag	Skt. Stephan <i>Ikke fred, men sværd. Matt 10,32-42</i>	08.42	15.39	23.55	12.15
Ma. 27	Johs. Evangeliet	● s.kv. 03.24 UGE 52	08.42	15.40	-	12.25
Ti. 28	Børnedag		08.42	15.41	01.19	12.34
On. 29	Noah	Tusmørket varer 49 min.	08.42	15.42	02.47	12.46
To. 30	David		08.42	15.43	04.21	13.01
Fr. 31	Sylvester		08.42	15.44	05.58	13.22

December 2021

		Højvande ved Vidåslusen (se også side 31)	
On. 1		11:35	-
To. 2		00:25	12:42
Fr. 3		01:22	13:42
Lø. 4		02:14	14:36
Sø. 5		03:01	15:28
Ma. 6	UGE 49	03:46	16:17
Ti. 7		04:29	17:05
On. 8		05:11	17:53
To. 9		05:56	18:43
Fr. 10		06:44	19:37
Lø. 11		07:38	20:38
Sø. 12		08:41	21:48
Ma. 13	UGE 50	09:52	23:01
Ti. 14		11:05	-
On. 15		00:06	12:12
To. 16		00:58	13:06
Fr. 17		01:41	13:52
Lø. 18		02:18	14:33
Sø. 19		02:51	15:10
Ma. 20	UGE 51	03:21	15:46
Ti. 21		03:50	16:20
On. 22	Korteste dag	04:19	16:52
To. 23		04:50	17:22
Fr. 24	Juleaftensdag	05:24	17:55
Lø. 25	Juledag	06:02	18:32
Sø. 26	2. Juledag	06:46	19:17
Ma. 27	UGE 52	07:37	20:12
Ti. 28		08:36	21:17
On. 29		09:45	22:29
To. 30		10:58	23:42
Fr. 31		-	12:11

Solens opgang og nedgang

Korrektioner for Sønderjylland

De i kalenderen angivne klokkeslæt for solens opgang og nedgang gælder for Københavns horisont. Ved hjælp af de i nedenstående tabel anførte korrektioner er det muligt af udregne tidspunkterne for henholdsvis Aabenraa og Husum.

Tabellen anvendes på følgende måde: I tabellens første kolonne opsøges tidspunktet på året, idet de efter månederne anførte romertal I og II betegner henholdsvis første og sidste halvdel af den pågældende måned. De ud for månedhalvdelen anførte tal i de følgende kolonner er det antal minutter, der skal lægges til kalenderens klokkeslæt for henholdsvis solopgang og solnedgang for at få klokkeslættet for vedkommende lokalitet.

I landsdelens vestlige egne indtræder de omhandlede begivenheder yderligere op til 3 minutter senere, ved østkysten 1-2 minutter tidligere.

Eksempler på udregning: Kalenderen (side 18) angiver solopgang kl. 04.39 den 7. juli 2021. For Aabenraa lægges 17 minutter til (iflg. tabellen herunder / Juli I) - dermed solopgang kl. 04.56. For Højer lægges 23 minutter til (som Husum) - solopgangen er her kl. 05.02. Det bemærkes, at tabellen ikke kan anvendes til korrektion af tidspunkterne for månens op og nedgang.

MÅNED	AABENRAA		HUSUM	
	Solopgang	Solnedgang	Solopgang	Solnedgang
December II	+ 8	+ 17	+ 7	+ 23
Januar I - December I	+ 9	+ 17	+ 8	+ 22
Januar II - November II	+ 9	+ 16	+ 9	+ 21
Februar I - November I	+ 10	+ 15	+ 11	+ 19
Februar II - Oktober II	+ 11	+ 14	+ 12	+ 18
Marts I - Oktober I	+ 12	+ 13	+ 14	+ 16
Marts II - September II	+ 13	+ 13	+ 15	+ 15
April I - September I	+ 14	+ 12	+ 16	+ 14
April II - August II	+ 15	+ 11	+ 18	+ 12
Maj I - August I	+ 16	+ 10	+ 20	+ 10
Maj II - Juli II	+ 16	+ 9	+ 21	+ 9
Juni I - Juli I	+ 17	+ 8	+ 23	+ 7
Juni II	+ 17	+ 8	+ 23	+ 7

Alle oplysninger i denne kalender er meddelt af Københavns Universitet, bortset fra højvandtiderne (se side 31). De i kalenderen angivne tidspunkter for solens og månens opgang og nedgang er beregnet for disse himmellegemers centre og gælder for København. Alle klokkeslæt i denne kalender er i perioden fra 28. marts til 31. oktober angivet i sommertid, som er en time mere end mellemeuropæisk tid, der er normalt i Danmark.

Højvandet ved Vestkysten

Højvandet er i kalenderen for Vidåslusen som angivet i Farvandsvæsenets tidevandstabel. Tidsangivelserne er mellemeuropæisk tid med hensyntagen til dansk sommertid. Vil man kende vandtiderne ved andre punkter på vestkysten end ved Vidåslusen, må man ved:

Nordslesvig

Havneby, Rømø..... trække 23 minutter fra
Ballum Sluse trække 13 minutter fra
Manø trække 7 minutter fra
Ribe Kammersluse..... lægge 10 minutter til

Højvandstiderne kan variere fra dag til dag, så tiderne er beregnet som et gennemsnit.

Sydslesvig

Der henvises til den tyske hjemmeside: www.bsh.de/aktdat/wvd/wahome.htm

Højer Sluse

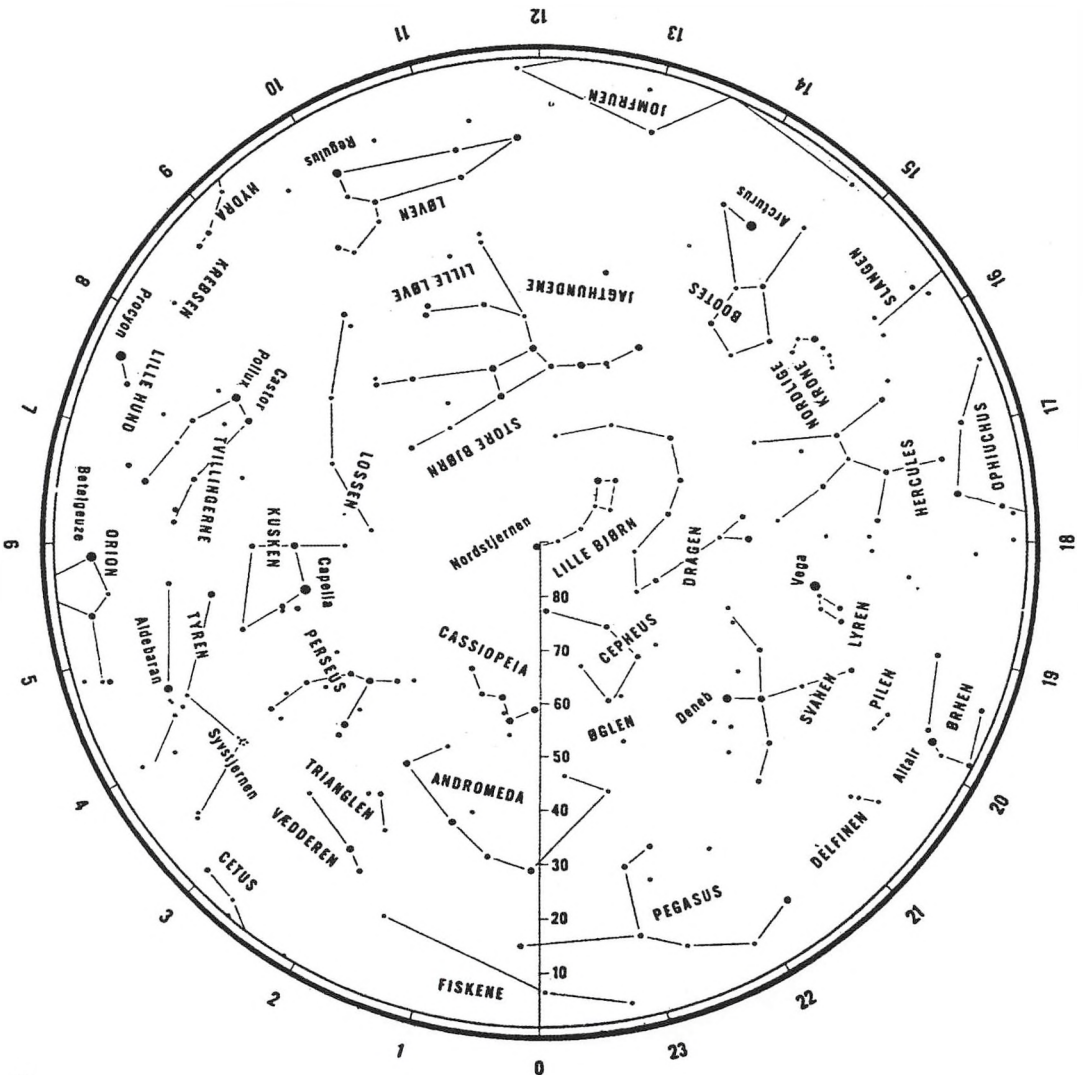
Stjernesked

Stjernesked viser sig hver nat, men på enkelte tider af  ret ses flere end sædvanligt, således hvert år omkring

- 3.-4. januar: Kvadrantiderne
- 22. april: Lyriderne
- 12. august: Perseiderne
- 21. oktober: Orionderne
- 13. december: Geminiderne

Der kan med års mellemrum forekomme mange stjernesked omkring

- 9. oktober: Oktober-Draconiderne
- 17. november: Leoniderne

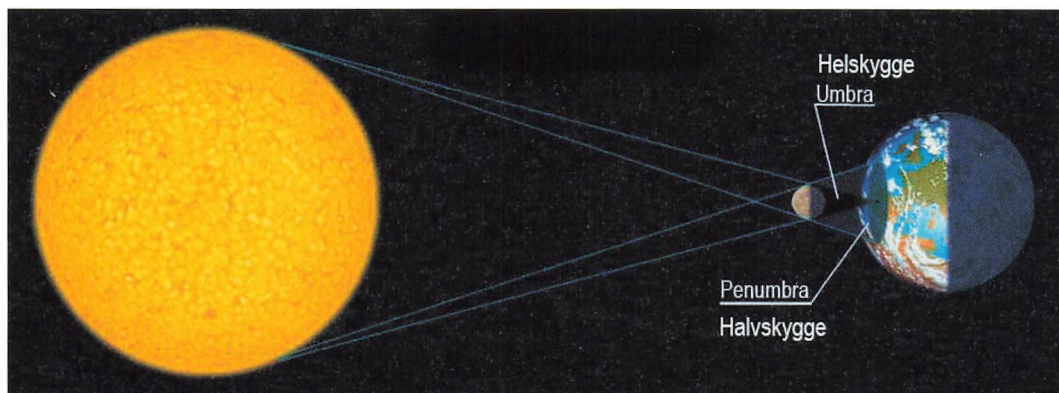
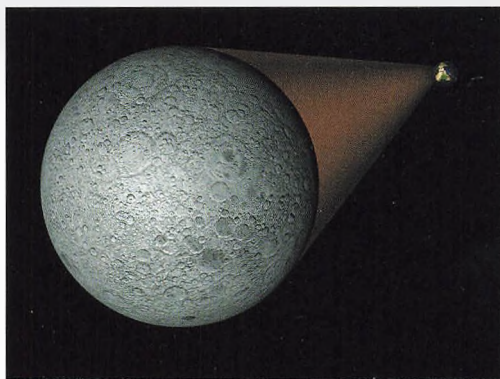

Hvad er en solformørkelse?

De fleste vil nok bemærke at siden med solformørkelser ser anderledes ud i år. Det skyldes, at det ikke har været muligt at få oplysningerne frem i tide inden trykning pga. covid-19

Månen kredser om Jorden i en bane, som er lidt skæv i forhold til Solens tilsyneladende bane hen over stjernehimlen. Den skæve månebane krydser Solens bane, ekliptika, i to punkter, og når Månen og Solen står i et af de to punkter samtidig, har vi en solformørkelse. Når Månen går forbi Solen har vi nymåne, så en solformørkelse kan kun ske når det er nymåne.

Den skygge som Månen kaster på Jorden er delt i to områder: En skyggeplet, hvorfra man ikke kan se solskiven - det er totalitetsområdet (umbra), og et større halvskyggeområde (penumbra). Hvis man står i halvskyggeområdet, ser man en delvis solformørkelse.

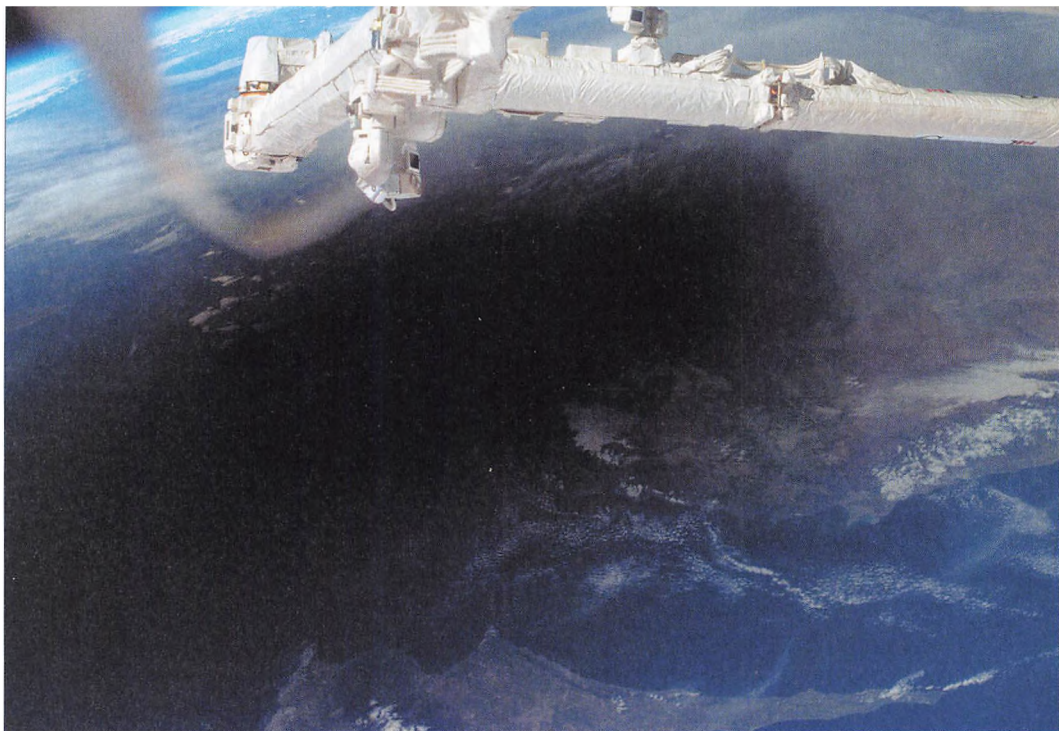

Totalt formørket

Totalitetsområdet kan være mere eller mindre ovalt, og have en diameter på jordoverfladen fra cirka 800 kilometer og til nul. Ved solformørkelsen den 20. marts 2015 var totalitetszonen omkring 450 km bred. Ude i Nordatlanten nord for Færøerne og på højde med Island, hvor formørkelsen varer længst kunne man befinde sig i skyggen af Månen i 2 minutter og 46 sekunder. På Færøerne var varigheden omkring 2 minutter og 8 sekunder, og det varierer en smule alt efter hvor man befinder sig.

Den næste totale solformørkelse i Danmark bliver den 25. maj 2142, klokken 10:04. Og hvad tænker man så efter sådan en oplevelse? Ja, rigtig mange har kun den ene tanke: »Hvornår er det næste gang - og har jeg råd?«. Oplevelsen af en total solformørkelse er for mange en dyb rystelse i sjælen.

Der vil være en delvis solformørkelse i Danmark den 10. juni 2021.

Måneskyggen på jorden set fra rumstationen ISS 29.3.2006

OPLEVELSER
VENSKABER
FAGLIGHED
SPRINGBRÆT TIL DIT
FREMTIDIGE UDDANNELSESLIV
INSPIRATION

SKAB
DIG SELV

SAMMEN MED OS ANDRE

DANSETEATER **MUSIK**
TEATER SANG
NY CIRKUS **EMK**
LYDTEKNIK **ELEKTRONISK MUSIK KOMPOSITION**

musik & teater
HØJSKOLEN
WWW.MUSIKOGTEATER.DK

PROLOG 2021

Artikler
og digte

Af Inger Rahbek Andersen

Verden er så sto'e, så sto'e,
men og kom' rundt å æ hele jo'e
det teje nu nærmest ingen ti,
og det er der manne, der godt ka li.
Eksotisk er æ kultu'e i Asien,
og spændend er'et i Australien,
øve æ hav te Amerika,
og tebach igen te Afrika.
I Europa er der møj og se,
og ingen haj vint, hva der plusle ku ske:
Tre små kinesere å en mærkensplads
sa og spil' å coronabas.
Det gik nu hverken værre elle bærre:
en lille usynle krabat ku desværre
let og effektivt formå
og sæt hele verden aldeles i stå.
Ålt flyven rundt ku folk godt glem',
nu sku de plusle ål bliv' hjem'.
Nu ku de kun i æ tanke kom' u'e
å den elles planløj' tu'e.
Jo, nu måt de bruch æ fantasi
te og kom rundt i æ geografi,
og elles bar sæ stil' i en stol
og tænk' å hav og strand og sol.
Æ tanke de ka kom' rundt i en fart,
og det ku og den coronakrabat!
Ingenting blev, som det før har væt,
ålt forandert sæ lich mæ et sæt.
Slut mæ og sejl' en tu'e mæ æ spritte,
nu sku'en i æ stej for sprit a æ lidt flitte.

Hold' afstand – det må vi endle it glem'!
Og ållehelst ska vi ål bliv' hjem'!
Ingen foredrag, film og teate
at it de her coronakrabate
ska ha æ held te og cirkule'e
og fortsæt mæ og rummeste'e.
Ingen koncerte og ingen sport
det er for manne richte hårdt.
Forsamlingshus' og skole og kirke
er lukket, ja nærmest ingenting virke.
Det vå jo da virkle osse æ mening,
der sku ha væt festet for æ genforening.
Og ny o'e kom der plusle te.
En spritministe – hva er mon det?
Coronaskjul ku en osse hø'e.
Mæ mundbind ku det måske la sæ gø'e.
Jo verden gik virk'le hel i stå,
men it desto minde så ska'et nok gå
for syng' det ka vi da om it andt,
sammel og hver for sæ er det glant,
så nu er æ dau da fuld af sang:
»Den kedsom vinter gik sin gang«
»Det er i dag et solskinsvejr«
»Påskeblomst! hvad vil du her?«
»Septembers himmel er så blå«
Jo vist gik verden da nærmest i stå,
men æ jo'e den blev da ve og rote'e
og en dau vil corona it tøj' vos me'e.
Vi fik ålsammel ornle brugt vor stem'.
Det blive et å'e, vi alde vil glem'.

1971

FOR

Artikler
og digte

ÅR SIDEN

Af Lis Mikkelsen

Dette års arbejde med »For 50 år siden« har været præget af Corona krisen. Jeg plejer at gå i gang med at læse gamle aviser på biblioteket i Aabenraa kort tid efter nytår. I år var der så mange forberedelser til Afstemningsfesten 10. februar, så alt andet blev skubbet.

Der var deadline på artiklen den 5. juni, så jeg kunne sagtens nå det efter den 10. februar. Det troede jeg da. Da jeg havde læst 1. kvartal blev bibliotekerne lukket den 13. marts. Da de åbnede igen, viste det sig, at man ikke måtte opholde sig på biblioteket. Man kunne låne og aflevere materiale, men måtte ikke slå sig ned på biblioteket. Jeg spurgte forsigtigt, om det kunne skade, at jeg sad i kælderen og læste aviser. Det var næppe min funktion, man havde tænkt på, da man lukkede bibliotekerne.

Det kunne ikke lade sig gøre. Lov er lov, og lov må holdes. Den flinke bibliotekar var imidlertid meget servicemindet og tilbød mig, at jeg kunne låne aviserne med hjem og læse dem der. Det var et godt tilbud, så i år er de gamle aviser blevet læst på mit lyse kontor og ikke i bibliotekets mørke kælder. Det var god konduite fra bibliotekets side.

Europas år

1971 kan benævnes som Europas år. Rigtig meget drejede sig om forhandlingerne før indtrædelsen i Fællesmarkedet.

1970 havde været et år med mange store omvæltninger, og mange af dem skulle implementeres i 1971. De nye stor-kommuner og storamter skulle først finde deres opgaver og deres plads i systemet. Kildeskatten var blevet indført med det såkaldt skattefrie år i 1969. Man gjorde op, at ca. halvdelen af selvangivelserne var forkerte, men et stort mandskab på skattekontorerne sad klar til at hjælpe folk med at løse problemerne. Mange gifte kvinder havde endnu ikke arbejde, men efter den nye lov skulle alle indgive selvangivelser. Man gjorde det så lempeligt som muligt.

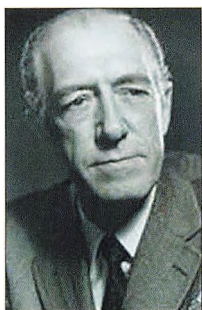
Som en skattemedarbejder forklarede:

»Har fru en ikke haft arbejde, skal De bare sætte et kryds.« Det var da til at finde ud af.

Det er sidste år for KVR regeringen med den radikale Hilmar Baunsgaard i spidsen. Der er økonomiske spændinger på Christiansborg, og der er uro på arbejdsmarkedet. Pristallet er stadig den store synder, men man ved ikke rigtig, hvad man skal gøre ved det. Et prisstop er blevet indført i september 1970, men det ophæves igen i marts 1971. Det er ikke en moderne foranstaltning, siger politikerne.

Der er underskud på betalingsbalancen og på valutareserven

Renten er høj, men i 1971 falder den fra

Hilmar Baunsgaard

9% til 8%. I lønforhandlingerne er både LO og arbejdsgiverne utilfredse med lavtlønnen og ligelønnen. Det bliver svært at fremsætte et mæglingforslag, udtaler forbundsformand Anker Jørgensen. Thomas Nielsen prøver, men han sættes til vægs af Anker Jørgensen. Strejke- og lock-outvarsler krydser hinanden. Kvindernes krav er klart: De vil have ligeløn, men det vil koste kassen. I det endelige forlig bliver der ensartet løn for mænd og kvinder. Forliget koster 700 millioner kroner. HK medlemmerne får en kraftig lønstigning. Det gør mange andre grupper utilfredse. Typograferne er fx kendt for at være kompromisløse i deres krav. De strejker. Når de andre grupper får mere i løn, vil de også have. Hilmar Baunsgaard kommer til Aarhus, hvor han trues på livet af arbejdsløse murere. Baunsgaard bliver rystet, men vil ikke anmelde episoden til politiet. Politimesteren i Aarhus beder om at få undersøgt sagen, for han synes nu, det er for galt, at landets statsminister skal behandles på den måde. Studenterne på Århus Universitet chokerer folk ved at erklære, at de sympatiserer med murerne, også selv om de har brugt vold.

Prisen på børnehavepladser og vuggestuepladser stiger. Behovet for plejehjemspladser stiger. Det er, som om alting vokser og vokser uden kontrol. Hoved-

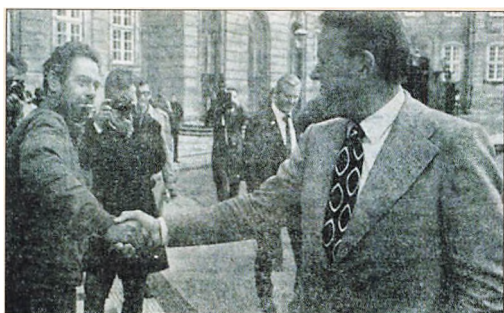
*Drøftelser om Fællesmarkedet?
Jens Otto Krag og Willy Brandt i samtale*

stadens vækst må stoppes, ellers bliver byen kvalt, siger folketingsmedlem Holger Hansen. Det kan ikke blive med at gå.

Hele samfundet lægger op til, at Danmark skal være medlem af Fællesmarkedet. Man er ikke ganske enige om, hvorvidt der skal en folkeafstemning til. Nogle mener, at det strider mod Grundloven at lade det være op til folket, om landet skal afgive suverænitet. Spørgsmålet diskuteres i mange kredse. Der er store forventninger. Udenrigsminister Poul Hartling erklærer, at Fællesmarkedet betyder fred.

Der fremlægges en rapport fra de økonomiske vismænd, der viser resultatet, hvis Danmark ikke går med i Fællesmarkedet. Det fremgår af rapporten, at Danmark så vil blive mødt af massiv arbejdsløshed, kronenedskæring og økonomisk krise. Det er selvfølgelig landbruget, der har mest gavn af et evt. medlemskab af Fællesmarkedet. Man spørger overvismand Anders Ølgaard, hvad han ville investere pengene i, hvis han vandt en million. »Jeg ville købe et landbrug!« svarer vismanden.

Hilmar Baunsgaard udskriver valg til den 21. september. Han kunne have ventet, men han synes, det er rigtigst, at et nyvalgt folketing går ind i arbejdet med Fællesmarkedsforhandlingerne. Dette vigtige arbejde skal ikke udskydes af inden-

Jens Otto Krag giver hånd til en havnearbejder i valgkampen

Markedsminister Ivar Nørgaard, statsminister Jens Otto Krag og budgetminister Per Hækkerup

rigspolitiske spørgsmål om regeringsdannelse.

Valgkamp og valg

Valgkampen bliver hård. Jens Otto Krag skal tale ved et stort socialdemokratisk vælgermøde i Sønderjyllandshallen, og han har fået sin politiske meningsfælle fra Tyskland Willy Brandt til at komme og tale på mødet. Det er et scoop. Willy Brandt er populær i Sønderjylland. Han taler skandinavisk, og man ved, han gerne tilbringer sine ferier i Danmark. De borgerlige er selvfølgelig vrede over, hvad de kalder urent trav. Jens Otto Krag kan ikke være bekendt at gøre brug af en udenlandsk partifælle på den måde. Da der også kommer kritik i tyske rækker, melder Willy Brandt afbud i sidste øjeblik. Han er blevet kaldt til forhandling i Moskva, siger han. Det var belejligt.

Hilmar Baunsgaard har måske et håb om, at VKR-regeringen kan fortsætte efter et valg, men selve valget bliver en regulær gyser. Der er 88 mandater til VKR og 87 mandater til S/SF. Jens Otto Krag allierer sig med de nordatlantiske mandater, og så har han flertal. Mange, især fra VKR, synes, det er lidt forkert at basere magten på Færøernes og Grønlands repræsentanter.

Venstre overvejer, om partiets vælger-tilbagegang i nogen grad kan skyldes, at man er gået fra at hedde liste D til at hed-

de liste V. Måske har det forvirret nogle vælgere?

Det nye Folketing ser anderledes ud. Der er kommet en flok unge, socialdemokratiske kvinder ind. Blandt dem kan nævnes Ritt Bjerregaard, Eva Gredal, Tove Lindbo Larsen, Helle Degn og Inge Fischer Møller. De mange kvinder slår ikke igennem på ministerlisten. Her må kvinderne nøjes med et par bløde ministerier. Eva Gredal bliver socialminister, og Dorte Bennedsen bliver kirkeminister.

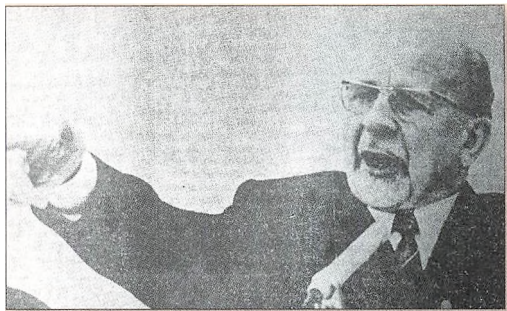
De tunge ministerier er stadig forbeholdt mænd. Det bliver den ny socialdemokratiske regering, der skal føre de sidste vigtige forhandlinger med Fællesmarkedet. Jens Otto Krag har det problem, at der i hans egne rækker er folk, der er imod Fællesmarkedet, og det er selvfølgelig svært at takle.

Norge har også søgt om optagelse og er lige så langt i forhandlingerne som Danmark. Sverige vil derimod ikke være med. Det giver skår i det nordiske fællesskab. Man kan risikere, at der kan komme et toldskel ned midt i Øresund, og det vil man nødig have. Det slås imidlertid fast, at fællesmarkedsaftaler går forud for de nordiske aftaler.

Fiskeriet volder naturligvis store problemer i forhandlingerne. Hvem skal have hvilke fiskerettigheder i den nye sammenlutning?

Den sovjetiske ministerpræsident Aleksej Kosygin møder Folketingets formand Karl Skytte

*DDR's regeringschef
Walter Ulbricht*

I Danmark har man den såkaldte 3 dages regel. Man skal opholde sig mere end 72 timer i udlandet for at måtte hjemtage toldpligtige varer som spiritus, parfume og tobak. Det vil koste rigtig meget i mistede afgifter, hvis man slækker på den regel.

Forsvarsminister Keld Olesen foreslår en ny dansk forsvarsreform. Der skal skæres i forsvaret. Fx skal der kun være en enkelt brigade i Jylland, hvor der før var 3. Det bekymrer mange. Nu ligger Jylland åbent for angreb, mener man.

Den nye finansminister Henry Grünbaum rydder op i, hvad han kalder skatteunddragelser. Man har hidtil kunnet tegne de såkaldte indekskontrakter, der udbetales ved pensionering. Det stoppes fra den ene dag til den anden. Det er alt for dyrt for staten. Men mange har haft en fornemmelse af, hvad der var gang i, så da den socialdemokratiske regering træder til, stiger tegningen af indekskontrakter voldsomt.

Henry Grünbaum forsikrer, at han ikke vil røre ved tilskuddene til Sydslesvig. »I skal ikke blive glemte« lover også han.

I december får man i Danmark fornemt besøg. Den sovjetiske ministerpræsident Kosygin besøger landet. Han bliver mødt af et protesttog af danske jøder. »Lad de russiske jøder rejse ud!« står der på skiltene. Kosygin har afslået at lade 700 russiske jøder forlade USSR.

De europæiske naboer

I vort nærmeste naboland Sverige ser man anderledes på rigtig mange ting. Også på tanken om et europæisk fællesmarked. Her ønsker man ikke at være medlem.

Oluf Palme er statsminister, og det er ingen let post. I april må Palme have konstant politibeskyttelse. Han bliver truet af den kroatiske mafia, hvis vrede han har pådraget sig. Det går endda så vidt, at også Oluf Palmes børn bliver truet. Der er ingen sikkerhed i verden. En opinionundersøgelse i Sverige viser, at Palmes popularitet er vigende. Hans tilslutning er ifølge meningsmålingen halveret.

Der er stadig voldsomme spændinger mellem øst og vest. Den kolde krig er mere kold end nogensinde. I DDR går Walter Ulbricht af. Det var ham, der byggede Berlinmuren. Han afløses af Erich Honecker. Det er netop 10 år siden, Muren blev bygget, og det fejres mange steder i DDR. I flere østtyske byer bygger man en symbolsk Berlinmur i anledning af jubilæet. De festlige mure pyntes efter bedste evne.

17 østtyskere deltager ikke i jubilæumsfejringen. De har gravet en tunnel under Muren og vil flygte den vej, men de opdages af grænsevagterne.

I februar blokerer man landevejen mellem Berlin og Vesttyskland. Efter talrige forhandlinger underskrives den såkaldte Berlinaftale i september. Alle de implicere-

DDR's regeringschef
Erich Honecker

rede magter underskriver aftalen, der sikrer trafikken til Berlin.

I Tjekkoslaviet har der været store udrensninger. Nu er landet heldigvis tilbage på kommunismens lige kurs. Der holdes en stor kommunistkongres i Prag, hvor Gustav Husak takker USSR, fordi russiske tropper angreb Tjekkoslaviet og sørgede for at holde landet på rette vej.

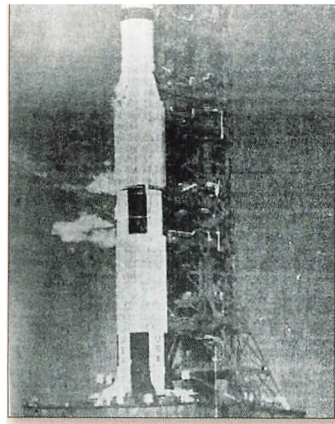
Det vesttyske Wirtschaftswunder stråler og skinner. Vesttyskland har nu flere guldreserver end USA, og markens kurs stiger og stiger. Det går bare godt.

Der er planer om, at man vil etablere et nyt universitet i Flensburg. Det skal være klar før 1980, siger man i regeringskredse i Tyskland.

Willy Brandt får Nobels fredspris som brobygger mellem øst og vest.

Danmark har ventet på Storbritanniens ansøgning om optagelse i Fællesmarkedet. Da den foreligger i maj, er man ikke i tvivl om, hvad man skal i Danmark. Man skal selvfølgelig være medlem af Fællesmarkedet.

Der er uro i Belfast i maj og mindst 14 personer bliver dræbt. I slutningen af oktober proklamerer den irske undergrundsbevægelse IRA: Der erklæres total krig i Nordirland. Denne gang melder man om 6 dræbte.

Apollo 14
rumskibet klar
til afsendelse

USA og Sovjetunionen

Aviserne Washington Post og New York Times afslører hidtil hemmeligholdt oplysninger om, hvordan USA blev blandet ind i Vietnamkonflikten. Det viser sig, at general Eisenhower allerede i 1954 gav ordre til sabotageaktioner i Nordvietnam. Nixon prøver at stoppe artiklerne, men aviserne får højesterets kendelse for, at de må bringes. Artiklerne udgives samtidig med, at den anden frifindelse i My Lai massakren kommer. Soldaten handlede efter ordre, konkluderer man.

USA har stadig gang i rumprogrammet. I februar opsendes Apollo 14. Det er lige ved at gå galt. En sammenkobling svigter, og hele månefærden er i fare. Der er selvfølgelig TV på forløbet, og USA ånder lettet op, da astronauterne lander i Stillehavet 2 km fra det sted, hvor opsamlingskibet er. Man kan se astronauterne og høre plasket, da de lander i Stillehavet. Det er godt fjernsyn! Har man farvefjernsyn, er det næsten som at være der selv. I august foretages tredje og sidste månerejse, hvor to astronauter foretager eksperimenter på månen. Hermed slutter Apolofærden.

Amerikanerne søger at nå Mars med et rumskib. Det kan russerne ikke sidde overhørigt, så de deltager også i himmelracet mod den røde planet. Der er kritiske røster i begge lejre, der siger, at det var

Generalsekretær
Leonid Brejznev

Kong Hassan af
Marokko

bedre, om de to magter forenede deres kræfter og samarbejdede.

I Sovjetunionen er man skuffet over, at USA igen er forrest i rumkapløbet, og man prøver stadig at konkurrere. Det lykkes russerne at få 3 kosmonauter ombord på en bemanded rumstation, der kredser om jorden. Det beskrives i sovjetiske aviser som en »bedrift«. Katastrofen venter imidlertid. De tre kosmonauter omkommer alle tre, da de skal lande på jorden. De døde rumpiloter kåres som Sovjetunionens helte.

Det er ikke kun i rummet, de to supermagter konkurrerer. Østersøen er Sovjets nærområde, og man kommer noget op på mærkerne, da et amerikansk hangarskib med adskillige følgeskibe runder Skagen og fortsætter ned i Østersøen. Skibene følges af Søværnets Operative Kommando, og der er skygger fra østblokken, der følger de amerikanske skibe. Skibene fra US Navy sejler til Bornholm og fortsætter til Stockholm, hvor en militærøvelse er i gang. Sovjet advarer Sverige. Man opfatter øvelsen som en provokation.

USA har problemer med finanserne. Nixon går væk fra guld og lægger ekstra told på importvarer. I Danmark er man bekymret for, om Nixons tiltag er begyndelsen på en regulære handelskrig mellem USA og Vesteuropa.

Sovjetunionen har nok at gøre med at holde sine undersåtter på sporet.

Tjekkoslaviet har man fået styr på. I Polen er værftsarbejderne utilfredse med lønnen, og de protesterer.

Den kolde krig raser. I Vesttyskland bliver førstesekretæren på den russiske ambassade i Bonn udvist for spionage. Tidl. udenrigsminister Gerhard Schröder rejser til Moskva for at rede trådene ud. Det er Leonid Brejznev, der er generalsekretær i Sovjetunionen.

Hans forgænger Nikita Krustjev har ført en tilbagetrukket tilværelse, siden han gik af. Krustjev dør i september.

Afrika og Mellemøsten

Flere danskere er begyndt at få øjnene op for Nordafrika som turistmål. Mange rejser til Marokko på ferie. Her er både hvide strande og maleriske landsbyer. I begyndelsen af året er der kup mod kong Hassan. Det lykkes kongen at slå oprøret ned. Den danske ambassadør i Marokko kommer ind midt i kugleregnet. Han må springe for livet og gemme sig i en trappeopgang. Det er ikke ufarligt at være diplomat i et arabisk land.

I Ægypten sidder Anwar Sadat på magten. Suezkanalen har været lukket siden seksdageskrigen, og det er selvfølgelig besværligt for skibsfarten, at man skal hele vejen syd om Afrika. Sadat lover, at han vil genåbne Suezkanalen, og han antyder, at han vil være villig til at indgå

*Den myrdede jordanske
general Wasfi Tell*

*Den sudanske general
Hashem Al Atta*

en fredsaftale med Israel. I løbet af sommeren står det imidlertid klart, at der ikke vil blive nogen fredsaftale. USA har været indblandet i forhandlingerne, og i november erklærer Sadat, at han har mistet tilliden til amerikanerne som fredsmæglere.

Ministerpræsident Golda Meir fra Israel besøger København og giver en stor pressekonference på SAS-hotellet. Hun mener måske nok, der kan være mulighed for fred i Mellemøsten.

Fred i Mellemøsten er imidlertid for stor en forventning. Der er alt for mange interessenter. Man kan snarere sige, at Mellemøsten koger. Ved Jordanfloden kommer det til et regulært blodbad, da palæstinensere, jordanere, irakere og syrere støder sammen. Den arabiske verden laster Jordan for sammenstødet, så landet bliver frosset ud af det gode selskab. I november bliver den jordanske ministerpræsident Wasfi Tell myrdet i Cairo under et arabisk topmøde. Han er på vej ind i Hotel Sheraton, da han bliver angrebet. Han når at hviske: »Morder!«, før han dør.

Palæstinenserne erklærer, at Wasfi Tell selv har været ude om det. Han er blevet dræbt for sin hårdhed mod de palæstinensiske partisaner. Sådan går det, når man lægger sig ud med dem.

I juli er der statskup i Sudan. Præsidenten bliver styrtet, og Hashem Al Atta tager magten. Sovjetunionen advarer

Sudan. Det er en farlig kurs, landet er inde på. Den nye magthaver svarer med at udvise alle de sovjetiske militære eksperter og rådgivere, som har været i landet i lang tid. Efter nogle dage bliver alle diplomater fra østlandene ligeledes bedt om at forlade Sudan. Så har man ryddet op.

Indien

I Indien er Indira Ghandi premierminister. Der er uro i regionen. Der er oprør i Østpakistan og pakistanske flygtningestrømmer mod Indien. Man kalder Østpakistan hovedstad Dacca for »massegravens by«.

Indien rammes af en taifun, og en flodbølge rammer, netop hvor flygtningene er, så der dør tusinder af mennesker. I alt er 5 millioner samlet i flygtningelejre, og de trues nu af kolera. Det er en humanitær katastrofe, der er svær at håndtere. Hver dag dør der 4000 pakistanske flygtningebørn. Indira Ghandi beder verdenssamfundet om hjælp. Indien og Pakistan nægter først at være i krig, men for omverdenen er der ingen tvivl. Sidst på året udbryder krigen officielt mellem de to lande. Østpakistan kalder sig nu Bangladesh, og den nye stat anerkendes af Indien.

Katastrofen i Indien fylder avisernes spalter og folks opmærksomhed. Man overser, at sydvietnamesiske tropper hær-

Fra krigen i Indokina

*Formand
Mao Zedong*

*Chiang Kai-Shek leder
af øen Formosa*

ger i Cambodja og Laos. Det trækker op til et kampvognsslag på Ho-Chi-Minh stien. Nordvietnameserne er på vej sydpå. De er i sovjetiske tanks.

Kina og Japan

Maos Kina har i mange år været lukket land. Langsomt begynder solens rige at åbne sig for omverdenen. Den amerikanske præsident Nixon inviteres til at besøge landet, og for første gang inviteres også vestlige journalister til et besøg. Den kinesiske papirtiger er ved at være en rigtig stormagt. I slutningen af oktober er jubelen i Kina total, da Kina optages i FN. Det bedste af det hele er, at Formosa udstødes. Chang Kai-Shek har ellers erklæret, at han stadig drømmer om at invadere kommunistkina, men det rigtige Kina kan nu erklære, at landet snart vil befri Formosa. Det er et vanskeligt spørgsmål.

Selv om Kina er lukket land, har man længe haft en fornemmelse af, at der skete noget med magtfordelingen i landet. Lin Piao er nummer to i landet efter Mao. Han er ikke set i meget lang tid, og nu offentliggøres det, at der har været en sammen-sværgelse mod formand Mao. Kuppet mislykkedes heldigvis, men der er mange, der er blevet fjernet fra deres poster. Heriblandt Lin Piao. Formand Mao selv er ved godt helbred og fortsætter sin vidunderlige gerning.

Den amerikanske dollar falder i værdi. Det gør den japanske yen ikke. Den stiger og stiger.

Landbrug

Det nye årti kommer til at tilhøre landbruget, siger Landbrugsrådets direktør. Der er optimisme alle steder, når man tænker på Fællesmarkedet og de muligheder, det vil give. Der indføres billige statslån til yngre landmænd, for nu skal der gang i produktionen.

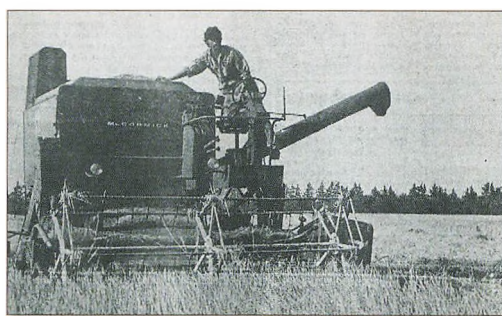
Fiat kommer med flere nye traktor-modeller. Der kommer både en FIAT 500 og en FIAT 600.

Forud er gået år med nedgang. Fra 1950 er antallet af selvstændige landbrug dalet fra 200.000 til 140.000. 90% af de nedlagte brug var på under 10 ha. Mange er begyndt at skifte køerne ud med svin. Det er lettere arbejde, og svinepriserne er bedre end mælkepriserne. Mælkemængden er på 7 år faldet med 15%. Fortsætter nedgangen i koantallet, kan det ende med, at vi må importere mejeriprodukter. advarer formanden for de fynske husmandsforeninger.

I moderne landbrug benytter man sig af den nyeste teknologi. Det vækker opsigt, at fliser med indstøbte varmeelementer erstatter de gammeldags griselamper i de nye, moderne stalde. Det er fantastisk, hvad man hitter på.

*Den nye
Fiat traktor*

*Klar til høst
1971*

39 københavnerbørn er på sommerlejr i Sønderjylland. De er med på dyrskue, og børnene er optaget af, hvad de ser. »Har I også en huntur?« spørger et af de nysgerrige bybørn.

Fremtiden er lys for det danske landbrug i 1971. Høsten går i gang den 3. august. Der er gang i både selvbinder og mejetærsker, og vandprocenten er 19,8%. Det ser ud til at blive den bedste høst nogensinde.

Træerne vokser imidlertid ikke ind i himlen. »Landbruget skal ikke have lov til at stryge hele gevinsten ved indgangen til Fællesmarkedet« siger den socialdemokratiske landbrugsminister Ib Frederiksen. Han vil beskatte jordværdistigninger, så samfundet også får gavn af værditilvæksten.

Industri og virksomheder

Der er mange virksomheder, der regner med gode vilkår, når man kommer ind i den store sammenslutning og får adgang til de europæiske markeder. Der er dog også virksomheder, der må afskedige folk. Carmen Curlers må foretage masseafskedigelser. Der er ikke længere brug for krøller. Supermarkedskæden Rita har udvidet sin virksomhed, men nu er det slut. Kæden er i vanskeligheder, og Tønderafdelingen lukker. I løbet af kort tid lukker alle butikkerne en efter en.

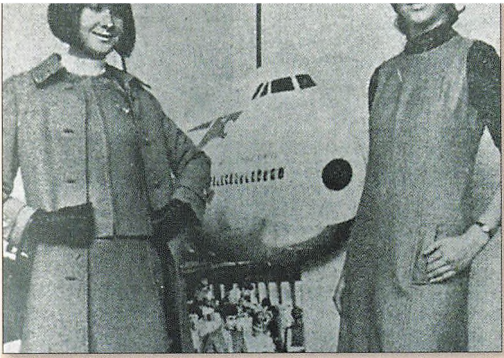
Nogle firmaer opsluges af andre og fortsætter på den måde. Det gælder fx Crome og Goldschmidt, der opkøbes af Illum.

A. P. Møller satser på at udvinde 500.000 tons olie om året på borerne i Nordsøen. Sterling Airways udfordrer det statslige selskab SAS og vil gennemføre flyvninger til Moskva. SAS mener, selskabet har eneret. SAS har netop 25 års jubilæum, og selskabet er irriteret over konkurrencen fra charterfirmaer. Det ligner ikke noget. I SAS har man netop investeret i personalets nye uniformer. De er kreeret af den parisiske modedesigner Dior. Man fedter sig ikke fra det, og man vil ikke have konkurrence. Sterling Airways får imidlertid lov til at foretage flyvninger på Moskva.

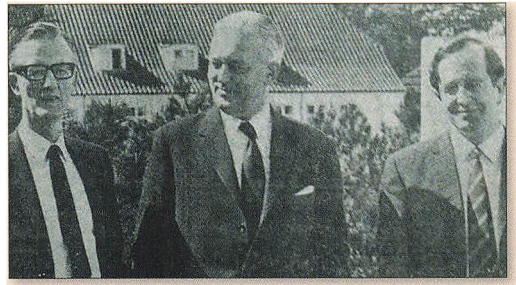
Skibsværftet Burmeister og Wain har økonomiske problemer. Firmaet sælger motorfabrikken og kan nu trods en svigtende ordrebog klare sig indtil 1973, meddeler ledelsen.

EBD-direktør Bent Stig Møller forudser, at vi kun har set begyndelsen af, hvad EDB kan bruges til. EDB vil en dag være et fag i skolen. Selv i underskolen vil man bruge det, mener han. Han forudser også, at EDB i fremtiden vil kunne spare mange menneskers arbejde.

FDB og HB er gået sammen. Danmarks Brugsforeninger er på vej! I Odense indvier prins Henrik det nye Rosengård-

SAS pjattede sig ikke fra det, men bestilte tøj fra DIOR til de ansatte

Professor Børge Didrichsen, kirkeminister Arne Fog Pedersen og forstander Christian Thodborg klar til at rykke til Løgumkloster

center. En ny form for indkøbsmuligheder tilhører fremtiden.

Kirke og skole

Sønderjylland gik glip af sit universitet. Kirkeminister Arne Fog Pedersen mener, at præstehøjskolen kan blive en slags plaster på såret. Højskolen er oprettet i Løgumkloster, men har i nogle år haft sæde i Nærum. Nu skal den tilbage til Løgumkloster. Her er Slottet blevet ledigt, og det skal bruges til Præstehøjskolen.

I folkeskolen er der stor lærermangel. Man mener, at der mangler 4500 lærere. En ny reform er på tegnebrættet med større valgfrihed for de ældste elever. Hvordan man vil implementere det med den store lærermangel, er en gåde.

På Askov Højskole er der stor uro. Man afskediger alle 25 lærere på skolen og konstituerer Knud Hansen som forstander. Otte af de afskedigede lærere genansættes, og folk, der vil skolen det ondt, udbreder det rygte, at skolen ikke vil være klar til et vinterhold 1971. De afskedigede lærere, en af dem er Ebbe Reich, ønsker at arbejde på marxistisk og ikke på et grundtvigsk grundlag, så de indkalder til møde i Odense. Helst ville de have holdt mødet i Askov, men der ønsker man ikke at huse dem. Kolding tilbyder gruppen en byggegrund, og de bygger en ny højskole i Kolding.

En ung jurist, Henning Christophersen, ansættes som forstander på Den Liberale Højskole Breidablik i Holte. Han bliver senere valgt til Folketinget.

Sport

Europamesteren Tom Bogs har vundet mange titler. Han vinder i KB hallen en pointsejr over en amerikansk bokser og ser ud til at være i topform. Det glæder de 4500 tilskuere. Tom Bogs er meget populær blandt tilskuerne, men hans karriere har nået toppunktet, og han taber de næste kampe. Inden for sværvægt kæmper Cassius Clay og Joe Frazier om verdensmesterskabet. Cassius Clay lider sit første nederlag, og Joe Frazier er nu sværvægternes konge.

Den helt store sportshelt i Danmark i 1971 er Ole Olsen. Han vinder først Den gyldne Hjelm. Han bliver nr. 4 ved det internationale løb i Cloppenburg, og så vinder han Verdensmesterskabet i efteråret. Det er kæmpestort.

I Herning kan man se isprinsesser på Holiday on Ice. I 25 år har man glædet publikum med imponerende forestillinger, og jubilæumsforestillingen overgår alle de tidligere års isshows.

Elitesport er spændende, men bredde-sport med mange deltagere er også godt. Over 1000 mand deltager i den store grænsemarch. Marchen er på 2 x 40 km,

*Ole Olsen bliver verdensmester
i speedway*

*20 Grænsemarcher på 2 x 40 km
havde over 1000 deltagere*

og der er højt humør og ømme vabler blandt de mange deltagere.

Mad, husholdning, rejser og sundhed

Kvinderne vil gerne ud at arbejde. »Er det klog familiepolitik, hvis den unge kvinde tror, hun kan arbejde, også når hun er blevet mor?« spørger man i Venstres folketingsgruppe. Enten det er klogt eller ej, så vil kvinderne ud på arbejdsmarkedet, og der findes heldigvis hjælpemidler, der kan støtte dem. Mange anskaffer sig en dybfryser. Så kan man købe stort ind og behøver ikke gå i butikker så ofte. Man kan også anskaffe sig en opvaskemaskine. Den er godt nok dyr. En maskine koster, hvad der svarer til 24.000 nutidskroner, men hvor er det nemt.

Indenrigsminister H. C. Toft foreslår, at man skal tillade brug af øldåser. Det giver stor debat. Flaskerne fungerer jo så udmærket.

Man steger stadig i smør, og man er begyndt at drikke rigtig meget Jolly-Cola.

Danskerne går ind for sundhed, men man skal heller ikke overdrive. I Vojens tillader skolekommissionen, at de store elever i Vojens Borger og Realskole ryger i frikvartererne. Nu behøver de ikke gemme cigaretterne mere. Det er et stort fremskridt. Cigaretter smugles i øvrigt ind i Danmark ad sære kanaler. Både sejler til

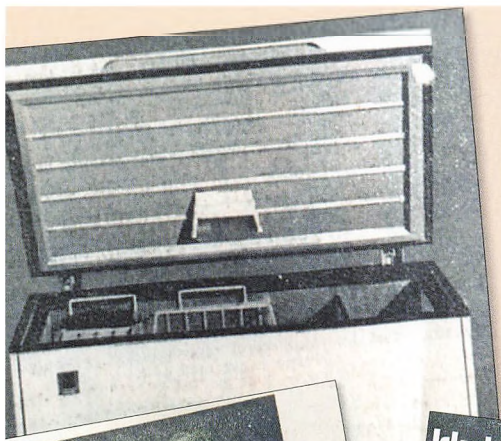
Kaliningrad og henter smuglervarerne. Man har anholdt smuglere i både Jylland og København, og man har håbet, at smuglerierne nu var bremset, men tilsyneladende bliver de ved.

Stoffer er blevet et stort problem. Man hører om ældre damer, der sælger deres medicin på det sorte marked. En ung læge i Haderslev tør næsten ikke have aftenvagte. Han er blevet overfaldet af en narkoman, og der er flere derude. Det nye bevidsthedsudvidende stof LSD er kommet frem. En ung mand har begået et mord under påvirkning af LSD. Kan man så dømme ham for mordet? I Haderslev åbner man et misbrugscenter, og unge kristne går i kamp mod narkotika. Man søger en forklaring på det stigende stofmisbrug. Kan det mon være, fordi lejlighederne er for små, spørger nogle.

En hospitalsseng koster 1 million kr. om året. De praktiserende lægers formand hævder, at man kunne aflaste hospitalssengene ved at ansætte flere husmor-afløsere.

Man regner med, at man nu har en vaccine klar mod blodkræft - leukæmi.

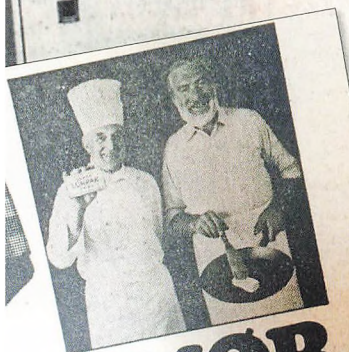
De nye p-piller giver problemer, for befolkningstilvæksten stagnerer. Dog ikke så meget i Sønderjylland som i de andre landsdele. I Hejmdal er der en lægebrevkasse, der fortæller om både spiralen og pessaret. Man behøver ikke

...først skal vi have ild på en PHØNIX

God ørut - med både smag og fyldo. Ny populær størrelse - men samme gode, gamle Phønix-kvalitet.

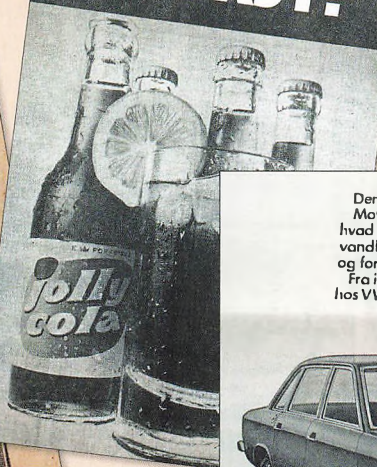
Tænd selv en Phønix - i dag! Kun 58½ øre pr. s

SMØR
smager dobbelt så godt

Iskold Jolly, den der slukker **STØRST!**

Avisreklamer
anno 1971

Den hedder K 70. Motorjournalisterne har sagt: "hvad der skal siges om den første vandkelede bil med frontmotor og forhjulstræk fra VW. Fra i dag kan De se og prøve den hos VW-forhandleren.

få børn, hvis man helst er fri, men på den anden side skal man jo også tænke på samfundet.

Der er stadig flere, der tager flyveren. I 1971 er der 26.000, der flyver fra Skrydstrup. Man kan komme til Mallorca for 398 kr. En dansk kvinde opgiver sin tilværelse i Danmark og flytter til ferieøen. Her slår hun sig ned som barnepige for danske turisternes børn.

Der er mange, der flyver, men der er endnu flere, der kører. På årets første feriedag passerer 145.000 biler den dansk-tyske grænse. Folkevogn tilbyder en ny model til den lidt mere kræsne køber. Kapløbet om den sikre bil er begyndt. Indtil den er på markedet, må man sikre landevejen. Det farlige kryds ved Jels reguleres, så man nu undgår uheld.

Louis Armstrong
in memoriam

Anisette vil nu
synges beat

Buster Larsen
som Jeppe på Bjerget

Kultur og mode

Vi mister en del kulturpersonligheder i 1971. Arkitekten Arne Jacobsen dør 69 år gammel. Komponisten Igor Stravinskij dør 88 år gammel. Louis Armstrong får et hjertetilfælde og dør, og polarforskeren Einar Mikkelsen dør.

Der er heldigvis mange andre, der er rigtig meget gang i. Operasangeren Kirsten Vaupel turnerer med populærkonserter. Dirch og Daimi turnerer med »Solstik«, og Poul Reichardt rejser rundt med »En sælgers død«. Keld og the Donkeys spiller til byfester, og Duke Ellington optræder i Århus. Man kan således nok få masser af oplevelser. »Jesus Christ Superstar« har premiere, og Savage Rose er opløst. Nu er der bare tre vilde roser tilbage. Det er brødrene Koppel og Anisette. De vil spille beatmusik.

Nr. 1 på hitlisten er en anden genre. Det er »Schön ist es auf der Welt zu sein« med Roy Black og Anita Hegerland.

Thorkild Hansen modtager Nordisk Råds Litteraturpris og får også et fast årligt beløb fra den danske stat. Det er Kristen Helweg Petersen, der har indstillet ham.

Tage Skou Hansens sidste bog »3. halvleg« drøftes alle steder. Tage Skou Hansen rejser rundt med foredrag om sin personkreds.

Buster Larsen spiller sit livs rolle som Jeppe på Bjerget. Han turnerer med Det

Kongelige Teater og kommer rundt i hele landet.

Tove Ditlevsen får Gyldendal-prisen for sin roman »Gift«, hvor hun hensynsløst ærligt fortæller om sit narkotikamisbrug.

I biografene kan man se Audrey Hepburn i »My fair Lady«, og det helt store trækplaster er »Det er nat med fru Knudsen«. I Tivoli Varieteen kan man opleve Marlene Dietrich.

Ellen Jensen, bedre kendt som Cleo, blander sig i mange ting. Hun er også blevet valgt til kommunalbestyrelsen i Nørre Djurs Kommune. Det viser sig imidlertid, at der faktisk er en del arbejde forbundet med at sidde i kommunalbestyrelsen. Det har Cleo ikke lige tænkt på, så hun beder om at få lov til at træde ud af det kommunale arbejde igen.

De islandske håndskrifter leveres efter megen polemik tilbage til Island. Hele Reykjavik er festklædt, da håndskrifterne kommer hjem.

Moden dikterer tøj både til mænd og kvinder. En mand i modetøj vækker måske en anelse mere opsigt end en kvinde, men det skal nok udligne sig, spår man.

Radio og TV

Der er nu 30.000 danske familier, der kan se farvefjernsyn. Hvis en udsendelse er i farver, er den mærket med »F« i oversigterne. TV tager afsked med speaker-

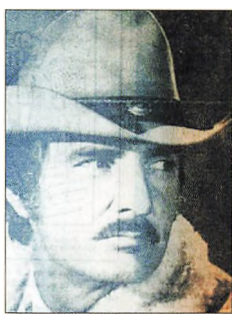
Marlene Dietrich optrådte i Tivoli Varieteen

pigerne. De har ellers været populære. Licensen stiger med kun 24 kr. om året, så nu skal der spares i Danmarks Radio. Det gør man ved at lægge flere grammofonplader på radioprogrammerne. Der er en del kritik af DR's økonomi. Man foreslår, at Danmarks Radio får egen revisionsafdeling.

Om lørdagen er der mulighed for at se en serie om Sam McCloud, den ridende politibetjent.

Hver søndag eftermiddag kan danskerne følge familien Ashton. Doktor Lieberkind fortæller om den nye hundetype Labradoren. Den vil egne sig som familiehund, siger han.

To nye radiospil får premiere. Det er Cecil Bødker og Anders Bodelsen, der har skrevet dem. Ironside vender tilbage

McCloud var en populær serie

Den nye familiehund - en labrador retriever

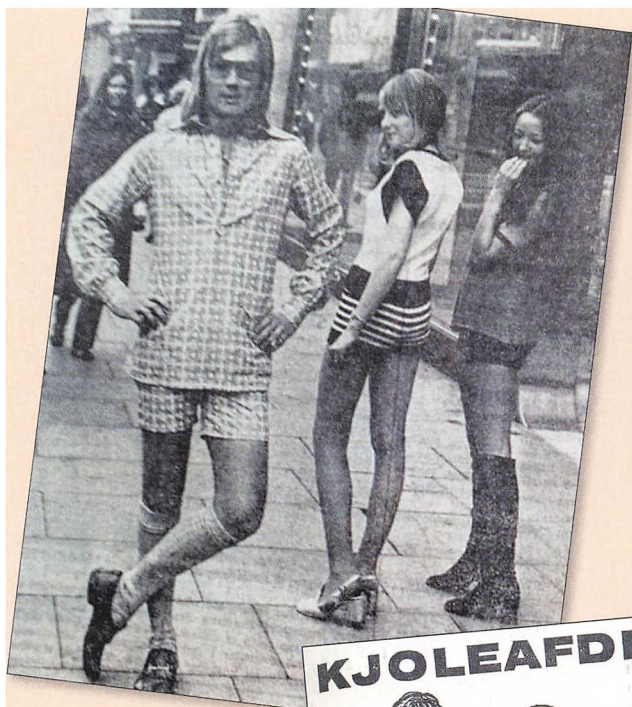
til skærmen efter en pause. Skuespilleren Raymond Burr spiller Ironside. Han er meget populær og er også hovedtaler på årets Rebildfest sammen med formanden for dansk forfatterforening Hans Jørgen Lembourn.

De uheldige helte, Tony Curtis og Roger Moore, er også et godt tilbud til de danske seere. Stumfilmstjerne Asta Nielsen fylder 90 og fejres i TV.

Danmarks Radio er lidt i modvind. I august sender man en udsendelse om arbejdsulykker. Den vækker et ramaskrig i hele landet. Arbejdstilsynet klager, arbejdsgiverne klager, og arbejderne klager. Der kommer et hav af protester fra alle de implicerede parter. Ib Thyregod fra De Konservative mener, man skal tage monoopolet fra Danmarks Radio, når det forvaltes så dårligt.

Poul Hartling klager over, at skole-radioen er politisk. Han har set en række udsendelser igennem og siger i et foredrag, at Danmarks Radio burde fratages retten til at producere undervisningsmaterialer. Danmarks Radio burde ikke indoktrinere børnene, siger han. Skoleudsendelser skal ikke være politiske indlæg.

Danmarks journalistforbund reagerer ved at anlægge en injuriersag mod Poul Hartling. Det får forbundet ikke noget ud af, men journalisterne i Danmarks Radio kender deres eget værd. De forlanger

KJOLEAFDELINGEN:

— et frisk, ungt sæt org. courtelle med applikation i imit. ru skind Kur

128⁰⁰

Hot pants og vest 100 % courtelle — i det helt rigtige mode-farver Kur

118⁰⁰

Musettes kombi-serie giver mange variationsmuligheder. F. eks. koster vesten 128,00 og slacks Kur

98⁰⁰

Smart ung spencer i lækker, vaskbar acryljersey. — Gode farver Kur

118⁰⁰

Mode
anno 1971

meget mere i løn, og da de ikke får det, strejker de. Det sker midt under valgkampen. Radiorådet protesterer og forlanger, at ledelsen så viser nyheder.

Direktørerne i DR må i gang, og der bliver produceret nødtørftige nyhedsudsendelser med lederne som de aktive. Det tekniske personale støtter journalisterne, og så bliver der sort skræm. Jeg ved ikke, om man i dag kunne forestille

sig, at der var sort skærm under et valg og under de efterfølgende forhandlinger, men det bliver der, og sådan lægger journalisterne smukt op til, at Danmarks Radios monopol skal brydes.

Der kommer først forlig efter en måned. Fra Hejmdal laver man et rundspørge blandt læserne og spørger, hvad de mener om den sorte skærm. Skipper Mogens Frohn Nielsen ligger netop med Fulton i

*Bjørn Svensson tager imod
Danmarks Radios ledelse*

*Skipper på Fulton
Mogens Frohn Nielsen*

Haderslev, og man spørger ham. Han svarer: »Jeg plejer at orientere besætningen om, hvad der siges i radioen. Nu aner vi intet om, hvad der sker, så nu har vi det meget bedre!«.

Hans Sølvhøj er til møde i Tønder. Her lover han: »Det er slut med københavneriet i radio og TV. Der bliver meget større interesse for grænselandet, når Danmark kommer i Fællesmarkedet, og sendetiden udvides derfor regional!« Det er et smukt løfte, som Hans Sølvhøj følger op ved et møde på radiostationen i Åbenrå. Her har man i nogle år haft en forsøgsordning under ledelse af Bjørn Svensson. Generaldirektøren støtter en bedre provinsdækning.

Kongelige

En tysk avis hævder i januar, at kong Konstantin af Grækenland, der har været landflygtig i 3 år, snart får et comeback, men det er på betingelse af, at hans mor ikke følger med.

Den engelske prinsesse Anne kaldes i pressen altid »den gnavne prinsesse«. Hun fylder 21 år og ser ikke særlig gnaven ud i den anledning.

Prins Christian får af kong Frederik tilladelse til at gifte sig borgerligt med Anne Dorte Maltoft Nielsen.

Prinsesse Benedikte får en datter, der døbes Alexandra.

Det norske kongepar får en datter Mär-

tha Louise. Man drøfter, om tronfølgerloven i Norge nu skal laves om.

Den svenske tronfølger kronprins Carl Gustav fylder 25 år.

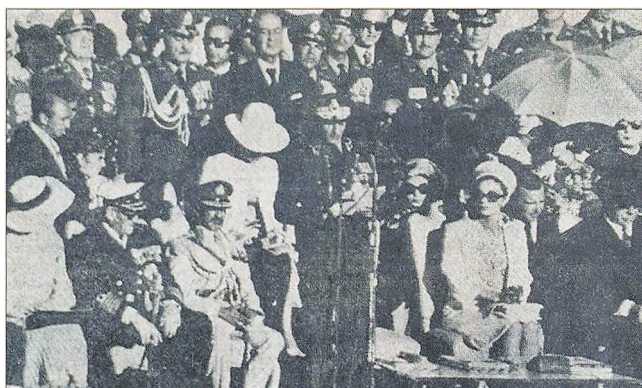
Prins Henrik overtager protektoratet for Reserveofficersforeningen i Danmark. Han begynder at optræde på egen hånd i avisens spalter. Først er der en lille notits om, at prins Henrik er kurer for den amerikanske vicepræsident Spiro Agnew. Prins Henrik er i Vietnam, hvor han har boet som barn. Han taler vietnamesisk. Man beder ham forsøge at skaffe oplysninger om 800 amerikanere, der opholder sig som krigsfanger i Vietnam. Det har været umuligt at få oplysninger om krigsfangerne, men man håber, at prins Henrik med sine gode forbindelser måske kan gøre noget. Det meddeles ikke, om han har held med sin mission.

Dernæst interviewes prins Henrik til Billedbladet og udtaler sig om, hvad han mener om Fællesmarkedet. Prins Henrik er meget positiv. Det får folketingsmedlemmer fra SF op af stolene. Kongefamilien må ikke blande sig i politik, hævder man. Jens Otto Krag tager det roligt. Så længe det bare er i Billedbladet, prinsen udtaler sig, mener Krag ikke, der er tale om indblanding.

Det japanske kejserpar besøger Danmark i september. Offentligheden har aldrig før været så tæt på kejser Hirohito.

Kongehuset anno 1971

*Fra den store fest i Persien med
dronning Ingrid, kong Frederik,
kejser Haile Selassie,
Shah Reza, Farah Diba
og den sovjetiske præsident
Podgornyj*

*Den gnavne
prinsesse Anne*

*Prinsesse Benedikte
og familie*

*Det norske tronfølgerpar Prins Harald
og Prinsesse Sonja viser deres nyfødte*

*Den svenske tronfølger Carl Gustav
fylder 25 år*

*Den japanske
Kejser Hirohito*

*Dronning Ingrid
indlagt for mavesår*

Årets store kongelige begivenhed er fejringen af det persiske kongeriges beståen i 2500 år. Den persiske shah holder en fest, der minder om 1001 nats eventyr, og som skal varsle et nyt tusindårsrige. Den første persiske konge hed Kyros og havde en hovedstad, der hed Persepolis.

Shahen indretter ude i ørkenen en luksuriøs teltlejr, hvor det gamle Persepolis lå, og så inviterer han kronede hoveder

fra hele verden. Teltene er indrettet med plads til tjenere og opvartere, og fakler oplyser hele det store område. Det danske kongepar, der sidder på en af verdens ældste troner, inviteres og får plads som de næstfornemste ved den overdådige begivenhed. De får telt ved siden af kejser Haile-Selassie fra Etiopien.

Shah Reza er en moderne mand, der har ført sit folk frem til moderne tider. Han

Hurra ... nu kommer BØRNEPENGENE TIL NYT TØJ
... ind til Orbesen hvor ellers

Parce coat 68,00	Strik i mæssevis 9,85	PIGE SLACKS 28,00	TERYLENE BUKSER 39,- 35,- 29,-	Små drenge STRIK 29,00 19,85	Sports skjorter 14,85
		Konfirmandlinder 48,00	Mustang floj/sb. 45,00	ORBESEN Normagasin	

VARERNE TELEFON BETALES

En af de nye reformer var udbetaling af børnecheck

Go'weekend!

Lån et Kodak Instamatic kamera med en gratis farvefilm i weekenden!

Forskellen mellem 1971 og 2021

Cirkus Benneweis' berømte elefanter

har stået i spidsen for den såkaldt hvide revolution. Dog har shahen modstandere, der protesterer mod det overdådige gæstebud. Nogle mener, han burde satse mere på religionen. Andre synes, han kunne have brugt pengene på det persiske folk.

Da det danske kongepar kommer hjem efter festen, bliver dronning Ingrid indlagt og opereret for mavesår. Operationen forløber vel, og dronningen kan rejse en måned på rekreation i Caribien.

Forskelligt

I Italien beordrer den offentlige anklager i Milano, at alle tryksager fra Skandinavien skal beslaglægges. Det er, fordi der er sendt masser af porno til Italien fra Danmark og Sverige. »Det er det rene Sodoma og Gomorra!« udtaler anklageren. Nyheden får politikere til at advare mod den skæmmende pornoskilteskov ved den dansk/ tyske grænse. Det sender et dårligt signal til vore gæster, siger man.

I Danmark begynder børnefamilierne nu at få børnepenge. Det er en stor hjælp at få et tilskud til det, det koster at have børn.

Der er stor tilgang til Hjemmeværnet og til Lottekorpsset. Korpsset fylder 25 år, og man kalder det vor tids folkebevægelse.

Det er sjovt at se, hvad der sker af nyt i 1971. En stor annonce gør opmærksom på, at man kan låne et fotoapparat i en

weekend. Der er gratis film i. Man skal bare betale for papirbillederne og fremkaldelsen. Så kan man filme sin sommerweekend og se den igen og igen i vinterens løb. Det er virkelig et godt tilbud.

Cirkus Benneweis turnerer i Sønderjylland, og man er begejstret. Især for de vilde dyr. Benneweis' elefanter er en stor oplevelse, som man bør unde alle både store og små. Sådan kan synspunkter skifte.

Lokalt

Hos Brødrene Gram i Vojens anskaffer man et edb-anlæg, der fylder et helt lokale. Det kan løse mange opgaver, siger man fra ledelsen,

Landsdelens ældste landboforening Den Nordslesvigske Landboforening fylder 125 år.

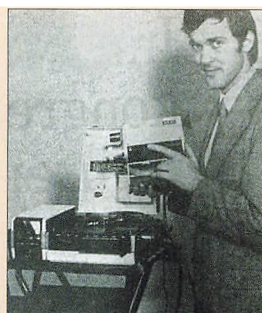
Da man indfører kildeskatten, er der mange, der pludselig kan se på skattekortet, hvordan pengene egentlig fordeles. Der optræder et beløb, der hedder kirkeskat, som det er muligt at slippe for. Mange i Danmark melder sig ud af Folkekirken. Dog ikke i Sønderjylland. Der er man mere kirketro end i det øvrige Danmark.

På Flyvestation Skrydstrup overvejer man at skifte 15 gamle Hunter fly ud med Nike raketter.

Prins Henrik ankommer til Skrydstrup, da han skal på jagt i Sønderjylland. Han

Prins Henrik modtages i Skrydstrup af Lars Hagemann og Hans Schack

Flemming Andersen med sin nye videomaskine

Kong Frederik modtages i Gråsten

modtages af greve Hans Schack og af stationsleder Lars Hagemann.

Det bestemmes, at Trøjborg Slotsruin skal restaureres.

En røgeriejer nedlægger sit røgeri ligesom mange andre i landsdelen. Han siger, at det er de nye dybfrysere, der har gjort, at folk ikke længere vil spise røgvarer.

Det er en skam, siger han. Det røgede kød holder sig nu bedst.

Der er stor forskel på, hvordan man opfatter ungdommen. Hans Schmidt udtaler: »De unge er gode nok. Vi skal bare give dem ansvar!« Læreren fra Enderupskov Hartvig Nielsen sammenligner vor tids folkeskoler med åbne fængsler.

Fotograf Flemming Andersen fra Haderslev har adgang til at se fjernsyn på en båndoptager, som han kalder en videomaskine. Han kan altså se en fjernsyns-udsendelse, når som helst det passer ham. Det er et enormt fremskridt. Maskinen er dyr, men det er teknisk muligt, siger Flemming Andersen.

Kongeparret er på besøg i Gråsten i sommerferien.

Tider skifter, og forholdet til det tyske mindretal forandrer sig langsomt. Da formanden for Bund Deutscher Nordschleswiger, Harro Marquardsen, bliver Ridder af Dannebrog, er der ingen, der undrer sig. Det gør de heller ikke, da politimester Iver Møller fra Gråsten får samme hæder.

Man har bestemt, at man vil bygge et nyt museum der, hvor guldhornene blev fundet i Gallehus. Professor Glob rejser til Sønderjylland for at se på sagen, og greve Hans Schack ejer jorden, hvor museet skal opføres. De to mødes for at drøfte projektet.

Også Kalvø får sit eget museum. Det skal have til huse i den tidligere kostald bag ved hotellet. Foreløbig kan man udstille 80 skibsmodeller. Indenrigsminister H. C. Toft afgør, at Kalvø skal høre til Rødekro Kommune. På Kalvø føler beboerne sig knyttet til Haderslev, men det tages der ikke hensyn til.

En gammel gård fra Sdr. Sejrslev bliver genrejst på Frilandsmuseet. På den måde bevarer man den slesvigske byggeskik for fremtiden.

Sygehusbyggeriet i Haderslev er forsinket. Prisen er anslået til 200 millioner kr. Man er bange for, at hele Sønderjylland får et skattesmæk for at betale sygehuset.

Det store byggeri, Varbergparken, går ind i sin første fase. Haderslev Boligforening har dermed indledt et byggeri, der vil strække sig over flere år.

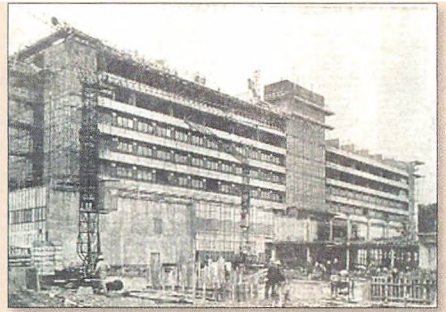
På Folkehjem i Aabenraa er der byggerod. Man må lukke de 15 hotelværelser, der er på stedet, fordi gæsterne ikke kan være på værelserne for støj og rod. De mange bulldozere og gravemaskiner gør det også ugemytligt for folk at spise på

Professor Glob i Gallehus hos greve Hans Schack

Åse og Søren Mikkelsen Clausen i Sdr. Sejrslev

Det nye sygehus ved Haderslev Dam er imponerende

Folkehjem, så man beslutter at lukke, mens restaureringen foregår.

Politikere har af sparehensyn ønsket at nedlægge lørdagsparaden med Slesvigske Fodregiments Musikkorps, men det slipper man ikke godt fra. Hele Haderslev protesterer. Både unge og gamle vil bevare lørdagsoplevelsen.

I anledning af 50-året for Genforeningen blev der givet en folkegave til Syd-slesvig. Det var et ungdomskollegium i Flensborg beregnet til alle de unge, der har en lang skolevej for at få en videregående uddannelse i Flensborg. Nu indvies kollegiet.

Forurening

Man begynder at interessere sig for den truende forurening. Den 12. maj konstateres det, at et oliebælte på næsten en kilometer driver rundt ud for Varnæs. Man mener, det stammer fra et tankskib, der er ankret op i fjorden for at afvente nye ordrer. Det bliver nok for svært at bevise, men der er fiskere, der mener at have set det. Det er noget slemt svineri.

På Storebæltsfærgerne beslutter man sig til, at det er slut med at smide affaldet i vandet. Det skal nu bringes med i havn og afleveres på lossepladsen som alt andet affald. Østersøfærgerne vil ikke være med til det. Her smider man sit affald i havet, som man plejer.

I november kommer der en canadisk rapport, der gør opmærksom på, at forurening i Arktis er særlig farlig for klodens miljø. Områderne i Arktis er mere sårbare end andre områder, hævder man. Efter at USA er begyndt at udnytte olie-felter i området, er der blevet mere trafik og større forurening. Det må man gøre noget ved.

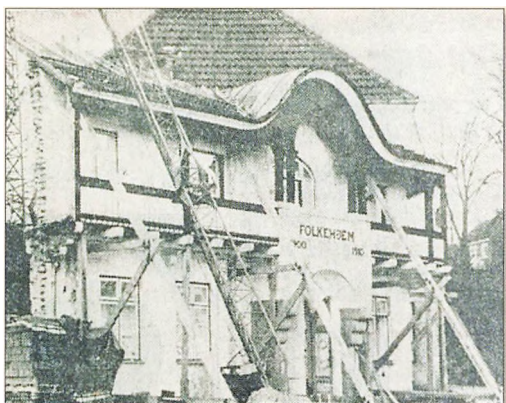
Der kommer en rapport, der viser, at kun 10% af de sønderjyske vandløb er rene. 19% er ligefrem stærkt forurenede. Det er også Haderslev Dam og Lakolk Sø. De sønderjyske søer er alle blevet undersøgt og har fået karakter. Tørring Sø er et stort mudderhul. Det kan ikke blive ved med at gå.

En såkaldt »stiltfærdig« undersøgelse er sat ind over for 15.000 slagtesvin. Man ønsker at konstatere, hvor mange, der har fået penicillin.

Afslutning

I 1971 var der masser af sne allerede i midten af november. Man kunne stadig træffe et postbud på gaden. Det var andre tider. Det er spændende at iagttage, hvordan trenden skifter. Det, der var moderne i går, er håbløst umoderne i dag. Det, alle accepterede i 1971, er helt uacceptabelt i dag.

I november 1971 advarer sundhedsmyndighederne det danske folk. Det friere

Folkehjem blev restaureret i 1971

Sne i november

Det nye kollegium for unge sydslesvigere

I 1971 var det almindeligt at se et postbud

rejseliv gør, at nye sygdomme slæbes hjem til Danmark. En ny Hong Kong syge er på vej. Sidste gang Danmark havde besøg af den asiatiske syge, betød det for mange ondt i halsen, feber og muskelømhed. Den asiatiske Hong Kong influenza tager

hårdest på gamle mennesker og på dem, der i forvejen er svækkede af sygdom. Mærker man symptomer, må man passe på ikke at smitte de udsatte grupper. Der er intet nyt under solen.

Søndagsturen

Af *Andreas L. Andreassen*

En vandretur langs den gamle grænse ...

Dette års søndagstur går til området syd og øst for Ribe - nærmere betegnet langs den gamle grænse fra 1864-1920. Den nyindviede grænsesti giver mulighed for mindst tre søndagsrundture.

Mange tror fejlagtigt, at den gamle grænse gik fra Hejlsminde i øst langs Kongeåen til Vadehavet i vest. Det er dog ikke korrekt. Grænsen fulgte Kongeåen til landsbyen Villebøl, hvorefter den gik mod syd og øst om Ribe til landsbyen Spandet og herfra mod vest nord om Roager og Hviding for at ende ved Vadehavet mellem byerne Hviding og Vester Vedsted.

Forklaring på denne grænsedragning skal findes i, at Ribe fra gammel tid altid har hørt under den danske konge, hvorfor byen ikke hørte med til det slesvigske område efter Valdemarstiden. Dronning Margrethe den første, der regerede fra 1376 til 1412 lagde de kongerigske enklaver i Sønderjylland ind under Ribe bispestol, så da Ribe ikke hørte under hertugdømmerne, men var underlagt den danske krone, undgik man herved at blive inddraget i det tyske rige ved grænsedragningen efter nederlaget ved Dybbøl i 1864.

Grænsesten – Kongeriget Danmark

Gendarmhus i Hviding

Idéoplæg til at etablere en grænsesti langs den gamle 1864 grænse

Som nævnt er den vestlige del af 1864 – 1920 grænsen for mange ret ukendt. Vi var en gruppe på fire personer bestående af Ove Øllegård, Ole Lindholdt, Henrik Præstholm og Andreas L. Andreasen, der mente, at der burde gøres opmærksom på den historiske linjeføring. Vi startede vores projekt i 2016, idet vores mål var, at Grænsesti-projektet gerne skulle realiseres, så det kunne indvies i forbindelse med 100-året for Genforeningen i 2020.

Initiativgruppen har fra starten af haft et ønske om at give offentligheden kendskab til den gamle grænsedragning syd om Ribe. Et stykke Danmarkshistorie suppleret med beretninger om menneskelige vilkår i en spændingsfyldt tid, som mange ikke er bekendt med. Dertil byder området på en enestående natur, der varierer fra marsklandskab til hedelandskab med rigt fugleliv og fauna samt en række seværdigheder i området.

Der kan stadig findes mange spor i området efter grænsestien i form af grænsekel, grænsesten, mindsten og bygninger herunder de karakteristiske gendarmhuse.

Brugerne af stien vil være folk, som bor tæt på stien og vil bruge stien til rekreative formål. Dertil kommer, at også mange turister vil fatte interesse for grænsestien og den tilknyttede natur og historie.

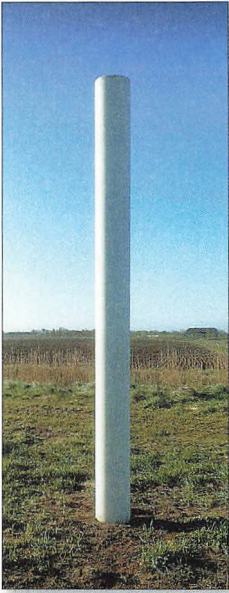
Vi blev enige om at forsøge at vandre ruten på baggrund af noget gammelt kortmateriale for at se, om der endnu var synlige spor i landskabet, som kunne anvendes til stien. Vi blev ret hurtigt klar over, at vi ikke kunne følge grænsen slavisk hele vejen. For det første var sporene mange steder svære at genfinde ude i terrænet, og for det andet var der enkelte lodsejere, som ikke ønskede stien ind over deres jord. Vores oplæg gik på, at lodsjerne frivilligt skulle acceptere adgang over deres jorder. Ganske få ønskede ikke at give adgang, hvorfor ruten enkelte steder måtte korrigeres herfor. Disse steder har vi derfor valgt at benytte veje og stier tæt på den gamle grænse.

Fyrtårnsprojekt for Esbjerg Kommune ved Genforeningsjubilatet 2020:

I 2018 besluttede byrådet i Esbjerg at afsætte midler til projektet og bruge dette som kommunens fyrtårnsprojekt til markering af 100-året for genforeningen 2020. Hermed var vores projekt blevet blåstemplet, og finansieringen kunne dermed komme på plads via kommunen og fonde.

I initiativgruppen har vi i samarbejde med Esbjerg kommune lagt vægt på, at ruten skal kunne benyttes af både cyklister, gående og gangbesværede. Ruten er markeret med 138 markeringspæle. Der er på ruten opsat 3 infohytter, som minder om de skilderhuse, grænsevagterne kunne bruge som læ imod regn og blæst. Her er der opsat infofoldere og apps, som giver orientering om historien ved grænsen gennem tiden og ikke mindst under 1. Verdenskrig. Der vil ligeledes være placeret talende skygger fra den tid i skikkelser af en tolder, en grænsegendarm, en soldat og en grænseoverløber, der hver har sin historie at fortælle.

Da det viste sig umuligt, at grænsestien kunne følge den gamle grænse helt tæt på alle steder, har man valgt at opsætte 33

Nyt infocenter, nye infohytter og én af de 138 nye grænsemarkeringspæle (Esbjerg Kommune)

hvide grænsepæle med en højde på 3,5 m, så man på den måde kan følge grænsens nøjagtige forløb. Når man har valgt hvide grænsepæle, er det, fordi de oprindelige første grænsepæle var hvide egepæle. Disse er rådnet væk gennem årene og blev derfor erstattet af grænsestenen i granit. Af disse er der kun få tilbage, da en del efter genforeningen endte som souvenirs

rundt omkring i landet. Grænsesten nr. 1 er dog kommet tilbage på sin oprindelige plads ved Kong Chr. X's dige mellem Hviding og Vester Vedsted.

Ruten langs den gamle grænse er på ca. 33 km og er opdelt i 3 områder. Ruteforslag langs grænsen består af tre rundture med forbindelsesstier.

RUTE 1: VADEHAVET - VESTER VEDSTED

Shelter (Esbjerg Kommune)

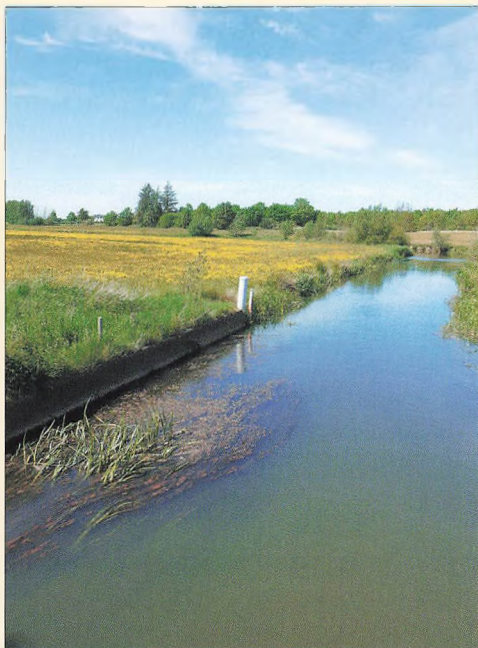
En rundtur omkring Vester Vedsted og Vadehavslandskabet med forbindelse til Vadehavscentret eller Hviding Kirke. Ruten er koblet op på vandrestien Drivvejen og cykelruterne Nordsøruten med internationale forbindelser samt Stormflodsruten langs Vadehavet.

Råhede: Hele ruten går ad mindre veje med begrænset trafik. Ruten er velegnet til både cykel- og vandreaktivitet. Startbasen med informationer og shelters er placeret nær Vester Vedsted på Vester Bjergvej som anført på kortet.

Den korteste rute på ca. 4,5 km går lige rundt om den meget smukke vadehavslandsby Vester Vedsted med mulighed for afstikkere til Mandø el. Vadehavscentret.

En udvidet og længere rute på ca. 8,5 km runder landsbyen med mulighed for en afstikker til Hviding ad enten Vester Vedstedvej med cykelsti nord for grænsen eller ad Enderupvej mod Hviding Kirke. Denne rute krydser grænsen to steder. Fra ruten er der forbindelser til Egebæk syd for grænsen. Dobbeltbyen Egebæk-Hviding var fra 1864 til 1920 delt i to ved sognegrænsen: Hviding i Tyskland og Egebæk i Danmark. Grænsen gennemskar også jernbanestationen, der var Nordeuropas længste og opdelt i en dansk og en tysk side med hvert sit toldvæsen. Den store bygning anvendes i dag som flygtningecenter. Ruten har forbindelse med Nordsøruten, Stormflodsruten og Drivvejen.

RUTE 2: GELSBRO

Fra Gelsådalen – bemærk den hvide »grænsepæl« ved äen

En rundtur omkring det meget varierede og smukke landskab med skove, heder og Gelså-ådalen. Fra gammel tid et vadested med spor tilbage fra stenalderen og middelalderen (klosteret ved Munkesø). Ruten er koblet op på Ansgarruten fra Ribe til Haderslev.

Fra Egebæk-Hviding til Høm: Forbindelsesruten går primært ad mindre veje eller private markveje. Ruten er velegnet til både cykel- og vandreaktivitet. Ruteforslaget kræver en dialog med lodsejerne om ret til færdsel.

Denne rute på ca. 8 km ligger lige nord for grænsen. Fra Vesterlund til Hømlund vil der muligvis blive etableret en alternativ rute ad en trampesti direkte langs grænsen.

Uanset valg af rute skal de to stærkt trafikerede landeveje Roagervej og Toftlundvej krydses. Man skal derfor være opmærksom på trafikken, når man krydser disse to steder.

RUTE 3: KALVSLUND - KONGEÅEN

De åbner vidders landskab. Her følger ruten på lange stræk det tidligere grænsedige. Der er mulighed for en afstikker til Horslund Krat eller til den lille Kalvslund Kirke. Ved Villebøl kobler ruten sig på Kongeåstien.

Fra Høm til Stavnager: Ruten går ad mindre veje med begrænset trafik, private markveje og skovstier. Ruten er velegnet til cykel- og især vandreaktivitet. Ruteforslaget kræver en dialog med lodsejerne om ret til færdsel, hvilket der er givet tilsagn om. Startbasen med informationer og shelter er placeret nær Gelsbro.

En rundtur ad ruten på ca. 11 km løber på begge sider af grænsen langs Gelså i åbent englandskab og gennem Stavnager og Varming Plantager. Ruteforslaget kræver anlæg af en gangbro over Gelså ved Stavnager Hede. Der er givet tilladelse hertil og arbejdet ventes udført ultimo 2020. På delstrækningen øst for Gelså kommer stien til at ligge i Haderslev Kommune. Fra ruten er der mulighed for en afstikker til Munkesø. Ruten har forbindelse med Ansgarruten.

Ruten krydser den trafikerede hovedlandevej Haderslevvej to steder, hvorfor man skal være opmærksom på trafikken ved krydsning her.

Fra Stavnager Hede til Horslund Krat: Forbindelsesruten går primært ad mindre veje og markveje. Ruten er velegnet til både cykel- og vandreaktivitet. Ruteforslaget kræver en dialog med lodsejerne om ret til færdsel, hvilket der er givet tilsagn om.

Denne rute er på ca. 4 km. Ruten krydser og følger på en kortere strækning gennem Obbekær den trafikerede Obbekærvej. Derfor skal man være opmærksom på trafikken på denne strækning.

Fra Horslund Krat til Villebøl: Ruten går ad mindre veje med begrænset trafik, private markveje, skovstier og trampestier. Ruten er velegnet til cykel- og især vandreaktivitet. Ruteforslaget kræver en dialog med lodsejerne om ret til færdsel, hvilket der er givet tilsagn om. Startbasen med informationer bliver om muligt placeret i Horslund Krat. Shelterplads findes allerede i Villebøl ved Kongeåstien.

En rundtur ad ruten på ca. 14 km løber over længere stræk ad trampestier direkte langs grænsehegn og -diger. Ruten kobler sig på Kongeåstien ved Villebøl.

Ruten krydser og følger på et længere stræk den stærkt trafikerede hovedlandevej Koldingvej. Derfor skal være opmærksom på trafikken på denne strækning.

Parkeringspladser: Der findes allerede muligheder for at kunne parkere sin bil flere steder langs Grænsestien. I videst muligt omfang anvendes eksisterende p-pladser nær stien, hvorfra der så skiltes til Grænsestien.

Rastepladser: Ud over startbaserne etableres der med passende afstande rastepladser, hvor der opstilles bænke eller borde/bænke-sæt. Rastepladserne placeres typisk i tilknytning til en større seværd-

dighed, eller hvor landskabet er smukt og appellerer til et pauseophold. Som udgangspunkt forsynes rastepladserne ikke med affaldskurve.

Grænsestien blev indviet i sommeren 2020 ved grænsesten nr. 1.

Vi ønsker publikum en rigtig god og indholdsrig søndagstur, der jo kunne afsluttes i det flotte Vadehavscenter i Vester Vedsted eller i Danmarks ældste by Ribe.

*Kilder: Grænsestien - Forslag til cykel- & vandreruter langs den dansk-tyske grænse 1864-1920 fra Vester Vedsted ved Vadehavet til Villebøl ved Kongeåen, udgivet af Esbjerg Kommune
Projektet Grænsestien er støttet af Esbjerg Kommune og Nordea-fonden.*

Andreas L. Andreasen er født juleaften 1938 på en gammel slægtsgård i Vester Vedsted, hvor han i en lang årrække har været aktiv landmand. Har haft en del organisatorisk arbejde bl.a. som formand for landboforeningen. Har desuden siddet i Ribe byråd i en periode.

Rønshoved Højskole

Højskolen ved Flensborg Fjord

Af Thue Kjærhus

Mennesker blev skabt fordi der skulle være en begyndelse (Augustin)

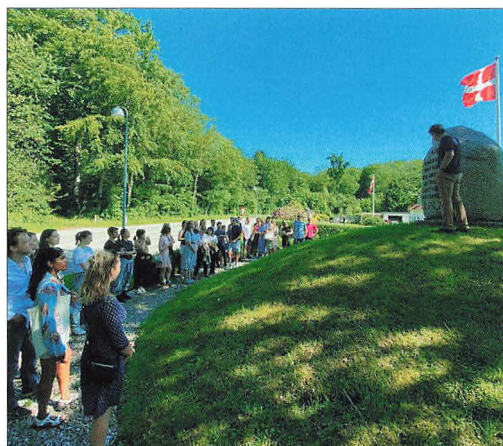
Rønshoved højskole er mere end nogen anden højskole baseret på et filosofisk »set up« og på en sønderjysk og europæisk fortælling. Jeg vil forsøge at give en idéhistorisk indgang til en forståelse af, hvad Rønshoved er for en højskole.

Jeg blev forstander i 2001. Skolen har kun haft 6 forstandere på 100 år, og tre forstandere tegner sig alene for 78 år af højskolens historie. Det vidner om kontinuitet. Alle 6 forstandere har præget højskolen på hver deres måde!

Kristeligt Dagblad betegnede for en del

år siden Rønshoved som den højskole, hvor unge ambitiøse borgerlige valfartede til for at søge intellektuelle og åndelige udfordringer. Det er selvfølgelig en sandhed med modifikationer. Alle forbinder i dag Rønshoved med dannelse: Dansk- og tysk dannelse, Grundtvig og Goethe, Folkelighed og Bildung.

Dannelsen er indgangen til både den traditionelle højskole som til ugekurserne. Vi skal tilbage til Aage Møllers (1885-1978) forstanderdage mellem 1921-41 for at kunne forbinde Rønshoved med en idé.

Højskolen blev i 38 år forbundet med Hans Haarders karisma og mindre med et program eller et »filosofisk set up«. Rønshoved var Hans Haarder (1905-79). Hans Haarders storhed var, at han havde mod til at købe en faldefærdig højskole for egne opsparede midler i Sønderjylland midt under krigen. Han fyldte højskolen med elever og engagement, med charme og udstråling. Skolen blev på et tidspunkt den næststørste i landet.

Tilbage til basis

Vi er vendt tilbage til begyndelsen. Rønshoved er igen en dogmeskole, som da skolen blev grundlagt. Rønshoved blev grundlagt i 1921 som en mytologisk højskole. En højskole, der var i opposition til tidsånden og højskolebevægelsen. En dogmehøjskole.

Aage Møller var grundlæggeren af højskolen. Han lagde fundamentet til den mytologiske højskole. Møller er et af de betydeligste og mærkeligste navne i højskolebevægelsens idéhistorie. En original tænker og en stridbar personlighed, men ikke en praktisk højskolemand som Hans Haarder. Møller måtte lukke den mytologiske højskole i 1941. Da var der blot 12 elever tilbage på vinterholdet.

Tilbage til en dogmehøjskole. Da vi kom til Rønshoved i år 2001, havde vi i starten ingen elever fra august til januar.

Vi var lukningstruede. Vi fik en række påtaler af revisoren og havde få penge. Derfor skrev jeg kronikker og artikler i et rasende tempo og blev fast klummeskriver på Dagbladet Information. Det var en billig måde at få PR på.

Det tog 6 til 7 år at forme den skole, som er i dag, at finde de rigtige lærere og få en god økonomi. Vi måtte bruge alle midler for at skaffe elever. Vi havde i 2003 mange kinesiske elever. Derfor overlevede Rønshoved. Det var ikke kønt, og det skabte megen støj og dårlig presse. Vi har i dag en god økonomi og det elevsegment, vi ønsker. Vi har haft overskud siden år 2006 med et stadigt voksende årselevtal.

Lærerne bor på højskolen. Det skaber et fantastisk læringsmiljø. Emner og debatter forsætter ved spisebordet og i skolens opholdsrum. Det summer af engagement. Eleverne opdager, at lærerne er uenige om litteratur, politik og filosofi. De hæver stemmerne. Eleverne lytter forbavset til stemningen, og efter nogle uger deltager de i samtalen. Undervisningen flytter sig på den måde fra undervisningslokalet til hele skolen. Alle lærerne skal være fortrolige med den sønderjyske historie, uanset faglig baggrund. Lærerne skal desuden kunne holde foredrag og varetage undervisningen på både ugekurserne og på elevholdet.

Lærerstabten var tilbage i 2001 omtrent

lige blevet ansat af den forrige forstander Erik Lindsø. De var gode undervisere, som passede fint til en gængs dansk højskole, men de opfattede ugekurserne som en ubehagelig økonomisk nødvendighed. Særligt var de irriterede over det sønderjyske islæt, som mange af kursisterne var optaget af - en tradition fra Haarders tid. Lærerne så det sønderjyske som forældet. Noget, der havde karakter af nationalromantik. Skolen kunne i deres tankeregi lige så godt have ligget på Fyn eller i Esbjerg. De ønskede et internationalt udsyn, og at skolen skulle være et billede af tidsånden. De kunne slet ikke forestille sig, at forudsætningerne for at være international og europæisk var, at vi var forankrede i det danske og sønderjyske.

Vi ønskede, at idégrundlaget for ugekurserne og den traditionelle højskole for unge var identiske. Vi ville gøre fortællingen om Sønderjylland og dannelsen moderne og europæisk. Lægge vægten på det idehistoriske og ikke på faghistorien.

Se bort fra det lette repertoire. Det folkloristiske. Hæve barren. Vi ville koncentrere os om intellektuelle emner, og hvad Sønderjylland havde bidraget med kulturelt og idéhistorisk. Vi ville gøre den sønderjyske idéhistorie brugbar i en moderne europæisk kontekst. Gøre den eksistentiel.

Sønderjylland og Rønshoved

Lærerne kommer primært fra Nord- og Sydslesvig. Det er den dimension, der gør os både europæisk og stedbunden. Den sønderjyske kultur er kosmopolitisk, europæisk og samtidig regional i modsætning til f.eks. Himmerlands og Fyns historie. Derfor er den interessant for unge moderne danskere og europæere. Sønderjydernes bidrag til den europæiske kultur er bl.a. folkenes selvbestemmelse, den særlige danskhed og det ny-nordiske.

Folkenes selvbestemmelse hører til i den liberale idétradition. Alle europæiske mindretal er påvirket af de sønderjyske

Opholdsstuen »Folkvang«

erfaringer mellem 1864-1920. Hver 7. europæer tilhører et nationalt mindretal. Mange af vores europæiske elever tilhører et nationalt mindretal.

Den særlige danskhed blev kreeret som tankefigur af redaktør Jens Jessen (1854-1906) og Christian Paulsen (1777-1854) og kom senere til at forme den ny-nordiske bevægelse, som også Hans Haarder (1905-1990) var påvirket af. En idéstrømning, som blev en hovedstrømning i højskolebevægelsen fra omkring 1920'erne til langt op i 70'erne. Det var navne som Jørgen Bukdahl (1896-1982), C. P. O. Christiansen (1877-1951) og Povl Engberg (1908-2008), der var de fremtrædende fortalere for det ny-nordiske.

Paradigmet for det ny-nordiske kan forenklet udtrykkes sådan: For at nordmændene skulle blive nordiske, skulle de udleve deres norskhed, svenskerne deres svenskhed og danskerne deres danskhed. Det ny-nordiske betonedede forskelligheden mellem de nordiske lande modsat skandinavismen i det 19. århundrede, der ville understrege det fælles. Tankesættet stammer som nævnt fra Jens Jessen og Chr. Paulsen. Jessen var en fremragende skribent, redaktør og politiker og en betydelig leder for danskheden i Sønderjylland under fremmedherredømmet. Faghistorikerne har ikke været optaget af idéhistorien, og har derfor forbigået Jessens

intellektuelle originalitet og betydning.

Sønderjylland har været uafhængig af Kongeriget i 700 år. Det nationale er ikke en ide, en ideologi, men udspringer af historien og de erfaringer, vi oparbejder i historien. Derfor er danskheden forskellig i Kongeriget og Sønderjylland. Jessen noterede: »At være folkelig, at være national, betyder ikke at være i fuld overensstemmelse med et eller andet i Kongeriget, men at udfolde vort eget indre liv, at udvikle vor ejendommelighed, at holde os til det ægte sønderjyske.« Vi bliver danske ved at udleve vores sønderjyskhed, ikke ved at tilegne en abstrakt danskhed, som ikke er erfaret. Efter Genforeningen har vi delt flere og flere rigsdanske erfaringer. Vi vokser mere og mere sammen. Det er glædeligt.

Om tysk dannelse og Rønshoved

Tysk dannelse forbindes med Goethe og Schiller. Tysk dannelse betegnes som Bildung eller Ny-Humanismen. Her tilstræbes en flerfaglighed for at undgå en endimensionel viden. Derfor møder vi kunsten, litteraturen, naturvidenskaben, samfundsvidenskaberne, musikken og de klassiske sprog som latin, græsk og hebraisk på Rønshoved. Men først og fremmest filosofi. Filosofien er kongedisciplinen i tysk dannelse. Filosofien binder alle fagene sammen, så de udgør en helhed.

Ny-humanisterne vil tilstræbe, at vi nærmer os det græske logos. Logos er den fuldendte systematik og orden, som vi kun kan (til-)nærme os. Jo mere vi ved, jo mere flerfaglige vi er, jo mere vi fordyber os, jo nærmere kommer vi logos. Tysk dannelse tilstræber, at vi nærmer os logos. Logos er i tysk regi det skønne, det strukturerede, det stringente, det flerfaglige, kunsten og filosofien, musikken og poesien, matematikken og klassiske sprog, det velordnede.

Tysk dannelse er således græsk inspireret – og fransk og italiensk romersk. Man sagde, at tyskerne led af »græcomani«, fordi de rettede dannelsesidealet mod logos, Platon og Hellas. Det gode var for Platon det skønne, det systematiske og velordnede. Det onde var mangel på skønhed og orden, altså en negativ bestemmelse. Klassisk græsk er tættere på logos end latin, fordi græsk har en grammatik, der er mere stringent end latin og tysk. Hele det tyske dannelseskoncept er repræsenteret på Rønshoved!

Om grundtvigsk og dansk dannelse

Vi vil komplementere det grundtvigske med tysk dannelse. Den grundtvigske dannelse bygger ikke på filosofien, men på historien. Den historiske dannelse skal fastholde os i erfaringsverdenen. Det er altså to forskellige syn på dannelse - et dansk og tysk (og et fransk og italiensk, som har Roma som ideal). Begge tilgange er vigtige. De udelukker ikke hinanden. Det folkelige hos Grundtvig er først og fremmest historisk.

Grundtvig skelner mellem almue/befolkningen og det folkelige. Når vi har kendskab til vores slægtshistorie, Sønder-

jyllandshistorien, Danmarkshistorien og Verdenshistorien i nævnte rækkefølge, bliver vi folkelige, dvs. autentiske. Først med kendskabet til historien bliver vi en del af et fællesskab, en del af en kontekst, og i fællesskabet får vi oparbejdet en tillid og en kærlighed. Det er erfaringsbaseret. Her fødes vi som menneske. Her skabes en ny begyndelse. Her opdager vi os selv og de andre. Her fødes begyndelsen til det menneskelige perspektivbytte (etikken), som er forudsætningen for kristendommen.

For Grundtvig var det et fundament for kristendommen, at vi har erfaringer med kærligheden og det menneskelige. Mennesket er ikke noget i sig selv, men vi er alene menneskelige i en relation, når vi træder i eksistens, og i relation til fællesskabet og historien. Det folkelige er forudsætninger for danskheden. Derfor skulle nationalkampen handle om det folkelige og historien i hele Sønderjylland.

Det er den folkelige dimension, der har skabt en tillidskultur i Danmark, har skabt folkestyret og ikke blot demokratiet. Demokratiet er de formelle- og naturlige rettigheder, mens Folkestyret er erfaringsbaseret. Tolerancen er en teoretisk bestemmelse, frisindet er erfaringsbaseret. En erfaring, som fællesskabet skaber mulighedsbetingelsen for via perspektivbyttet. Her skabes nye begyndelser. Højskolen er nye begyndelser. Det er, hvad Rønshoved handler om. Og det er forunderligt, at der er danskere, der fylder højskolen med liv med et sådant besynderligt program. Det er en begyndelse. Hvor om alting er:

***Rønshoved vil tilegne elever
historien (dansk dannelse)
- og den tyske flerfaglighed!***

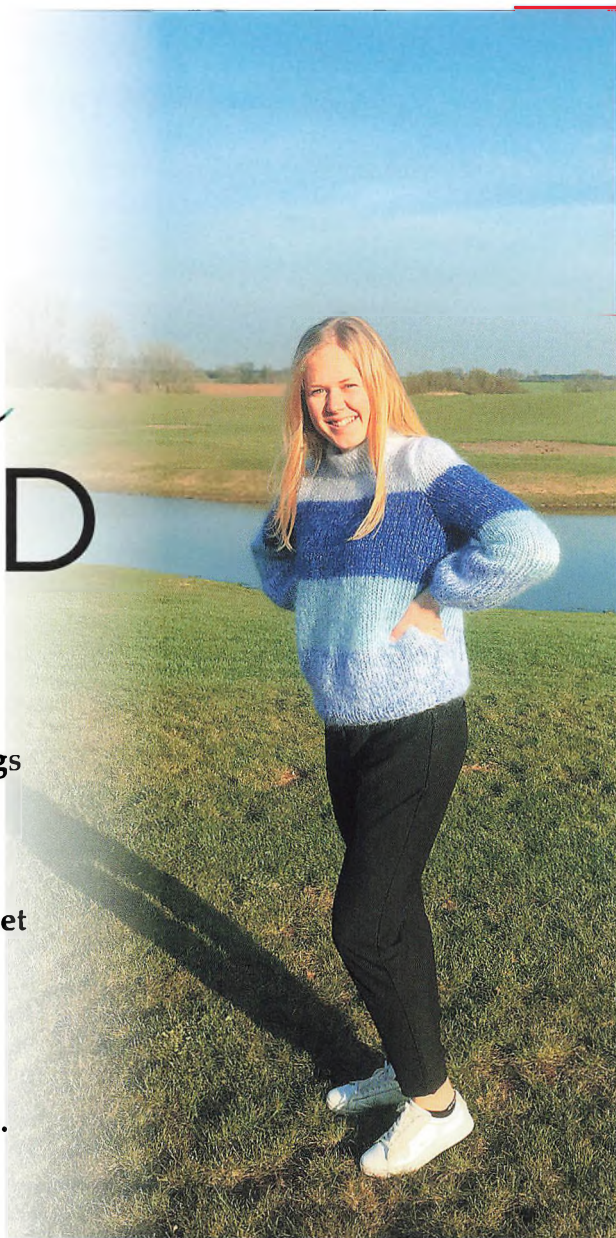
Thue Damgaard Kjærhus, født 1954, sønderjyde. Opvokset i Rødding-Sommersted-Nordborg. Cand. Phil. i Samfundsfag. Forstander på Rønshoved Højskole – Højskolen ved Flensborg Fjord siden 2001. Chef for LedelsesAkademi, Slagelse 1995-2001, tidligere gymnasielærer(HTX), faglærer i bl.a. matematik og ledende lærer på Jern & Metal, Slagelse. Gift med medforstander Nina Buch Kjærhus, født 1962.

Vinderbidraget fra
Sønderjydsk Skoleforenings
artikelkonkurrence
for efterskoleelever

Den nære FORTID

Af Emma Emilie Jørgensen

**Sønderjydsk Skoleforenings
artikelkonkurrence havde
i år det overordnede tema:
De passer på fortiden.
Eleverne kunne blandt andet
vælge at skrive om
»Historien og mig« eller
»Den nære fortid« med
udgangspunkt i bedste-
eller oldeforældres historie.**

En dag, da jeg var dybt begravet i lektielæsning, fangede mit blik en læsebog fra 1930. Inde i læsebogen lå en beretning fra min oldefars barndom. En beretning der rørte mig og fik mig til at reflektere over min hverdag. Mit navn er Emma Emilie Jørgensen. Jeg kommer fra Christiansfeld, er 17 år og er pt. elev på Vesterlund Efterskole.

I uge 12 blev mine venner og jeg sendt

hjem fra Vesterlund Efterskole på grund af Corona virus. I ugerne hjemme har jeg haft rigtig mange lektier for, og en dag mens jeg sad og havde fjernundervisning på computeren, fangede mit blik pludselig en gammel læsebog fra 1930, som stod i vores reol. Inde i læsebogen lå en beretning om min afdøde oldefars, Jens Jensens, skolegang. Jeg glemte alt om fjernundervisningen og begyndte at læse:

Skolegangen i Brunshåb omkring 1924-1931...

- foregik i den gamle skole på Vinkelvej. Her var kun en skolestue, som børnene måtte deles om. Vi gik i skole 3 timer om dagen. Når de store elever blev lukket ud, kom de små ind. Vi gik i lilleklasse i 3 år og i storeklasse i 4 år, hvorefter de fleste kom ud at tjene eller hjalp til derhjemme på gården. Det var de færreste der fik lov til at læse videre. Skoledagen begyndte med, at vi blev kaldt ind, og stående ved siden af pulten sang vi morgensang. Det var en dejlig start på undervisningen, og der faldt ro over flokken.

Vores lærer Pilgård-Sørensen (som er bedstefar til skuespilleren Ulf Pilgård) gjorde sit bedste for at lære os noget. De gængse fag var skrivning, regning, bibelhistorie og geografi. En gang om ugen havde vi en time med sang. Når vi skulle lave gymnastik, var det ude på legepladsen, hvor der var ribber og to bomme. De første år vi gik i skole, skulle vi skrive på skifertavle med griffel. Tavlen blev vasket af med en svamp. Vi havde hver en klud, til at tørre den med. Når vi kom så vidt, at vi skulle skrive genfortælling, skulle det skrives ind i et stilehæfte. Det foregik med pen og penneskraft, som vi selv skulle betale. Pen og griffel kunne vi købe i skolen for to øre pr. styk.

I hvert bord var der et blækhus, som vi dyppede pennen i, når det skriftlige arbejde skulle føres ind i stilehæftet. Det blev trykket tør med et stykke trækpapier.

Lærer Pilgård-Sørensen var også kirkesanger, og når han skulle medvirke ved begravelse eller bryllup i skoletiden underviste hans kone.

Da lærer Pilgård-Sørensen døde i 1931, havde vi en vikar, indtil lærer Kjær kom. Der blev holdt juletræ i skolestuen, hvor vi sang, legede og fik en pose med godter. Forældrene havde bagt kringle og lagkage, som de fik til kaffen inde i lærerens stue. Om sommeren var vi på udflugt. Det foregik med hestevogn, der var pyntet med blomster.

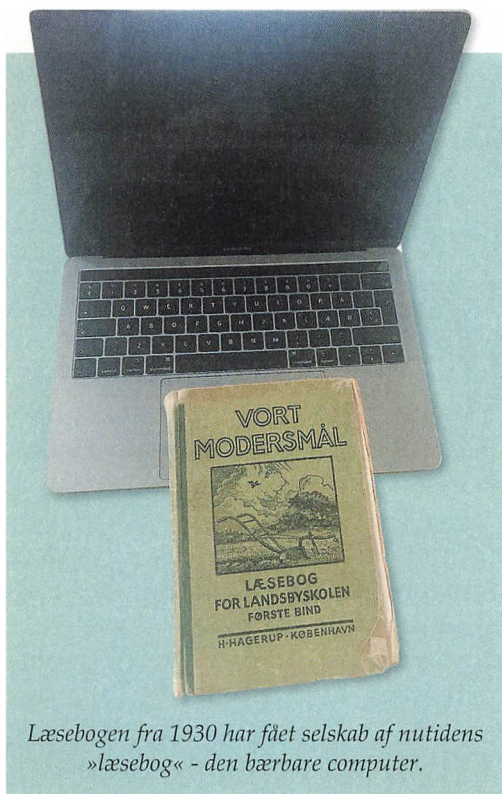
Dengang skulle man gå i skole. Der var ingen der havde cykel. Vi gik i spidsnæsede basatræsko med jernringe under. Jeg husker, hvordan jeg slog hul på knoglerne så det blødte. Når jeg kom hjem og skulle af de uldne strømper, var de groet godt ind i såret, så det gjorde ondt. Jeg mindes også, når jeg gik til skole, så

kom jeg forbi et aftægtshus hvor der sad et par ældre mennesker Karen-Marie og Mathis. De sad indenfor deres vindue og strikkede strømper. Når jeg gik hjemad om sommeren var Karen-Marie ude for at plukke en håndfuld jordbær, som jeg skulle have at spise af.

Sådan noget husker man ...

Oldefars, Jens Jensen, klassebillede fra Brunshåb Skole

HØJER EFTERSKOLE
 Nørrevej 68
 6280 Højer
 T: 74 78 21 40
 M: kontor@hoejerefterskole.dk
 W: www.hoejerefterskole.dk

5 FEDE LINJEFAG

DANS/RYTME **KAMPSPORT**
SPRING **JAPANSK** **ESPORT**

Da jeg havde læst beretningen, sad jeg med en klump i halsen. Det rørte mig dybt, at det var næstekærligheden, der havde sat det dybeste spor hos min oldefar. Og han har jo fuldstændig ret. Det er ikke de materielle ting, vi kommer til at kunne huske, når vi bliver gamle, men samværet med og omsorgen for andre.

Min oldefar beskriver, hvordan morgensang var en dejlig start på dagen, og her ca. 100 år efter kan jeg kun give ham ret. Morgensang har været en vigtig del af dagen på min gamle skole, og vi ser også, hvordan morgensang har stor betydning i denne tid, hvor vi skal være sammen - hver for sig.

Selvom der er mange lyspunkter fra min oldefars tid, er der også glæde over de forandringer der er sket.

Der ligger stadig en skole i Brunshåb, og selvom der for nogle børn kan være langt til skole, er der i dag ingen børn, der får blødende sår af at skulle til undervisning. De fleste af børnene har en cykel

eller bliver kørt i skole. Vejene er blevet asfalteret, og hestevognen er blevet udskiftet med skolebussen. De basale ting som pen, griffel og skifertavle, er nu ombyttet med computer, ipad og whiteboard. Den information man tidligere kun fik fra læreren, kan man nu søge på de digitale medier. For mig, der elsker den nye teknologi, er det ikke bare en hjælp til lektierne, men også et vindue til verden, hvor min familie og jeg får nye idéer til ferier og rejsemål.

I dag sidder jeg på 4. uge med hjemmeundervisning på grund af Covid-19. Skolerne er stadig lukket, og det er virkelig gået op for mig, hvad der er vigtigt i livet. Det er ikke det materielle, men familien, vennerne og fællesskabet med kammeraterne fra efterskolen, jeg sætter pris på i denne tid. Kontakten foregår via mobil eller Skype, og jeg glædes over, at vi kan være sammen online og passe på hinanden, selvom vi er hver for sig.

Det er sådan noget, jeg vil huske ...

Agnes Smidt

Af Inger Lauridsen

I artiklen beretter Inger Lauridsen om den sønderjyske kunstner Agnes Smidts baggrund og liv og især om hendes arbejde for dansk-tysk forsoning efter I. Verdenskrig

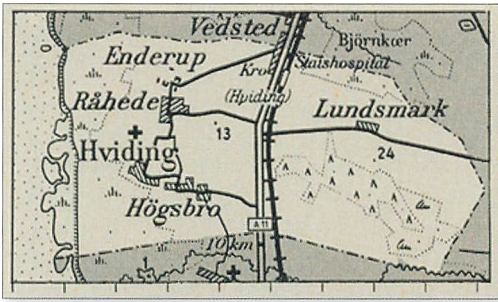
Den sønderjyske kunstner og markante kvindeskikkelse Agnes Smidt (1874-1952) blev født i landsbyen Lundsmark i Hviding sogn på den ene af landsbyens tre gårde: Østergaard. Her voksede hun op i et vakt dansk grundtvigsk bondehjem, hvor samtaler om kulturelle emner og politiske spørgsmål var en del af dagligdagen. Agnes Smidt var den næststygste af syv søskende, seks piger og en dreng. Ingen af de syv søskende gik på noget tidspunkt i den tyske skole i Hviding, men blev undervist i hjemmet af skiftende lærere og lærerinder. Agnes Smidt vidste allerede som barn, at hun ville være kunstmaler, og

*Fotografi af Agnes Smidt som ganske ung.
(foto: Kirstine Gram, Rødding)*

efter at hun var blevet konfirmeret i sit hjem af frimenighedspræsten L. B. Poulsen fra Bovlund Frimenighed, hjalp hun til derhjemme og var nogle måneder i huset uden for hjemmet. Som 17-årig blev hun optaget som elev på Askov Højskole. Opholdet cementerede Agnes Smidts nationale og kulturelle tilgang til tilværelsen, og hun opholdt sig på Askov Højskole både på et langt vinterophold og det efterfølgende kortere sommerophold.

Efter højskoleopholdet påbegyndte hun sin kunstneriske uddannelse på Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder i København, hvor Charlotte Klein var forstander. Allerede inden hun be-

Kort over Hviding Sogn med angivelse af sognets landsbyer. Man ser, at landsbyen Lundsmark er den eneste, der ligger øst for hovedvej 11 i sognet. (Trap Danmark 5. udgave, 1965)

gyndte på skolen, havde Agnes Smidt opnået halv friplads, hvilket må have været en stor hjælp for den unge pige. Agnes Smidts uddannelse på skolen strakte sig over tre år, hvorefter hun vendte tilbage til sit barndomshjem i Lundsmark. De flg. to år, 1897 og 1898, vendte hun imidlertid tilbage til København for at gå på Dorphs Malerskole i to kortere perioder.

Mens Agnes Smidt gik på kunsts skolen i København, fandt hun på at tage timer i at formidle en tekst og i at læse op hos en københavnsk skuespiller. Skuespilleren hed Peter W. Jerndorff. Hos ham lærte Agnes Smidt oplæsningskunst, idet hun tænkte, at det at kunne formidle dansk og nordisk litteratur kunne hjælpe hende med at medvirke til at opretholde kendskabet til nordisk kultur i det nordlige Sønderjylland.

Så snart Agnes Smidt havde fuldendt sin kunstneriske uddannelse, vendte hun

atter tilbage til sit barndomshjem. Dette kan undre, idet man skulle have troet, at hun nu for alvor ville leve som kunstner i Danmarks hovedstad. Det er sandsynligt, at Agnes Smidt altid følte sig meget fremmed i storbyen, hun længtes hjem til sin barndomsegn, den sønderjyske dialekt og til sine forældre og søskende.

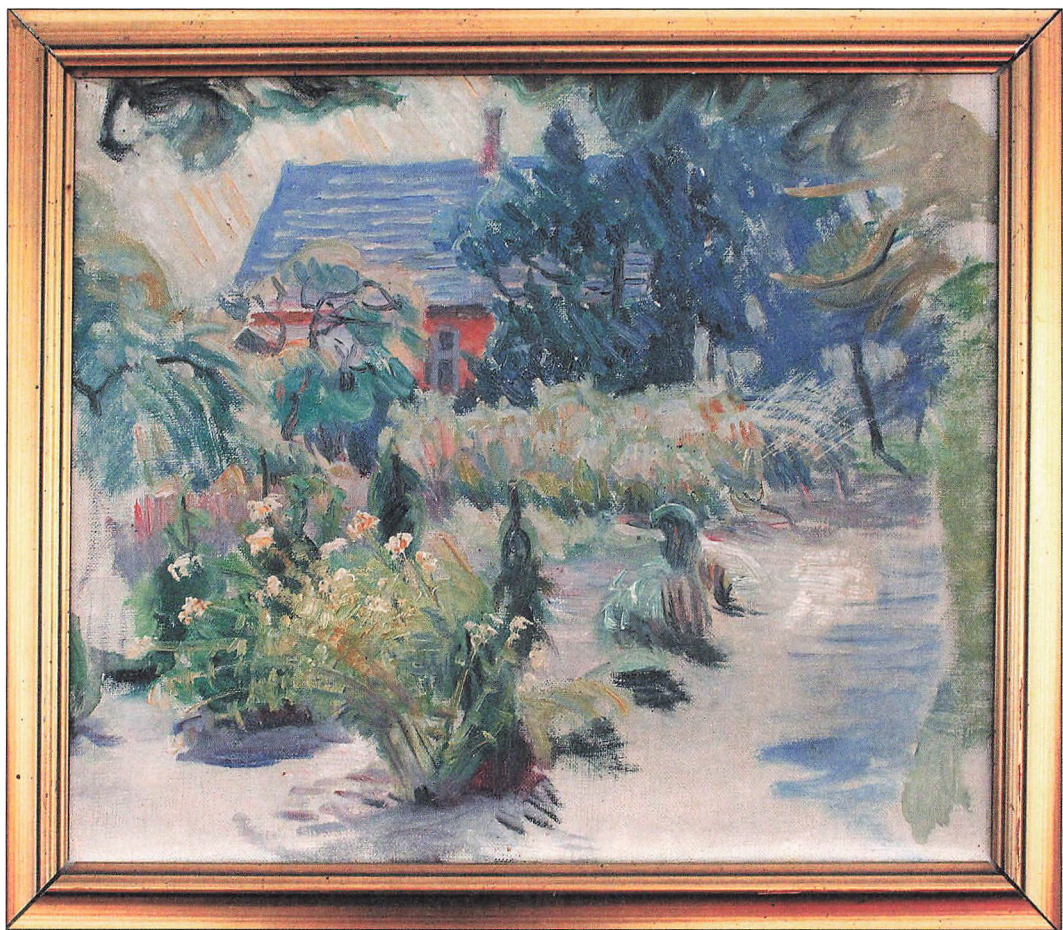
Agnes Smidt opholdt sig dog nogle år i begyndelsen af 1900-tallet som arbejdende kunstner i København, hvor hun i tre år (1902, 1904 og 1905) opnåede at få et værk optaget på Charlottenborgs Forårsudstilling, to gange et grafisk arbejde og en gang et maleri.

Agnes Smidt vendte mellem 1905 og 1906 hjem til Lundsmark, hvor hun boede resten af sit liv, kun afbrudt af nogle måneders ophold i Paris i 1908 samt to korte ophold i Finland. Indtil 1914 boede hun fortsat hos sine gamle forældre sammen med sine to ugifte søskende, broderen Søren og den yngste søster Sigrid. Hun levede af at male portrætter af egnens markante personligheder og af at holde oplæsningsaftener rundt omkring i egnens forsamlingshuse, for at fastholde egnens mennesker i deres danske kulturelle arv på et tidspunkt, hvor dansk sprog og kultur var klemte af det tyske styre.

Agnes Smidts liv under 1. Verdenskrig

I slutningen af 1915 ændrede Agnes Smidts liv sig afgørende. Ved 1. Verdenskrigs begyndelse havde Agnes Smidt gennem et

- ¹ Tegne- og Kunstindustriskolen for Kvinder blev oprettet i 1876. Skolen lå fra 1881 til 1967 på H.C. Andersens Boulevard og havde Charlotte Klein som sin første forstander. Her kunne kvinder, der indtil 1888 ikke kunne søge ind på Kunstakademiet, få en kunstnerisk uddannelse. Efter at kvinder havde fået adgang til Kunstakademiet blev tegneskolen anerkendt som en form for forskole til Kunstakademiet.
- ² Niels Vinding Dorph: (1862-1931), dansk maler, uddannet på Kunstakademiet i København 1879-1884, mest kendt som portrætmaler. N. V. Dorph drev sammen med sin senere hustru, Bertha Dorph, i en årrække en kunstscole, der ikke havde et officielt stempel.
- ³ Peter W. Jerndorff: (1842-1926) blev uddannet som skuespiller efter først at have taget en medicinsk embedseksamen. Peter Jerndorff blev kendt for sin klare diktation og sin smukke sangstemme.

*Maleri af Agnes Smidts lille aftægts-
hus i Vestergaards have i Lunds-
mark, olie på lærred,
malet af Agnes Smidt, u.år. Privat eje (foto: Inger Lauridsen)*

lån hos en privatperson købt et lille aftægts-
hus, der lå sydligt i haven til Lunds-
marks vestligste gård, Vestergaard. Her
var hun flyttet ind og havde indrettet et
atelier og en bolig til sig selv.

Da mobiliseringen til krigen kom i de
første augustdage 1914, blev alle mænd
mellem 18 og 45 år indkaldt. Dette gjaldt
også en arbejds- og tækkemand, Laust
Truelser, der boede med sin hustru og
fem små døtre mellem 1 og 11 år i et lille
indsidderhus på heden vest for Lunds-
mark i Hviding Sogns yderste østlige del.

Dette skete til trods for, at hans hustru,
Kristine, var alvorligt syg af tuberkulose.
Kristine Truelser døde af sin sygdom den

30. januar 1915, og et halvt år senere, i
slutningen af juli 1915, faldt Laust Truel-
sen på østfronten.

Nu stod deres fem døtre uden forældre,
og selvom Laust Truelserns gamle mor kom
og passede dem, havde de ikke noget
egentligt at leve af. Landbofamilierne i
Hviding begyndte nu at drøfte, hvordan
man kunne dele de fem søstre op mellem
sig, en fremgangsmåde som Agnes Smidt
bestemt ikke hyldede. Hun erklærede, at
børnene ikke skulle skilles, og at hun ville
tage dem alle fem som sine plejebørn.
Plejetilladelserne blev bragt i orden, mens
den gamle bedstemor fik lov til at beholde
den lille pension fra den tyske stat, som

blev ydet til faldnes efterladte. Det var hendes pris for at give slip på sine børnebørn.

Agnes Smidt fik indrettet sit nyerhvervede aftægts hus sådan, at der også var plads til de fem børn, der flyttede ind hos hende i december 1915. Med børnenes tilstedeværelse begyndte et helt nyt kapitel i Agnes Smidts liv. Nu var det nødvendigt for hende at sørge for at få bestillinger på portrætter og andre malede motiver, som bestillerne kunne betale for. Agnes Smidt blev erhvervsmaler. Hun og hendes fem plejedøtre klarede sig godt gennem krigen, fordi hun altid havde gode medhjælpere, og fordi hun havde det, en senere beretter har kaldt »påtrængenhedens nådegave«, hvilket betød, at hun ikke var bange for at bede bedre bemidlede om hjælp.

Agnes Smidts tanker om forsoning mellem dansk og tysk i grænselandet

Med sin baggrund i et stærkt dansk nationalt og grundtvigsk miljø og gennem sit eget livsforløb kunne man forestille sig, at Agnes Smidt havde et helt uforsonligt forhold til alt, hvad der var tysk, men her åbenbarede hun en side af sig selv, der viser hendes bredde og udsyn. Agnes Smidt forudså, at en fremtid i Sønderjyllands nordlige del ville blive en fremtid, hvor der selvsagt fandtes et tysk mindretal, og hun tænkte meget på, hvordan der kunne skabes en forsonlig ånd mellem dansk og tysk i grænselandet.

Hun besluttede sig derfor til allerede i sommeren 1918, endnu nogle måneder før den nådesløse krig var til ende, at opsoge den tysksindede præst i Hvidings nabosogn Vodder, pastor Johannes Schmidt.

Johannes Schmidt var født i Tønder som søn af den første seminarierector på Tønder Seminarium efter 1864. Han havde taget teologisk embedseksamen ved

tyske universiteter i 1894, og efter to års tysk militærtjeneste blev han i 1896 kaldet som præst til Vodder sogn. Han var sognepræst i Vodder til 1920, hvor han selv valgte ikke at genansøge sin stilling som sognepræst i sognet.

Johannes Schmidt har i en kort erindringsbog omtalt Agnes Smidts første besøg således (her oversat til dansk): »I sommeren 1918 fik jeg i Vodder Præstegård besøg af en dame, som jeg ikke kendte. Hun fremstillede sig som Agnes Smidt fra Lundsmark, hvorefter jeg erkendte, at jeg havde læst om hende i pressen, og at jeg vidste, at hun drog omkring i forsamlingshusene og genfortalte de danske litterære klassikere«.

Hun spurgte, om han kunne forestille sig, hvorfor hun opsøgte ham. Johannes Schmidt tænkte, at det måtte dreje sig om de nationale forhold i grænselandet. Det bekræftede hun og fortsatte: »Det kunne se ud som om Nordslesvigs skæbne vedvarende skulle blive bundet til Tysklands. Hun havde tidligere strittet imod sådanne tanker og angav også, at man fra dansk

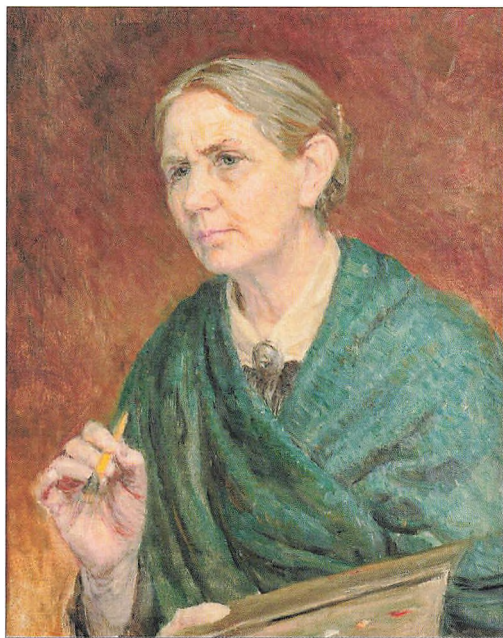
Maleri af pastor Johannes Schmidt, Vodder, olie på lærred, malet af Paul Weber (?) u. år (Foto: Deutsches Museum, Sønderborg)

side bevidst havde afgrænset sig fra en hvilken som helst åndelig forbindelse med det tyske folk. Men hun vidste ganske vel, hvor meget det danske folk havde modtaget fra det tyske, og hvor livlig den åndelige udveksling mellem de to folk havde været. Hun ville i fremtiden høre til de mennesker, der ville se på de positive sider i forholdet mellem de to folk.«

Pastor Schmidt berettede videre, at han straks havde grebet begge Agnes Smidts hænder og trykket dem, fordi han kunne se, hvor stor en tilståelse hendes ord til ham havde været. De talte længe med hinanden, og han havde følt sig opløftet af Agnes Smidts henvendelse til ham.

Kort efter afslutningen af verdenskrigen besøgte Agnes Smidt igen Johannes Schmidt i Vodder Præstegård, denne gang sammen med sin veninde Krestine Boesen, som Johannes Schmidt kendte som dansk menighedssygeplejerske. De to kvinder kom ikke som triumferende, men som venner for at tilbyde ham en mulighed for at finde sig åndeligt til rette i den nye virkelighed, som han nu skulle leve i. De inviterede ham derfor til at følges med sig til vinterens højskoledage på Liselund Menighedsskole i januar 1919, således at han kunne lære nogle danske præster at kende, ikke mindst Liselunds leder, Niels Daell, og i et åbent åndeligt klima knytte kontakter til forskellige kirkelige strømninger i Danmark.

Johannes Schmidt følte dog, at han måtte takke nej til invitationen, fordi hans hjerte gjorde så ondt på grund af neder-

Agnes Smidt – selvportræt
(Foto: Ribe Kunstmuseum)

laget for det tyske folk, at han ikke kunne være sammen med danske teologer. Han følte sig så stærkt knyttet til sit folk, at han ikke ønskede at blive præsenteret på en »forundringsstol« på Liselund. Sådan havde Agnes Smidt slet ikke tænkt, at Johannes Schmidts mulige deltagelse i et Liselund-møde kunne tolkes, men hun accepterede hans afslag med forståelse.

Selvom Johannes Schmidt afviste at deltage i vinterens Liselund-møder i januar 1919, fastholdt Agnes Smidt og Johannes Schmidt deres kontakt med hinanden i hvert fald indtil 1923. Kontakten kan dokumenteres gennem syv bevarede breve,

⁴ Schmidt, Johannes: »Mensch zu Menschen in einer Grenzlandgemeinde«, Aabenraa, u.år, 43 sider.

⁵ Schmidt, Johannes: u.år, side 41

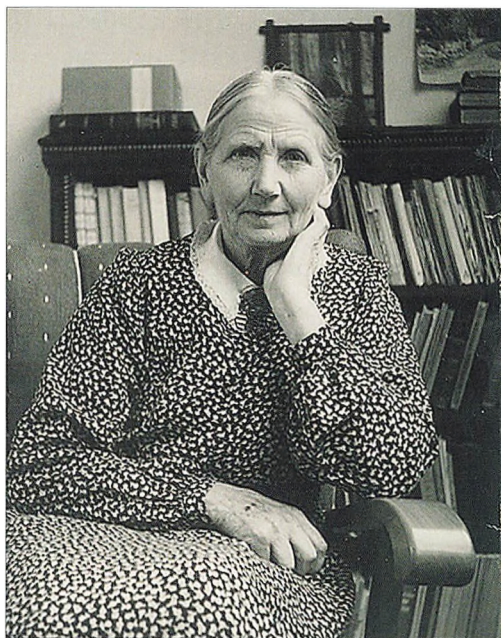
⁶ Ejendommen Liselund ved Slagelse blev i 1908 købt af frimenighedspræsten ved Høve og Havrebjerg frimenigheder, Niels Daell. I løbet af de følgende år indrettede han Liselund som dansk menighedsskole. Niels Daell var forstander på skolen fra dens start til sin død i 1951. Skolen eksisterer fortsat.

⁷ Schmidt, Johannes: u. år, side 42. Udtrykket »Verwunderungsstuhl« anvendtes af Johannes Schmidt i hans lille bog

som Johannes Schmidt skrev til Agnes Smidt i tiden mellem sommeren 1918 og efteråret 1923, som befinder sig i et meget lille privatarkiv på Rigsarkivet i København. Alle brevene er fra Johannes Schmidt til Agnes Smidt, mens hendes breve til ham ikke er bevaret.

Af brevene kan man se, at Agnes Smidt atter besøgte Johannes Schmidt i sommeren 1920 for igen at bede ham tage med sig til Liselund Menighedshøjskole til sommermøderne i august 1920, en invitation, som Johannes Schmidt atter måtte afslå. Imidlertid skrev han et brev til Agnes Smidt den 9. august 1920, mens hun opholdt sig på Liselund Menighedsskole. I brevets slutning skrev Johannes Schmidt således (Johannes Schmidt skrev på dansk til Agnes Smidt): »De ønskede at bringe mig i en anden Luft. Jeg tror, jeg vandrer stadig i ligesaa ren en Luft, men maaske maa vi foreløbig nøjes med den Overbevisning. Om en Samvirken saa kan findes engang, må Tiden vise. Jeg er for resten ikke utilbøjelig til engang at møde med i Liselund og takker Dem for at vilde give mig Lejlighed dertil.« Johannes Schmidt deltog så vidt vides dog aldrig i Liselundmøderne.

Fra anden side findes der dokumentation for, at Agnes Smidt virkelig prøvede at bringe en forsoning i stand mellem danske og tyske præster i forbindelse med Genforeningen. Redaktør for Højskolebladet Helge Skovmand skrev i en erindringsartikel efter Agnes Smidts død i 1952, hvordan han og hans hustru sammen med

Fotografi af Agnes Smidt, formodentlig optaget i forbindelse med hendes 70 års fødselsdag den 4. oktober 1944. (Foto: privat eje)

Liselunds forstander Niels Daell og dens hustru engang i vinteren 1920 var inviteret af Agnes Smidt til Lundsmark for at mødes med to tysksindede præster fra egnen. Den ene var pastor Krag fra Hviding Sogn, og alt tyder på, at den anden var pastor Johannes Schmidt i Vodder.

Ved den lejlighed udtalte den ene af de tysksindede præster, at han oplevede, at det tyske folk følte sig nedslået over, at der nu gik dom over det. Hertil svarede Niels Daell, at det ikke var det tyske folk, der var til doms, men Bismarcks ånd og den retning, han havde ført det tyske folk i.

⁸ Rigsarkivet, København: Privatarkiv nr. 1928: Agnes Smidt. Arkivet indeholder de omtalte breve fra Johannes Schmidt til Agnes Smidt, foruden nogle breve fra en tysk teolog til hende.

⁹ RA, Privatarkiv nr. 1928: Agnes Smidt: Brev fra pastor Johs. Schmidt til Agnes Smidt den 9. aug. 1920.

¹⁰ Helge Skovmand: (1883-1979), Uddannet som journalist ved Bornholms Tidende. Redaktør for Højskolebladet fra 1908 til 1958 og medudgiver af bladet fra 1926 til 1958.

¹¹ Skovmand, Helge: Personlige Erindringer om Agnes Smidt. I: Liselundbogen, 1952, side 90-100.

¹² Skovmand, Helge: 1952, side 99.

Dette svar syntes de to tysksindede præster ikke at kunne forstå, og diskussionerne bølgede frem og tilbage. Agnes Smidt deltog kun lyttende i mødet og lod Niels Daell føre ordet. Det var dog tydeligt, at det var Agnes Smidt, der havde forberedt samtalerne, og Helge Skovmand erindrede, at han bemærkede, at de tyske præster nærede stor respekt for hende, og at samtalerne derfor foregik i en fri og nærmest broderlig ånd.

Som konklusion på sin erindring om forsoningsmødet mellem danske og tyske præster i 1920 konkluderende Helge Skovmand: »Agnes Smidt var overbevist om, at der maatte være Mulighed for at mødes

og finde ind til et Fællesskab i fuld Sandhed og Redelighed med gensidig Ærbødighed for Ejendommelighederne hos begge Parter, begge Folk«.

Selvom det ikke lykkedes for Agnes Smidt at overbevise Johannes Schmidt om, at han burde deltage i møderne på Lise-lund Menighedshøjskole, var hun resten af sit liv optaget af forsoning med det tyske mindretal i grænselandet, når blot det ikke knyttede sig til politik i snæver forstand. Desuden fik Agnes Smidt snart hænderne fulde af arbejdet med sit eget højskoleprojekt i Lundsmark i årene efter Genforeningen.

Inger Lauridsen, født 26. januar 1944 i Rødding. Uddannet på Københavns Universitet i historie og kunsthistorie. Efter en del års undervisning i gymnasieskolen og på et socialpædagogisk seminarium, leder af Tønder Museum fra 1989 til Sønderjyllands Amts nedlæggelse i 2007, herefter overinspektør på Museum Sønderjylland Kulturhistorie Tønder indtil 2010, og indtil 2013 seniorforsker tilknyttet museet. Fra 2013 pensioneret.

NATUR • KREATIVITET • HÅNDVÆRK

– det er Kongeådalens Efterskole.

Vi er ambitiøse med vores fag og ikke mindst vores holdninger til, at alle har en plads i fællesskabet.

Sammen skaber vi efterskole med fokus på bæredygtighed, ligeværd og fællesskab.

Vi har ikke kun fokus på resultater – men på hele processen...

DOVERVEJ 19, 6660 LINTRUP
TELEFON 74 85 53 33
WWW.KESKOLE.DK

KONGEÅDALENS
EFTERSKOLE

HINDEMADE

*Du skønne land med dal og bakker fagre,
med grønne enge og med gyldne agre,
med kløfterne, hvor bækken sig gennem krattet snor
og langs med vejen hækken, hvor fugleskaren bor.*

Af Poul Krebs Lange

En række ihærdige naturelskere skabte grundlaget for Hindemade, som er et smukt eksempel på naturgenopretning, når det er bedst

Edvard Lembcke indleder i 1859 sin smukke sang med verset øverst på siden. Efter 1864 blev det nærmest en profetisk genforeningssang. Edvard Lembcke var i 1859 konrektor (rektors stedfortræder) ved Haderslev Latinskole. Her blev han til 1864. Med bopæl i Haderslev var han uden tvivl inspireret af tunneldalen, som strækker sig 25 km fra Lillebælt til Vojens, og bakkedragene på begge sider med de mange kløfter og små vandløb.

Hindemade (udtales Hindemaj), som denne artikel skal handle om, betyder engen, hvor hinderne græsser. Made, en fugtig eng, er ikke et specielt sønderjysk udtryk. Det findes i mange andre danske stednavne.

Geologi

Tunneldalen blev dannet for 15.000 til 10.000 år siden, da isens afsmeltning skabte en kraftig vandstrøm under isen fra øst mod vest til en gletscherport ved Vojens. Sandet, der fulgte med, dannede hedesletten, hvor nu Flyvestation Skrydstrup ligger.

Efter afsmeltningen for ca. 10.000 år siden eroderede nedbør og vandløb dybe kløfter i dalens sider. Vandet blev grundlaget for udnyttelsen af vandkraften til især vandmøller. Og nu løb vandet mod øst til fjorden og Lillebælt.

Historie

For ca. 600 år siden blev Haderslev Dam

dannet som mølledam for Haderslev Slotsvandmølle. (I Sønderjysk Almanak 2016 fortæller Anker Thygesen historien om Dammen).

Vest for Haderslev Dam lå så det sumpede engdrag, som udgør Hindemade. I 1700-tallet var her en fugtig eng, som blev gennemkrydset af vandløb. På engen voksede masser af græs, som bønderne kunne bruge til hør, men engen var så fugtig, at hestene sank i. Bønderne måtte derfor selv bære høet ind på fast grund.

I 1800-tallet gravede man en kanal i et forsøg på at få vandet væk, men det hjalp ikke. I 1935 slog bønderne sig sammen i Hindemade Pumpelaug. Der blev gravet kanaler og etableret pumpe. Åerne blev ledt ind i kanaler på begge sider og ind-diget, og der blev bygget dige mod Haderslev Dam.

Da grundvandet således blev sænket under Dammens vandstands-niveau, kunne opdyrkningen begynde. Grundvands-sænkningen i tørvejorden gav imid-

Kronhjorten med sine hinder på foderpladsen i Dyrehaven og Hindemade set fra Udsigten i Dyrehaven

Øverst t.v.: Kaalbæk ca. 1910 - Øverst t.h.: Kanalen 1903 - Nederst: Pumpen slukkes 1994

lertid adgang til, at luftens ilt begyndte en omsætning af de organiske planterester. Det medførte en øget udvaskning af kvælstof og en langsom sænkning af terrænoverfladen. Dette gav behov for omlægning af dræn, uddybning af grøfter og for øget pumpeeffekt for at løfte vandet ud. I 1992 havde terrænet sat sig med op mod 1,5 meter - og så gav man op.

Naturgenopretningen

En række ihærdige naturskere skabte grundlaget for, at der blev afsat midler til en naturgenopretning, og så gik man i gang.

Skov- og Naturstyrelsen erhvervede gennem køb og jordfordeling de privatejede arealer, og pumpelaugene blev nedlagt. I 1994 blev pumperne slukket, efter at grøfter og kanaler var omlagt. På nordsiden ledte kanalen vandet fra Tørning Mølle ud i Dammen, og med en sydlig kanal blev der etableret et nyt udløb til Dammen.

Hindemåden var et af de første naturgenopretningsprojekter i Danmark. Projektet kostede ca. 3,5 mio. kr. Heraf gik de 2,9 mio. til jordfordeling, mens resten gik til rydning, nye vandløb, jordflytning,

*Udsigt over søen på øverste billeder.
Fugletårnet, fuglelærerne og planche med fugle*

Kanalen fra Tørning

rådgivning og nye broer. Resultatet blev, at 45 hektar af området med tiden udviklede sig til en sø. Mod vest blev der skabt 3 vandhuller af hensyn til krybdyr og padder, bl.a. for at fremme bestanden af løvfrøer. Ved sammenskrabning af jord dannedes 5 små øer til fuglene.

Allerede få dage efter etableringen af søerne i marts 1994 tog fuglene den nye sø i brug, og i dag er Hindemad en naturperle, som tiltrækker et meget stort antal fugle. Pr. 31.12.2010 var der observeret 185 fuglearter. På sydsiden af Hindemad er der bygget et fugletårn, hvorfra man har et godt kig til fugleøerne. Her er også plancher, som fortæller om nogle af de mange fugle.

Besøg

Vil man besøge Hindemad, kan man via

Hammelev køre til en P-plads ved søens vestende. Der er sti hele vejen rundt, så turen kan planlægges efter vind og vejr. Man kan også køre til Damende og parkere på pladsen oven for restauranten. Så er der nogle hundrede meter ad en smuk skovsti til østenden af søen.

Der er mange brugere af området. Udover alle os, der kommer året igennem som privatpersoner, arrangerer mange foreninger udflugter hertil. Skov- og Naturstyrelsen laver vandreture, hvor der fortælles om dyreliv og naturgenopretning. Hjerteforeningen har afmærket en Hjertesti, og Fodslaw tager på vandreture. Dansk Ornitologisk Forening inviterer til Ørnens Dag, hvor man får mulighed for at høre om Europas største rovfugl, havørnen, som heldigvis er ved at blive et almindeligt syn, når den flyver fra redeplads-

Broen med Haderslev Dam i baggrunden

erne ved Lillebælt henover Haderslev Fjord, Haderslev Dam og Hindemade for at søge føde. Er man heldig kan man også møde den kolibriagtige isfugl ved kanalen.

Det er ikke tilladt at sejle på eller fiske i Hindemade, men kanalen giver efter oprensning i 2019 adgang for kano- og kajakfolket til at tage den smukke tur langs stien på nordsiden af Hindemade.

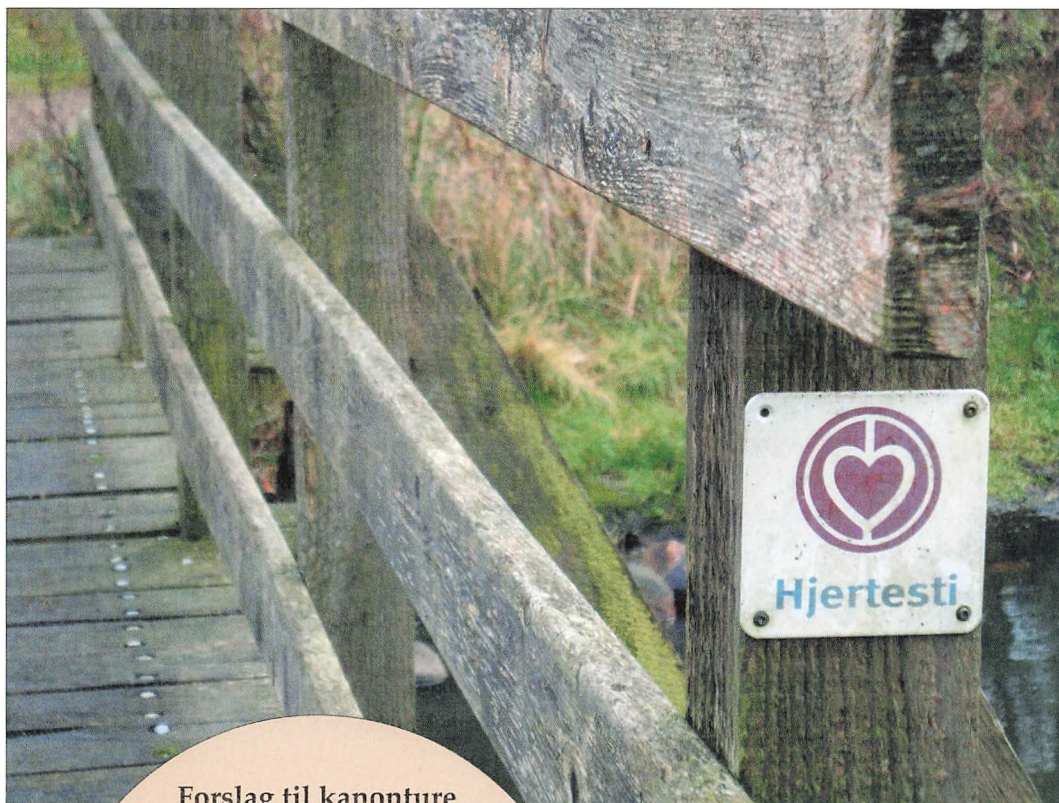
En naturkanon

I 2009 præsenterede naturkanonudvalget i alt 216 udvalgte eksempler inden for 17 kategorier. Jydske Vestkysten arrangerede i samarbejde med Skov- og Naturstyrelsen en række kanonture i den syd- og sønderjyske natur. I alt kom der 150 forslag til, hvad der skal med i en dansk naturkanon. Her en liste med de 10 steder, der fik flest anbefalinger:

Isfuglen og havørnen med deres fangst

Forslag til kanonture i Syd- og Sønderjylland

1. Draved Skov
2. Vejle Ådal
3. Skallingen
4. Gråstenskovene og Prinsessesøerne
5. Vadehavet
6. Haderslev Dam og Hindemade
7. Randbøl Hede og Syvårssøerne
8. Magisterkog, Vidåen og Nørresø
9. Tipperne
10. Als Nørreskov

Hjertestien

Forhåbentlig giver artiklen
lyst til et besøg.
Der er plads til flere!

Kilder: Naturstyrelsen: *Historie-Pamhule og Hindemade, Seværdigheder i Pamhule og Hindemade Skov- og Naturstyrelsens pjeces fra juli 1994 om Hindemade*. Haderslev Kommunes brochure om *Tunneldalstierne*.
Kjeld Hansen: Det tabte land. Jydske Vestkystens arkiv.

Fotos: Lokalhistorisk Arkivet for Vojens-området: *Hindemade i gamle dage (sort-hvide fotos)*.
Fotografer *Jes A. Aarby Sørensen og Olav B. Hansen*. Havørn: *Fotograf Hans Staunstrup*.
Isfugl: *Fotograf Helge Sørensen*. Øvrige fotos: *Poul Krebs Lange*.

Poul Krebs Lange er født på Rens Skole i 1943. Skolegang i Jaruplund og Tønder. Student fra Tønder Statsskole 1961, militærtid i Fredericia, på Kronborg og Gurrehus, Vordingborg og Cypern. Lærer fra Haderslev Statsseminarium 1968, lærer på Skrydstrup og Over Jerstal skoler, skolekonsulent og afdelingschef for børn og unge i Vojens Kommune 1993-95, børne- og kulturchef i Nørre-Rangstrup Kommune 1995-2003.

Hvem passer på

FORTIDEN

- og hvordan gør de det?

Af Britta Slot Johnsen

Museum Wormianum (The Zymoglyphic Museum)

Interessen for det, der skete i fortiden eller i de forrige generationer, har eksisteret i mange år – først i form af historier, der blev fortalt fra generation til generation. Senere fandt man på at lave samlinger med bemærkelsesværdige genstande, og endnu senere kom arkæologien og de egentlige museer til. I dag er der mange, der passer på fortiden lige fra de offentlige og private museer til ildsjæle, der arbejder i lokalhistoriske arkiver og historiske foreninger samt den enkelte, der undersøger sin egen slægts historie.

*Haderslev Museum
(Historisk Arkiv for Haderslev Kommune)*

*Fra Haderslev Museums frilandsafdeling
(Historisk Arkiv for Haderslev Kommune)*

Idéen om et offentligt tilgængeligt museum stammer tilbage fra den franske revolution. Formålet var at styrke befolkningens identitet både nationalt og regionalt.

I Danmark begyndte videnskabsmanden Ole Worm i 1621 opbygningen af det første danske museum, »Museum Wormianum«. Samlingen bestod af oldsager, kunstgenstande, etnografika og især udstoppede dyr og andre naturalier. Den blev først og fremmest anvendt i forbindelse med Worms undervisning på Københavns Universitet. Efter hans død i 1654 blev genstandene indlemmet i Det Kongelige Kunstskammer.

I 1807 blev Den kongelige Commission til Oldsagers Opbevaring (»Oldsagskommissionen«) nedsat med den opgave at sikre bevaringen af de vigtigste oldtidsminder og tage vare på de arkæologiske fund. Kommissionen etablerede en samling i Universitetsbibliotekets lokale på Trinitatis kirkeloft bag Rundetårn. Dermed var grundstenen til Nationalmuseet lagt.

På baggrund af englandskrigene voksede den nationale bevidsthed. Siden fulgte i midten af 1800-tallet en række regionale museer, og i begyndelsen af det 20. århundrede opstod der tillige en række by- og egns museer. Dette var en følge af en stigende lokal hjemstavnsfølelse og en bevidsthed om, det var vigtigt at bevare viden om gamle samfundstraditioner, der måtte vige for en ny tid.

De sønderjyske museers historie

De sønderjyske museer har haft en anderledes udvikling end de øvrige danske museer. Det skyldtes, at de fleste sønderjyske museer opstod, mens Sønderjylland var under tysk styre, og det var kredsene (amterne), som støttede museerne, nord for Kongeåen var det købstæderne. Derfor blev de sønderjyske museer mere regionalt end lokalt orienterede. Denne udvikling fortsatte efter Genforeningen.

I 1887 blev der oprettet museer i Haderslev og Aabenraa. I Haderslev var fundet af to guldskele ved Gl. Ladegård årsag til oprettelsen af et kredsmuseum for oldsager. Museet fik i 1915 ny hovedbygning på Aastrupvej med en frilandsafdeling med historiske gårde og bygninger fra Sønderjylland, bl.a. en sjælden stubmølle.

I Aabenraa var det ved siden af oldsagerne, hvor bronzealdermanden fra Nybøl var et centralt fund, genstande med relation til byens stolte søfartstraditioner, der kom til at præge museet, især etnografika fra Aabenraa-kaptajners rejser til fjerne egne. Fra 1901 havde museet til huse i det nye kredshus (amtshus), men i 1937 fik museet sit eget hus på H.P. Hanssens Gade.

I 1908 kom der museum i Sønderborg. Initiativtager var »Foreningen til bevarelse af oldsager og oldtidsminder på Als og Sundeved« (efter 1920 ændret til Historisk Samfund for Als og Sundeved).

Efter at samlingerne havde været udstillet tre steder i byen, fik museet i 1921 lokaler på Sønderborg Slot, og samtidigt overtog amtsrådet og Sønderborg Kommune driften. (Læs hele historien i artiklen om Historisk Samfund for Als og Sundeved)

Tønder Museum blev oprettet i 1923 i porthuset til det nedrevne Tønder Slot suppleret med en ny bygning. Hovedtemaet var den vestslesvigske kunstindustri og kunsthåndværk, især kniplinger, sølv og møbler, samt kunst.

I 1959 blev det vedtaget, at hvert statsanerkendt museum skulle dække et eller flere specialer for hele Sønderjylland samt fungere som lokalmuseum for hjemkommunen.

Museumsloven

Museumsloven er en lov, der vedrører de danske museer og kulturarven. Fortidsminder fredes i henhold til denne lov, ligesom bestemmelserne om danefæ og danekræ er at finde i loven. Museumsloven fastlægger rammer og vilkår for de museer, der modtager statslige driftsbevillinger og tilskud, og beskriver museernes lovpligtige opgaver.

linger og tilskud, og beskriver museernes lovpligtige opgaver.

Lovens formål er:

- at fremme museernes virksomhed og samarbejde med henblik på at sikre Danmarks kultur- og naturarv samt adgang til og viden om denne og dens samspil med verden omkring os
- at sikre varetagelse af opgaver, der vedrører sten- og jorddiger og fortidsminder.

Loven omfatter:

- statslige museer
- statsanerkendte museer, der modtager tilskud efter loven
- arkæologiske og andre undersøgelser i forbindelse med fysisk planlægning, jordarbejder m.v.
- bevaring af fortidsminder samt sten- og jorddiger

Den første museumslov blev vedtaget i 1958 og hed »Lov om de kulturhistoriske lokalmuseer«. Med loven fulgte oprettelsen af Statens Lokalmuseumstilsyn. De kulturhistoriske lokalmuseer var repræsen-

Sønderborg Slot (foto: Sten Boye Poulsen)

teret i tilsynet, og Nationalmuseets direktør var født formand. Lokalmuseerne inddeltes i landsdelsmuseer og andre lokalmuseer. Landsdelsmuseerne skulle have fagligt uddannet personale, føre tilsyn med de øvrige museer og yde konsulenthjælp.

I 1984 samlede en ny museumslov alle museer under Kulturministeriet, statslige såvel som statsanerkendte, under samme lov og lovfæstede det danske museumsnetværk: de statslige og statsanerkendte museer har tilsammen ansvaret for varetagelsen af kulturarven.

Museum Sønderjylland

Museum Sønderjylland er et af Danmarks største museer og dækker et ansvarsområde så bredt som kulturhistorie, kunsthistorie og naturhistorie for hele Sønderjylland, dvs. området mellem Kongeåen og den dansk-tyske grænse. Museet varetager den arkæologiske virksomhed i Haderslev, Sønderborg, Tønder og Aabenraa kommuner samt i Kolding Kommune.

Museum Sønderjylland er et statsanerkendt museum, etableret 1. jan. 2006 som

en fusion mellem hidtil selvstændige, statsanerkendte museer (Tønder Museum, Sønderjyllands Kunstmuseum, Midtsønderjyllands Museum, Haderslev Museum, Aabenraa Museum, Institut for Sønderjysk Lokalhistorie, Kunstmuseet på Brundlund Slot og Museet på Sønderborg Slot). En væsentlig del af disse blev drevet af Sønderjyllands Amt frem til kommunalreformen i 2007, som opløste de hidtidige amter.

Museet modtager i dag statstilskud efter museumsloven fra Slots- og Kulturstyrelsen, som er museets hovedtilskudsyder. Museum Sønderjylland har desuden et tæt forhold til sine øvrige tilskudsydere, de sønderjyske kommuner Haderslev, Sønderborg, Tønder og Aabenraa. Museets tilskud fra de fire kommuner modtages på grundlag af en fireårig økonomiaftale, der netop er indgået for perioden 2018-21. Museum Sønderjylland er en selvejende institution med egen bestyrelse.

Formidling af fortiden

Museerne er forpligtet til at arbejde ud

Tønder Museum (Lokalhistorisk Arkiv for Gl. Tønder Kommune)

Naturhistorisk Museum Gram

viser især de 10 millioner år gamle fossiler, fundet i Gram lergrav, der ligger ved siden af museet.

Arkæologi Haderslev (tidl. Haderslev Museum)

rummer bl.a. de fineste arkæologiske fund fra Sønderjylland.

Kulturhistorie Aabenraa (tidl. Aabenraa Museum)

viser især historien om den søfart, der gennem 17- og 1800-tallet prægede købstaden Aabenraa.

Kunstmuseet Brundlund Slot

viser skiftende udstillinger med vægt på sønderjyske kunstnere, historiske temaer og samtidskunst. Museets samling rummer adskillige tusinde værker af sønderjyske kunstnere fra det 18. århundrede og frem til i dag.

Museet på Sønderborg Slot

rummer næsten 800 års dramatisk historie om Sønderjylland og Slesvig. De mange rum byder på moderne udstillinger om Sønderjyllands og grænse-landets omskiftelige historie

Kulturhistorie Tønder

er foruden at være et lokalt museum et kulturhistorisk museum med samlinger specielt fra kunstindustrien i regionen med bondemøbler, sølvtøj fra Vestslesvig og Tønderkniplinger. Museet har en stor samling vægfliser og kakler.

Kunstmuseet i Tønder

har foruden en fast samling af værker af fortrinsvis nyere danske kunstnere jævnligt specialudstillinger under forskellige temaer. Museet deler bygning med Kulturhistorie Tønder og Vandtårnet

Højer Mølle

rummer bl.a. en introduktion til Tøndermarsken.

Drøshes Hus

er et af Tønders fineste gamle huse, opført i 1672. Barokhuset fremstår imponerende velbevaret efter en stor restaurering 1981-85. Rummer en udstilling af Tønderkniplinger

Cathrinesminde Teglværk

er et tidligere teglværk ved Flensborg Fjord på Broager Land. Museet er bygget op omkring det gamle produktionsanlæg med lergrav, ælte- og formemaskiner, tørrelader og ringovn. Udstillingen gennemgår teglets historie gennem tiderne.

Fra en ældre og en nyere udstilling på Sønderborg Slot (foto: Sten Boye Poulsen)

fra de fem søjler: indsamling, registrering, bevaring, forskning og formidling. For os som besøgende er det især formidlingen, vi lægger mærke til, og den er i høj grad med til at påvirke vores oplevelse af museumsbesøget.

Ifølge cand. mag. Merete Boel Essensbæk skal den gode formidling kunne fortælle en god historie. Den er det værktøj, der kan transformere tørre og livløse historier i tykke bøger til spændende og kraftfulde fortællinger om liv og død, og give liv og mening til selv de mest uanselige stykker jernalderpotteskår. Det er fortællinger, der forøger den kulturelle kapital og får oplevelsen og viden om forhistorien til at synes værdi- og meningsfuld. Den bedste formidling er den, der bygger bro mellem de rette mængder af underholdning, oplevelser.

Mange af læserne kan sikkert huske fortidens museer med støvede hylder med mange stenalderrøksler på rad og række. Sådan foregår det naturligvis ikke længe, i dag udvælges og sammensættes gen-

stande, så de fortæller en historie om fx en bestemt periode eller et tema. Ud over skriftlig formidling med plancher og skilte, bruger man også digitale hjælpemidler på mange forskellige måder og ofte sådan, at man som besøgende selv er aktiv.

Et besøg på Museum Sønderjyllands hjemmeside under »aktiviteter« giver et godt indtryk af andre måder at formidle på i form af foredrag om alle mulige emner, fx oplysende strikkecaféer. Der findes mange forskellige guidede ture både inden for museets mure eller udenfor på gåben, cykel, i bus eller egen bil. Du kan også under kyndig vejledning selv grave fossiler ud i Gram Lergrav.

Artiklerne i vores tema »De passer på fortiden« viser også, hvordan arkiver og historiske foreninger arbejder med og formidler fortiden. De to artikler om henholdsvis Tirpitz og den nye udstilling på Sønderborg Slot giver deres bud på moderne museumsformidling.

God fornøjelse med dit næste besøg i fortiden!

Britta Slot Johnsen: er tidligere underviser og uddannelseskonsulent ved bl.a. EUC SYD og BC-Syd. Hun arbejder som guide for Sønderborg Turistkontor og er ansvarshavende redaktør af Sønderjysk Almanak.

Kilder: Kulturministeriets, Museum Sønderjyllands og Grænseforeningens hjemmesider. Wikipedia. Inge Adriansen og Peter Dragsbo: Lokal-, regional- og nationalhistorie, 2009.

100 ÅR MED DANMARK

*Sønderjylland siden Genforeningen:
ny udstilling på Sønderborg Slot*

De passer på
fortiden

Af Carsten Porskrog Rasmussen

I januar kunne Museum Sønderjylland åbne en ny permanent udstilling på Sønderborg Slot. Udstillingen handler ikke om Genforeningen som sådan, men i stedet om de 100 år, der er gået siden da. Den dækker fem rum på slottet, i alt ca. 450 kvadratmeter, og den er den største enkelt-fornyelse af slottets permanente udstillinger siden 1980.

*Billeder af Chr. X og Dronning Alexandrine fra amtshuset i Aabenraa.
I 1920 kom der kongebilleder op mange steder, både i statslige bygninger
og forsamlingshuse (foto: Museum Sønderjylland)*

Udstillingen ligger i forlængelse af udstillingerne på etagen under om Sønderjylland i perioden 1848-1920. En del af den er af ældre dato, men tre rum blev nyindrettet og åbnet 2011-13. Samlet dækker udstillingerne på første sal den periode, hvor den nationale kamp om Sønderjylland kulminerede. De slutter med Genforeningen.

Fra dansk side blev den ikke bare set som løsningen på den nationale konflikt, men også afslutningen på Sønderjyllands århundredgamle særstilling. Det blev udtrykt af Grev Schack, da han ved den store genforeningsfest sagde, at sønderjyderne fremover ikke mere skulle hedde sønderjyder men danske. Han lagde op til, at Sønderjyllands særlige historie skulle være forbi.

Sådan kom det ikke til at gå. Tyskland, Det tyske mindretal og visse danske kredse anerkendte ikke grænsen, som der blev ved med at være uro om. Med nazismen og besættelsen blev tingene igen tilspidset, og dansk og tysk kom til at stå stejle over for hinanden end nogensinde. Efter krigen skabte retsopgøret nord for grænsen og det danske mindretals store fremgang syd for ny dramatik.

I 1955 blev problemerne løst på de politiske og juridiske plan, men der gik længe, før forholdet mellem dansk og tysk blev hjerteligt. Alt det behandler udstillingen indgående, og den medtager også udviklingen i de senere år. Vi viser, hvordan der er gået nye veje og skabt nye udtryk for samarbejde og forsoning, hvad enten det er de fælles dansk-tyske militære kransenedlæggelser på Dybbøl eller mindretallenes nyorientering mod at se sig som medlemmer af en stor mindretalsfamilie eller især bærere af en regional kultur. Men vi medtager også noget af

Udskåret ørn med hagekors, udført som husflid af et medlem af mindretallets nazistiske ungdomskorps »Deutsche Jungenschaft Nordschleswig« (foto: Museum Sønderjylland)

det, der stadig kan skabe debat og modsætninger. Blandt andet kan man se det tosprogede byskilt, der blev sat op ved Haderslev - og fjernet igen.

Tre hovedtemaer - det nationale, grænsen og det særligt sønderjyske.

Det nationale spørgsmål er således et hovedtema i meget af de seneste hundrede års sønderjysk historie, og det er det også i vores

udstilling, ganske som i udstillingerne om historien forud. Vi har dog valgt yderligere to hovedtemaer, som vi bevidst lader få stigende vægt, som udstillingen skrider frem.

Udstillingens andet hovedtema er grænsen selv. Vi ser på grænsemarkering, grænsebevogtning og grænsekontrol. Det er principielt forhold, som skiller, men grænsen har også skabt særlig aktivitet og et særligt liv. For så vidt er også grænsekontrol en aktivitet, men ud over det beskæftiger udstillingen sig med både den lovlige og ulovlige grænsehandel, grænsekøbmænd, spritbåde, toldere og smuglere.

Den ser også på kulturel udveksling, hvor især tysk TV spillede en stor rolle i Sønderjylland fra 1960'erne til 1980'erne. Danske ønsker om at have et modsvar var med til at bane vejen for TV Syd. I dette tema giver vi også plads til et smil, når vi ud-

Vejskilt fra Haderslev med skudhuller fra kampene 9. april 1940 (foto: Museum Sønderjylland)

Det tosprogede byskilt fra Haderslev, som kun var oppe en kort tid. (foto: Museum Sønderjylland)

stiller en »talende smørautomat«, hvor sælgeren bare stod bag ved og fyldte op, eller eksempler på den imponerede fantasi, sønderjyderne opviste, når det gjaldt om at smugle spiritus og cigaretter i 1970'erne og 1980'erne.

Mens begge disse temaer på hver sin måde handler om dansk og tysk og Danmark og Tyskland, er det tredje tværtimod kulturtræk, som anses for fælles for Sønderjylland. Efterhånden som det nationale drama er nedtonet, er der blevet mere plads til det regionale, og efterhånden som globaliseringen er taget til, har folk vendt sig mod det lokale og regionale. Her har vi identificeret en række træk, som er blevet kulturelle markører for Sønderjylland og sønderjyderne. Det er for det første dialekten. For det andet ordet Mojn. For det tredje ordene Sønderjylland og sønderjysk. For det fjerde den sønderjyske nationalsport ringridning og for det femte særlige kosttraditioner – især knyttet til det sønderjyske kaffebord og pølsemageri.

Vi er udmærket klar over, at der dyrkes mere fitness end ringridning i Sønderjylland, og at der spises flere burgere end brødtorter, men disse træk er blevet markører og bærere af en sønderjysk identitet. For blot en generation eller to siden blev flere af dem anset for at hælde i en bestemt national retning.

Først og fremmest blev mojn længe anset for tysk - mojn æ forbojn, sagde man - mens ordet Sønderjylland kun blev brugt

af danske. Det er der ikke noget tilbage af. I dag markedsføres hele Sønderjylland med Mojn, mens omvendt det tyske mindretal senest førte valgkamp med sloganet »stem sønderjysk«. Grev Schack tog fejl. Sønderjyderne holdt ikke op med at være sønderjyder, og sønderjyder og dansk var ikke to muligheder, der udelukkede hinanden. Man kan i høj grad være både dansk og sønderjyde - eller tysk og sønderjyde.

Genstandene fortæller historie

Det dansk-tyske, grænsen og den sønderjyske identitet er absolut hovedtemaerne. Vi har dog også valgt kort at vise, hvordan andre samfundsforandringer slog igennem i Sønderjylland. Landsdelen blev elektrificeret og fik gode veje i 1920'erne,

Kostume fra popgruppen Vos, knyttet til sangen »e spritte« (foto: Museum Sønderjylland)

og den oplevede en eventyrlig industrialisering i det kvarte århundrede efter krigen. I kølvandet på det kom der både popklubber og kvindefrigørelse.

Udstillingen rummer mange originale genstande, da de er stykker af historien selv og dermed vigtige til at fastholde historien og gøre den konkret og nærværende. Det er spektakulære genstande og genstande, som umiddelbart er anonyme. Der er genstande fra kendte og ukendte personer, skurke og helte, alvor og spøg. Mange havde vi i forvejen på magasinerne, men rigtig mange har vi indsamlet til denne udstilling, der dermed også har været anledning til, at vore samlinger er blevet markant styrket mht. de sidste

100 år. Men vi har også udnyttet de nye muligheder, moderne digital formidling giver. Vi har en biograf, hvor en film på tre vægge formidler de svære tider i trediveerne, men der er også mere humoristisk mulighed for at spille »fang en smugler« eller »taj en kach«. Andre installationer handler om udbredelsen af mindretalsskoler og tysk TV.

Udstillingen åbnede i januar og oplevede stor tilstrømning og mange bestillinger de knap to måneder, til den ramte coronamuren. Men nu er den åben igen - og forbliver det længe. Enhver, der interesserer sig for Sønderjyllands nyere historie bør se den - og man kan slet ikke nå det hele på én gang.

Carsten Porskrog Rasmussen, enhedsleder for historie ved Museum Sønderjylland. Cand. phil. fra Aarhus Universitet og i 2003 dr. phil. med afhandlingen. »Rentegods og hovedgårdsdrift: Godsstrukturer og godsøkonomi i hertugdømmet Slesvig ca. 1524-1770«. Har været lektor ved Institut for Grænseregionsforskning og ved Aarhus Universitet og fra 2013 ansat ved Museum Sønderjylland. Carsten Porskrog Rasmussen har især beskæftiget sig med Sønderjyllands og Hertugdømmernes historie.

Sprogforeningens formål er at gavne det danske sprog og den danske kultur i Sønderjylland.

Vi arrangerer og støtter kulturelle aktiviteter, nord og syd for grænsen. Vi udgiver bøger, uddeler Sprogforeningens Kultur- og Sprogpris og vi støtter ungdommen i Sydslesvig.

Medlemskab af Sprogforeningen koster 250 kr. én gang for alle.

Indmeldelse kan ske på telefon 2218 1938 eller på sprogforeningen@gmail.com

Bliv medlem af

SPROGFORENINGEN

Folkehjem · Haderslevvej 71 · 6200 Aabenraa · www.sprogforeningen.dk

Opdag den skjulte

VESTKYST

De passer på
fortiden

Af Stina Trolldoft Andresen

Hvordan fortæller man historier, så de bliver vedkommende og interessante for et museumspublikum? Og hvordan får man folk til at synes at det er sjovt at gå på museum? Det var nogle af de spørgsmål, som blev ivrigt diskuteret blandt Vardemuseernes medarbejdere, i forbindelse med planlægningen af museet Tirpitz, der åbnede i 2017.

Godt skjult under de sandede vestjyske klitter, tæt på Danmarks vestligste punkt og midt i den smukke fredede natur mellem Ho og Blåvand, ligger museet Tirpitz. I dag ånder alting fred og idyl. Men i de sidste år af 2. Verdenskrig, var det et noget andet billede, der ville havde mødt en forbipasserende.

I stedet for turister på gåben, ville man være stødt på travle arbejdere, driftige ingeniører og kolonner af lastbiler med

sand og grus. Kæmpestore kraner ragede op over en af datidens store byggepladser, for her var tyskerne nemlig i fuld gang med at opføre en kanonstilling. Som en del af Hitlers Atlantvold skulle den være med til at forsvare indsejlingen til Esbjerg Havn. Kanonstillingen skulle, når den var færdigbygget, have omfattet to kanonbunkere, hver med 20 meter lange kanonrør, som kunne beskyde skibe inden for en radius af 55 km.

Kanonstillingen blev aldrig færdig, for inden da kom befrielsen af Danmark den 5. maj 1945 og satte en stopper for byggeriet. De tyske soldater tog hjem, byggearbejderne forsvandt, og snart lå de halv-færdige rippede kanonbunkere øde tilbage, som dystre minder om en svær tid. Men turisterne vendte efterhånden tilbage, og snart blev de forladte bunkerne et yndet udflugtssted.

Med tiden opstod ideen om at lave et museum i en af kanonbunkerne. Den sydligste af de to kanonbunkere i kanonstillingen blev tømt for sand og vand og åbnet for publikum i juni 1991. Fra starten var interessen overvældende. Mange, både danske og udenlandske turister, lagde vejen forbi Tirpitz-bunkeren, og gennem de næste 25 år forblev det en af Vardemuseernes bedst besøgte udstillingssteder.

Et Vestjysk kinderæg

Næst efter København er Varde Kommune landets mest besøgte målt på ferieovernat-

ninger pr. år. Turisterne tiltrækkes naturligvis af Vesterhavet, men også af mulighederne for at tilbringe tid i det vidtstrakte klitlandskab og plantagerne, som er Blåvands unikke særkende. En undersøgelse har imidlertid vist, at turisterne også er interesserede i at få viden om landskabet, området og dets historie. Men der manglede en attraktion, der kunne give de mange turister en unik museumsoplevelse i helt særlige omgivelser.

Tirpitz var i forvejen velbesøgt, men det er ikke så ligetil at lave god formidling og spændende udstillinger i en fugtig og kold bunker. Derfor opstod tanken om at bygge en helt ny museumsbygning ved siden af den gamle kanonbunker, hvor man kunne fortælle historien om bunkeren på en ny og spændende måde. Derudover besluttede man sig på Vardemuseerne for ikke kun at formidle historier fra 2. Verdenskrig i det nye museum, men at man ville samle nogle af de spændende fortællinger fra området under et tag.

Undersøgelser blandt turisterne viste

Den nye udstillingsbygning ved Tirpitz er gravet ned, så den ikke dominerer det omkringliggende smukke og fredede landskab. Fire stier leder folk ind til indgangen til museet (foto: Rasmus Bendix/Vardemuseerne)

Stemningen inde i den gamle ufærdige Tirpitz bunker (foto: Mike Bink/Vardemuseerne)

samtidig, at mange forbandt museer med noget støvet og kedeligt. Det var derfor vigtigt, at publikum fik den helt modsatte opfattelse – nemlig at museet var sjovt og overraskende. Museet skulle være et slags vestjysk Kinderæg, der på ydersiden pirrede ens nysgerrighed for, hvad der var indeni, og indenfor overraskende med sjove oplevelser og spændende fortællinger.

Der skulle være noget for enhver, og derfor endte man med at have tre vidt forskellige udstillinger: En hær af beton, som fortæller om livet under 2. Verdenskrig i Vestjylland, Havets Guld, som viser en af Nordeuropas fineste samlinger af rav, samt Den Skjulte Vestkyst, hvor man kan gå på opdagelse i 20.000 års spændende vestkysthistorier. Derudover kan man selvfølgelig besøge den gamle kanonbunker og skiftende særudstillinger.

Arkitektur i verdensklasse

Selv om det selvfølgelig er indholdet, der er det vigtigste, så kan indpakningen i høj grad være med til at understøtte det overraskende indhold. Det var derfor også vigtigt, at arkitekturen var overraskende i sig selv. Kanonbunkeren ligger som en stor kold kolos i et af de mest naturskønne områder i Vestjylland. Men hvordan får man en helt ny museumsbygning til at passe ind her?

Opgaven med at tegne en udstillingsbygning, som var omtrent usynlig udefra, men spektakulær indvendigt, tilfaldt arkitektfirmaet BIG - Bjarke Ingels Group. De løste opgaven ved at grave museet ned og med et par skår i landskabet, lade museets tagkonstruktion bogstaveligt talt løfte sig op af jorden. Modsat bunkeren er den nye bygning åben og imødekommende. Fire stier leder ind til indgangspartiet i

midten af museet og her bliver man mødt af høje glaspartier, som gør at man kan kigge direkte ned i museets forskellige udstillingsrum. Glaspartierne åbner op for masser af dagslys og nysgerrige blikke på, hvad man kan opleve indenfor.

Selve bunkeren er forbundet med en tunnel under jorden. Arkitekterne har taget udgangspunkt i de lokale materialer i den gamle bunker og i området - hovedmaterialerne i bygningen er derfor beton, stål, træ og glas. Al beton er, ligesom bunkeren, støbt på stedet.

Alle sanser i spil

Et er arkitekturen, noget helt andet er indholdet – altså udstillingerne. Som statsanerkendt kulturhistorisk museum er Vardemuseerne blandt andet forpligtet til at indsamle og passe på den lokale historie i Varde kommune. En lige så vigtig del af det at passe på kulturhistorien, er det at formidle den til et bredt publikum. Museer har en vigtig rolle, når det drejer sig om at skabe samfundsforståelse, men kan i høj grad også være identitetsskabende.

Et museumsbesøg giver folk mulighed for at sætte deres eget og deres medmenneskers liv i perspektiv, men det kræver, at museet tager sit publikum alvorligt. Historierne og måden, man præsenterer dem på, er vigtig.

Det har derfor været væsentligt for udstillingerne i Tirpitz at skabe forundring og at pirre folks nysgerrighed. Samtidig skulle det også være sjovt at gå på museum, og derudover har det været vigtigt at sætte publikum i centrum og møde dem, der hvor de er. Derfor er der stort set ingen tekst i udstillingerne.

Når man køber sin billet, får man udleveret en såkaldt historiefortæller, en slags audioguide, som fortæller alle historierne i museet på en spændende og inddragende måde. Alle ens sanser kommer nemlig i brug, når man går ind på museet, og derfor kan det at læse lange faktuelle tekster være uoverkommeligt. Dermed bliver alle, ung som gammel, børn der endnu ikke har lært at læse, eller ordblinde ligestillede, når de går ind på museet, og det er især skoler og børnefamilier meget

*Arkitekturen med de store glaspartier giver et indblik til udstillingerne og det man kan opleve inde på museet
(foto: Rasmus Hjortshøj/Vardemuseerne)*

*I en af bunkererne i udstillingen En hær af beton møder man Paul Pleines, som om natten ledede krigen mod de allierede fly, og om dagen festede og hyggede sig med sine soldaterkammerater
(foto: Mike Bink/Vardemuseerne.*

glade for, da det giver alle mulighed for at opleve på lige fod.

Opdag den skjulte vestkyst

Det overordnede tema på museet er »Opdag den skjulte Vestkyst«. For mange, der besøger Blåvand og omegn, kan det være svært at opdage egnens mange historier, som ofte ligger skjult under tykke flyvesandslag og sågar på bunden af Vesterhavet. I Tirpitz kan man selv gå på opdagelse i de mange lokale historier og fortællinger, der gemmer sig i museets udstillinger. Det er fortællinger om liv og død, om mod og udholdenhed og om gæve vestjyder og gemte ravskatte. Når man går ud af museet, vil man være blevet meget klogere på de historier, der gemmer sig i det vestjyske landskab, sådan at man selv kan gå på opdagelse og måske selv finde de skjulte historier ude i den virkelige verden.

En af de historier, man kan komme helt tæt på i Tirpitz, er historien om den gamle kanonbunker. I tunnellen som forbinder museet med bunkerens, får man historien om baggrunden for byggeriet af bunkerens. Bunkerens står næsten, som da den blev forladt - ufærdig og rå, da befrielsen af Danmark forhindrede færdiggørelsen. Nogle bøjede stålspær stikker desuden faretruende ud af loftet - de stammer fra forsøg på at sprænge bunkerens i luften. En umulig opgave, men måske også meget heldig for nutidens museums-gæster.

Det kan godt være en lidt uhyggelig oplevelse at gå igennem bunkerens mørke og kulde – man kommer lige pludselig meget tæt på krigen. I bunkerens kan man også gå på opdagelse og høre historierne om hvordan kanon-bunkerens skulle have fungeret – hvis den altså var blevet færdigbygget.

En hær af beton

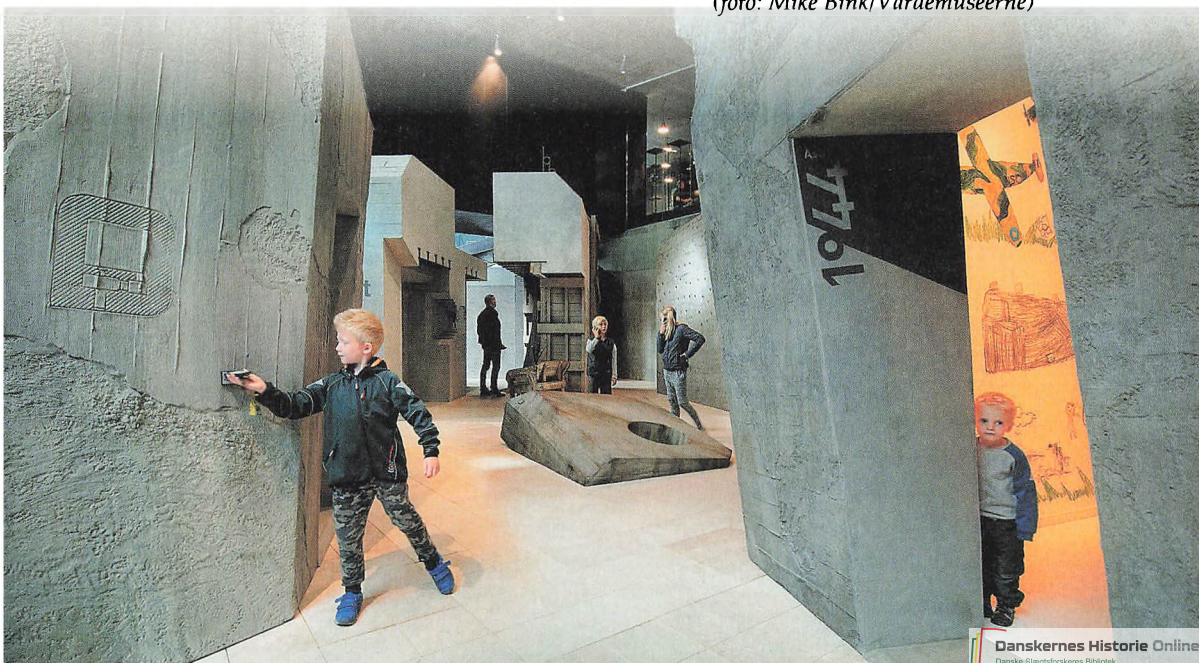
I temaudstillingen En hær af beton kan man komme helt tæt på nogle af de personer, som opholdt sig i Blåvand under 2. Verdenskrig, da man byggede kanonbunkeren ved Tirpitz. En stor del af den tyske hær blev i løbet af 2. Verdenskrig sendt til Østfronten for at holde stand imod den røde hær. Der var dog stadigvæk et behov for at forsvare Europas vestkyst imod en allieret invasionsstyrke, men der var alt for få soldater til opgaven.

Derfor kom Adolf Hitler på idéen om Atlantvolden - en forsvarslinje langs kysten bestående af et bælte af miner, pigtråd og ikke mindst bunkere – altså en hær af beton, som ikke krævede nær så mange soldater. Det var et kæmpe byggeprojekt, som krævede uanede mængder af materiale og arbejdskraft. Langs Vestkysten var der kæmpe aktivitet, tyske soldater kommanderede, danske arbejdere og ingeniører byggede, og så var der de lokale, som ikke altid var så begejstrede for de fremmede.

Det er de personlige historier, der er i centrum i udstillingen. Her møder man nogle af de folk, der opholdt sig i Blåvand og på Vestkysten under 2. Verdenskrig. Selve udstillingen er opbygget som et bunkerlandskab, med seks forskellige bunkere, og inde i hver bunker møder man en personlig historie - i alt seks forskellige personer. En af de personer, man kan møde, er Paul Pleines, en tysk officer, som var kompagnichef og jagerleder i Büffel-stillingen i Blåvand. Om natten overvågede han ved hjælp af radarer luft rummet over Blåvand og styrede tyske natjagere hen imod deres mål: de allierede bombefly.

Men om dagen, når der var fritid fra arbejdet, morede han sig med at spille fodbold og festede med sine soldaterkolleger og nogle gange også med nogle af de lokale piger. Han blev forelsket i Anna, en lokal pige fra Blåvand, og hende kan man møde i en af de andre bunkere i udstillingen. Hun arbejdede i køkkenet i Büffel-stillingen og det var her, de mødte

Udstillingen en hær af beton er opbygget som et bunkerlandskab. Inde i de enkelte bunkere fortælles de mere personlige historier fra 2. verdenskrig (foto: Mike Bink/Vardemuseerne)

Centralt i udstillingen Den skjulte vestkyst, dominerer redningsbåden fra Vejers. Hvis man har lyst, kan man sætte sig op i den og forestille sig hvordan det var at ro den ud til et strandet skib i høje bølger (foto: Mike Bink/Vardmuseerne)

hinanden i 1943. Hvordan deres videre skæbne blev, skal ikke afsløres her. Det må man selv komme og opleve i Tirpitz.

20.000 års Vestkysthistorie

I en anden af temaudstillingerne - »Den skjulte Vestkyst« - kan man dykke ned i 20.000 års vestkysthistorier. Denne udstilling henvender sig især til børnefamilier, og her kommer alle ens sanser i spil. Hele udstillingen er bygget op som et landskab af klitter. I klitterne kan man gå på opdagelse, og i forskellige dioramaer og glasmontrer får man 14 nedslag i den vestjyske historie. Her kan man blandt andet se en ægte mammuttand, møde vilde vestjyske vikinger og høre historien om en af hverdagens helte, den lokale redningsmand Klemmen Karstensen. Han var formand for redningsstationen i Blåvand i mere end 25 år og reddede blandt andet en bådfuld tyske sømænd fra drukne-

døden. Som en tak fik han blandt andet en kikkert og en medalje af den tyske kejser.

Centralt i udstillingen dominerer en hundrede år gammel redningsbåd, som stammer fra Redningsstationen i Vejers. Redningsbåden er en roredningsbåd, som havde en besætning bestående af 10 roere, en kaptajn og en navigatør. Det var som oftest lokale fiskere, der satte deres liv på spil for at redde andre mennesker i nød. Det må have krævet stærke, veltrænede og sødygtige mænd med hår på brystet at få den tunge redningsbåd roet ud igennem de høje bølger og den hårde brænding.

I udstillingen kan man sætte sig op i redningsbåden og se, om man selv ville have haft mod på at sejle ud igennem brændingen. To gange i timen mørklægges udstillingen og et 4D show dominerer rummet med film, lyd, blæst og lugt. Showet tager publikum med på en episk tidsrejse igennem de 20.000 års vestkyst-

historie. Det kan godt tage pusten fra de fleste, for lige med et er man en del af historien og kan næsten mærke, hvordan det må have været at møde en mammut på mammutsteppen eller sejle ud med redningsbåden. Bare rolig - alle kommer helskindede ud på den anden side.

Havets guld

Den tredje temaudstilling i Tirpitz hedder »Havets guld«. I en eventyrlig verden mellem ravskovens mørke træer kan man gå på jagt efter skatte lavet af havets guld - nemlig rav. For godt og vel 40 millioner år siden var ravet harpiks, der flød ned ad stammerne i den mennesketomme skov. Igennem en lang proces, som tog mange millioner år, blev harpiksen omdannet til rav og blev flyttet rundt af gletsjere og floder og havnede i havet. En del skyller stadigvæk op på den jyske vestkyst.

Rigtig mange mennesker fascineres af

de ældgamle gyldne dråber, og på de vestjyske strande vil man ofte støde på duknakkede folk – ravsamlere. Fascinationen af rav er ikke et nyt fænomen. I udstillingen kan man møde ravsamlere både fra ældre stenalder, middelalder og historisk tid, og man kan også selv få gode råd og tips til, hvordan man finder rav, og hvordan man kan kende forskel på rav og sten.

Midt i ravudstillingen ligger et sandt skatkammer. Vardemuseerne har en af Nordeuropas største og fineste ravsamlinger, og i skatkammeret kan man blandt andet opleve en ravkopi af selveste Operahuset i Sydney, man kan beundre stenalderens ravamuletter og andre mesterværker alle lavet af rav. Udstillingen giver også et indblik ind i en fascinerende verden af inklusioner - planter og insekter fanget i de gyldne dråber for 40 mio. år siden, som afspejler en tid, som ingen mennesker nogensinde har oplevet.

To gange i timen kan man i udstillingen Den skjulte vestkyst opleve et 4D show, der tager en med på en 20.000 år rejse gennem den jyske vestkysts historie (foto: Mike Bink/Vardemuseerne)

Inde i skatkammeret i udstillingen »Havets guld«, bliver man mødt af Operahuset i Sydney fremstillet i rav (foto: Vardemuseerne)

Velbesøgt

Siden Tirpitz åbnede i juni 2017 har ca. 700.000 gæster (maj 2020) besøgt museet. Det er ca. dobbelt så mange årlige gæster som forventet. Den æstetiske og oplevelses-baserede læring i Tirpitz tiltaler mange folkeskoler og gymnasier, og mange bruger en dag af deres lejrskoleophold på at besøge museet. Pensionister er en anden stor besøgsgruppe, og selv mange af de turister, der normalt giver udtryk for at museer er kedelige, lader til at have det sjovt i Tirpitz. De mange spændende fortællinger og den forundrings- og nysgerighedsskabende måde at fortælle dem på gør, at mange faktisk kommer igen. Historien er pludselig blevet vedkommende for dem!

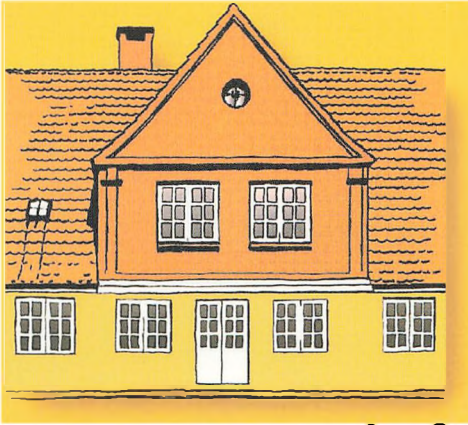
Stina Trolldoft Andresen er museumsinspektør og udstillingsansvarlig på Vardemuseerne. Hun er uddannet forhistorisk arkæolog med suppleringsfag i Museologi ved Århus Universitet og var i 2016 og 2017 med til at forme og planlægge udstillingerne i Tirpitz.

I udstillingen »Havets guld«, kan man gå på opdagelse i en magisk røvskov (foto: Mike Bink/Vardemuseerne)

EGNSMUSÉET

De passer på
fortiden

JACOB MICHELSENS GÅRD®

Af Tove Rasmussen

Dette er historien om, hvordan resterne af en gammel 1700-tals gård blev reddet og åbnet som museum 1. juni 1958. Det er fortællingen om dets stifter, fysioterapeut Anne-Helene Michelsen, hendes slægt, om gården og om dens betydning i dag, midt i en digitaliseret verden.

Jacob Michelsens gård var oprindeligt en udflyttergård fra adelbyen Opnør. Den har hørt under bispesædet af Slesvig og her-tugen af Gottorp, er nævnt i Aabenraa Jordebog af 1535 og vist på Johs. Mejers kort fra 1641.

Gården har formodentlig ligget på Kolstrups lange landsbygade, Toften, siden landsbyens opståen. Den formodning blev underbygget ved genetablering af det åbne ildsted i 1962, hvor der blev udgravet et gammelt ildsted fra tidlig middelalder / vikingetid, ca. år 1000.

Indtil 1888 var gården en-længet med hestestald og tærskelo i den østre ende af indhuset. Bygningens tømmer - bindingsværk og tagspær - går tilbage til 1600-årene. Indhuset / stuehuset er i begyndelsen af 1700-tallet blevet skalmuret og har fået isat større vinduer. Da der i 1876 kom en lov, der forbød store stenbægeovne i strå-tækte stuehuse, blev et lille bægehus

opført i haven - i dag en af de vigtigste bestanddele i museets virke.

Fra 1882-88 opførte Jacob den ældre med hjælp af bygmester Callesen tre ud-længer til afløsning af diverse små huse. Nu havde man en firlænget gård, tilmed med indlagt vand. Jacob Michelsen viste sig at være en mand med visioner: Galgebakken, der hørte til gården, var rig på kilder, som blev rørlagt ned til stald, stuehus og sågar til et springvand i haven. Alle stuehusets 13 fag blev nu til beboelse - noget der ikke gik upåagtet hen i det lille samfund!

Slægten

En generation tidligere indgik Magdalene Dampe i en sen alder fornuftsægteskab med Hans Madsen Møller i Frørup. I 1847 købte de gården Lille Kolstrup ved Aabenraa. Karen blev deres eneste barn og arving til gården. Hun giftede sig mod

Jacob Michelsens gård 2019 (foto: Elin Brodersen)

faderens vilje i 1871 – et drama der gerne fortælles om ved besøg på museet.

Den yngste af deres fire børn, Jacob, overtog driften af den nu 115 tønder land driftige gård med avlsbesætning ved faderens alt for tidlige død, kun 54 år gammel, i 1899. Han døde i øvrigt af tidens store svøbe tuberkulose. Jacob den yngre giftede sig med bagermester Andresens datter Ella fra St. Pottergade. På mødrene side stammede hun fra gården Kopsholt ved Hovslund. Ella stod sin prøve som bondeskone, fødte otte børn (to døde) og drev gården med en bestyrer, da Jacob var tre år på Østfronten under 1. Verdenskrig.

Det er stærke kvinder, der har levet på gården. Oldemor Dampe reddede gården for slægten, da Karen trodsede sin meget stejle far. Ella viste karakter under 1. Verdenskrig og fik i øvrigt lagt tegltag på stuehuset i 1916, som også blev forsynet med en kvist.

De sidst-levende i lige linje er Karen (1906-2005), telefonistinde, og Anne-Helene Michelsen (1914-2006), fysioterapeut og skaber af egns museet, begge ugifte. Fælles for alle kvinderne var en stor interesse for

alt, hvad der havde med gårdens drift at gøre, herunder anlæggelse af en fransk have, samt en interesse for læge- og krydderurter. Deres fortælleglæde er den, der igennem Anne-Helenes flittige skribentvirksomhed kommer os til gavn i dag.

Jacob den ældre (1845-1899) og Jacob den yngre (1875-1955) blev begge uddannet på Landbohøjskolen i København og var dygtige landmænd, men af deres koner kaldt »skrivebordsbønder«. Årsag til titlen var deres store nationale indsats i udlændighedstiden. Utrætteligt arbejdede de for Sønderjysk Skoleforening, Sprogforeningen, Landboforeningen - og Jacob den ældre fik oprettet Frøkontoret. De arbejdede for danskheden ud fra deres tro på den Genforening, som vi netop har fejret 100-året for her i 2020.

De sidste beboere og tanken om et museum

I 1957 så Anne-Helene M. en mulighed for at flytte hjem på sin fødegård, da forpagteren flyttede. Det var ikke så ligetil en sag, da der i begyndelsen af 1950-erne eksisterede et boligævn, der bestemte

over udlejningen af boliger. Den vestre ende af stuehuset var normeret til en familie med to børn, et krav som Anne-Helene ikke kunne leve op til, men gode kræfter kom hende til hjælp. Nu stod hun så, midt i en saneringsmoden lejlighed, og så, at ruminddelingen fra rigtig gammel tid så nogenlunde var intakt.

Hun medbragte en lille samling arbejdsredskaber, der faldt så godt i hånden - men hvad med gamle huse, hvem interesserede sig for dem? Hendes far, Jacob den yngre, havde sagt, før han døde, at en gotisk egekiste fra omkring 1580, der stod på loftet, ikke måtte flyttes - i givet fald skulle den tilbydes Aabenraa Museum. Museumsinspektør Sigurd Schoubye fra Tønder kom og afsagde dommen: hvis den kom på museum, ville den blive anbragt i depot, og så ville ingen se den mere. Kisten er sammentømret af egeplanker med knapt synligt udkarvede firkløvere på låget.

Fra tanke til handling

Alle Anne-Helenes overvejelser endte med den geniale idé, at hun selv ville etablere et lille museum i tre små rum med sin lille samling af redskaber og familiens gamle bondemøbler. Familien anså det for galimatias, da hun begyndte at fjerne gamle tapeter, linoleum fra gulve og indbo fra det gamle køkken, fadeburet og æ *'dawle dørn's* (dagligstuen).

Dog fik hun støtte af sin gamle farbror, tidligere amtslæge Mads Michelsen. Han hjalp hende og var også den, der holdt åbningstalen den 1. juni 1958, hvor han fortalte om gårdens historie og endte med at føre familien op for at besigtige den gotiske kiste.

Anne-Helenes formål med museet var: At fortælle om kvindernes arbejdsvilkår i 17-1800-tallet, fortællingen om det selvforsynende bondesamfund, slægtens og gårdens historie. Kort sagt formidling af bondekulturens historie i en teknologisk tid. Målgruppen var og er bred: børne-

Gotisk egekiste 1580 (foto: Jacob Michelsens gård)

haver, skoleelever, uddannelsesinstitutioner, foreninger, demente, familiesammenkomster, turister m.fl.

De følgende ti år stod i etableringens tegn, blandt andet ved hjælp af »Oldtidsklubben«, hvis syv »piger« alle var vokset op på landet. Hvert år fik de stablet en arbejdende udstilling på benene. Der foreligger en liste fra 1967-88 med 25 forskellige emner fra »Gamle madretter og slagtemad« til »Fra fåreuld til olmerdug«, lysestøbning etc. Der var tre faste åbningsdage, og ellers kunne man besøge museet ved henvendelse.

På opfordring af landsarkivar Peter Kristian Iversen blev samlingen til en selvejende institution i 1967. Det skabte mulighed for en vennekreds på ca. 80 personer og endvidere mulighed for at søge midler til det, der i de følgende år blev til en række udgivelser fra Anne-Helene Michelsens hånd. Nævnes kan »Gårdens historie«, der nu bliver optrykt for 4. gang, bøger om pottetøj, Aabenraa-sølv (Officersen), to hæfter med Madam Kobberholdt og Madam Komments madopskrifter, mange bidrag til Sønderjysk Månedsskrift og Sønderjyske Årbøger.

En tekstilgruppe på fire gjorde et stort registreringsarbejde i forbindelse med en betydelig samling af tekstiler, dels fra gården, dels fra givere.

Efter Ella Michelsens død i 1961, købte kommunen resten af jorden og avlsbygningerne, som blev revet ned.

Fra havestuen (foto: Jacob Michelsens gård)

I 1986 kom driften af egnsmuseet under Aabenraa Museum, og kommunen overtog stuehuset, der senere sammen med bagehus, huggehus, lyst/brænde- og haven blev fredet i 1988. Karen og Anne-Helene blev sikret bolig for livstid for rimelig leje. Anne-Helene var lykkelig over denne overtagelse, som dermed sikrede hendes livsværks beståen. Her følger et lille citat fra hendes egen hånd:

Gårdhuset kan næsten sammenlignes med et levende væsen, der til alle tider har måttet rette sig efter forholdene, og derved har kunnet udføre sin mission: At være rammen om arbejdende bønder, der aldrig har kunnet føre herremandsliv, men som altid har haft foden under eget bord fra vikingetid til nutiden, hvor Kolstrup er bukket under for Aabenraa bys udvikling og vækst, og hvor kun nogle enkelte navne, gamle huse og veje minder om den gamle landsby.

Karen f. 1906 og Anne-Helene f. 1914 døde mætte af dage i 2005 og 2006. Vi ærer deres minde ved at videreføre arbejdet på museet i deres ånd og med deres intentioner.

Museet vokser

Efter kort tid kunne vi åbne hele stuehuset, men forud gik et omfattende arbejde.

På det tidspunkt stod vi tre damer med ret høj gennemsnitsalder og indså, at der måtte ske noget drastisk, såfremt egns-museet skulle have en fremtid.

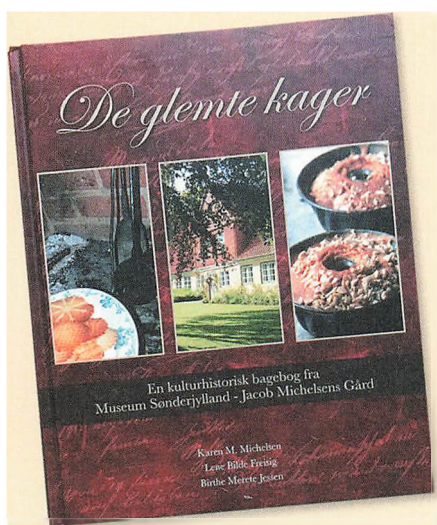
Aabenraa Musums folk var meget positive og hjælpsomme, men havde ikke ressourcer til det omfattende oprydningsarbejde, som en klargøring krævede. Fuldmægtig Connie Christiansen formidlede kontakt til Eva Christensen, som viste at være et fund til at finde frivillige igennem sine gode folkedanser-forbindelser. Pludselig var vi seks - den første begyndelse til det senere mandagshold. Denne gruppe har lige siden stået for organisering af arrangementer, bagedage, fortælling for grupper, udstillinger, rengøring og meget mere.

I 2007 blev Museum Sønderjylland dannet med alle museer under én paraply, herunder også Michelsens Gård. Det mærkede vi ikke så meget til. Vi fungerede roligt og godt under vore egne inspektører, først Hanne Christensen, senere Stefanie Robl, begge var virkelig optaget af arbejdet på gården. Omkring 50 frivillige slutter i dag op om stedet, serverer til bagedage og melder sig, når der er ekstra rengøring, luftning af tekstiler, pudsning af kobbetøj etc.

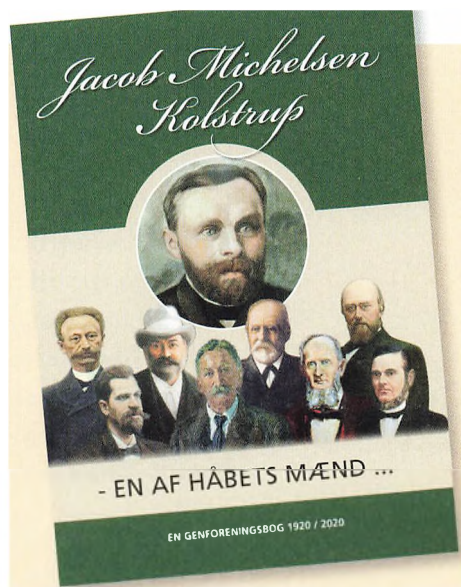
Vi levede og havde det godt lige til 2017, hvor vi fik meddelelsen om, at vi sammen med fem andre små museer ikke længere var ønsket under Museum

Tintallerkner. En del af det udstyr Magdalene Dampe bragte med til gården i 1847 (Foto: Jacob Michelsens gård)

»De glemte kager« af Karen M. Michelsen, Lene Bilde Freisig og Birthe Merete Jessen

Lis Mikkelsens bog om Jacob Michelsen, Kolstrup - en af håbets mænd ...

Sønderjylland. Årsagen var besparelser, og Michelsens Gård skulle fra 1. januar 2018 underlægges Aabenraa kommunes administration. Det blev en usikker tid, ingen af os havde indblik i kommunale arbejds gange og metoder.

Men vi fik uventet hjælp. Efter en sammenkomst på gården kom Jørn Bach, Tods-bøl, tilbage og sagde, at hvis vi havde brug for lidt hjælp af folk med indblik i organisation og kommunal administration ville han foreslå kontakt til Thorkild Dahl Nielsen, Leif Reick og Finn Degn, alle Aabenraa. Det førte til en række møder af stor værdi, så vi stod bedre rustet til det nye samarbejde. I kommunen fik vi gode samarbejdspartnere i teamleder Charlotte Helt Brunsgaard og chefkonsulent Bent Thomsen, begge fra Kultur og Fritid.

I forbindelse med overgangen til kommunal administration blev der lavet en udredning med henblik på at skabe klarhed om fordeling af pligt, ansvar og ejerforhold. Men fortsat var der mange løse ender. I 2011 udkom bogen »De glemte kager«. Fonden stod for finansieringen, men det store salgsbeløb var ikke særskilt

bogført på Søfartsmuseet. Renovering af vort kaffekøkken var efter otte år på tegnebrættet ikke tilendebragt, også denne del var Stefanie Robl ansvarlig for, endvidere skulle ejerforholdet til indboet og dets vedligehold afklares.

Den nuværende organisering

Aabenraa kommune ejer de fredede bygninger og haven, står for bygningsvedligeholdelse og afholder de faste driftsomkostninger. Under en nyoprettet aktivitetsforening sorterer Mandagsgruppen, et fast team af frivillige, der står for JMG's aktiviteter og bagehuset. Begge grupper er selvrekrutterende. Gruppen af frivillige påtager sig ad hoc opgaver.

En nyoprettet venneforening støtter arbejdet for egns museet og indsamler midler. Karen Michelsen og Anne-Helene Michelsens Fond af oktober 1995 ejer nu indboet og støtter dets vedligehold. Fonden har endvidere udgivet kulturperlen »De glemte kager« i 2011, en virkelig bestseller, der er udkommet i mange oplag. I foråret 2020 udkom bogen »Jacob Michelsen, Kolstrup - En af håbets mænd«

Styregruppen for JMG 2020 - består af ...

Karin Becker: leder af de frivillige.

Lene Freisig: foto, layout, PR-materiale, vagtskemaer.

Elin Bjerregaard: aftaler, presse, skoler, udstilling.

Anne Marie Luckmann: systematiker, PC, magiske lamper, skoler.

Eva Christensen: historie, fortælling, udstilling mv.

Connie Christiansen: økonomi/regnskab.

Karen Margrethe Lauridsen: køkken, blomster og rengøring.

Gitte Rasmussen: passer have og stauder.

Bent Rasmussen: reparationer m.v.

skrevet af Lis Mikkelsen, Toftlund. En bog om hans liv og virke. Fonden ledes af direktør Mads C. Michelsen.

Aktiviteter på Jacob Michelsens Gård

Årligt er der fire bageweekender, hvor der bages i den store stenovn. Der bages sigtebrød og mange forskellige slags kager, som gæsterne kan nyde med en kaffetår i gårdens mange hyggelige stuer, hvor der er festligt pyntet med blomster og smukt porcelæn.

Det specielle ved stedet er, at man færdes i stuer, som må bruges, og som bærer præg af fire generationers levet liv. Møbler,

Bagning i stenovnen (foto: Elin Brodersen)

billeder og ting helt fra 1700-tallet og frem fortæller historier, som også kan høres på de »magiske lamper«. Loftsetagen er lige blevet åbnet med et væld af gamle redskaber, et sengerum med mange tekstiler og der er kister på rad og række.

I weekenderne er der altid arbejdende værksteder. Det kan være kurvefletning, plantefarvning, hørbearbejdning, lysedypning, kogning af strover eller klejner og mange andre af kvindens gøremål i gammel tid. Som regel kan man købe honning og kryddersnapse. Ofte kommer folkedansere og giver en lille opvisning, der ender med, at gæsterne danser med. Ved bagedagen i september holder Aabenraa Haveforening markedsdag med masser af planter og løg.

I forbindelse med adventsbagningen er der julestue, hvor børn syr på gamle symaskiner, laver juleting og bager honningkager. Fastelavnsdagene byder på fremstilling af fastelavnsris og tøndeslagning med efterfølgende kakao og fasteboller.

En gruppe frivillige tager sig af demenssammenkomster i samarbejde med kommunale konsulenter. En anden gruppe arbejder med udvikling af forløb for alle aldre af skolesøgende børn og unge. I årets løb er der i samarbejde med Det lille Teater friluftsteater afholdt vise/revyaftener og foredrag. Kort fortalt er Jacob Michel-

Jacob Michelsens gård 2020 med genforeningsporten - kopi af den fra 1920 (foto: Elin Brodersen)

sens Gård de mange mulighedsers sted, og søgningen er stor. I 2019 havde gården et besøgstal på lige ved 3400 gæster.

Bagehuset

Det lille smukke hus, nederst i haven betragtes som noget af det væsentligste ved stedet. Det havde tidligere utroligt mange funktioner. Alene gruekedlen var uundværlig til storvask, ølbrygning, suppe ved højtider, sæbefremstilling og slagting. I vore dage er stenovnen omdrejningspunktet. Ovnens er siden dens genopbygning i 1990 bestyret af Leo Vinter Pedersen og hans søn, Thomas. (I øvrigt også de to, der står i spidsen for Aktivitetsforeningen.)

Det kræver stor ekspertise at kende ovnens muligheder og nykker. Der kan læses meget mere om ovnen i »De glemte kager.« Leo kender alle ovnens luner og fremtryller det lækreste bagværk fra dette primitive monstrum. Leo bestyrer sit eget bagelaug, hvis medlemmer alle har et godt håndelag.

Egnsmuseet er dybt taknemmelig for al velvilje, der bliver det til del med donationer og store stærke mænd, der stiller op, når der virkelig skal løftes og flyttes. Tak til alle frivillige damer, der griber fat i alt foreliggende med godt humør - derfor blomstrer Jacob Michelsens Gård stadig i Anne-Helenes ånd.

Kilder: Samtaler med Karen og Anne-Helene og Anne-Helene Michelsens skriftlige materialer. Redaktør Morten Kamphøener. Frands Gregersen. Karin Becker. Samtaler med Mathea Iversen og Esther Buchreitz.

Tove Rasmussen, årgang 1928, har været elev på Rønshoved, Snoghøj og Askov højskoler, og Danmarks Lærerhøjskole. Har undervist på Jaruplund, Hørsholm og Engelsholm højskoler. Fra 1957-82 medleder på nyoprettede Sundeved Efterskole i Bovrup, lærer samme sted til 1988. Pensioneret. Skoleleder for LOF i Lundtoft kommune 1989-94. Frivillig på JMG fra 1990, leder af de frivillige samme sted fra 2006-2016.

MUSEUM *Oldemorstoft*

EGNS- OG GRÆSEMUSEET I PADBORG

De passer på
fortiden

Af Mads Mikkel Tørsleff

Museet er beliggende på den gamle frigård Oldemorstoft i det nordlige Padborg. Bag de gamle, stråttækte gårdbygninger er i 1989-1990 opført tre udstillingspavilloner, de såkaldte pyramider (foto: Museum Oldemorstoft)

Museum Oldemorstoft hed tidligere Bov Museum og har siden sin begyndelse i 1960-erne arbejdet med den lokale historie i grænselandet. I dag er museet placeret under Aabenraa Kommune i organisationen Biblioteker og Kulturhuse. Der er indgået et samarbejde med Dansk Told- og Skatteforbund om at etablere en ny udstilling med samlingen fra det tidl. Toldmuseum, som lå i København, men som nu befinder sig i Bov.

Historisk Forening for Vis Herred blev oprettet i 1970 og havde til formål: »at værne om egnens historiske mindesmærker, at vække og nære interessen for egnens historie samt at oprette og drive et museum på gården Oldemorstoft i Padborg«.

Inden oprettelsen af foreningen havde en kreds af personer indrettet en mindre museumsudstilling i kælderlokalerne under Bov Bibliotek, men i 1979 kunne man flytte ind i de gamle bygninger på

Oldemorstoft. I 1989-1990 opførtes med støtte fra Velux-fonden de tre »pyramider«, der giver et markant, visuelt indtryk, som de ligger i forlængelse af de gamle, stråttækte bygninger.

Foreningen drev museet med tilskud fra Bov Kommune indtil 2006, men efter kommunalreformen ønskede den nye Aabenraa Kommune at finde en ny løsning for driften af museet. Resultatet blev, at Bov Museum skiftede navn til

Museets udstilling om grænsebevogtningens historie rummer bl.a. fortællingen om de blå grænsegendarmer, der udgjorde en markant del af byen Padborgs mange uniformer efter 1920. I dag er de fleste af disse uniformer forsvundet igen. I udstillingen hænger også dette skjold med det danske rigsvåben. Skjoldet stammer fra de nedrevne grænsebygninger i Kruså (foto: Museum Oldemorstoft)

Oldemorstoft og blev en del af Museum Sønderjylland.

Her fik afdelingen det overordnede ansvar for museumsarbejdet inden for landbrugshistorien. Museet rummede og gør det stadig en større landbrugssamling, skænket af en privat samler. Han hed N. A. Drewsen og havde tidligere virket som planteavlskonsulent i Vis Herreds Landboforening. Det var i dette arbejde, han så et landbrugserhverv i rivende udvikling, og han ønskede at bevare den gamle landbokultur for eftertiden.

I de senere år har museet arbejdet på at rydde op i denne oprindeligt private samling, men det er sket med det klare mål, at vi skal bevare samlingens kerne, og i fremtiden er det stadig planen, at den skal være rygraden i den landbrugsudstilling, som forbliver i museets ene udstillingsbygning.

Egns- og landbrugshistorien udgør det ene af de to ben, som museet står på rent formidlingsmæssigt, grænsehistorien det andet.

I 2006 købte Bov Museum en større genstandssamling af en anden privat samler. Denne samling rummer genstande og arkivalier hidrørende fra Grænsegendarmeriet, og den danner grundlag for museets

nuværende udstilling om grænsebevogtningens historie.

I 2015 påbegyndte museet en større undersøgelse af de gamle, sønderjyske frugthaver, hvor målet var at identificere og bevare de regionale frugtsorter, som indtil da havde været glemt af alle. Dette projekt kører videre i de kommende år, men hovedfokus vil være på de allerede indsamlede sorter, det heldigvis er lykkedes at bevare for eftertiden.

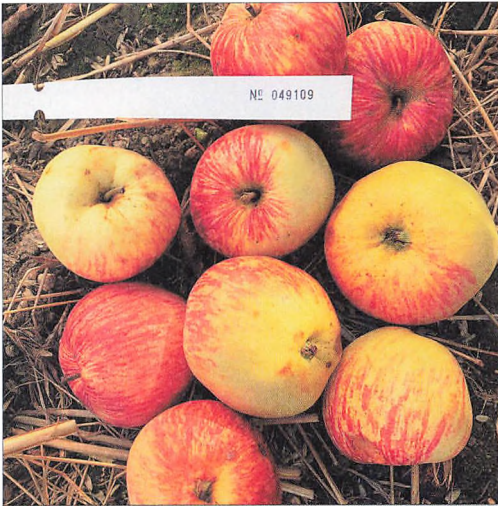
Gården Oldemorstoft

Navnet Oldemorstoft går tilbage til 1400-tallet, og gården eksisterede som landbrug frem til omkring 1960. Første gang, navnet optræder, er i listen over betalere af den såkaldte halsløsningsskat til amtmanden i Flensborg i 1472. I 1484 blev kongens jæger Henrik Lorenzen forlenet med gården og opnåede såkaldte frigårdsprivilegier for sig og sine efterkommere.

Disse privilegier blev bekræftet, hver gang en ny konge kom til, og når der skete generationsskifte på gården. Det tidligst bevarede privilegiebrev er fra 1528 og blev udstedt til Henriks to sønner. Disse privilegier beholdt gården frem til 1864. Gården tjente i en længere periode omkring år 1600 som sæde for herredsfoged-

Landbrugsudstillingen på Oldemorstoft rummer hovedsageligt genstande indsamlet af tidligere planteavlskonsulent N. A. Drewsen fra Vis Herreds Landboforening. Fra sit hjem i Hokkerups nedlagte mejeri indsamlede han igennem det meste af sin professionelle karriere genstande fra det gamle landbrugssamfund, som var i hastig forandring. (Foto: Museum Oldemorstoft)

Æblesorten »Vinsur fra Als« er et velsmagende og friskt, men også noget syrligt æble, som er modent allerede i august. Det gik for at være forsvundet, men er nu genfundet i en have i Aonbøl, hvorfra vi forhåbentlig kan redde det ved at lave nye podninger. Billedet er et arbejdsfoto taget af museets frivillige æblesamler Kirsten Bech

en, ligesom både Christian IV og Chr. V vides at have boet på gården, når de var på rejse i Jylland.

Gården rummer en nyere udstilling om sin egen lange historie og de forskellige ejere, den har haft.

Museets frivillige

Oldemorstof har altid været et sted med en engageret og aktiv skare af frivillige medarbejdere. De frivillige er med til at gøre museet levende, fx ved events og ferieaktiviteter, ligesom de hjælper os i dagligdagen med kustodevagter, pasningen af de grønne områder og andre praktiske opgaver. De udgør et aktivt, lille samfund omkring museet og mødes bl.a. ved den årlige julefrokost og ved andre lejlighedsvis begivenheder.

Der er altid plads til flere gode frivillige, så har man for eksempel lyst til at arbejde med bevaringen af de sønderjyske frugtsorter eller med at være kustode i weekenden, er man meget velkommen til at hilse på. Hvis vi »passer godt sammen«,

så har vi spændende og meningsfulde opgaver at løse.

Museets fastansatte personale rummer pt. den daglige leder, en kontorassistent og en rengøringsassistent.

Fremtiden for Museum Oldemorstof

Det er ingen hemmelighed, at de senere år har budt på en vis usikkerhed og omskiftelige tider. Men museet ligger nu velforankret i organisationen »Biblioteker og Kulturhuse« i Aabenraa Kommune, en organisation, der har givet museets personale mange nye kolleger, bl.a. kulturformidlere, eventmagere og selvfølgelig en masse dygtige bibliotekarer. Det lover godt for det fremtidige samarbejde, for der er en del parallelle interesser og opgaver på tværs af organisationen. Nu er fokus på fremtiden og den videre udvikling af museet.

Visionen for fremtiden rummer en styrkelse af museets fokus på grænsehistorien, først og fremmest i kraft af den kommende Told- og Grænseudstilling, men også

Brudekisten fra Oldemorstof: I 2016 kunne museet fra en borger i Kollund indlåne denne smukke kiste, der har påmalet våbenskjoldene for de familier, der i 1500- og 1600-tallet boede på en stor del af de særlige frigårde, som fandtes i Bov Sogn.

Over fire generationer viser våbenskjoldene, hvordan sognets »over-klasse« af rige bønder giftede sig med hinanden. En datter fra Oldemorstof har fx giftet sig med sønnen af toldereren og kromanden fra Bov. Fælles for familierne var, at de havde kongelige privilegier på deres gårde og ret til at føre våbenskjold.

på den del af den sønderjyske egnshistorie, der handler om de indsamlede, sønderjyske frugtsorter. Museet vil derfor fortsat stå på de samme to ben som hidtil, egn-/landbrugshistorien og grænsen.

Told- og Skattemuseet på Oldemorstoft

I 2011 lukkede Dansk Told- og Skattemuseum i København, hvor det hidtil var blevet drevet af først toldvæsenet, siden af den sammenlagte organisation SKAT. Efter lukningen af museet, der for 95%’s vedkommende rummer toldrelaterede genstande, stod samlingen til at skulle splittes op, og Nationalmuseet var godt i gang med arbejdet med at fordele genstande ud til en række af landets øvrige museer.

Denne proces blev imidlertid sat i stå efter pres fra de ansatte i organisationen, hvis fællesforbund herefter gik ind i sagen. I dag ejes genstandssamlingen af Dansk Told- og Skatteforbund og Aabenraa Kommune i fællesskab, og det er et samarbejde mellem begge, der har sikret samlingens samlede bevarelse og overflytning til Bov. Dansk Told- og Skatteforbunds seniorforening yder et årligt tilskud til museets drift, ligesom Aabenraa Kommune har øget driftstilskuddet som en understøttelse af dette arbejde.

I samarbejde med Dansk Told- og Skatteforbund søges der nu fondsmidler til etableringen af den kommende udstilling, hvor de to parter i fællesskab finansierer en væsentlig del.

Hvorfor placere Dansk Told- og Skattemuseum på Oldemorstoft? Projektet giver mening både på grund af museets beliggenhed lige ved den dansk-tyske grænse, men også i kraft af stedets lange historie. Gården Oldemorstoft ligger lige i krydset mellem den gamle hærvej og den nyere gendarmsti. I dette »kryds« løber den lange historie med tidligere tiders handel og landtransport sammen med historien

En af de finere genstande i samlingen fra Dansk Told- og Skattemuseum er det gamle Dannebrogflag fra toldkammeret i Flensborg før 1864, her fotograferet på magasinet. Der er tale om et splitflag med Frederik VII's monogram i midten samt teksten: »Königliche Zollflagge«. Som genstand viser den meget godt, hvilket »grænseland« hertugdømmet Slesvig var. En del af den danske helstat, men med det tyske sprog som det dominerende inden for de statslige forvaltninger.

om de skiftende grænser og bevogtningen af den nye grænse.

Toldhistorien er måske heller ikke den dårligste indgangsvinkel, hvis man vil forstå, hvordan Sønderjylland hang sammen i hertugernes tid. Hvis man forestiller sig en købmand eller en studehandler, der rejste med sine varer ad Hærvejen tilbage i 1600-tallet, så skulle han på strækningen i Sønderjylland betale told hele seks steder. Hver gang man bevægede sig fra en kongelig del af Slesvig og ind i en hertugelig eller fællesregeret del, skulle der betales told. Det første toldsted var ved broen over Kolding Å, der siden middelalderen havde været toldgrænse mellem Kongeriget og hertugdømmerne, det sjette var ved toldgrænsen ved Rendsborg. Et af toldstederne var – indtil 1790 - Bov Kro. Der er altså masser af sammenhæng mellem toldhistorien og Sønder-

Æblesorten med navnet »Ulderup« kommer fra landsbyen Ullerup i Sundeved. Traditionen lokalt er, at det var pastor Feilberg (Ullerup, 1848-1864), der tiltrak sorten, og i den pomologiske litteratur er æblet første gang beskrevet i 1890 som et ældre æbletræ, der stod i præstegården. Rent tidsmæssigt er der derfor god mulighed for, at æblet kan være knyttet til Feilberg. Lokalt vil man i hvert fald ikke kendes ved navnet Ulderup om dette endnu udbredte æble (foto: Pometet, Kbh.s Universitet)

jylland - vores opgave bliver at brede denne historie ud og skabe en spændende udstilling, der kan vække til eftertanke for vores gæster.

De glemte, sønderjyske æblesorter

I 2014 fik museet mulighed for at etablere en frugthave på et areal, som ligger mellem museet og Bov Bibliotek. Gården Oldemorstofthar tidligere haft en omfattende frugthave, men de sidste rester af den forsvandt med anlæggelsen af Østre Viaduktvej, der løber lige øst om gården.

En sådan ny frugthave skulle selvfølgelig rumme sorter fra Sønderjylland, men det viste sig, at dem er der ikke bevaret ret mange af, så derfor måtte museet ud i de sønderjyske haver og se, hvad der findes derude. Der er i litteraturen beskrevet

ikke mindre end 28 særlige sorter, som er opstået i Sønderjylland, især i 1800-tallet.

Med projektet er det lykkedes at genfinde nogle af disse, og de vil for fremtiden vokse hos os og hos vores forskellige samarbejdspartnere. Projektet udspringer selvfølgelig af, at Oldemorstofthar indtil 2018 var ansvarlig for indsamling og bevaring inden for det sønderjyske landbrugs historie. Det er vi ikke længere, men vi passer alligevel godt på de gamle sorter.

Besøger man vores frugtlund og bestiller en omvisning, får man kendskab til de mange helt særlige historier, der knytter sig til de gamle sorter, og ikke mindst til arbejdet med at finde dem igen. I flere tilfælde kan vi sige temmelig præcist på hvilken gård, en sort er opstået og måske endda vide, hvem der har lagt kernen til træet.

Æbleprojektet har givet museet gode samarbejdspartnere i både ind- og udland, ligesom det har betydet en omfattende formidlings- og foredragsvirksomhed. Museet er fx altid at finde, i øvrigt sammen med vores tyske samarbejdspartner fra Angel, Pomarium Anglicum, på Gråsten Æblefestival og på Æblets Dag i Rødding (Salling). Desuden leverer vi løbende nye frugttræer til små og store projekter i landsdelen, hvor man ønsker sig en have med de særlige, sønderjyske sorter.

Besøg Museum Oldemorstofthar

Museet har åbent i sæsonen fra 1. april til 31. oktober, tirsdag-fredag kl. 10.00-16.00. Desuden åbent på helligdage (ikke mandage) og den første hele weekend hver måned, lørdag og søndag fra 10.00-13.00.

Mads Mikkel Tørsleff: historiker, cand.mag., museumsinspektør, daglig leder på Museum Oldemorstofthar siden 2013. Har tidligere været projektansat på Museum Østjylland og på Struer Museum. Bor i Gråsten med sin kone og to døtre. Født og opvokset i Sønderborg.

I Rens har de en fik

3-i-1-løsning

Besøg hos Rens Lokalhistoriske Forening, muséet »Mellem Slesvigs Grænser« og Burkal Sogns Lokalarkiv og ikke mindst den lokale ildsjæl: Ruth Christensen

Af Britta Slot-Johnsen

Muséet Mellem Slesvigs Grænser i Rens - fra dagen, hvor der var veteranbilleb

Rens ligger tæt på grænseovergangen ved Pebersmark midt imellem Kruså og Sæd. Selv om skolen er væk, Gendarmerigården, som husede nogle af gendarmene, disses heste og et toldkontor, er revet ned, og landsbyens største arbejdsplads Rens Efterskole, er lukket, så er det en levende landsby med velholdte huse, små virksomheder, multihal, foreningsliv og museum.

I 2012 stiftede en gruppe borgere med Ruth Christensen i spidsen Rens Lokalhistoriske Forening, som bl.a. har til for-

mål at fremme og fastholde interessen for området i fortid og nutid, udbrede kendskabet til områdets historie samt drive et lokalhistorisk arkiv. Ret hurtigt blev foreningen opfordret til at overtage det tidl. grænsemuseum i Sæd, som forhenværende tolder Carl Jørgensen drev. Bygningen var blevet sat til salg, og folkene i Rens overtog udstillingen og samlingen, som indeholdt en masse gamle gendarm- og tolduniformer - mere om dette senere. Muséet åbnede 1. maj 2013.

Ruth
Christensen

På Tinglev Bibliotek havde de ikke længere plads til Burkal Sogns Lokalkarkiv, så Rens Lokalhistoriske Forening sagde ja til at overtage arkivet og kom derved ind under en ordning, hvor de får et årligt tilskud til at drive arkivet og digitalisere det. Foreningen, muséet og Burkal Sogns Lokalhistoriske Arkiv har til huse i den tidligere købmandsforretning, som ejeren stillede til rådighed til en billig husleje. Senere har Aabenraa Kommune overtaget bygningen, og foreningen, som driver det hele, betaler for lys, varme og vedligehold.

Kreativitet, held og økonomisk sans

Da foreningen blev dannet, arrangerede den en lille udstilling og et bord med to medlemmer i blå gendarmuniformer for at tegne medlemmer ved den årlige ringridning. Det gav 300 medlemmer, og det medlemstal ligger foreningen stadigvæk på.

Hele året rundt er der åbent i caféen fredag eftermiddag, hvor der serveres kaffe med hjemmebag, som regel af de to faste »kaffedamer« Tove og Erika. Her kommer folk fra byen samt evt. museums-gæster og hygger sig et par timer. Caféen har også åbent i muséets åbningstid og ved særlige arrangementer.

Hvert år på Skærtorsdag er der stort sønderjysk kaffebord med over 100 del-

tagere. Foreningen blev i 2017 kontaktet af Dansk Veteranbil Klub, som manglede et sted, hvor de kunne få stemplet deltagerbeviserne, og man havde i øvrigt også hørt om det sønderjyske kaffebord. Det blev arrangeret, to »gendarmer« i blå uniformer klarede stemplerne, og man fik også stabled salg af grillpølser og øl på benene. Normalt er det 10-12 faste frivillige, der står for museum og arkiv, men ved større arrangementer hjælper mange flere til. De gamle skel mellem dansk og tysk er visket ud, og medlemmer af det tyske mindretal er også aktive i foreningen og aktiviteterne.

I 2014 blev man kontaktet af Nordisk Film, som havde hørt, at muséet lå inde med en del gamle uniformer og en Nimbus motorcykel. I virkeligheden har muséet to Nimbus motorcykler, den ene med en kopi af en Madsen maskinkanon. Der blev indgået en god lejeaftale, og i filmen »9. april« kan man se motorcyklerne og uniformer fra muséet i Rens.

Lokalhistorisk Forening driver arkivet og modtager, registrerer og arkiverer papirer, billeder og genstande, som bliver indleveret. Foreningen har en udmærket hjemmeside, hvor man kan læse om foreningens aktiviteter, se gamle billeder og læse forskellige beretninger om livet i Rens før i tiden. Foreningen tilbyder bl.a. også at reparere slidte og krøllede billeder ved at tage kopier og bearbejde dem.

I løbet af året arrangerer foreningen nogle meget populære aftener, hvor der bliver vist gamle billeder fra en lokalitet i Burkal Sogn, udover det store kaffebord er der også foredrag, en årlig udflugt og et julemarked. I 2020 var der desuden en velbesøgt afstemningsfest med 100 deltagere, der udover muséets udstilling om afstemningen og Genforeningen, foredrag med mere fik »vinsup mæ flæsk«.

Mellem Slesvigs Grænser

Om museet »Mellem Slesvigs Grænser« oplyser hjemmesiden følgende: »Muséet har

Ruth Christensen, Erika Hansen, Tove Bohlbros og Gudrun Asmussen er klar til at modtage gæsterne med sønderjysk kaffebord

Fra muséets udstilling: To blå gendarmmer og nederst de sydtyske kolonister

til opgave at udbrede kendskabet til grænselandets historie = Slesvigs historie, dette gøres i første omgang med det materiale, vi har overtaget fra anden side.

Senere suppleres med særudstillinger, som efter endt udstilling flettes ind i den permanente udstilling dog i reduceret form. På denne måde udvides og ændres udstillingen, så den på længere sigt kommer til at omhandle Slesvigs overordnede historie, med bl.a. de udfordringer befolkningen her har haft hhv. under dansk og tysk styre. Samtidig er det dog meningen, at emner, som er fælles hen over den nuværende grænse, også skal indgå i udstillingen f.eks. de frivillige brandværn, ringridning, madopskrifter o.s.v.«.

Muséets faste udstilling viser Slesvigs historie fra fortiden og op til Genforeningen i form af plancher og genstande. Endvidere er der temaudstillinger om Gendarmeriet og De Sydtyske Kolonister.

De sydtyske kolonister blev af Frederik d. 5. opfordret til at komme til forskellige steder i Danmark for at fremme kartoffelavl. Til Burkal sogn kom der i alt 11 familier, men kun 5 blev, bl.a. fordi de vilkår, de fik tilbudt, overhovedet ikke levede op til det, de var blevet lovet. I samarbejde med Arbeitskreis Plaggenhackle

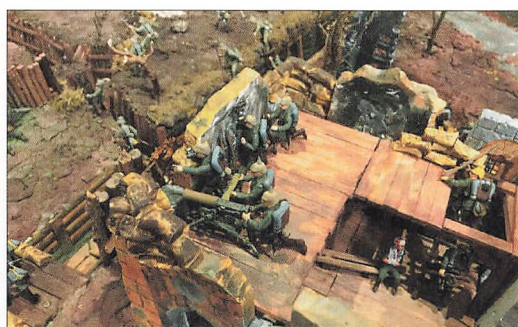
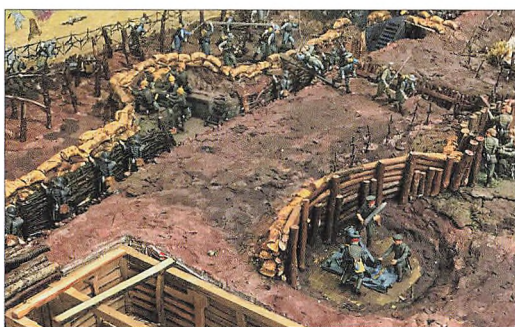
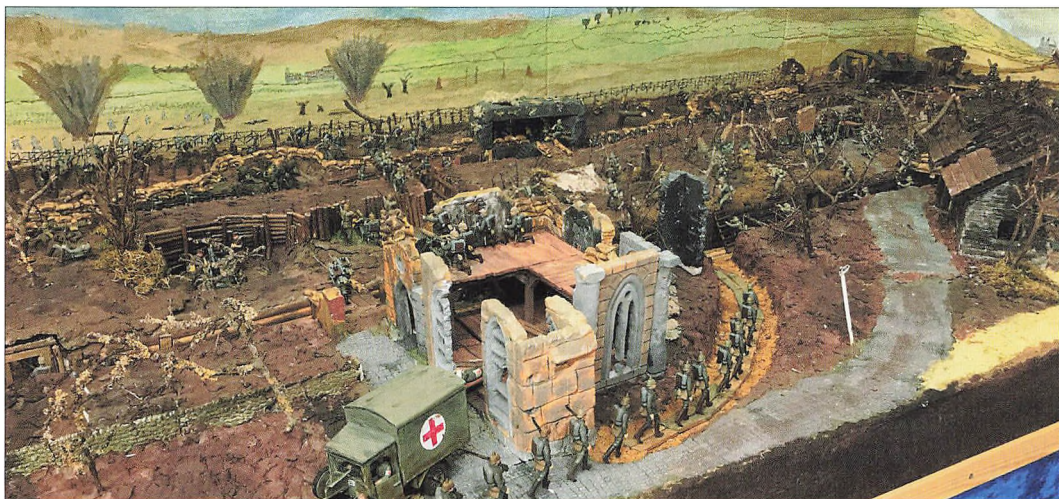
fik muséet interreg-midler til at forske i kolonisternes historie og lave en udstilling om dem.

Hovedattraktionen i udstillingen om 1. Verdenskrig er helt sikkert muséets store og meget detaljerede model af et tysk skyttegravskompleks fra Somme i Frankrig. Modellen er lavet af pensioneret lærer Nis Andresen, Handewitt. Udstillingen består derudover bl.a. af en tysk soldat i uniform og på væggene hænger billeder af lokale krigsdeltagere.

En anden attraktion findes i udstillingen om 9. april: Her kan man se de 2 Nimbus motorcykler, den ene med en kopi af

De to nimbusser med filmplakaten i baggrunden

Detaljer fra Nis Andresens model af et skyttegravskompleks i Somme under 1. Verdenskrig

en 20 mm Madsen maskinkanon, som blev brugt i filmen »9. april«. Udover danske og tyske soldater vises en soldat i en uniform fra 5. SS-Panzer-Division Wiking (tysk), som bl.a. blev bemandedet med frivillige fra Danmark. En plancheudstilling fortæller om kamphandlingerne om morgenen, den 9. april 1940.

Mellem Slesvigs Grænser har ca. 1000 besøgende om året, heraf 6-8 bus-selskaber, der får rundvisning og kaffe.

Et par citater fra gæstebogen:

- vi var der hele dagen, oplevede og lærte så meget om området, det er virkelig et flot sted I har lavet!
Vi kommer helt sikkert igen!
- det var morsomt for første gang at besøge museet i søndags den 20. september.
En rigtig flot opsætning, der tyder på en stor lokal opbakning.

Britta Slot Johnsen: er tidligere underviser og uddannelseskonsulent ved bl.a. EUC SYD og BC-Syd. Hun arbejder som guide for Sønderborg Turistkontor og er ansvarshavende redaktør af Sønderjysk Almanak.

*Kilder: Ruth Christensen, www.museum-rens.dk og www.rens-lokalhistorie.dk
Interreg = et eu-program, der støtter regional udvikling, bl.a. inden for kultur.
En forudsætning for støtte er, at deltagere fra mindst 2 lande arbejder sammen.
Arbeitskreis Plaggenhackle beskæftiger sig med familie- og kolonisationsforskning.*

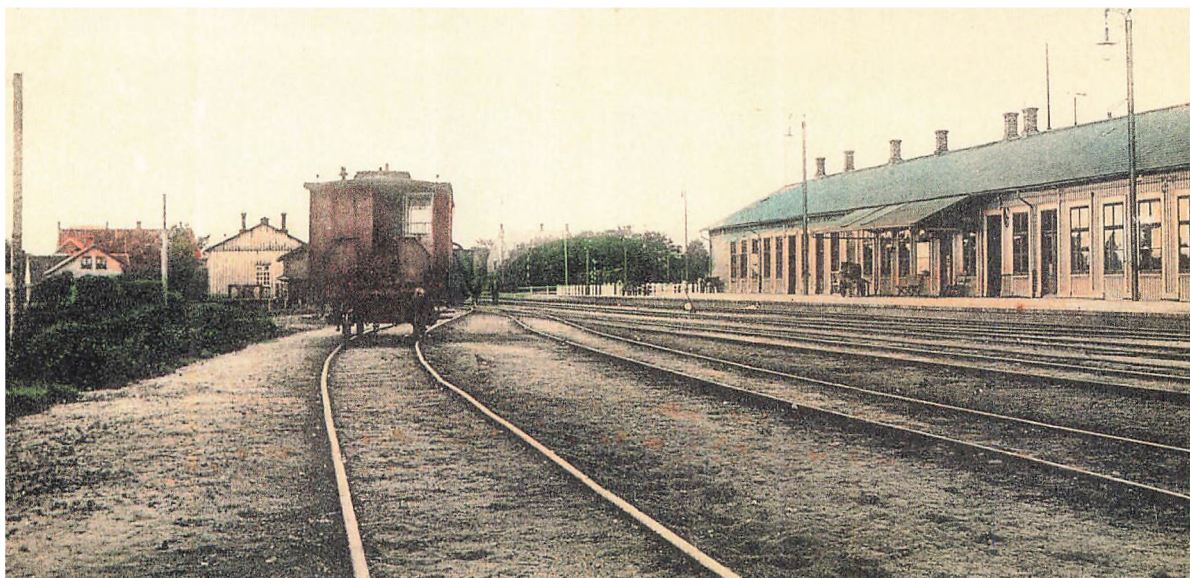
Kongeaamuseet og Lokalhistorisk arkiv i

VAMDRUP

De passer på
fortiden

Af Henry Amnitzbøl

Banearialet og stationsbygningen ca. 1913, set fra den tyske side. Koloreret postkort.

Lokalhistorien, som vi kender den, voksede frem i løbet af 1900-tallet. En række ildsjæle skrev historiske artikler om deres hjemegn. De blev typisk trykt i historiske årbøger, som nu for manges vedkommende er udkommet i over 100 år.

I sidste halvdel af århundredet opstod en række lokalhistoriske arkiver, som supplerede de små egns museer, der allerede var vokset frem for at bevare noget af den gamle kultur - især bondekultur, som var ved at forandre sig i hastigt tempo med mekaniseringen, afvandring til byerne og senere sammenlægninger i alle dele af

samfundet. Bl.a. kommunesammenlægningen i 1970 gav stødet til, at der oprettedes mange lokalarkiver med det formål at bevare de små lokalsamfunds identitet og historie.

Pionererne

I Vamdrup og omegn var førstelærer I. H. Byriel, Øster Vamdrup skole en pioner i forhold til indsamling, bevaring og formidling af historiske oplysninger. Den senere førstelærer Philipsen ved samme skole skrev om ham: »Med en umådelig flid og grundighed studerede han gamle

dokumenter, skøder og forhandlingsprotokoller samt fandt frem til de ældre mennesker, der kunne fortælle om begivenheder fra deres ungdom. Det fundne stof skrev han ned, og der findes fra hans hånd udførlig beskrivelse af alle gårde og ejendomme i Vamdrup sogn«. Mange optegnelser blev til artikler i »Sønderjysk Månedsskrift« og i årsskriftet »Fra Ribe Amt«. Byriels optegnelser kan nu studeres på Lokalhistorisk arkiv.

Fra 1930'erne og frem varetog amatørarkæologerne, husmand Aage Jessen og gårdejer Peter Moos samt præstegårdspagter Thygesen en stor del af interessen for fortiden i Vamdrup. De indsamlede genstande blev opbevaret i kælderen på alderdomshjemmet Lindely.

I 1966 kunne Vamdrup fejre stationens og dermed byens 100-års jubilæum. I den forbindelse blev der udgivet en bog: »Vamdrup - fra Grænsestation til industriby«, skrevet af skoleinspektør C. A. Birkebæk. Et par år senere kom bind 2 med titlen

»Eggen omkring Kongeåens kilder - om Vamdrup sogn«.

Samtidig stiftedes »Historisk Topografisk Selskab for Vamdrup« med bøgernes forfatter som den første formand. Denne forening arbejdede for at udbrede interessen for den lokale historie, og det førte til, at man oprettede Kongeåmuseet og Lokalhistorisk arkiv for Vamdrup Kommune i lokaler i den nedlagte Øster Vamdrup Skole. Pladsen her blev dog hurtigt for trang.

Der viste sig så en mulighed for at oprette et museum i Jernbanegade 7, som i 1899 var opført til bolig for den danske stationsforstander. Efter mange forviklinger med ansøgningen herom kom det, i forbindelse med et EU-valg i 1984, til folkeafstemning i kommunen.

Der blev flertal for at bevare huset, som ellers skulle rives ned. Den historiske forening fik det så overdraget for 1 kr., og nu forestod der en kæmpeopgave med at sætte bygningen i stand og indrette det

Toldlokal i stationsbygningen ca. 1905. Alle passagerer skulle gennem tolden ved indrejse til Danmark eller Tyskland. Selvom den egentlige grænse lå 4 km længere sydpå, skete toldbehandlingen på stationen i Vamdrup. En enkelt petroleumslampe har overlevet, selvom der er kommet elektrisk belysning

Jernbanegade 7 ca. 1980 før det blev overdraget til Historisk forening og indrettet til museum og arkiv.

hele til brug for arkiv og museum. Det blev udført af frivillig arbejdskraft og tog naturligvis lang tid. Ja, man bliver sådan set aldrig færdig, for der er altid noget, der kan forbedres. Men den 2. maj 1987 kunne man tage huset i brug, efter at alle samlingerne var flyttet hertil fra Øster Vamdrup skole.

Organisation

Husets drift forestås af en stor samlet bestyrelse, som er delt op i tre udvalg: foreningsudvalget, museumsudvalget og arkivudvalget, men der samarbejdes på kryds og tværs, alt efter opgaver og interesser, og arkivet fungerer som sekretariat for foreningen og museet. Denne måde at integrere arbejdet på gør, at der ikke kan sættes en skarp afgrænsning af, hvad der er arkivarbejde, og hvad der er museumsarbejde.

Indsamlingen

Samlingerne er temmelig omfattende

og suppleres som hovedregel ved, at man vurderer relevansen af de ting, museet eller arkivet bliver tilbudt, ofte i forbindelse med særlige udstillinger. Specielt i arkivsammenhæng har der også fra tid til anden været egentlige indsamlingskammerer som billedindsamling, erindringsindsamling m.v.

Det daglige arbejde

I arkivets åbningstid tirsdag eftermiddag er der 10-15 frivillige, som hver har et arbejdsområde at tage sig af:

- arkivlederen tager sig af henvendelser og fordeler evt. arbejdet med besvarelsen
- museumsgenstande registreres, beskrives og anbringes i magasinet
- indkommet materiale til arkivet journaliseres og registreres i Arkibas, derudover arbejdes der med gamle indleveringer, som nyregistreres i Arkibas
- billedsamlingen vedligeholdes af billedarkivarerne. Registrering foretages

En rigtig gammel filmfremviser til 35 mm film afprøves i 2012 af fire arkivmedarbejdere. Fra venstre Chr. Christensen, Peter Hundevad, Jørgen Clemmensen og Holger Lauesen.

i Arkibas, og billederne bliver tillige i form af kopier indsat i ringbind opdelt efter steder og emner. Desuden gemmes en scanning af billederne på egen server i en lav og en høj opløsning. Originalerne arkiveres i nummerorden i syrefri kuverter

- Vamdrup Ugeblad, som eksisterede i næsten 100 år (til årsskiftet 2019/2020), gennemgås, og der laves søgbart register til relevante lokalhistoriske artikler og notitser
 - lokalt stof fra relevante dagblade (udklip) gøres ligeledes søgbart i et register
 - båndoptagelser med interviews udskrives, så søgefunktioner muliggøres
 - bogsamlingen vedligeholdes. Er opstillet emnemæssigt på boghylderne og kan søges frem i et register på serveren
 - diverse arkivalier renskrives, så de bliver lettere tilgængelige for benyttelse
- Flere af arkivmedarbejderne kommer også andre dage. Især fredag formiddag

er der et større hold igen, til dels nogle af de samme, men også andre. Bl.a. har håndværkerne fast arbejdsdag om fredagen. I alt er vi ca. 30 frivillige, som også inkluderer kustoder, der modtager museums-gæster i åbningstiden.

Formidling

Naturligvis er bevaring af tingene for eftertiden et formål i sig selv, men det skal også bruges til at skabe interesse for historien. Den traditionelle form for benyttelse af arkivers materiale er at stille det til rådighed på læsesalen. Denne til dels passive formidling suppleres i vore dage med brug af IT.

Arkibas-registreringer kan offentliggøres på arkiv.dk, så interesserede på egen PC kan se, om arkivet ligger inde med noget om et givet emne eller sted. Personer kan der også søges på, men her sætter persondata-bestemmelserne grænser, som vi skal overholde.

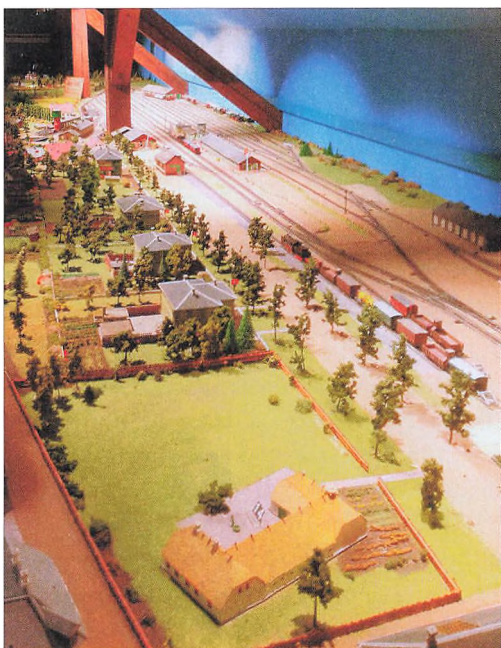
Især billeder er værdifulde at lægge på

arkiv.dk - Der kommer rigtig mange henvendelser på den baggrund. Nogle finder et billede, som kan bruges i en eller anden sammenhæng, og andre har rettelser eller oplysninger til et billede.

I formidlingen - og i øvrigt også i forhold til den daglige drift - har det stor betydning, at medarbejderne har mange forskellige baggrunde erhvervmæssigt, bopælsmæssigt og interesse-mæssigt. Der er håndværkere, kontorfolk, landmænd, lærere, offentligt og privat ansatte, selvstændige erhvervsdrivende, historikere med flere.

Af lokalhistoriske emner vedr. Hjarup, Vamdrup og Ødis, som man med fordel kan henvende sig til arkivet om, kan nævnes:

- slægtshistorie
- gård- eller ejendoms-historie
- grænsehistorie
- jernbanehistorie
- skolehistorie

Stationsmodel 1: Oversigt over Kongeaamuseets model af grænsebanegården i Vamdrup omkring år 1900. Den danske del til venstre og den preussiske til højre med stationsbygningen midt imellem

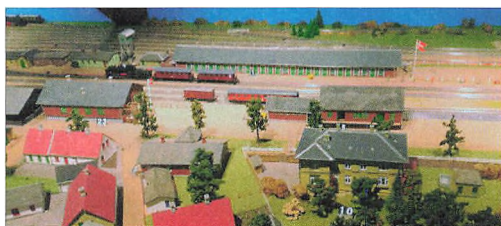
- kirkehistorie
- lokale håndværk og industri
- 1864-krigen og grænse-dragningen
- 1. Verdenskrig
- genforeningen og Vamdrup
- 2. Verdenskrig
- og meget mere

Men skriv eller ring i forvejen, så vi kan forberede lidt.

Udstillinger og aktiviteter

Kongeaamuseet har grænsehistorie som et særligt arbejdsområde. Baggrunden herfor er naturligvis statsgrænsen 1864-1920, kaldet Kongeaagrænsen, men også en række forskellige forløb af andre administrative grænser i området i form af varierende toldgrænser og grænsen mellem kongeriget og hertugdømmet Slesvig.

I udstillingen på 2. etage vises historien om Kongeaagrænsen og de forskellige overgange og dertil knyttet toldpersonale og grænsegendarmernes virksomhed.

Stationsmodel 2: Bagtil ses Stationsbygningen, opført i træ i 1865. Den rummede såvel danske som preussiske faciliteter. Der var told- og paskontrol, 1., 2. og 3. kl. ventesal, jernbanerestaurations, portørstuer, lampisteri og kontorlokaler. I forgrunden (nr. 10) ses den danske stationsforstanderbolig, som nu er museum

Stationsmodel 3: Detalje fra den danske side med drejeskive, kulgård, vandtårn og værksted

Men hovedattraktionen må siges at være en stor model af grænsestationen Vamdrup. Et spændende fund i Rigsarkivet i efteråret 1985 af en gammel tegning af Vamdrup station fra 1895 gav en god fornemmelse af aktiviteterne i Vamdrup som grænseby. Tegningen viser grænsestationens banegårdsareal med en tysk perron på sydsiden og en dansk perron på nordsiden af stationsbygningen.

Fundet gav idéen til at få lavet en model af grænsestationen i størrelsesforholdet 1:87 og med en udstrækning på 12 x 2,5 meter. Modellen er opbygget af modelbygger og elektronikmekaniker Anna-Christina von Bauditz med stor hjælp fra mange frivillige, især pensionister og efterlønsmodtagere, som har bygget alle husene. Det hele er i nøjagtig kopi efter gamle tegninger fra DSB's arkiv og efter gamle billeder fra perioden 1895-1920. Anlægget styres elektronisk og vedligeholdes af en modeljernbaneklub.

Det seneste formidlingstiltag vedr. grænsehistorie, som Kongeaamuseet har deltaget i, er et samarbejdsprojekt i anledning af 100-året for Sønderjyllands genforening med Danmark. En række museer, lokalarkiver og hjemstavnsforeninger langs den gamle grænse er gået sammen om projektet.

Der er lavet en pjece med en bilrute fra Hejlsminde til Vester Vedsted med titlen »Her gik grænsen 1864-1920«. Det er en kulturhistorisk rute langs Kongeaa-grænsen, hvor man krydser grænsen på de fleste af de gamle grænseovergange. Langs ruten er der opsat infoskilte ved en række af de punkter, som er afmærket på kortet og beskrevet i pjecen. Udover denne pjece er der fremstillet syv foldere med cykelruter langs den gamle grænse. Det skulle alt sammen indvies ved et stort arrangement i maj 2020 med guidede busture samt »paskontrol« og »gendarmer« flere steder på ruten, men det er pga. coronapandemien udsat til maj 2021.

Interiør fra skolestuen

På 1. etage er en stue reserveret til udstillingen *Besættelse - Modstand - Befrielse*.

Den viser nogle generelle træk fra krigen suppleret med fortællinger og ting med lokalt tilsnit. Bl.a. berettes om det mislykkede forsøg på at likvidere stikkeren Jenny Holm uden for Vamdrup Missionshotel. Udstillingen er lavet af lokale hjemmeværnsfolk.

Det næste rum, som er et oprindeligt køkken på 1. etage ved bagtrappen, har Kongeaamuseet beholdt som *Oldemors køkken* med tilhørende spisekammer og med en masse genstande fra første halvdel af 19-tallet. Udstillingen er særdeles velegnet til at vise børnebørnene og fortælle dem om, hvordan det var i gamle dage.

I stueetagen er der fem rum med permanente udstillinger:

Stationsforstanderens kontor med forskelligt interiør fra hans kontor i stationsbygningen på banearbejdet.

Stueinteriør fra Vandmøllegaarden i 1900-tallet.

Skolestue fra 1900-1920. Skolepulte med huller til blækhus og ergonomiske ryglæn, fremstillet af en lokal snedker. De har stået i Øster Vamdrup skole, hvor museet og arkivet tidligere havde lokaler. Det er der alt sammen, skifertavler og grifler, spanskrør, lærerens spytbakke, den gamle kakkellovn, spanden med tørv, undervisningstavler, eksempler på håndarbejder og meget andet. Udstillingen er

*Jernbanegade 7 som museumsbygning i 2002.
Bemærk at skorstenene er ført tilbage til deres oprindelige udseende, selvom de ikke længere er i brug*

velegnet til anskuelsesundervisning i, hvordan skolegangen foregik i begyndelsen af 1900-tallet.

I det næste rum er der forskellige samlinger af *legetøj, servietter, skolehåndarbejder, kniplebræt samt Margit Kortegaards dukkehus og eventyr-tableauer*, finurligt syet og klippe-klistret af alle mulige genbrugs-småting.

Endelig når vi til *Vævestuen* med en brugbar væv fra 1845 fra en gård i Fovslet. Endvidere er der en række eksempler på tekstiler, bl.a. brudeudstyr samt en gine med en sort brudekjole, som er fra Ødis-Bramdrup.

Særudstillinger

Et større lokale i stueetagen anvendes til møder, foredrag og skiftende særudstillinger, typisk plancheudstillinger med et nyt emne hver sommersæson. På bordene i lokalet er der indrammede glasplader, hvorunder der også kan vises noget om emnet. Endelig er der mulighed for at supplere udstillingen med power-point visning.

Brugte særudstillinger genophænges ofte i en periode på gangene i Arena Syd og gør på den måde nytte som reklamesøjle for museet. På det sidste er det tillige blevet muligt at udstille i et par monterer i forhallen i Arena Syd. I skrivende stund er der udstillet billeder af afstemningsplakater fra 1919-1920.

En anden måde at lave »ud af huset« udstillinger på er at fremstille billeder af byhuse med en kortfattet fortælling om husets alder og tidligere brug - og så få det ophængt på eller ved det pågældende hus. Midlertidigt tomme forretningsudstillingsvinduer har også med succes været anvendt til udstilling af billedplancher.

Foreningsudvalget

Foreningens formand varetager sammen med Foreningsudvalget opgaverne i forhold til foreningens medlemmer. Der udarbejdes en pjece med årsprogrammet for det næstfølgende år. Det består typisk af et antal foredrag, et årsmøde, åbning af nye udstillinger og evt. ture til andre museer eller lignende.

Årsprogrammet uddeles / udsendes sammen med kontingentopkrævningen til medlemmerne senest ved årsskiftet. Ved betaling af det kommende års kontingent modtager medlemmerne en kalender med 12 historiske billeder og en oversigt over årets programpunkter.

Foreningen fremstiller selv alle tryksager på eget trykkeri. Det være sig flyers, pjecer og kalendere, men også større ting som plakater, plancher og roll-ups til udstillinger.

Hjemmesider:

kongeaaamuseet.dk & vamdrup-arkiv.dk

Henry Ammitzbøll, født 1945 i Nørre Vium. Lærerruddannelse 1971 fra Herning Seminarium.

Lærer 1971-1984 i Holstebro og Asp, Struer kommune.

Arkivleder 1976-2003 i Struer, Museumsmedarbejder 1984-2003 i Struer.

Graver og kirketjener 2003-2011 i Asp. Arkivmedarbejder i Vamdrup fra 2016.

De passer på
fortiden

Vi passer på FORTIDEN

Af Lis Mikkelsen

Mostrups vejviser 2013
- den sidste udgave på arkivet

Da jeg for nogle år siden blev medlem af bestyrelsen på Lokalhistorisk Arkiv i Toftlund havde vi en større oprydningsrunde. En stak lokale telefonbøger fra 1970-1990 var lige ved at ryge ud, da jeg og et andet nyt medlem af bestyrelsen kasserede. I dag er der jo ingen, der bruger telefonbøger, og hvad skulle vi med dem?

Heldigvis blev vi stoppet af et lidt mere

erfarent bestyrelsesmedlem, der kunne fortælle os, at gamle telefonbøger er en guldgrube. Vi kan finde ud af, hvor forskellige personer har boet i en bestemt periode ved at kigge i gamle telefonbøger. Der var mange flere oplysninger, der kunne vrides ud af de uaktuelle bøger. Gader kunne være lagt om, og i telefonbøgerne kunne vi følge de tidligere vejanlæg. Så blev vi så kloge.

Et arkiv er hverken bibliotek eller et museum

Et arkiv har materiale med information. Det kan være dokumenter, kort, tegninger, fotos, film, lydbånd og meget andet. Arkivet er ikke et museum og modtager som hovedregel ikke genstande. Ud fra arkivalier kan man danne sig et billede af fortiden.

»Er det her så et bibliotek?« spurgte en elev fra 3. klasse, som vi havde besøg af. Det var ikke så let at forklare, at biblioteket har materiale, der findes i mange eksemplarer, og som man må låne med hjem. Arkivets materiale er unikt, og som regel må man studere materialet på arkivet.

I gamle dage var det som regel konger og stormænd, der havde arkiver. Det første danske arkiv, vi kender, er Kong Valdemars Jordebog. Det var vigtigt for

Et gammelt skilt kan fortælle meget om lokalsamfundet

kongen at vide, hvor meget jord han havde, og hvordan det skulle beskattes, så Valdemar Sejr havde i 1200-tallet foretaget den første opmåling af Danmarks jorder. Kongen ville gerne kunne dokumentere sine retskrav og aftaler, og senere kom borgerne til at bruge et arkiv til det samme. Man gemte papirer vedrørende ejendomsforhold, servitutter og jordskel.

Arkiverne var kongens ejendom, og private havde ikke adgang til dem. I 1848 var der demokratiske røster, der mente, at der burde være en plan for, hvordan forskere kunne få adgang til kongens arkiver. Man lavede en regel om, at statens arkivalier blev tilgængelige efter 50 år.

Kirkebøger og folketællinger

I dag arbejder mange mennesker med slægtsforskning, og de fleste af dem er glade for kirkebøgernes oplysninger. Kirkebøgerne er ført af præsterne og er samfundets liste over, hvem der blev døbt, konfirmeret, gift og begravet. Tidligere

blev kirkebøgerne opbevaret på Landsarkiverne, men fra 2013 er alle kirkebøger op til 1970 digitaliserede, så man kan gå ind i dem fra sin hjemmecomputer.

Fra slutningen af 1700-tallet til 1970 var der med jævne mellemrum folketællinger. Også folketællingerne er nu digitaliserede og kan give rigtig mange oplysninger til den interesserede.

Man kan få meget at vide i arkiverne. Også i materiale, man måske ikke havde regnet med kunne bruges i første omgang. Gamle regnskaber kan fx give oplysninger om folks levevis i den tid, man udforsker. Man kan se forskelle i fx priser og leverancer.

Efter enevældens fald i 1848 blev staten nyordnet. Der kom moderne ministerier, der skulle tage sig af statens sager, og man fik brug for et arkivvæsen til at huske, hvad man havde vedtaget. I forvejen havde kongen sit gehejmearkiv. Der udnævntes en rigsarkivar C. F. Wegener til at tage sig af statens arkiver. Han ønskede arkiv-

erne så lukkede som muligt, kun med adgang af ganske få.

Arkiverne samles

I 1882 blev Adolf Ditlev Jørgensen rigsarkivar. De to arkiver blev nu sammenlagt til et statsarkiv. A. D. Jørgensen var fra Gråsten og var den, der organiserede det danske arkivvæsen, omtrent som det er i dag. A. D. Jørgensen sørgede for en ensartet og samlet registrering af de mange forskellige arkivalier, der lå på godser, hos kongen, hos kirken og hos private mennesker.

Der blev oprettet 3 landsarkiver med rummelige bygninger i København, Odense og Viborg. I 1910 rådede arkivvæsenet over 47 km hyldeplads, og man

regnede med, at man nu var sikret i lang, lang fremtid. I hvert fald i de næste 50-60 år. Når man arbejder i et arkiv ved man, at den slags forudsigelser aldrig kommer til at passe. Allerede efter 10 år var alle hylder fyldte, og pladsen var brugt. Efter Genforeningen i 1920 kom Landsarkivet i Aabenraa til. Der blev ved med at komme flere arkivalier. Og der er altid pladsmangel.

Siden enevældens afslutning i 1848 er det danske arkivvæsen blevet mere og mere åbent. Der skal man kunne gemme, hvad INGEN må se, indtil det er så gammelt, at ALLE må se det.

Selv om et arkiv rummer mange sandheder, rummer det ikke SANDHEDEN. Somme tider kan det imidlertid give mu-

*Fra Vestergade til Vestfronten og
Årsskrift fra Toftlund Lokalhistoriske Arkiv*

lighed for at afvise ting, som mange har troet, var rigtigt. På vort arkiv har der været mange eksempler på det. Da vi udgav bogen »Fra Vestergade til Vestfronten«, der omhandler 1. Verdenskrig i Toftlund sogn, fandt vi ved hjælp af arkivalierne ud af, at byens to læger havde haft fuldstændig modstridende synspunkter. Vi troede, deres opfattelse var omtrent den samme, men arkivalierne talte deres tydelige sprog. Den ene læge talte krigsinvalidernes sag. Den anden så krigsinvaliderne som en plage og behandlede dem derefter.

Da 2. Verdenskrig var forbi, ønskede de fleste at glemme de grimme oplevelser. Meget materiale fra krigen blev ødelagt, da man helst ville slette tiden fra hukommelsen. I 1950 overvejede man i det danske arkivvæsen, om man kunne kassere alt materiale om de tyske flygtninge, der var kommet til Danmark i 1945. Nu var det et overstået kapitel, og mange mente, at der ikke var grund til at dvæle mere ved det.

Der var nogen, der protesterede. Hvis man kasserede arkivalierne, kunne der engang i fremtiden komme urigtige påstande om, hvordan flygtningene havde haft det. Gemte man materialet, kunne man bevise, hvordan det faktisk havde været. Det har vist sig at være en klog beslutning.

Rigsarkivet og de lokalhistoriske arkiver

I dag er organiseringen af arkiverne ændret. Rigsarkivet er overordnet og har til opgave at samle og bevare historiske kilder og stille dem til rådighed for offentligheden. Der er læsesale på hvert af de gamle Landsarkiver, og her kan man bestille de arkivalier, man som gæst ønsker at læse. Før 2013 var åbningstiderne fine for brugerne. Efter digitaliseringen af kirkebøgerne og folketællingerne, er brugerne af Rigsarkivet færre, og åbningstiderne er skåret så meget ned, at det er svært at få sammenhængende tid til at læse de arkivalier, man har bestilt.

De lokalhistoriske arkiver har ikke til opgave at bevare kommunale arkivalier. De er beregnet til at opbevare arkivalier om lokale forhold i al almindelighed. Ofte er de lokalhistoriske arkiver drevet af foreninger.

De lokalhistoriske arkiver er netop lokale, og det er den lokale forankring, der gør, at beboerne i området har lyst til aflevere deres papirer til det opbevaringssted, hvor tingene kan komme mange til gode. Ved kommunesammenlægningen i 2006 var der politikere, der ønskede at sammenlægge arkiverne af besparelsesgrunde, men heldigvis blev de overbevist om, at det var en dårlig ide. Hvis der sker en centralisering, vil lokalarkivet dø. Har man lokalområdets velvilje, kan et arkiv være en guldgrube af oplysninger. De fleste lokalarkiver er medlemmer af den overordnede forening SLA (Sammenslutningen af lokalarkiver). Foreningen tilbyder løbende kurser i registrering og opbevaring af arkivalier.

I dag er der sket en vis ensretning af alle de mange forskellige lokalarkiver. Man registrerer i det samme system, Arkibas, og alle registreringer er tilgængelige for offentligheden.

Brandsikkert rum fra Lokalhistorisk Arkiv Toftlund

Personfølsomme oplysninger er dog først tilgængelige 10 år efter personens død. På arkiv.dk kan man finde oplysninger om, hvad der ligger på alle landets lokalarkiver. Man kan altså sidde hjemme i sin stue og finde oplysninger om, hvad der ligger.

Mange lokalhistoriske arkiver har brandsikre rum, så de interessante oplysninger er gemt for eftertiden. Det kan være kostbart at etablere et brandsikkert rum, og det er ikke altid, de små lokalarkiver kan overkomme det. I Toftlund var vi glade og lettede, da vi for et par år siden kunne indvie et nyt brandsikkert rum. Nu behøvede vi ikke længere være bange for arkivaliernes sikkerhed.

Vi udgiver i lighed med de fleste lokalhistoriske arkiver hvert år et årsskrift, der sendes ud til medlemmerne. Her er der nyt om gammelt, og medlemmerne er glade for de mange gode historier, og gennem årsskriftet får fra lokalsamfundet.

Man kan bruge arkiverne og blive klogere på Danmarks, lokalsamfundets og sin egen historie. Det bliver spændende, hvordan de elektroniske oplysninger kan fremtidssikres.

Kilde: Vagn Dybdahl: Danmarks arkiver - Lis Mikkelsen er tidligere folkeskolelærer.

SMID IKKE VÆK

- bevar fortiden for eftertiden

De passer på
fortiden

Af Mary-Anna Wraae Larsen

Fotos: Rømø Lokalkiv

Rømø lokallhistoriske
arkiv - Carls hus

Inden du smider væk - tænk på arkivet - kom og besøg os og tag gerne dine »gamle sager« med: papirer, billeder, protokoller, foreningsarkiver ..., sådan skriver vi i vores brochure, og det er hele grundlaget for vores arbejde i Rømø Lokallhistoriske forening og arkiv

Efter at Rømø Lokallhistoriske Forening blev oprettet af en kreds af lokalhistorisk interesserede rømesere i 1995, blev spørgsmålet: hvor skal vi være? Tønder Kommune foreslog et lokale på Rømøs nedlagte skole, men da lokalet befandt sig i kælderen med synlige vandrer fra toiletter og håndvaske, var det ikke et egnet sted at opbevare uerstattelige billeder, malerier, dokumenter og slægtsbøger m.m. Lokalet blev også nogle år senere erklæret uegnet som opholdslokale.

Til alt held kom en ældre rømeser, Carl Petersen, foreningen til hjælp, inden arkivet nåede at flytte ind på skolen. Carl Petersen ejede flere ejendomme på Rømø og forærede gavmildt et af de gamle Rømø-huse fra 1700-tallet i Toftum til foreningen.

Stråtaget på det gamle hus gav udfordringer i forbindelse med brandsikkerheden. Her kom Carls bror, Hans Christian,

Hans-Kedde, foreningen til hjælp. Han gav et betydeligt beløb til opførelsen af et brandsikkert rum i den tidligere ladebygning. Der blev også penge til at klimatisere og fugtsikre rummet. Den tidligere staldbygning og lade, der i forvejen var indrettet som en lille lejlighed, indeholder nu arkivets læsestue, kontor, tekøkken, toilet og et depotrum, samt det allerhelligste selve arkivrummet.

Selve stuehuset lejes ud til almen beboelse, ikke sommerhus. Lejeindtægten er et godt tilskud til dækning af hele ejendommens drift og vedligehold.

Gårdenes bomærke som underskrift

Rømø Lokallhistoriske Forening skulle selvfølgelig have et logo. Forslaget om et bomærke kom hurtig på bordet. Det mest oplagte ville selvfølgelig være at tage

en kopi af et af bomærkerne fra de gamle gravsten fra 1700-tallet, som står ved kirkens mur mod nord.

De fleste gårde på Rømø havde i 1600 og 1700-tallet et bomærke. Det kunne bruges som markering af markerne, her blev den skåret ind i hegnspælene. De fleste hegnspæle var dengang af hvalben, da øen var meget fattig på træ. Den hyppigste anvendelse af gårdens bomærke var dog som underskrift på dokumenter eller lignende. Især af kvinderne, der handlede på mændenes vegne, når disse var på hvalfangst eller koffardifart det meste af året. Rømø Lokalhistoriske Forenings bomærke stammer fra Peder Hansen af Bolilmark, død i 1696 og hans kone Kjesten Peders, der døde i 1727. Bomærket fik tilføjet RLF for Rømø Lokalhistoriske Forening.

Skiftende udstillinger på arkivet

Arkivets læsestue bruges blandt andet til skiftende udstillinger bestående af billedcollager med dertilhørende tekster. Hvert år er der et nyt tema, og det viste sig at være den mest effektive måde at samle arkivalier ind på. Gennem opslag på hjemmesiden, facebook og nyhedsbreve, beder vi om hjælp til indsamling af materiale i forbindelse med udstillingerne.

Alle er meget hjælpsomme, og vi får som regel en del ekstra materiale ind på den måde. Ofte dukker der også nye oplysninger op, når folk kommer og ser udstillingen. Ved vore åbent hus udstillinger, som vi holder over en weekend, kommer der normalt ca. 100 personer.

Udstillinger gennem tiden:

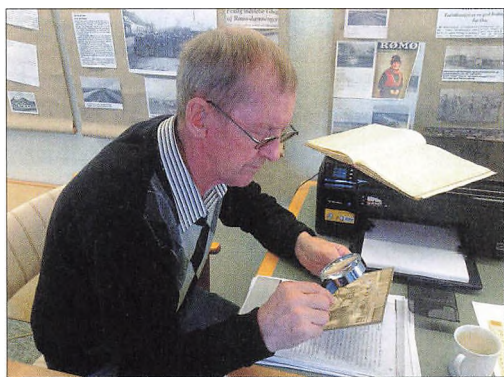
- 1998: Dokumenter og effekter vedrørende ejendomme og søfart.
- 1999: Gamle Rømø-billeder.
- 2000: Udvandring fra Rømø 1840-1920.

- 2001: Kærlighed til vor ø.
- 2002: Købmandshandel på Rømø gennem tiderne.
- 2003: Rømø's skoler gennem tiden.
- 2004: Voswinkel og Rømø, fotokavalkade 1906-20.
- 2005: Havne på Rømø.
- 2006: Kroer og hoteller på Rømø.
- 2007: Redningsvæsenet på Rømø.
- 2008: Brandvæsen på Rømø.
- 2009: Rømø og sejskibene.
- 2010: Rømø og søfarten - i perioden op til dampskibstiden.
- 2011: Fiskeriets historie på Rømø gennem 500 år.
- 2012: Turistforening på Rømø i 75 år.
- 2013: Fotoudstilling af gamle billeder.
- 2014: Rømeser i 1. Verdenskrig.
- 2015: Rømø under besættelsen 1940-45.
- 2016: Håndværkere på Rømø 1948-2000.
- 2017: Konfirmander på Rømø siden 1900.
- 2018: Rømesers vielser i hele verden.
- 2019: Rømø's vej til Genforeningen 1920.

Arbejdet på arkivet

På Rømø Lokalkiv sidder der hver tirsdag fra kl. 13 til 17, 4 - 6 indtastere, hvoraf én kun arkiverer avisudklip. Arkivets offentlige åbningstider er også om tirsdagen, men kun fra kl. 14 til 16. Det sker,

Erik Hansen søger materiale til sin bog om strandinger og forlis ved Rømø

Håndtegnet kort over den sydlige del af Rømhø

at vi også sidder på arkivet på andre dage eller arbejder hjemmefra, hvis det er muligt. Vi er alle frivillige og har et rigtig godt samarbejde på kryds og tværs. Vi har hver vores foretrukne arbejdsområde, så ved man jo også, hvem man skal spørge, når man har brug for hjælp.

I vores arbejde er det fælles registreringssystem Arkibas en stor hjælp, der gør det nemt at finde ud af, hvad vi har, og hvor det ligger på arkivet. Én af de frivillige er utrolig ferm til billederne, hun kan næsten huske hvilke billeder, der allerede er registreret og scannet ind, og det er trods alt over 12.000 stk. Derudover har vi ca. 5000 ukendte billeder liggende i en skuffe.

En anden står for registreringer af gamle kort. Begge to har hver deres kompetencer, da den ene har relationer til den nordlige del af øen, Nørreland, og den anden til den sydlige del, Sønderland.

De sidder begge ved siden af hinanden på kontoret med hver deres computer, og hvad den ene ikke kender til, ved den anden måske. Ellers ved de, hvem på øen der skal spørges.

En af de mere pudsige indleveringer var, da der en dag kom en mand på arkivet med et ekstra stort (ca. 1 x 1,70 m) kort.

Han havde fundet det i forbindelse med renoveringen af en gammel ejendom på Rømhø. Det var et navigationskort fra 1853. Kortet var beklædt med et blå stof på bagsiden og havde fungeret som isolering i en ydervæg. Forbavsende nok var det i en utrolig god stand. Søkortet viser Indian Ocean, The Cape of Good Hope, China, Australia and New Zealand.

Da arkivet før 2018 havde et forældet journaliserings- og registreringssystem, gennemførte vi en omfattende oprydning på hylderne for at sikre en korrekt konvertering til det nye system. Herved dukkede en ukendt indlevering frem. Det var en reklameplakat for Østergaards Frøavl A/S.

Forundringen blev ikke mindre, da man opdagede tegningerne bag på plakaten. Det var et håndtegnet kort over den sydlige del af Rømhø, Sønderland, hvor man tydeligt kunne se de gamle veje og huse i området. Vejene var tegnet med blyant, derefter streget op med blæk, husene var markeret med en blå, rød eller grøn farveblyant.

Senere overtegnede man alle husene med en blå eller rød kuglepen. Rød betød, at det enkelte hus var væk. Hvor plakaten kom fra, og hvad historien bag den var, vidste ingen. Fra sidst i 1800 og indtil 1960

er navnene på ejerne noteret ved hvert hus, hvorfor vi formoder, at tegneren må have kendt personerne, da der på det tidspunkt endnu ikke fandtes en samlet oversigt over, hvem der boede hvor på Rømø. En unik og uvurderlig del af Rømøs historie.

Foreningens kasserer holder styr på økonomien og nyhedsbrevet, der udgives ca. 3 gange om året. Det indeholder nyt fra arkivet, vores arrangementer og forskellige historier fra Rømø. Distributionen er vi alle fælles om. Hver mand har sin egen rute på Rømø. Medlemmer på fastlandet og i udlandet får det sendt med posten eller pr. mail. I dag er portoen faktisk en af vore største udgifter.

Arkivlederens (forfatteren) fornemmeste opgave er at besvare mails og telefonopkald. Her står verden ikke stille. Mange spørgsmål kommer ikke kun fra danske slægtninge, der har tilknytning til Rømø, men også andre lande er repræsenteret. Der har blandt andet været henvendelser fra Norge, Australien, Amerika, Spanien, Tyskland, Holland, Grønland, Island og Færøerne.

Nogle af de sjoveste spørgsmål er kommet fra studenter i udlandet. En ung fyr fra Spanien havde en opgave, hvor han skulle skrive en novelle. Den handlede om en ung mand fra Tyskland, der mødte en ung kvinde i Danmark og senere bosatte sig på Sild. Han ville meget gerne vide, hvordan forholdene og området mellem fastlandet, Rømø og Sild var omkring 1930'erne. Derudover ville han også gerne vide, hvilke fugle og andet dyreliv, der var i vadehavet dengang. Det blev en større udredning og mange mails mellem Rømø og Spanien. Vi kunne kun hverdags engelsk, så der opstod et par misforståelser undervejs, men vi håber da, at det lykkedes ham at få noget forståeligt ud af vores korrespondance.

En student fra Holland var i gang med et projekt om hvilke forskelle, der var på

øerne i vadehavet. Her havde han valgt Fanø og Rømø. Der er mange forskelle, ikke mindst fordi Rømø aldrig har haft nogen decideret by, som Nordby og Sønderho på Fanø. Til gengæld var der 21 byer (mindst 3 gårde = 1 by) fordelt langs den østlige side af Rømø. I dag er de fleste registreret som stednavne med blå vejskilte eller som sommerhusområder.

Det sværeste spørgsmål kom fra Færøerne: En skipper fra Rømø havde i 1700-tallet bosat sig på en af de færøske øer og giftet sig med en kongsdatter, som han fik 10 børn med. Med hustru nr. 2 fik han 7 børn. I forbindelse med noget pirateri blev han deres folkehelt, og nu ville de vide mere om ham: hans barndom, forældrene og hvor han voksede op.

Efterkommerne havde nærmest oprettet en klub og blandt andet bevaret skipper-

Rømø-bryllup i 1891 - Juliane Caroline Petersen og Hans Marius Dahl.

Kære Rømø Lokalhistoriske Forening og Arkiv,

Sporvejsmuseet Skjoldenæsholm, har i mange år lidt af den vrangforestilling, at Danmark har haft hestesporveje to steder: hovedstaden og Aarhus. Den tredje sporvejsby, Odense, havde ikke hestetrukne sporvogne, før man i 1911 fik elektriske sporvogne.

Og så er et af vore aktive medlemmer fornyelig blevet opmærksom på, at der skal have været yderligere en hestesporvej i kongeriget, nemlig jeres på Rømø!

I årene 1899-1920 en tysk sporvej, men fra genforeningen og til 1940 en dansk sporvej! Kan I hjælpe os med billedfiler af sporvejen, hvis muligt både under tysk ejerskab og i de tyve år med dansk ejerskab.

Har I desuden noget tekst og måske et kort, der viser sporvejens forløb fra et gammelt færgested til turistmål på øens vestkyst?

Vil I hjælpe os med det?

På forhånd tak og mange hilsener ...

ens hus som et museum med datidens møbler fra Rømø/Sønderjylland. På arkivet havde vi kun en kort artikel i kirkebladet fra marts 1979, skrevet af vor tidl. præst på Rømø, Christian Jørgensen, om skipper Peter Hansen Wolles. Men der var ikke oplyst nogen kilder eller andet materiale. Selv om jeg gravede dybt i forskellige bøger og dokumenter, så fandt jeg intet. Da præstegården på Rømø brændte i 1830, gik alle kirkeprotokollerne fra 1700-tallet desværre også til.

De kunne ikke forstå, at vi ikke vidste mere om en færøsk folkehelt, der kom fra Rømø, hvorefter vi modtog hele historien og en hel del billeder, derimellem også et gruppebillede af de nulevende efterkommere.

Min personlige formodning er, at skipperen havde en fattig baggrund, hvorfor han prøvede lykken på Færøerne. Det lykkedes vist ret godt.

Andre opgaver

Ved spørgsmål om vi har det ene eller det andet, henviser vi til Arkiv.dk, hvor man kan se arkivets registrerede billeder og arkivalier. En del af henvendelserne er fra folk, der er ved at skrive en bog om

Rømø, eller hvor øen indgår, ofte mangler de billeder og information på specifikke emner.

En dag i september 2019 modtog vi en mail fra Sporvejsmuseet Skjoldenæsholm på Sjælland. Herover i en lidt forkortet udgave ... Selvfølgelig kunne og ville vi gerne hjælpe. Alle kan nu besøge en lille del af Rømøs kulturhistorie på Sporvejsmuseet Skjoldenæsholm.

Det vigtigste i sådanne situationer er, at vi får kontrolleret, hvorvidt billederne må udleveres til offentligheden. Det kommer meget an på, hvem der har rettighederne til billederne, det kan være en privat person eller en professionel fotograf m.m. Her beder vi forfatterne/forlaget om selv at kontakte rettighedshaverne for en skriftlig tilladelse om brug af billedet til det specifikke formål.

Navngivning af nye veje på Rømø, mest i sommerhusområder, går mange gange gennem arkivet. Vi forsøger at finde et navn, der er relevant for kulturhistorien på Rømø. Her er de gamle kort en stor hjælp. Er der andre fra øen, der sender navneforslag ind, er det kommunens afgørelse, og det er ikke altid, de vælger arkivets forslag.

Ved henvendelse fra grupper holder vi foredrag eller tilbyder guidede ture på Rømø. Arkivet sælger også bøger vedr. Rømø. Vi har været så heldige, at der er forfattere/forlag, der enten har foræret eller solgt os restoplæg billigt. Ved indlevering sker det, at der kommer ældre bøger ind. Hvis arkivet allerede har et eksemplar bliver de solgt videre. Vi har i perioder folk, der ligefrem står i kø for at få fat i en bestemt bog.

Hjælp til endnu bedre opbevaring og registrering

Fra forskellige fonde har vi modtaget midler, der har givet os mulighed for at købe: PC-udstyr og programmer, maleri-reol til indrammede billeder, kortskab, scanner til dias og negativer, ekstern harddisk til sikkerhedskopiering af computere og bogscanner til digitalisering af arkivets ældre bogsamling og slægts-historier.

Mary-Anna Wraae Larsen: Født 1964 i Kongsmark, som 11. generation fra Nørrelandet på Rømø. Flyttede til fastlandet i 1983. Uddannet dekoratør/visual merchandiser, samt social- og sundhedshjælper.

Bosatte sig 1987 i Ribe, flyttede i 2016 tilbage til Rømø. Skrev i 2008 bind nr. 6 med navneregister og rettelser til bøgerne »Rømø – et vesterhavspræget samfund« af Bert Kelm.

Er siden 2013 tilknyttet Naturcenter Tønnisgård som kulturhistoriskguide.

Museumsvært på Nationalmuseums Kommandørgård.

I bestyrelsen for Rømø Lokalhistoriske Forening og arkivleder på Rømø Lokalkarkiv.

Sekretær ved Bådelaugget RRB-88, for bevaring af den gamle ro-redningsbåd på Rømø.

Aktiv i bestyrelsen Rømø Lokalmuseum, Søfart og Historie.

Mærket for livet!

Se mere på IHS.dk @ihscdk Idretshøjskolen Sønderborg

IDRETSHØJSKOLEN
SØNDERBORG

Friheds allé 42 | 6400 Sønderborg | Tlf. 7442 1848

HISTORIEHJØRNET I FLENSBORG

De historiske afdelinger på
Dansk Centralbibliotek i Flensborg

Af Klaus Tolstrup Petersen
og Martin Bo Nørregaard

Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig i Flensborg huser tre institutioner, som på hver deres måde beskæftiger sig med landsdelen Slesvigs og det danske mindretal i Sydslesvigs historie. Den ældste er bogsamlingen Den slesvigske Samling, der siden 2017 også har været et forskningsbibliotek, efterfulgt af Forskningsafdelingen (tidl. Studieafdelingen) og Arkivet.

På Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig i Flensborg findes en unik samling af bøger om hertugdømmet Slesvig (eller Sønderjylland, som tidligere var den danske betegnelse for området mellem Kongeåen og Ejderen).

I dag er det tidligere hertugdømme delt af grænsen mellem Danmark og Tyskland, men alligevel er hele området mellem Kongeåen i nord og Ejderen i syd stadig bundet sammen af en særlig historie og kultur, som kendetegnes ved mødet mellem dansk og tysk. I Den Slesvigske Samling arbejder vi med at bevare denne kulturarv og gøre den tilgængelig for offentligheden. Vi afholder desuden arrangementer, foredrag, rundvisninger og udstillinger med fokus på Slesvig.

Samlingen er åben for alle interesserede og benyttes i mange sammenhænge - lige fra hyggelæsning til forskning. Især historikere og studerende bruger samlingen til opgaver og udgivelser, ligesom det er

et oplagt sted for slægtsforskere at få sat de slesvigske familierelationer ind i en bredere historisk kontekst.

Fra lokalsamling til forskningsbibliotek

Den Slesvigske Samling har sine rødder tilbage til 1891, hvor man i danske kredse diskuterede oprettelsen af en »videnskabelig samling af kildekrifter til Sønderjyllands historie tiltænkt alle, som ville granske i vort folks historie, vort lands og sprogs udvikling gennem tiderne«.

Diskussionen udmøntede sig i, at den danske rigsdagsmand i Berlin, Gustav Johannsen, åbnede en bogsamling i sin villa »Margretes Minde« i Flensborg. Denne bogsamling var en forløber for Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, og mange af værkerne fra denne tid er fortsat i Den Slesvigske Samling, der holder traditionen om en bogsamling om Sønderjylland/Slesvig i hævd.

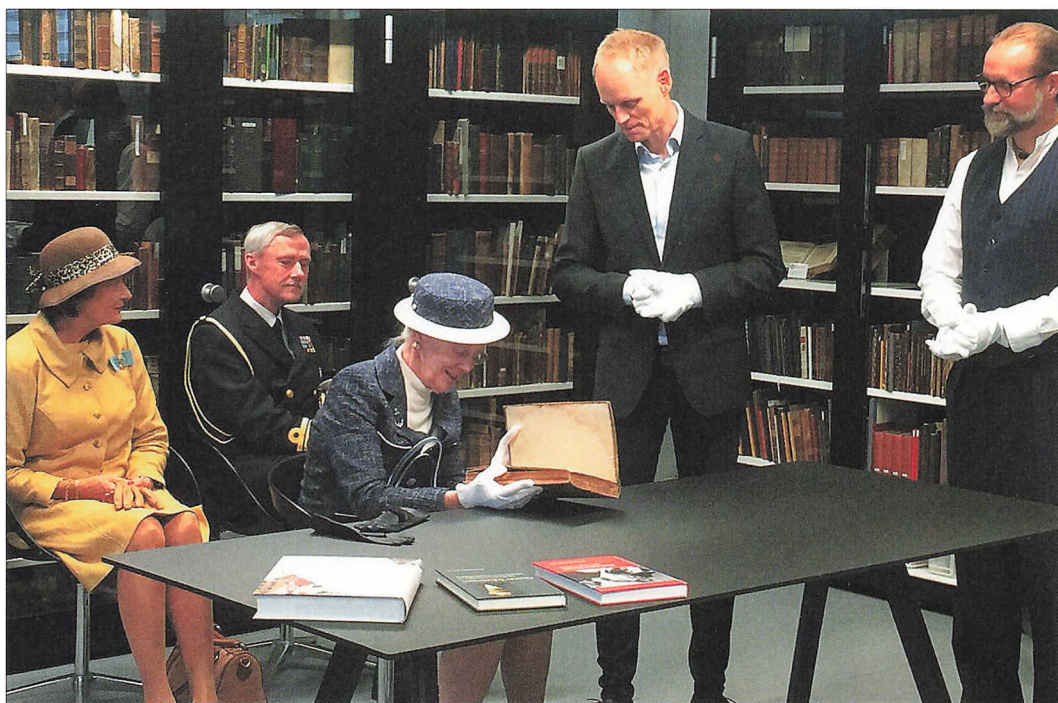
Første gang Den Slesvigske Samling blev registreret som en selvstændig samling var i 1949. Den talte da 2587 bind. Ved samme lejlighed fik Den Slesvigske Samling sine egne lokaler og blev formelt udskilt fra resten af biblioteket. I de første mange år var Den Slesvigske Samling en magasinsamling, hvor man ikke selv kunne gennemgå bøgerne, men i 2010 blev den flyttet ind i udlånet på biblioteket og gjort offentligt tilgængelig for alle lånere.

I de senere år har medarbejderne i Den Slesvigske Samling arbejdet på at udvikle samlingen til et åbent forskningsbibliotek, der ud over udlån af bøger også formidler og forsker i Slesvigs historie og har tætte samarbejdsrelationer med regionens andre forskningsinstitutioner. Det betyder, at vi afholder foredrag og events og laver udstillinger, hvor Slesvig er i fokus. Vi skriver desuden artikler i regionale tidskrifter og udgiver bøger med udgangspunkt i samlingens righoldige materialer.

Siden 2018 har Den Slesvigske Samling

delt lokaler med Forskningsafdelingen og Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig og ECMI Library (European Center for Minority Issues). ECMI Library er en bogsamling med litteratur om mindretal i hele Europa, der består af ca. 3.500 værker, som dækker mange aspekter og temaer om mindretalsforhold - herunder bl.a. etniske konflikter, sproglig og kulturel mangfoldighed og international lov. ECMI's forskningsbibliotekar har samtidig fået en fast træffetid i samlingen.

Det nære samarbejde mellem de tre afdelinger betyder, at der er etableret et stærkt fælles forskningsmiljø, samt at man nu kan finde både DSS' righoldige litteratur om Slesvigregionen, mindretallets arkiv og ECMI Librarys mere generelle standardværker om mindretalsforhold under samme tag. Tilsammen tilbyder disse tre afdelinger derfor en unik mulighed for at udforske og undersøge mindretalsforhold i en lokal såvel som i en mere global kontekst.

I september 2019 besøgte Dronning Margrethe Den Slesvigske Samling. Her blev hun introduceret til samlingen og nogle af dens ældste bøger. (Foto: Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig)

Samlingens indhold og tilbud

Den Slesvigske Samling indeholder bøger, tidsskrifter, pjecer, aviser m.m. om Slesvig, overvejende på de 5 sprog og dialekter, der tales i området: dansk, tysk, frisisk, sønderjysk og plattysk. Emneområderne omfatter historie, biografier, kunst, sprog- og dialektforskning, samfundsforhold, natur og miljø og meget mere. Også skønlitteratur, musik og børnebøger fra det slesvigske område er rigt repræsenteret i samlingen.

Målet er at samle og bevare al litteratur, der omhandler Slesvig, og som noget særligt finder man her materiale fra både fra den danske og den tyske side af grænsen. I dag består Den Slesvigske Samling af ca. 55.000 materialer, hvoraf langt størstedelen kan lånes gennem bibliotekets egen hjemmeside. Materialerne kan også udlånes til danske biblioteker via bibliotek.dk eller som fjernlån i Tyskland.

Kronjuvelen i Den Slesvigske Samling er den antikvariske bogsamling, som består af ca. 600 bøger fra slutningen af 1500-tallet og frem til 1880'erne. Den ældste bog er en landsret fra Ejdersted, der kan dateres til 1591. Disse bøger opbevares forsvarligt i klima- og tyverisikrede skabe og kan kun lånes til læsning i samlingen. I 2014 blev de gamle bøger digitaliseret og ligger nu frit tilgængeligt på samlingens hjemmeside. De digitaliserede bøger er scannet med OCR tekstgenkendelse og derfor kan man frit søge efter ord i teksten - også selv om den er gotisk.

Til samlingens brugere er der opstillet ca. 20 læsepladser, som frit kan benyttes i bibliotekets åbningstid, ligesom det er muligt i en kortere eller længere periode at reservere et studie- eller grupperum. Det er også muligt at booke en rundvisning i samlingen, hvor man bl.a. introduceres til nogle af de ældste bøger fra 15-1600-tallet, ligesom vores historikere ofte tager ud og holder foredrag.

En særlig målgruppe for samlingen er

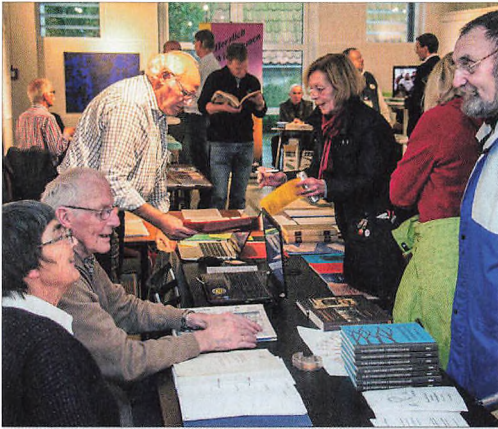
slægtsforskere, der ofte benytter samlingen til at få sat de slesvigske familierelationer ind i en bredere historisk kontekst. Månedligt mødes de lokale slægtsforskere fra Ahnenforscher-Stammtisch Flensburg således i samlingens lokaler for at erfaringsudveksle og drøfte deres forskning. Hvert andet år afholder vi desuden en stor dansk-tysk slægtsforskerdag på biblioteket med stande, workshops og foredrag for slægtsforskere med relationer til Slesvig.

I samlingen har vi for nylig opstillet en Forsknings-PC med eksklusive adgange til genealogiske onlineportaler som My Heritage, Ancestry og Archion. Archion er en ny portal med tyske kirkebøger, som stadig er under opbygning. Her har vi fået en eksklusiv adgang til kirkebøgerne i Slesvig-Holstein. PC'en tilbyder også digitale bøger og udvalgt kildemateriale fra Den Slesvigske Samling og Forskningsafdelingen, samt persondatabaser, udarbejdet af lokale slægtsforskere. Der er altså tale om et godt tilbud til både forskere, studerende og slægtsforskere.

Forskningsafdelingen

Afdelingen blev i 1963 oprettet under navnet Studiefeltet, men skiftede i 2013 til sit nuværende navn. Det var daværende Generalkonsul i Flensborg, Troels Fink, som ønskede at oprette afdelingen. Den har til opgave at fremme historisk og videnskabelig forskning og formidling, især vedrørende Slesvigs og den danske folkedel i Sydslesvigs historie i fortid og nutid.

Emnerne spænder derfor vidt både indholds- og tidsmæssigt. Ud over et stadigt fokus på det danske mindretals både ældre og nyere historie, finder man blandt afdelingens forskningsarbejder for eksempel både ældre slesvigsk kirke- og fyrstehistorie; mindretallets kår og udvikling i årene efter Genforeningen samt mindretallets politiske og identitetsmæssige forhold inden for de seneste årtier.

I 2018 afholdt Den Slesvigske Samling for tredje gang dansk-tysk slægtsforskerdag. Her ses et billede fra en af de mange stande, som var med til arrangementet. (Foto: Marco Petersen)

Forskningen tjener som naturligt udgangspunkt for formidlingen, som finder sted gennem foredrag, artikler, hjemmeside, sommerskoler og ikke mindst bøger. Siden afdelingens første bog i 1966 er det blevet til ikke mindre end 80 titler, hvis man også tæller registranter og erindringer med. En stor del af disse publikationer er frit tilgængelige som pdf'er, og kan hentes på forskningsafdelingens hjemmeside under punktet »publikationer«.

Forskningsafdelingen vejleder også universitetsstuderende ved større opgaveskrivning, ligesom den også i de senere år har udbudt undervisning i form af sommerskoler. Dertil kommer, at der gennem mange år har været en ph.d.-studerende tilknyttet afdelingen.

Mindretallets arkiv

Arkivet blev oprettet i 1989 med det formål at indsamle, registrere og bevare arkivalier fra det danske mindretal i Sydslesvig. Det gælder både arkivalier fra mindretallets mange foreninger og institutioner, såvel som fra privatpersoner og virksomheder med tilknytning til det.

Da de fleste af mindretallets organisationer i hovedsagen først blev oprettet efter afstemningen den 14. marts 1920,

stammer en stor del af arkivets materiale fra tiden derefter. Men samlingens mange personarkiver betyder dog, at den også rummer et betydeligt og meget varieret materiale fra tiden før 1920. Arkivet er en privat institution og rummer derfor ikke systematiske statslige eller kommunale arkivalier. Ud over at indeholde materiale fra det danske mindretal, er der tillige flere personarkiver indleveret af mennesker tilknyttet det frisiske mindretal.

Skriftlige kilder

Den overvejende del af samlingen består af skriftlige arkivalier, der er registreret efter type nemlig person-, forenings-, institutions-, erhvervs- og kirkearkiver, hvortil kommer en topografisk og en diverse samling.

Personarkiverne er meget forskellige, men fælles for dem er, at personerne har haft en eller anden forbindelse til Sydslesvig. I langt de fleste tilfælde har de også været en del af mindretallet eller haft en tænkt kontakt med det. Indholdsmæssigt spænder arkiverne vidt, fra enkelte papirer eller breve til dokumentation af enhver side af en persons liv og virke. Ofte er der tale om mindretallets spidser: politikere, redaktører, journalister, lærere osv., mens mindretallets menige medlemmer er forholdsvis dårligt repræsenteret.

En meget stor del af mindretallets arbejde foregår i foreningerne, med Sydslesvigsk Forening (SSF), Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger (SdU) og Sydslesvigsk Vælgerforening (SSW) som nogle af de vigtigste. Både hovedafdelingerne og mange af lokalafdelingerne har afleveret arkivalier til arkivet, men for de sidstes vedkommende er der mange huller både geografisk og tidsmæssigt. Arkivet rummer også materiale fra flere foreninger nord for grænsen, hvis formål der er at opretholde forbindelsen til og understøtte det danske mindretal.

I 1932 førte nazisterne en aktiv valgkamp i Flensburg, hvor Hitler også besøgte byen. I arkivet kan man bl.a. finde dette billede med nazistisk valgpropaganda (foto: Arkivet ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig, ADCB)

Institutionsarkiverne består for en stor dels vedkommende af mindretallets skoler, og som i tilfældet med de mindre foreningsarkiver er der også her mange huller. Anderledes forholder det sig med Sydslesvigsk Forenings Generalsekretariat, der rummer et meget opfattende materiale fra sin grundlæggelse i 1920'erne og frem til ca. 2010, og som fysisk set er arkivets mest omfattende. Blandt andre arkiver kan nævnes Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig og Forskningsafdelingen.

Kirkearkiverne rummer dels kirkebøgerne fra de danske menigheder i Sydslesvig, dels protokoller og andre papirer fra menighedsrådene. Arkivet rummer kirkebøger fra alle menighederne, i det omfang de er afsluttede, mens der i det øvrige materiale findes en del huller.

Erhvervsarkiverne er den arkivtype, som indeholder færrest enkeltarkiver. De kan tælles på to hænder. Blandt dem er dog både banker, egentlige produktions-

virksomheder, handelsvirksomheder og et par aviser, blandt andet Flensburg Avis.

De topografiske arkiver og diverse arkiverne minder på mange måder om hinanden, men med forskelligt snit. De topografiske er ordnet geografisk og rummer arkivalier, der har det tilfældes, at de stammer fra eller belyser en særlig egn. Diverse arkiverne er tematisk ordnet, og spænder vidt fra slægtstavler over forskellige personlige papirer og lejligheds-sange til samlinger af kogebøger og nød-pengesedler. De indeholder også en kronologisk samling, som overvejende består af forskellige tryksager.

Billedsamlingen

Udover skriftlige arkivalier rummer arkivet også et stort billed- og kortmateriale i form af fotografier, stik og plakater. Hvor mange fotografier, der findes i arkivets samling, er uvist. Men aldersmæssigt strækker de sig fra 1860'erne og frem til i dag; ældst er Flensburgfotografen Brandts optagelser af slagmarken på Dybbøl Banke.

Samlingen består af en skønsom blanding af amatør- og fotograffotos med de mest forskellige motiver, rækkende fra portrætfotos over landskabs- og bybilleder til billeder af forskellige begivenheder. I billedsamlingen indgår adskillige store samlinger, for eksempel Flensburg-fotografen Remmers store glaspladesamling og Flensburg Avis's billedarkiv fra midt i 1980'erne til midt i 1990'erne. Det første er fuldstændigt digitaliseret, det sidste overhovedet ikke.

Arkivets stiksamling består dels af ældre kort, byplaner og -prospekter, hvoraf de ældste stammer fra 1500-tallets slutning, dels af illustrationer, som for størstedelens vedkommende omhandler de slesvigske krige 1848-1850 og 1864. Ud over kortene i stiksamlingen findes også en egentlig kortsamling, som i hovedsagen består af kort fra de seneste 150 år. Arkivet har også en samling af plakater,

I arkivet findes en stor mængde billeder fra Flensburg. Heriblandt dette billede fra Storegade, som er taget i 1868. Til venstre ses byens gamle rådhus. (Foto: ADCB)

som blandt indeholder et stort antal afstemningsplakater og løbesedler fra 1920, og mange årsmøde- og SSW-valgplakater.

Muligheder og begrænsninger

Arkivets forskellige samlinger er registreret i Sammenslutningen af Lokalarkivers databaseprogram Arkibas og kan derfor søges på arkiv.dk. De skriftlige arkivalier er også registreret i en række pdf-filer, som kan findes på arkivets hjemmeside (<https://www.dcbib.dk/arkiver-samlinger>), og som det også er muligt at lave fritekstsøgninger i.

Langt fra alle fotografier er registreret i Arkibas, men dem som er, kan ses på arkiv.dk, hvilket også gælder for kort, stik og plakater, selvom en del af dem

endnu ikke er digitaliserede. For de uregistrerede fotos gælder, at de i vidt omfang er ordnet tematisk.

Alle arkiverne er privatarkiver, og vilkårene for adgang til dem er aftalt med de enkelte givere. Det betyder, at nogle arkiver er frit tilgængelige, mens andre er underlagt forskellige klausuler. Det gælder for eksempel flere af de store forenings- og institutionsarkiver, hvor man i mange tilfælde har valgt at følge den slesvigholstenske arkivlovgivning. Ud over disse aftaler gælder naturligvis den fælles europæiske persondataforordning (GDPR), som kan betyde, at arkivalier, som efter aftale med giver er frit tilgængelige, alligevel ikke kan udleveres, eller kræver særlig ansøgning om adgang.

Martin Bo Nørregård, f. 1972, København, 1999 cand.mag. i historie og filosofi, Københavns Universitet, siden 2000 projektansættelser ved forskellige kulturinstitutioner i Sønderjylland og Sydslesvig, 2018 arkivar ved Forskningsafdelingen og arkivet for Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig. Medforfatter til flere udgivelser om Første Verdenskrig.

Klaus Tolstrup Petersen, f. 1979, Grenå. Cand.mag. i historie og samfundsfag ved Aarhus Universitet i 2007. Har arbejdet ved Aarhus Universitet og siden 2015 som historiker i Den Slesvigske Samling ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig. Forfatter til bogen »Gustav Johannsen og moderniseringen af danskheden i Sønderjylland« (2017) samt flere artikler om Sønderjylland politiske historie i tiden efter 1864.

Historisk Samfund for

ALS & SUNDEVED

De passer på
fortiden

Af Frede R. Tychsen

Omkring 1900 opstod der en kolossal interesse for den lokale kulturhistorie, ikke mindst under inspiration fra historieundervisningen på højskolerne. Overalt i Danmark blev der oprettet »historiske samfund«, der udgav lokalhistoriske årbøger, arbejdede for fredning af historiske minder og på at få oprettet et lokalt museum. Frede Tychsen beretter her om den dramatiske opstart af Historisk Samfund for Als og Sundeved og om samfundets 112 årige historie.

Bygningen af marinstationen 1905-1907 bevirkede, at Sønderborgs indbyggertal på få år blev fordoblet, og på landet blev landbruget intensiveret med nye driftsformer og afgrøder. I kølvandet på dette opstod der også en stærkere holdning til, at kulturarven skulle bevares. Der blev dannet hjemstavnsforeninger med det formål at bevare landskaber og bymiljøer i form af »Heimatschutz og Baupflege«. Andre foreninger udbredte kendskabet til den lokale historie. »Heimatkunde«, hjemstavnslære, blev et skolefag, og der blev udgivet bøger til undervisningsbrug, også specielt for Slesvig-Holsten.

I starten meldte også dansksindede sig ind i »Heimatschutz og Baupflege«, men som modtræk stiftede en række dansksindede i 1910 »Foreningen for Kunst og Håndværk i Nordslesvig« med arkitekt Jep Fink, Åbenrå som formand. Nu blev skellet mellem dansk og tysk trukket skarpere op. For langt de fleste dansksindede

var det sønderjyske ensbetydende med tilhørsforholdet til Danmark. Derfor opstod der konflikter, selv om der ikke var væsentlig uenighed om indholdet. Dette kom også til udtryk i den strid, der opstod i 1908 omkring oprettelsen af den forening, der senere kom til at hedde: »Historisk Samfund for Als og Sundeved«.

Forsøg på at oprette en forening til bevarelse af oldtidsminder og oldsager

I februar 1908 blev der i de to dagblade, Dybbøl-Posten og Sønderburger Zeitung, indkaldt til »forhandling om oprettelse af en forening til bevarelse af oldtidsminder og oldsager« den 13. februar på Centralhotellet i Sønderborg. Foreningen skulle være upolitisk, og blandt indbyderne var en række tysksindede borgere og embedsmænd samt nogle få dansksindede.

Annoncen blev i Dybbøl-Posten fulgt op af et læserbrev med en varm opfor-

dring til dansksindede om at møde op, men redaktør Svendsen var af en anden opfattelse. Han skrev et indlæg, hvor han kraftigt advarede mod enhver form for selskabelig forbrødring mellem dansk- og tysksindede, hvad enten det foregik ved de populære ringriderfester eller ved dyrkelsen af historien knyttet til den fælles hjemstavn.

Opfordringen til at møde op blev fulgt. Der kom 70-80 personer, og det blev særdeles livligt, idet det overvejende kom til at handle om sprog, oversættelser og fortolkninger. Foreningens navn var det første punkt på dagsordenen. Her kom indbyderne med et forslag om at kalde den »Verein der Heimatfreunde für Alsen und Sundewitt«. Man mente, at man havde imødekommet de dansksindede ved at kalde området for Als og Sundevad i stedet for det tyske »Kreis Sonderburg«.

Der kom forslag fra dansksindede om, at foreningen skulle afholde sig fra al »fortyskning«. Dette, mente de tysksindede, var for skarpt, og man foreslog i stedet at

foreningen skulle holde sig fra »al politik«. Det blev igen forkastet fra dansk side som for vagt. Således bølgede diskussionen frem og tilbage. Til sidst mundede det ud i, at der blev nedsat et udvalg på seks mand, tre dansksindede og tre tysksindede, der fik til opgave at udarbejde forslag til vedtægter.

Efter mødet samledes de dansksindede mødedeltagere til et eftermøde på Restaurant Colosseum i Perlegade, hvor man udarbejdede nogle krav til seksmandsudvalget. Debatten på det forberedende møde samt de danske krav blev refereret i Dybbøl-Posten, mens Sonderburger Zeitung kunne fortælle sine læsere, at den nye forening sandsynligvis ville blive oprettet i løbet af fjorten dage.

I de følgende uger var der jævnlige kommentarer og indlæg både i Dybbøl-Posten og Sonderburger Zeitung. Fra tysk side hævdedes det, at samarbejde var umuligt, selv om man havde vist imødekommenhed. Fra dansk side blev det hævdet, at alle tre tyske medlemmer af seksmands-

Marinestationen (Lokalhistorisk Arkiv Sønderborg)

udvalget var medlemmer af Den Tyske Forening, som var et fortyskningsorgan. Mulighed for samarbejde syntes at være bristet næsten før, det var begyndt.

Begge sider forsøgte nu at realisere idéen hver for sig, selv om der herskede enighed om, at oldtidsminder burde bevares, og hjemstavns historie var af interesse. Den danske side kom først med et udspil. Den 22. februar 1908 skrev en ung journalist ved Dybbøl-Posten, Andreas Grau, et indlæg, hvor han varmt opfordrede til grundlæggelse af en historisk forening efter dansk tradition. Han påpegede, at vi lever på historisk grund, idet de kampe, der har været ført om vort land, for en stor del har været ført her på Als og Sundeved.

Foreningen skulle derfor ikke blot indsamle oldtidsminder og oldsager, men også nedskrive historier og overleveringer, mens de gamle endnu kunne huske dem. Endvidere kunne det bl. a. være en opgave at registrere og istandsætte de mange krigergrave, der findes i området. Indlægget blev bakket op af redaktør Svendsen, og den 12. marts kom i Dybbøl-Posten et opråb til landbefolkningen på Als og Sundeved om at skænke »Ting, der på grund af ælde eller sjældenhed har oldsagsværdi, det være sig sølvsager, træarbejder, møbler eller andre ting fra vore forfædres tid«.

Genstandene skulle udstilles på et kommende museum på Dybbøl Mølle. Derpå fulgte en liste med 37 lokale tillidsmænd fordelt i området fra Ullerup og Broager til Kegnæs og Nordborg, som man kunne henvende sig til. Det blev også meddelt, at der allerede var blevet indleveret adskillige genstande til det kommende museum på Dybbøl Mølle.

Dansk-tysk navn og dansk-tysk bestyrelse

Lige efter det danske udspil, blev der den 13. marts stiftet en forening med dobbeltnavnet »Altertumsverein, Verein zur

Pflege der Heimatkunde für Alsen und Sundewitt – Foreningen til bevarelse af Oldtidssager og Oldtidsminder«. Navnet afspejler det vanskelige i at skulle knytte dansk og tysk sindelag sammen i en forening. Det medførte bl.a., at foreningen i de første år skiftede navn hele tre gange, inden den 12 år senere fik sit nuværende navn »Historisk Samfund for Als og Sundeved«.

Ved at beskrive området som »Alsen und Sundewitt« i stedet for det tyske »Kreis Sonderburg«, og ved at gøre vedtægterne tosproget, men med tysk som førstesprog, blev det fremhævet, at foreningen var sindelagsneutral. Til den stiftende generalforsamling kom der 39 personer, kun halvt så mange som til det indledende møde i februar, men de meldte sig alle ind i foreningen. Til bestyrelsen valgtes ni velærværdige mænd. Kvinder måtte på det tidspunkt ikke være medlem af en forening. Da repræsentanter for den tyske gruppe var i overtal, besatte de også de mest betydningsfulde poster. Man skulle helt hen til nummer 5 og 6 på listen for at finde dansksindede bestyrelsesmedlemmer.

Jens Raben 1915

Hotel zum Prinzen Heinrich

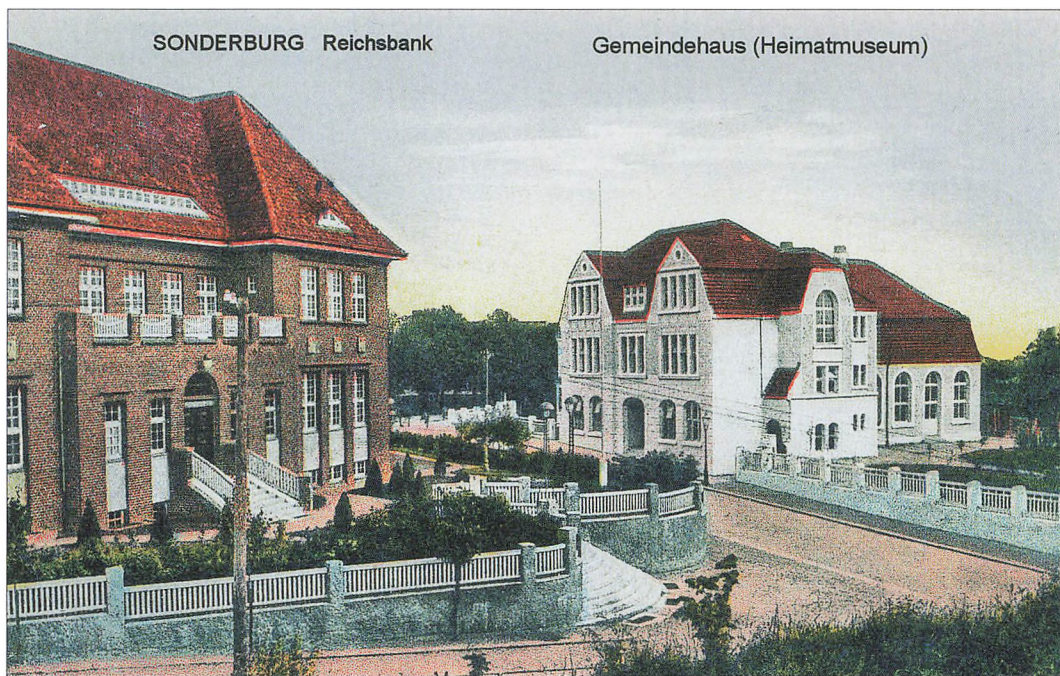
Den første bestyrelse i en periode præget af national kamp

Den første bestyrelse bestod af flg. medlemmer: Formand blev læge, Dr. Hans Wullenweber, Over-Tandslet, næstformand: amtsdommer Dr. Ewoldt, Sønderborg, kasserer: købmand Nicolai Helmer, Sønderborg, sekretær og samlingsleder: kontorist Jens Raben, Sønderborg. *De øvrige bestyrelsesmedlemmer var:* gartner Axel Livoni, Sønderborg, gårdejer Chresten Hanssen, Nørremølle, Sundeved, købmand P. G. Wind, Sønderborg, gæstgiver Magnus, Vollerup og pastor Petersen, Asserballe.

Det kunne ligne et scoop at have den dansksindede gårdejer Chresten Hanssen, Nørremølle som bestyrelsesmedlem. Han var velanset på Sundeved, og han var bror til H. P. Hanssen, medlem af den tyske rigsdag, valgt som repræsentant for de dansksindede sønderjyder. Imidlertid var Chresten Hanssen ikke til stede på den stiftende generalforsamling, og han

var heller ikke blevet spurgt, om han ville vælges til bestyrelsen. Et par dage senere skrev han et indlæg i Dybbøl-Posten, hvor han gav udtryk for tiltro til, at det ville være muligt at samarbejde på tværs af nationale skel. Men han foretrak indtil videre at være uden for bestyrelsen. Hvor længe det varede vides ikke, men han figurerede som bestyrelsesmedlem frem til 1926.

Posten som foreningens sekretær blev varetaget af den energiske 28-årige Jens Raben. Han var ansat som kontorist ved Sønderburger Zeitung, og det betød uvægerligt, at denne avis blev foreningens talerør udadtil. Dette var naturligvis klart i modstrid med den »upolitiske« hensigt, og det bekræftede Dybbøl Postens redaktør Svendsens bange anelser. Han advarede ihærdigt mod »den tyske oldsagsforening«, som han kaldte den. I stedet anbefalede han varmt initiativet med at få skabt et museum på Dybbøl Mølle. Men den nye

Heimatmuseum og Reichsbank 1917 – museet er i den hvide bygning

dobbeltsprogede »tyske oldsagsforening« fik uventet stor opbakning både fra landbefolkningen på Als og Sundeved og fra borgerne i Sønderborg.

I løbet af den første måned fik foreningen 120 medlemmer. Der kom mange tilsagn om indlevering af historiske genstande, og bestyrelsen gik straks i gang med at finde et passende museumslokale. Man rettede ikke blot henvendelse til den brede offentlighed, men også til politikere, som på længere sigt skulle sikre de nødvendige økonomiske midler til driften af et kommende egentligt museum. Ligeledes henvendte man sig til skolelærerne i hele kredsen, og man fik derved skabt et nytigt netværk, idet mange lærere vidste, hvor der i privateje fandtes genstande, der kunne bruges. I juni 1908 lejede foreningen et stort værelse på 1. sal i Hotel zum Prinzen Heinrich, der lå i St. Rådhusgade 3. Her blev den nyskabte samling af genstande til belysning af oldtid og kulturhistorie på Als og Sundeved officielt åbnet den 1. juli 1908, mindre end fire måneder

efter foreningens oprettelse. Der blev fra hele området indleveret mange genstande til museet. Meget kunne bruges, men der var også en masse ubrugeligt skrammel. I »Sonderburger Zeitung« kom et indlæg, der i begejstrede vendinger priste den nye samling.

Samtidig fremhævedes forventningen om, at mange fra by og land ville lade sig overbevise om det værdifulde i en sådan samling. »En bedre forståelse for vore forfædres arbejde vil kunne vække en inderlig kærlighed til vores hjemstavn og levende interesse for dens egenart«. Dette faldt redaktør Svendsen, Dybbøl-Posten, for brystet. Han skrev et skarpt indlæg, hvor han håned »den tyske samling« og kaldte den for ynkelig. Han fremhævede igen det danske museum på Dybbøl Mølle, der først og fremmest skulle være et led i den nationale kamp. »Skal der være mening i at samle oldsager, så skal det ikke være for tingenes egen skyld, men med det for øje at give vejledning til forståelse af landets og folkets tidligere livs-

Den store hvide bygning er i dag menighedshus for Sct. Marie Kirke (foto: Sten Boye Poulsen)

forhold, sæder og skikke, tanker og anskuelser, kort sagt hele landets og folkets historie«. »Tyskerne er ikke de rette til at samle oldsager her i landet«.

På trods af den skarpe kritik, der med jævne mellemrum blev fremført i Dybbøl-Posten, kunne man konstatere, at foreningen og dens museum var præget af fremgang. Ingen kunne jo være i tvivl om, at ledelsen overvejende var tysk, og at Jens Raben, der var ulønnet »kustos«, også var tysk. Det måtte ses som et udtryk for, at befolkningen på Als og Sundeved vægtede tilhørsforholdet til den lokale hjemstavns højere end den nationale identitet. Samarbejdet med lokale kræfter i området blev udviklet, og da en underofficer i regimentet på Sønderborg Slot udgav en publikation om slottet og dets historie, blev der straks arrangeret et foredrag med ham. Således kunne historie formidles på flere måder.

Museets første år

Museet på Hotel zum Prinzen Heinrich blev hurtigt for lille, og i 1910 flyttede man

til tre store værelser på 1. sal i det nyopførte Menighedshus på hjørnet af Kaiser-Wilhelm-Allee og Bismarckstrasse, det nuværende Kongevejskryds, der dengang var byens centrum. Raben indrettede museet med et hovedtema i hvert af de tre værelser: Oldtidsminder (stenøkser, pilespidser, bronzeøkser og keramik), Krigsminder fra de slesvigske krige (våben, granatstykker, billeder og arkivalier), Folkeminder (lokale dragter, møbler, husgeråd og redskaber).

Foreningen fik nu officiel status som museum for Sønderborg Kreds, dvs. som amtsmuseum. I årene efter 1864 blev et massivt fortyskningsforsøg sat ind, men ved at lægge hovedvægt på oldtidsminder og folkeminder kunne foreningen undgå at tage stilling til det nationale og dermed erklære sig politisk neutral. Det har formentlig været grunden til, at den overvejende dansksindede landbefolkning på Als og Sundeved bakkede op om foreningen.

I oktober 1913 begyndte Jens Raben

Brovold ved Augustenborg - en af de udgravninger, Jens Raben foretog

at udgive »Heimatblätter für den Kreis Sonderburg«, der blev et månedligt tillæg til *Sonderburger Zeitung*. Han havde den ambition, at tillægget skulle udvikle sig til et lokalhistorisk tidsskrift. Det indeholdt varieret stof fra arkæologiske bidrag til artikler om tro og overtro, kildeuddrag fra gamle retssager samt alsiske gårdhistorier.

Pladsen i de tre værelser i Menigheds- huset blev igen for trang, og Raben og bestyrelsesformand Hans Wullenweber gik i gang med at lede efter mere plads. I efteråret 1917 lykkedes det at få Kreds- rådet til at forhøje sin støtte, så man kun- ne leje et hus på Asylvej 7. Alle rum i huset blev nyindrettet, og den 1. marts 1918 genåbnede museet under navnet »Heimatmuseum zu Sonderburg«.

Der var nu udstilling i ti rum i to eta- ger, og desuden et »heimatkundliche Bücherei« på over 400 bøger, et arkiv med talrige dokumenter om byens historie, samt en fotosamling på 200 billeder fra det gamle Sønderborg. Et imponerende

resultat af en indsamling, der var begyndt ti år tidligere. Der blev trykt et katalog over samlingen, og som indledning redegjorde bestyrelsen ved Raben og Wullenweber for museets formål: Man vil bevare og opbevare genstande, der er særegne for Als og Sundeved. Ungdommen skal vækkes, de tilreisende skal have informa- tion, og forskere skal have det indsamlede materiale stillet til rådighed.

Museet flytter ind på Sønderborg Slot

Men der manglede stadigvæk plads. En oplagt mulighed for en varig løsning med udvidelsesmuligheder opstod efter det tyske nederlag i første verdenskrig, hvor garnisonen på Sønderborg Slot blev ned- lagt og infanteriregimentet hjemsendt.

Hvem der har fostret idéen om at lade museet flytte ind på Sønderborg Slot vides ikke, men i 1919 fik foreningen tilladelse af slottets ejer, hertug Ernst Günther, til vederlagsfrit at indrette museet i værelser på slottet. Men pengeskassen var tømt

Museet er nu flyttet til Asylvej 7 (foto: Sten Boye Poulsen)

efter indflytningen på Asylvej, og muligheden for yderligere tilskud var ikke til stede. Overflytning af samlingen til slotet syntes derfor urealistisk, trods det her-tugelige tilsagn om gratis husleje.

Tilsagnet fik dog en vis betydning i forhandlingerne med de nye danske myndigheder i eftersommeren 1920, da Sønderborg Slot overgik til at være dansk statsejendom. Det var et ønske fra statens side, at museet skulle overgå til offentlig ejendom. Det ønske tog foreningens bestyrelse godt imod og tilbød det nye Sønderborg Amtsråd at overtage hele samlingen vederlagsfrit. Dette blev accepteret på et amtsrådsmøde den 29. november 1920, hvor man besluttede at overtage museet fra 1. januar 1921, med den hidtidige samlingsleder Jens Raben som fuldtidsansat museumsinspektør.

Den 1. juni 1921 kunne publikum gå ind ad porten på Sønderborg Slot og bese 18 værelser med udstillinger. Museum og forening blev dog ikke helt løsrevet fra hinanden, da foreningen fik to af de seks

bestyrelsesposter, og formanden og næstformanden Hans Wullenweber og Christen Hanssen indtrådte i den nye bestyrelse. Fra 1920 blev foreningens protokol ført på dansk, og navnet blev ændret til »Historisk Samfund for Als og Sundeved«.

Historisk Samfund udvider aktiviteterne

I 1926 døde Hans Wullenweber, og Christen Hanssen, Nørremølle, overtog formandsposten. Han fungerede kun i et år, men han nåede at gøre en betydningsfuld indsats med grundlæggelsen af skriftrækken »Fra Als og Sundeved«. Det var en årbog, som blev givet gratis til alle medlemmer som afløser for »Heimat-Blätter«. Herved kom Raben til at udgive på dansk, skønt han var tysksindet. Det blev i de følgende år til i alt 36 hefter, og hans daglige virke var præget af stor loyalitet mod det danske.

Både i Historisk Samfund og samlingserne på Sønderborg Slot skete der en klar fordanskning i mellemkrigsårene. I 1927

blev Chresten Hanssen afløst på formandsposten af postmester Maxmillian Oscar Ræder. Han fik etableret hel- og halvdagsudflugter om sommeren samt en foredragsrække om vinteren.

Omkring 1940 havde foreningen ca. 250 medlemmer. I 1926 oprettedes en lokalafdeling af Danmarks Naturfredningsforening med postmester Ræder som formand og museumsinspektør Raben som næstformand. De sønderjyske oldtidsminder var ikke omfattet af nogen fredning, og Ræder og Raben kunne nu de næste ca. 20 år kombinere det historiske med arbejdet for fredning.

Ud over oldtidsminder var de to dybt involveret i bl.a. fredningen af Dybbøl Skanser. Også den preussiske Brohovedskanse, som var stærkt truet ved opførelsen af Christian X's bro, fik Ræder og Raben sikret. I 1956 gik Ræder af efter 29 år som formand. I hans tid var foreningen vokset fra 100 til 420 medlemmer. Raben var gået på pension et halvt år tidligere, men han overtog nu formandsposten for et par år. Den nye museumsleder Jørgen Slettebo fik posten som sekretær. Hidtil havde Raben skrevet så godt som alle udgivelserne, holdt de fleste foredrag og guidet på de fleste udflugter. Han gik af som formand ved 50-års jubilæet i 1958, hvor han blev behørigt hyldet som foreningens medstifter, energiske drivkraft og forfatter til 36 hæfter om Als og Sundeved.

Sønderborg Slot (foto: Sten Boye Poulsen)

Stor aktivitet og et forbilledligt samarbejde mellem Historisk Samfund og Sønderborg Slot

I 1958 blev formandsposten overtaget af landsretssagfører Bent Miang, mens det krævende arbejde som sekretær fortsat blev varetaget af museumsinspektør Jørgen Slettebo. Det var tilsyneladende aldrig noget problem, at foreningens formand og næstformand var faste medlemmer af museets bestyrelse og dermed formelt arbejdsgivere for Slettebo. Alle virkede for samme sag, at udbrede interessen for områdets historie.

Ved nyvalg til bestyrelsen blev der lagt vægt på geografisk spredning, samt at et medlem havde tilknytning til det tyske mindretal. Der blev også lagt vægt på at være nationalpolitisk neutral, og der blev ikke sunget danske sange ved foredrag og udflugter. Miang var således meget betænkelig ved at turudvalget i slutningen af 1960-erne havde besluttet, at eftermiddagskaffen skulle indtages på danskhedens højborg, Folkehjem i Aabenraa.

Han involverede foreningen i en lokal debat omkring fredningen af Dybbøl Bjerg, da det var truet af parcelhusbyggeri. Endvidere skrev han med jævnlige mellemrum indlæg, hvor han på foreningens vegne blandede sig i kommunens politik vedrørende bygningsbevarelse. Miang stoppede som formand i 1973 efter 15 års indsats. Det var da lykkedes at fordoble medlemstallet og stabilisere det omkring 1000. For første gang blev der ansat en forretningsfører. Det blev hans hustru Jutta Miang.

Det blev for anden gang en læge fra Tandslet, der nu overtog formandsposten. Harald Roesdahl havde siddet i bestyrelsen siden 1958, og han gik til formandsjobbet med samme ildhu som Miang. De udførte begge to en betydelig del af arbejdet selv i samarbejde med sekretæren, museumsinspektør Jørgen Slettebo.

Der blev lagt stor vægt på udflugter,

Udsigt over Brohovedskansen (Sønderborg Lokalhistoriske Arkiv)

som man i 1970-erne gennemførte med 5 busser. Det krævede et grundigt forarbejde, idet deltagerne i alle busser skulle have samme guidning, men ingen klagede. Slettebo og Roesdahl redigerede også årbøgerne. Ved bestyrelsesmøderne var de fleste punkter derfor efterretningsager for de øvrige medlemmer. »Men hyggeligt var det«, har en af dem udtalt. Interessen for historie var stor i 1970-erne, og uden nogen særlig hvervning kom medlemstallet op på omkring 1400.

Til foredragene kom der ofte ca. 150 personer, og man måtte derfor flytte foredragene fra Foredragssalen til Ridder salen. Da Roesdahl i 1983 efter 10 år som formand stoppede, kunne han med tilfredshed konstatere, at medlemstallet var vokset med 40 %, og at den hidtil dyreste og mest omfangsrige årbog blev udgivet. Det var bogen Augustenborgerne: »Slægt-Slotte-Skæbne«, der udkom i 1980. Den er skrevet af professor H. P. Clausen, Århus Universitet og museumsdirektør Jørgen Paulsen, Frederiksborg Slot. De

stammer begge fra Sønderborgområdet. I 1970-erne opstod i hele Sønderjylland talrige lokalhistoriske foreninger og arkiver, heraf var der 12 på Als og Sundeved, og adskillige af dem udgav lokalhistoriske skrifter. Det blev derfor den nye formand for Historisk Samfund for Als og Sundeved, fhv. efterskoleforstander Boye Andersens opgave at navigere foreningen i dette landskab af lokalhistoriske foreninger og det store historiske samfund for hele Sønderjylland. Man valgte at fastholde det brede perspektiv i foredragene, mens årbøgerne kom til at handle om lokale emner. At foreningen var upolitisk, blev fortsat markeret bl. a. med en udflugt til det tyske mødested Knivsbjerg. Det vakte ikke lige stor begejstring blandt alle medlemmer, men det vidnede om Boye Andersens frisind. Han var tidligere modstandsmand. I løbet af 1980-erne faldt medlemstallet til ca. 1100, hvilket nok skyldtes konkurrencen fra de lokalhistoriske foreninger. En stor del af bestyrelsesmedlemmerne var også engageret lokalt.

Jens Raben, den første museumsinspektør på Sønderborg Slot og hans kone Elisabeth Raben

Nye formænd og nye aktiviteter

I 1992 overgik formandsposten til provst Lorenz P. Christensen fra Vester Sottrup. I modsætning til sine forgængere valgte han at inddrage alle bestyrelsesmedlemmerne mere aktivt i arbejdsopgaverne. Det blev derved muligt at tilbyde flere udflugter til medlemmerne, og der blev lavet hjemmeside og en hvervebrochure. Der blev arrangeret »gemytle awten« forskellige steder på Als og Sundeved, hvor der blev serveret egnsretter og sunget lokale sange og fortalt om skikke i tilknytning hertil.

Samarbejdet om årbogen mellem forening og museum blev formaliseret, og der blev aftalt et fast pristalsreguleret beløb, som foreningen skulle betale til museet for bogen. En stor del af årbøgerne blev til bl. a. af museumsinspektør Inge Adriansen, med hvem foreningen i en lang årrække havde et tæt og godt samarbejde. I 2002 blev Peter Dragsbo overinspektør på Sønderborg Slot, og han faldt hurtigt ind i samarbejdet med foreningen. I 2003 overtog Hanne Thrane posten som forretningsfører. Samtidig med sit arbejde som billetsalgsleder i slotsbutikken, har hun i mange år, med sit

store kontaktnet, været en fin ambassadør for foreningen. Det har, sammen med hjemmesiden, været medvirkende til, at medlemstallet ved 100-års jubilæet i 2008 var steget til ca. 1450.

I 2014 overtog undertegnede, fhv. gård-ejer Frede R. Tychsen, Broager formandsposten. Det var med betænkelighed, for det er en tung arv at løfte, men med 22 år med Lorenz P. Christensen ved roret var foreningen i en god og stabil gænge. Det forsøger vi at videreføre, idet vi med nedsættelse af en række udvalg til at varetage de enkelte funktioner har gjort ledelsesformen fladere, så de enkelte bestyrelsesmedlemmer bliver aktiveret endnu mere.

Udvalgene arbejder selvstændigt, men med ansvar over for bestyrelsen. I 2013 blev overinspektør Peter Dragsbo afløst af Carsten Porskrog Rasmussen, med hvem vi har et tæt og godt samarbejde, og i 2014 indførte vi et nyt elektronisk medlemssystem, der har medført en nemmere håndtering samt sammen med hjemmesiden en bedre kommunikation med medlemmerne. Systemet styres af kasserer og sekretær Jens Verner Nielsen. Forretningsfører er Bjarne Andersen.

Fra en ældre udstilling på Sønderborg Slot

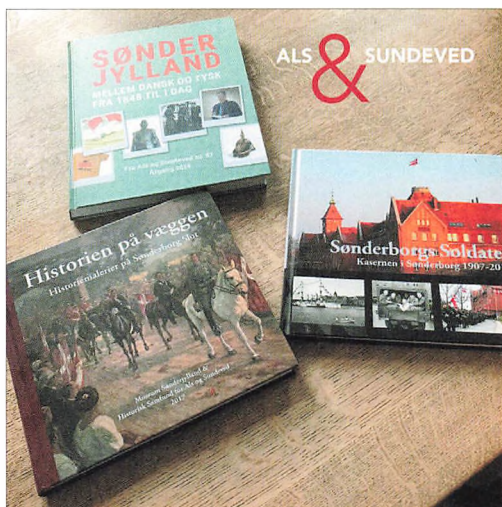
*Fra en nyere udstilling på Sønderborg Slot
(alle fotos på siden: Sten Boye Poulsen)*

Fra en udflugt langs Kongeåen

*Rundvisning på Sønderborg Slot -
René Rasmussen fortæller om 1. Verdenskrig*

Et par af årbøgerne

BESTYRELSEN

Formand
Frede R. Tychsen

Næstformand
Henning Jepsen,
Sønderborg

Kasserer og sekretær
Jens Verner Nielsen,
Høruphav

Tom Specht,
Østerholm

Sigga Henriksen,
Nordborg

Jytte Urban,
Augustenborg

Povl C. Callesen,
Brobøl

Sten Boye Poulsen,
Sønderborg

Karin Kaad,
Mintebjerg

Suppleanter, som også deltager
i bestyrelsesmøderne:

Jette Knapp, Adsbøl
Lisbeth Kistrup, Gråsten
Gunnar Callesen, Ulkebøl

Foreningen kan således yde medlemmerne tilbud på 4 historiske områder:

1. En årbog af høj kvalitet, skrevet af professionelle historikere
2. Historiske foredrag, der som regel foregår i Riddersalen
3. Ture i ind- og udland: en én-dags tur, en tre-dags tur og en syv-dags tur
4. Gratis adgang til Museet på Sønderborg Slot og Cathrinesminde Teglværksmuseum

Desuden yder foreningen et økonomisk tilskud til konkrete projekter på Sønderborg Slot med kr. 60.000-70.000 om året. Alle aktiviteter har god tilslutning.

1. januar 2018 fik Museum Sønderjylland en ny struktur med fælles ledelse og økonomi, og ledelsen, med direktør Henrik Harnov i spidsen, sidder nu i Haderslev. Foreningens opgave er derfor at tilpasse sig til den nye struktur, samtidig med at vi bevarer det tætte forhold til Sønderborg Slot. Heldigvis »beholdt« vi Carsten Porskrog Rasmussen, der nu er enhedsleder for historie. Han deltager i foreningens bestyrelsesmøder. Medlemstallet har de sidste par år været en smule vigen, men ligger stadig omkring 1400. Der er et rigtig godt samarbejde i bestyrelsen.

Fremtidsperspektivet for Historisk Samfund for Als og Sundeved må være: foruden at bevare det tætte forhold til Sønderborg Slot, fortsat at medvirke til udbredelsen af kendskabet til den historie og kultur, der knytter sig til Als og Sundeved, for derigennem at berige tilværelsen for egnens befolkning.

Frede R. Tychsen: er tidligere gårdejer og nuværende formand for Historisk Samfund for Als og Sundeved.

Kilder: Lokal-, regional- og rigshistorie gennem 100 år af Inge Adriansen. Indledningen til artiklen er et citat fra »125 år på Skiveegnen« af byarkivar Niels Mortensen.

En frisisk

Artikler
og digte

GENFORENINGS- PLAKAT

Af Poul Krebs Lange

En gammel afstemningsplakat med et smukt marsklandskab med en kirke i baggrunden gav anledning til spørgsmålet: Hvor er det?

Plakaten: Harald Slott-Møller (1864-1937), maler. Det Kgl. Bibliotek, København.

I november 2019 præsenterede redaktionen Sønderjysk Almanak 2020 på Folkehjem i Aabenraa. Denne udgave bar selv-

følgelig præg af 100-året for Genforeningen. To artikler om afstemningsplakater var nok baggrunden for en forespørgsel

Dagebøl Kirke toner frem i landskabet (foto: Poul Krebs Lange)

kort før jul om en særlig afstemningsplakat. Den kom fra Karen Bagge Hansen via min kollega i redaktionen, Anders Schaltz Andersen. Karen Bagge Hansen havde fundet den originale plakat i sin mosters dødsbo i Tønder for mange år siden og ville nu gerne vide noget mere om plakaten, da hun til jul ville forære den til sin datter, Lidde Bagge Jensen.

I forespørgslen var der ikke noget billede med af plakaten, men oversættelsen af den frisiske tekst: »Skal vi overlade det smukke land til preusserne?« var nok til, at en søgning på nettet omgående gav resultat, som det ses på billedet.

Det var Det Kongelige Bibliotek, der kendte plakaten. Tegneren var Harald Slott-Møller. Vi kender ham og hans hustru Agnes Slott-Møller fra deres fælles tegning af Dybbølmærket og ellers fra en række historiske malerier og portrætter. Op til afstemningen i 1920 tegnede han flere af de kendte plakater. Senest har vi

set hans maleri, »Pigen, der finder Guldhornet«, som en del af Kunstnergaven til Sønderjylland på Brundlund Slot i Aabenraa.

Agnes og Harald Slott-Møller var dybt engageret i grænsedragningsspørgsmålet. Harald Slott-Møller især i Flensborgbevægelsen, som krævede, at Flensborg kom med i afstemningen i første zone.

Det var en god begyndelse. Som det næste spurgte jeg Lorenz Asmussen, som har skrevet om genforeningsplakaterne i vores 2020-udgave, om han vidste noget om plakaten. Han havde desværre heller ikke set denne plakat før, så han kunne ikke hjælpe.

I en TV-udsendelse besøgte man Plakatumuseet i Den gamle By i Aarhus, hvor man præsenterede en udstilling af genforeningsplakater. Jeg skrev derfor til museet, om de kunne hjælpe. Museumsinspektør Elsebeth Aasted Schanz svarede, at plakaten var udført på foranledning af Mellem-

Marsklandskab med loer og bramgæs (foto: Poul Krebs Lange)

slesvigsk Udvalg med henblik på brug i det nordfrisisk område. Plakaten fokuserede på det særegne landskab med det flade og fugtige marskland gennemløbet af afvandingsrender, de såkaldte loer. Til venstre på himlen svæver en lærke.

Plakaten gav som bekendt ikke det store resultat, idet der jo var stort tysk flertal i anden zone. Få år senere delte friserne sig i en dansk og en tysk del.

Lokaliteten kunne hun ikke hjælpe med, men hun kunne fortælle, at plakaten var med i hendes og Nils Arne Sørensens nye bog: »Grænsen er nået«. Afstemningsplakater fra grænselandet 1920. (Som et ekstra plus fortæller bogen også om afstemninger andre steder i Europa).

Herefter prøvede jeg at google Kirchen in Nordfriesland og fandt en masse kirkebilleder fra området. Og samtidig et billede af alle de forskellige kirketårne. Jeg fandt dog kun to kirker med et firkantet tårn, en på Sild og en på Før, men tårnene

manglede de karakteristiske takker, som tydeligt ses på plakaten.

Midt i januar 2020 sendte jeg så en mail til Karen Bagge Hansen - med kopi til Anders - om, hvad jeg havde fundet frem til. Fra Anders fik jeg hurtigt et svar, som bevægede mig meget. Karen Bagge Hansen var lige død, og Anders ville deltage i bisættelsen.

Akvarel af Dagebøl Kirke (foto: Poul Krebs Lange)

Men her slutter historien ikke, som jeg ellers troede. I begyndelsen af marts havde min kone og jeg bestilt en miniferie på Strandhotellet i Dagebøl. Vi havde god tid - der er ikke langt fra Haderslev til Dagebøl - så vi ville tage turen langs vestkysten. Først til Ribe, videre til Skærbæk, mod Rømø og så mod syd til Ballum. Kaffe og ostemad ved Ballum Kirke med udsigt over Vadehavet. Videre til Højer og bramgæs i hundredvis. Over grænsen ved Siltoft og kurs mod Dagebøl. Stop for at fotografere de første lam og så kort før Dagebøl må jeg stoppe igen for at fotografere. Her var kirken og grøfterne på markerne! Det er St. Dionysius Kirken i Dagebøl. På en restaurant, hvor vi senere spiser frokost, finder jeg en akvarel af kirken.

Jeg kunne nu sende oplysningen om plakatsens motiv til Lidde Bagge Jensen, der bliver meget glad for svaret og kan fortælle, at plakaten nu hænger smukt på en nymalet væg i hendes hjem.

Plakaten hængt op (foto: Lidde Bagge Jensen)

Litteratur: Elsebeth Aasted Schanz og Nils Arne Sørensen. Grænsen er nået. Gads Forlag 2020.

Poul Krebs Lange er født på Rens Skole i 1943. Skolegang i Jaruplund og Tønder. Student fra Tønder Statsskole 1961, militærtid i Fredericia, på Kronborg og Gurrehus, Vordingborg og Cypern. Lærer fra Haderslev Statsseminarium 1968, lærer på Skrydstrup og Over Jerstal skoler, skolekonsulent og afdelingschef for børn og unge i Vojens Kommune 1993-95, børne- og kulturchef i Nørre-Rangstrup Kommune 1995-2003.

Landskab ved Højer (foto: Elin Brodersen)

Jaruplund Højskole

Snup en bid af din fremtid!

**Læs om vores indholdsrige
højskolekurser på
www.jaruplund.com**

Du/I er altid velkommen til at kontakte os, så vi i samarbejde kan lave et spændende Sydslesvig kursus, af alt fra en til syv dages varighed, med foredrag og udflugter.

🚗 Lundweg 2, 24976 Handewitt v. Flensborg

✉ Kontoret@jaruplund.de

☎ 0049 4630 969 140

🌐 www.jaruplund.com

Sillerup MØLLE

Af Willy Freese

Sillerup Mølle ligger smukt i bakkerne nordøst for Haderslev. Når der er Åben Mølle er bagværket en ekstra god grund til et besøg.

Engang var der i det, som nu er Haderslev Kommune, femten vindmøller. Den tekniske udvikling og tidens tand har taget de fjorten, og nu står Sillerup Mølle ene tilbage som repræsentant for en nu forsvunden produktionskultur. Også den var gennem mange år udsat for et forfald på grund af dalende indtægter fra mølleriet. Den mistede blandt andet sine vinger, det som først og fremmest pryder en mølle. Men nu står den restaureret med nye vinger og er igen et smukt vartegn i landskabet og kan ses viden om.

Møllen ligger nordøst for Haderslev på Sillerup Møllevej, som strækker sig fra landsbyen Sillerup – man drejer af ved Sillerup Plejekollegium – og til Ørby. Ser man på dens placering på landkortet, vil man opdage to ting, som har været af betydning for dens liv som forretning og arbejdsplads. Som skik var i gamle dage, er der ca. en mils vej til de andre møller, som engang var beliggende i Anslet, Åstrup og Bæk. Det gav en afstand, som bønderne fandt overkommelig at tilbagelægge for at få ordnet malingen af kornet til brød og svinefoder. Det andet, man bør bemærke ved et besøg på møllen, er dens placering i landskabet, rejst som den er på kanten af

den nordlige side af Sillerup Ådal, hvor der fra de vestlige og sydvestlige retninger er frit løb for vinden over en strækning på mange kilometer. Også fra de andre verdenshjørner er der gode vindforhold. Det har betydet meget for arbejdsmulighederne på møllen.

Sillerup Mølle – en hollændermølle med boghvedeanlæg

Sillerup Mølle er efter sin type og efter danske forhold en stor mølle. Den er grundmuret fra jord til hat og derved en meget stærk mølle. Den har seks etager/lofter: undermølle, broloft, kværnloft, stjernhjulsoft, lorris- eller hejseloft og hatloft, og bygningen under vinger er 20,7 m høj. Den er forsynet med fire kværne og en skalkværn. Sillerup Mølle har bevaret et boghvedeanlæg, hvilket er en sjældenhed i Danmark. I det hele taget må møllemaskineriet betegnes som meget intakt og funktionsdygtigt og i en form, som det anvendtes omkring århundredskiftet. Vingerne er 22 m lange hver og kraftige, lavet som bryststykkevinger. I 1927 blev møllen forsynet med en dieselmotor til brug i vindstille perioder. Det er en Deutz model 1914, som stadig er gangbar.

Sillerup Mølle i dag med sejl

Op til midten af forrige århundrede var der mange små stubmøller, men fra det tidspunkt havde de såkaldte hollændere overtaget det meste af møllearbejdet. Sillerup Mølle er en såkaldt gallerihollænder, betegnet således efter den rundgang – galleri – som møllen er forsynet med som sted for betjeningen af vingerne. Galleriet kaldes også svikstilling.

Til møllen hører også et ovnhus, som af mølleren anvendtes dels til forsyning af egen husholdning, men især til at bage brød af det korn, mølleren fik i betaling for sit arbejde med at male folks korn. Dette korn blev omsat til brød, bl.a. rugbrød, som solgtes. Dette bagehus er igen i stand til at bage brød.

Møllerne på Sillerup Mølle

I århundreder har mølleriet i Danmark været et privilegeret håndværk, hvis udøvelse krævede kongens tilladelse. Det var endnu sådan, da Laue Enevoldsen fra Angel i oktober 1858 af møllejer H. I.

Sillerup Mølle ca. 1914. Her ses svikstillingen/galleriet, 3. generation, møller Henrich Wilhelm Freese. Ved foden af møllen 2. generation, møller Christian Frederik Freese

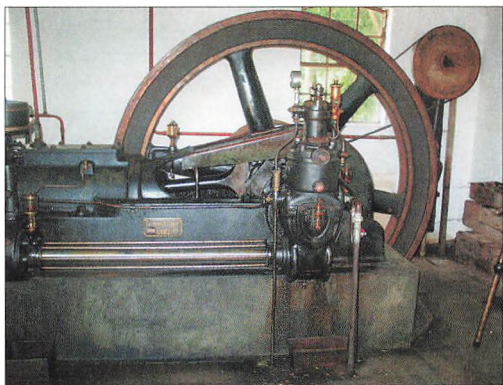
Staal i Taarning ved Christiansfeld køber en ret til etablering af en kornvejmølle i Sillerup Distrikt. Denne ret havde Staal erhvervet ved Det kongelige Ministerium for Hertugdømmet Slesvig. Laue Enevoldsen ansøgte ministeriet om tilladelse til overdragelse af denne etableringsret og fik den bevilget den 11. januar 1859. Bevillingen er dateret den 27. januar 1859.

Den 10. februar samme år fik Laue Enevoldsen byggetilladelse til at opføre kornvejmøllen på Sillerup Mark med angivelse af pligtige afstande til veje. Den 16. april 1859 indskrives der en byggekontrakt med møllebygger Niels Kjær fra Nr. Bjert ved Kolding om udførelse af møllebyggeri-arbejdet, dvs. alt arbejde i træ, og 2. maj indgik Laue Enevoldsen byggeakkord med murermester G. T. Dücker om alt murerarbejdet ved mølleanlægget og de tilhørende bygninger. En byggeakkord, der vist desværre bidrog til Dückers konkurs.

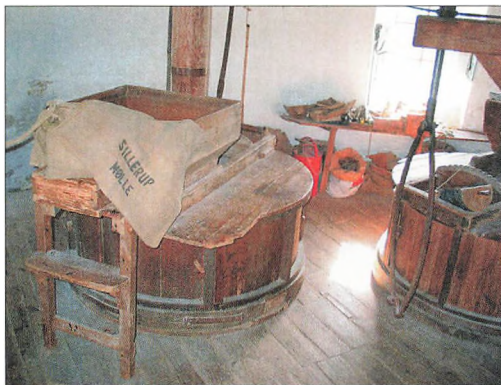
Alt arbejde udføres i sommeren 1859 i tiden fra maj til oktober – seks måneder! – hvilket ses af, at driftsregnskabet for møllen begynder 1. nov. 1859. En imponerende arbejdsindsats. Af de detaljerede byggeregnskaber, som ved et tilfælde blev fundet på Fyn hos en slægtning til Laue Enevoldsen og nu er overdraget Landsarkivet i Aabenraa, ses det, at mange mennesker har været involveret i projektet.

Ved sammenligning mellem byggeakkorden og de faktiske forhold ses det, at byggeplanerne er blevet ændret undervejs: Stuehuset blev aldrig opført, møllen fik kun tilbygget én fløj, som også blev på mere end de planlagte tre fag. Til gengæld kom fløjen ikke til at fungere som kornmagasin, men som bolig for en stor møllerfamilie. Det eksisterende ovnhaus nævnes ikke i byggeakkorden, men optræder i byggeregnskabet.

Anlæggets samlede pris var 16.442 Rdlr. 0 Mark og 5 Skilling. En meget stor sum at forrente med en tilsyneladende første årsomsætning på ca. 3.800 Rdlr.

Deutz dieselmotoren

Motorkværn

Den økonomiske byrde har tilsyneladende været for tung for Laue Enevoldsen, idet Christian Gottlieb Nielsen fra Kværn i Angel den 10. december 1860 får koncession på Sillerup Mølle. Den 11. marts 1863 opnår Heinrich Wilhelm Freese fra Nortorf i Holsten samme koncession, og siden da og så længe møllen var i daglig drift, ejedes den af slægten Freese. Af driftsregnskabet for det første driftsår og af spor i møllebygningen fremgår det, at møllen oprindeligt har været anlagt til konsumproduktion, nemlig mel og gryn. Den havde to »pelstene« til afskalning af korn og to kværne. Dette ændredes - formentlig i 1880'erne - til en pelsten og efterhånden fire kværne, og produktionen af skjøt (svinefoder), malet af byg bliver det overvejende arbejde.

Ved møller Thomas Freeses død den 30. juli 1983 ophørte driften af Sillerup Mølle efter 124 års aktivitet.

Den selvejende Institution Sillerup Mølle

På møllens 125-årsdag i 1984 stiftede Selskabet til Bevarelse af Gamle Bygninger i Haderslev en selvejende institution med det formål »til glæde for almenheden at erhverve, restaurere og bevare i driftsklar stand denne sidste vindmølle i Haderslev Kommune, dels som et kulturminde om egnens landbrugsmæssige produktion-

shistorie, dels som et samlingspunkt og udflugtssted for befolkningen«.

1985: institutionen overtog, i overensstemmelse med aftale truffet med Thomas Freese inden hans død, ejerskabet til møllen, og siden da har denne institution i samarbejde med støtteforeningen Sillerup Møllens Venner forestået vedligeholdelsen og restaureringen af møllen.

1983-84: møllen blev opmålt med støtte fra Planstyrelsen, som det hed dengang.

1985-86: møllen fik ny svikstilling (rundgang).

1987-88: alt murværk ude og inde blev rensat af, repareret og kalket.

1989: krøjeværket til drejning af møllehatten og selve hatten blev repareret. Samme år sattes ovnhuset i brugbar stand.

1992-93: møllemaskineriets tænder i tandhjulene blev udskiftet om vinteren.

1994: restaureringens store arbejde med opsætning af nye vinger blev afsluttet i april.

1997: Sillerup Mølle blev totalfredet af Slots- og Kulturstyrelsen, som en af de bedst bevarede danske vindmøller.

2006: der blev lavet toiletter og bad i staldens gamle vognlo.

2009: møllens 150-års jubilæum blev fejret med udgivelse af en bog: »Sillerup Mølle. Møllen og møllernes historie gennem 150 år.« Udgivet af Historisk Arkiv for

Ovnhuset

Haderslev Kommune i samarbejde med Sillerup Mølles Venner.

2014-15: Sillerup Mølle fik igen nye vinger, »svikstilling« og nyt tagpap på møllehatten. Kværne- og boghvede-anlægget i møllen samt gulve og bjælker blev renoveret.

2016: møllehuset og boligen blev malet indvendigt, og møllerens stue blev genskabt med originale møbler fra 5 generationer af mølleslægten Freese. Boligen lejes ud til gæster og turister og er med til at finansiere den årlige drift.

Igennem hele restaureringsfasen har møllen været åben for publikum, og der har årligt af Sillerup Mølles Venner været af-

holdt bagedage og rundvisningsarrangementer, ligesom den i sommerperioden fra maj til slutning af august er åben for gæster. Der har i årenes løb været mange besøgende - ikke mindst børnehaver og skoler samt turister fra ind- og udland.

Sommeren igennem indtil 31. august er der åbent for publikum hver søndag kl. 13-16, hvor der er rundvisning. De øvrige dage kan møllen i dagtimerne beses udefra eller efter aftale åbnes for besøgende. Støtteforeningen Sillerup Mølles Venner byder alle velkommen på Sillerup Mølle!

I kan se vores aktiviteter og åbnings-tider på Facebook - Visit Haderslev og på vores hjemmeside: sillerupmoelle.dk

Kilde: Den selvejende Institution Sillerup Mølles første formand Klaus Eggers Hansen 1985 til 2004 og anden formand Willy Freese fra 2004

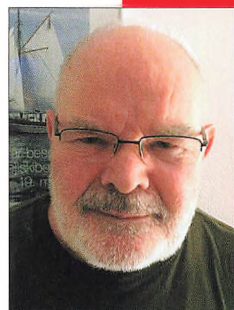
Willy Freese: Formand for Den selvejende Institution Sillerup Mølle.

Jeg er 5. generation af mølleslægten Freese og er uddannet diplom pæd. i pædagogik, lærer, par-psykoterapeut og sexolog. Jeg har været med i arbejdet omkring bevarelsen af Sillerup Mølle siden 30. juli 1983, hvor den sidste mølle, 4. generation Thomas Jørgen Freese, dør.

Bogen: »Sillerup Mølle. Møllen og møllernes historie gennem 150 år« kan købes gennem Sillerup Mølles Venner www.sillerupmoelle.dk

Jensine

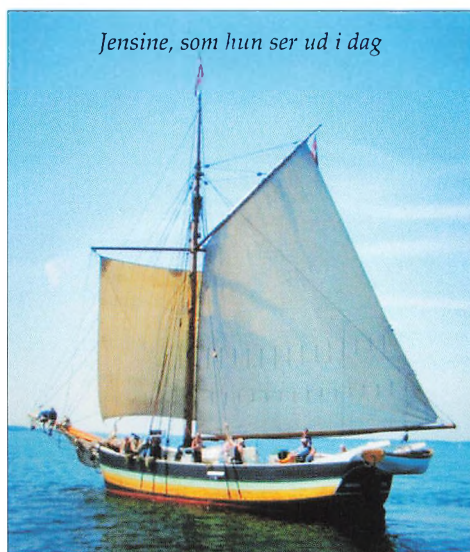
AF HADERSLEV

Af Gert Møbes

Vinteren igennem ligger Jensine godt pakket ind i Haderslev Havn. Når det er forår, bliver hun pakket ud, fortæller sin spændende historie og bliver gjort klar til nye togter.

Når man lægger turen ned omkring Haderslev Havn, er der blandt de mange forskelligartede fartøjer et, der skiller sig ud: Jagten »Jensine«, der ligger ved Pakhuskajen. I næsten 30 år har den været med til at præge billedet af vores havn. Set med nutidens øjne et lidt klodset gammelt træskrog med ret mørke farver.

Beregnet til fjernkending er der langs hele siden tre planker rød-grøn-rød - kaldet hvergarnsstriber. Hvergarn er oprindeligt betegnelsen for stof af hør-garn med uldislæt. Masten er høj, og der er et meget langt bovspryd. Øjet fanges af rorpinden, der med knap tre meter er en af Danmarks længste. Det samlede indtryk helt sikkert med en appel til beskuerens fantasi. Skibet, der er Danmarks ældste endnu sejlen-

fartøj, blev bygget i Ålborg 1852 som »De Syv Sødskende« og havde, da fregatten »Jylland« blev søsat, allerede sejlet i danske farvande i omkring syv år.

»Jensine« er bygget som et sejlskib af den for 150 år siden meget udbredte type, der benævnes en jagt: Et mindre enmastet fragtskib med fyldige linjer i forskibet og en smallere agterende

med en flad, næsten hjerteformet afslutning kaldet agterspejlet. Det er gaffelrigget og har to eller tre forsejl.

Jagten »Jensine« ligner de sydfynske skibe til forveksling. Forklaringen er, at »Jensine« løb af stablen på Wibroes værft i Ålborg, som havde en skibsbygmester Jacob Wilhelm Riis, der var fra Svendborg, hvor han havde lært håndværket gennem arbejdet med sydfynske jagter og

Jensine i vinterkvarter (foto: Poul Krebs Lange)

skonnerter. Skonnerten ligner en stor jagt og har to eller tre master. Allerede som 24-årig afleverer han hjemme i Svendborg jagten »Lykkens Haab«, der antageligt er hans første skib. Den sydfynske byggestil og tradition kom naturligvis til at præge hans skibe, hvoraf kun »Jensine« stadig eksisterer. Helhedsindtrykket er et lidt gammeldags skib, der allerede på byggetidspunktet mere lignede de fartøjer, som var søsat 30 år tidligere.

Småskibene

Skibet var i de første godt hundrede år af sin eksistens et af de over tusinde småfartøjer, kaldet »havets gråspurve«, der klarede en meget stor del af varetransporten i Danmark, indtil konkurrencen fra jernbane, og efter 2. Verdenskrig især lastbilerne, slog dem ud. Fartøjet var både bolig og arbejdsplads og kunne i sin tid ernære en familie foruden en mand eller dreng som medhjælper på trods af en ret

stor udgift til vedligeholdelse. Omkring en femtedel af udgifterne var til proviant. Dette kunne misforstås derhen, at skibskosten var overdådig. Det var slet ikke tilfældet, men den daglige føde var dengang forholdsvis langt dyrere end nu.

Ved valg af skib lagde søfolk også vægt på det ry, kosten om bord havde, og i skibe med nærliggende søgere søgte man helst ikke hyre. En af »Jensine«s skipper gik under navnet »sultekunstneren fra Vejgård« og var så påholdende, at han efter sigende altid lod to mand dele én sild. I vintermånederne var det for hårdt at sejle, og skibene blev lagt op i deres respektive hjemhavne, og de nødvendige reparationer blev udført. Efterhånden som sejlskibene fik større maskineri, blev vinterpausen kortere. Efter sejlskibenes forsvinden har kun en regulær isvinter i de sidste mange år kunnet holde småskibene i havn.

Lasten har været meget afvekslende

Hovedindtægtskilden har fra 1918 og indtil 1960 været sejlads med cement fra fabrikken Rørdal ved Ålborg. I regnskaberne optræder desuden så forskellige ting som mursten, tagsten, drænrør, grus, kunstgødning, foderstoffer, kul, brunkul, brænde, træ, stykgods, korn, kartofler og især før 1. Verdenskrig forskellige slags frugt. Denne sidste slags last blev købt kassevis i det sydfynske efter aftaler med de enkelte leverandører. Når lasten efter nogle dage var fyldt, afregnede skipperen kontant med leverandørerne, og transporten og afsætningen af ladningen var fra nu af alene for skipperens regning og risiko.

Derefter blev kursen sat mod de større byer. Frugtskuderne lå side om side med agterenden ind mod kajen. Der blev lagt et landgangsbræt ind, og et skilt med skipperens navn blev sat op. Frugten blev dels solgt til grossister, dels direkte til byens husmødre. Dette marked kunne vare adskillige uger, før alt var solgt. Her bør

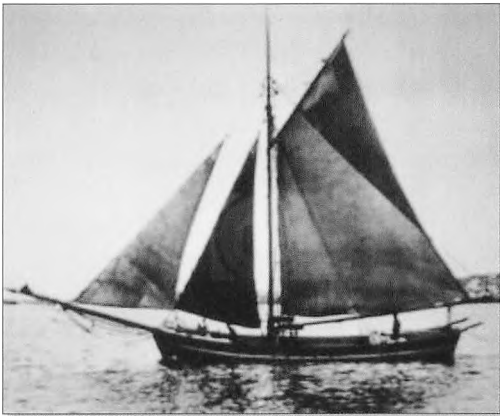
nævnes, at frugtsorterne dengang var mere egnede til opbevaring. Der blev som regel sejlet to - tre frugtsejladser i løbet af et år; en med sommerfrugt, en med efterårsfrugt og sommetider en i foråret med den frugt, der var blevet gemt vinteren over.

Vi har flere fotografier fra slutningen af 1800-tallet og begyndelsen af 1900-tallet, hvor »Jensine«, sejlet af skipper Sørensen, Lohals, er med i flokken af frugtskuder. Frugthandlen gav disse småfartøjer tilnavnet pæreskuder, et navn der er blevet hængende, selv om frugtsejladsen på grund af konkurrencen fra jernbanen stort set ophørte omkring 1. Verdenskrig.

Fra skibets regnskabsbøger i mellemkrigstiden kan vi følge udviklingen i fragtfarten. Det går rimeligt med indtjeningen, selv om antallet af fragter bliver færre. »Jensine« sejlede en snes rejser i løbet af året. På en almindelig rejse kunne medføres 630 sække cement. Når der blev lastet kul, var der tale om 50-56 tons. Man udførte stort set alt arbejde med håndkraft. Med den tid det tog at laste, sejle, losse og siden rengøre lastrummet, hvilket var nødvendigt med de forskellige ladninger, kunne man ikke nå at gennemføre flere rejser.

Godt hundrede år som fragtskib

Sammenligner man størrelsen med moderne fragtskibe, syner »Jensine« ikke af meget med sine godt 15 meters skroglængde og en lasteevne på 31 bruttoregister-ton. Men det gjorde den til det største skib hjemskrevet på Læsø i 1850'erne, da strandingskommissionær Lars Søren Smith lod hende bygge. Det havde ikke noget med hans erhverv at gøre, men var en investering, så han ansatte en skipper. På »Jensine«s målebrev fra 1853 angives den første skipperens navn: Jens Johnsen Nicolaisen fra Læsø. Lars Søren Smith blev som reder i land for at klare arbejdet omkring strandingerne. Brændevinsbrænder og ejer af Peter Wibroes værft, Jens Petersen, havde

Jensine ved Rørdal 1918

ved folketællingen 1850 syv børn, men vi ved ikke, om det har noget at gøre med navnet »De syv Sødskende«.

Datidens andre jagter var ofte kun halvt så store som »Jensine«, så der var basis for mange sejlads, når der skulle flyttes større mængder gods. Limfjorden var dengang spærret ud mod Kattegat af Hals Barre, hvor vanddybden var godt tre meter, så større skibe kunne slet ikke besejle Ålborg. Selv med fuld last har »Jensine« med en dybgang på under tre meter kunnet sejle over Hals Barre. Allerede efter få år blev skibet solgt. Ejer og fører af »De syv Sødskende« er ifølge folketællingen i Ålborg 1860, den 37-årige P. A. Thomsen. Ålborg Vejviser 1861 nævner 76 skibe som hjemmehørende i Ålborg. Heraf er 22 jagter. De to største er »Alpha« og »De syv Sødskende«, der begge har samme størrelse.

P. A. Thomsen solgte efter et par år til langelænderen Niels Sørensen, der i 1864 med »De Syv Sødskende« lagde telegrafkabler over Storebælt, uden at have motor installeret! Han var skipper helt til 1901, da han solgte båden til sønnen Martin Christian Sørensen. Fra 1860erne og til 1918 var den hjemmehørende i Lohals på Langeland under tre skippere fra familien Sørensen.

De første 72 år foregik sejladsen udelukkende ved vindens hjælp. Når man

sejlede for sejl, kunne man i hårdt vejr ikke bruge kakkelovnen på grund af brandfaren. Så det har været en ret fugtig og kold arbejdsplads, især forår og efterår. Det indebar også, at man i snævre farvande ofte var henvist til at ankre op, når strøm og vind var ugunstige. At sejle skråt op mod vinden – krydse – var kun muligt i åbent farvand. Det var almindeligt med dage, hvor man blot lå og ventede på bedre vejrforhold, og man brugte så ventetiden på vedligehold af skibet.

Denne afslappede holdning til ladningens transporttid ændredes, da skibsmotoren blev mere almindelig i tiden op til 1. verdenskrig. Første gang »Jensine« får en motor er i 1924. Den kunne lige dække behovet for også at komme frem på vindstille dage. Senere fulgte kraftigere maskineri, og i takt hermed blev sejlføringen mindsket. Dette nedsatte behovet for mandskab, så skipperen kunne nøjes med en dreng som medhjælp.

Som et kuriosum i forbindelse med skibsmotorens indtog i sejlskibene i slutningen af 1800-tallet, kan nævnes, at i de første år blev motoren stoppet uden for havnen, som så blev anløbet for sejl, for ikke at forårsage skader på andre skibe eller havneanlægget.

1918 var skibet blevet solgt til en ny ejer Alfred Carl Hansen, der efter sin hustru gav skibet dets nuværende navn »Jensine«, i stedet for det oprindelige »De Syv Sødskende«. I årene efter 1918 og indtil ca. 1960 var den hjemskrevet i Ålborg. Ifølge A. C. Hansens logbog har Haderslev kun nogle få gange haft besøg af »Jensine« som fragtskib (1924, 1933 og 1937).

A. C. Hansen sælger i 1939 »Jensine« til Oluf Kristian Olesen, der kaldtes »Egentlig-Ole«, fordi han sagde ordet *egentlig* meget ofte. »Egentlig-Ole« brød sig ikke om at sejle uden for Limfjorden, så de fleste fragter gik mellem Ålborg og til de andre Limfjordsbyer. Han var skibets sidste rigtige erhvervsskipper og sejlede til 1960.

Jensine kommer til Haderslev efter købet

Jensine i spejdernes varetægt 1970

I 1953 blev »Jensine« moderniseret en smule. Rorsmanden har altid stået i den fri luft på dækket udsat for vind og vejr. Måske har de mange kolde og våde vagter efterhånden været for barske. Et styrehus blev sat på, og den lange karakteristiske rorpind blev erstattet af et rat, der ved hjælp af et kædetræk drejede roret. Endnu en halv snes år sejlede »Jensine« med fragt, før sejladsen blev så urentabel, at ejeren, ligesom de andre »havets husmænd«, måtte opgive og sælge skuden. Efter en periode i 60'erne som foreningsskib for lystfiskere, endte »Jensine« som delvist vrag i Kalkbrænderihavnen i København.

Spejderne køber »Jensine«

I året 1970 var den gruppe spejdere, der havde bygget vikingskibet »Imme Gram« i 1963 og »Drypner« i 1968, lidt smart udtrykt, blevet trætte af at ro og var på udkig efter et andet fartøj. En af mulighederne kunne være at købe en moderne glasfiberbåd, men det blev aldrig overvejet seriøst. Springet fra vikingskib til et glasfiberfartøj var for stort.

Interessen for vores maritime fortid gjorde, at man var enige om, at det helst skulle være et »rigtigt« træskib. Ikke mindst fordi spejdergruppen var vant til arbejdet med træ, og årene med at bygge, vedligeholde og reparere vikingskibene havde

vist, hvor meget det var muligt selv at klare. Efter at have undersøgt mulighederne faldt valget på »Jensine«, der kunne erhverves billigt.

Julen 1970 blev handlen afsluttet. Købesummen blev 10.000 kr., hvilket umiddelbart kunne se ud som lidt af et røverkøb, men der var mange ting at gå i gang med.

Et overslag lød på et par års arbejde og ca. 50.000 kr. til materialer. Virkeligheden blev til seks års arbejde og en udgift på 300.000 kr. Det store arbejde skete i samarbejde med museumsfolk fra Handels- og Søfartsmuseet på Kronborg, således at de valgte løsninger var i overensstemmelse med fartøjerne fra samme tidsperiode, som vi takket være rigtig mange malerier af Danmarks mest almindelige fartøj, jagten, har et ret godt kendskab til. Utroligt at et så værdifuldt stykke af søfartsnationen Danmarks maritime kulturarv blev overladt til folk, der i museums-sammenhæng var rene amatører.

Men handler det om Danmarks maritime fortid, så kan groft sagt enhver købe et gammelt skib og ombygge det til ukendelighed, uden at nogen blander sig. Når det drejer sig om bygninger har vi flere tusinde fredede huse, som er underlagt regler og bestemmelser for deres fortsatte vedligeholdelse. Man kan forestille sig den opstandelse, det ville afstedkomme,

På dæk

Køjerum

hvis Haderslev Søndertorvs smukke gavlhuse fik alle vinduesåbninger udfyldt med hver en stor termorude i plastikkarm.

De fleste spejdere i gruppen var fra Haderslev (Irokeserne, 1.Haderslev) - Vojens - Gram området, og derfor blev Haderslev havn, hvor både vikingeskibet »Imme Gram« og deres Ålborg-joller lå, et naturligt hjemsted for nyanskaffelsen.

Med »Imme Gram« spejderne som ankermand blev der dannet en forening, »Skibslaget«, der er en afdeling af Det Danske Spejderkorps, til at genopbygge »Jensine«. Formålet var dels at føre skibet tilbage, som det så ud på de fotografier, vi har af det fra tiden omkring 1. Verdenskrig, dels at få et fartøj til at sejle med i sommermånederne. Det lå fra begyndelsen klart, at målet var et levende, sejlene skib – ikke et museumsskib til at ligge fast fortøjet ved kajen, således som man har valgt at gøre i nogle havne.

Under genopbygningen lå »Jensine« ved det gamle bådeværft på sydhavnen, hvor nu X-yacht's værft ligger. Værftet var gammelt og umoderne, men passede fint ind i Jensine-gruppens »gør-det-selv« indstilling. Ved værftet havde Skibslaget nogle mindre vikingeskibskopier liggende, der i nogle år gennem udlejning indtjente penge til arbejdet på »Jensine«. De blev afhændet i løbet af 70'erne, hvor

der var god aktivitet blandt veteranskibe på havnen. Foruden »Jensine« og »Elida« (nu forlost) og »Håbet« (privatejet) på sydhavnen, lå fiskersmakken »Grethe Witting« (Privatejet, nu solgt til udlandet) og i en periode skonnerten »Martha« af Vejle (Foreningsskib som »Jensine«) og skonnerten »Aron« af Svendborg (Privatejet, sejler med turister) på nordsiden ved Clausens pakhuis. Alle blev med årene flot restaureret og besøgt af og til Haderslev. Mod vest lå Haderslevs fyrskip, der senere blev solgt til klubhus for en af sejlklubberne i Kielerfjorden.

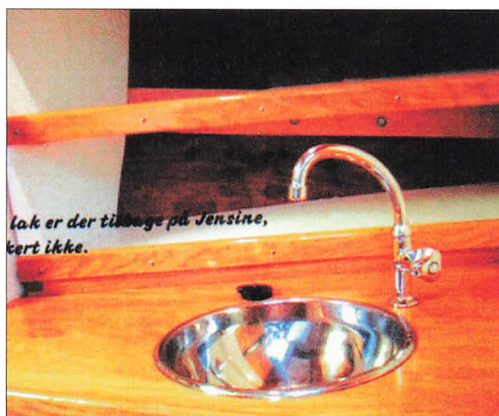
Genopbygningen

Arbejdet var som nævnt langt mere omfattende, end man i den første begejstring over nyerhvervelsen havde forestillet sig. Ny køl, nyt kølsvin, nyt agterspejl, nyt dæk. Udskiftning af mange meter planker og fremstillingen af ny mast, bom, gaffel og bovspryd. Sejlene blev fremstillet efter en meget nøje granskning af billedmaterialet fra tiden før ilægning af den første maskine.

Hertil kom en fuldstændig nyindretning af rummene under dæk. Hvor der tidligere havde været lastrum, blev der nu indrettet sove- og opholdsrum til tolv personer. Sovepladserne blev køjer, som efter behov kunne slås op eller ned. Når

Under dæk

Fra kabyssen

de er nede, fungerer den øverste køje som ryglæn til de nederste køjer, hvilket er meget behageligt. Der blev indrettet en kabys (køkken) med vand og vask, og til madlavning brugte man et oliekomfur, der afløstes først af tre primusblus, og senest af et moderne gaskomfur, da madlavning til tolv jo er noget mere krævende end til to eller tre.

Det første primitive toilet er afløst af et almindeligt wc, da reglerne forlanger, at fartøjer med over ti personer skal have en toilettank om bord, som så kan tømmes i de beholdere, der efterhånden er kommet til i mange havne. Der er også blevet plads til et lille vaskerum med vand og håndvask. Helt forude er der kasser til ankerkæde og vandbeholdere, ligesom der er stueplads til tovværk, vandslanger, malergrej, værktøj og mange andre ting, der er nødvendige for at kunne klare småproblemer undervejs.

Der var ikke nogen tegninger til »Jensine«, og det har der heller aldrig været. »Jensine« er nemlig bygget på »klamp«, altså på skibsbyggernes dygtighed og erfaring, men kun med hoveddimensionerne skrevet ned i en kontrakt mellem bygherre og værftet. Det tog op mod et år at bygge et skib som »De syv Sødskende«. Når et skib er bygget på klamp, kan de præcise mål til sejl først tages efter, at rig-

gen er lavet færdig. Skibstilsynet mente, at den næsten 50 år gamle »Gamma« glødhovedmotor ville være for vanskelig at arbejde med, og under den seks år lange restaurering i begyndelsen af 70'erne blev den erstattet med en 90 hk »Caterpillar« dieselmotor fra 1953, der havde siddet i en lille havneslæbebåd. I 90'erne blev det dog umuligt at skaffe reservedele til den nu snart 45 år gamle »Caterpillar«.

Efter godt en snes års stabil indsats er den nu blevet erstattet af en nyere »Gardner« motor. I øvrigt en »lillebror« til den motor der sidder i Haderslev fjords »Hjuldampner Helene«. Samtidig blev der isat et »Hundested« skruetøj af en mere avanceret type med stilbare blade, der drejes til mindst mulig vandmodstand, når fremdriften klares af sejlene alene. Til sammenligning bremsede de gamle faste skrueblade farten for sejl med cirka en knob.

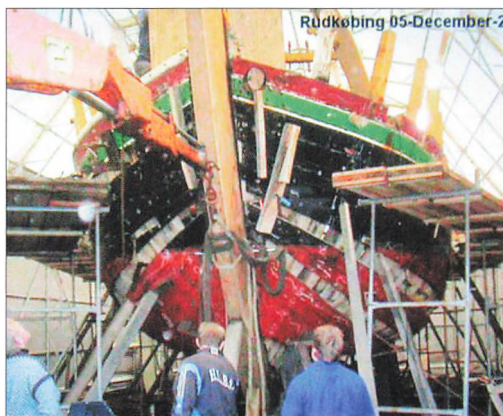
Restaurering igen 2003-04

Igennem årene har »Jensine«, ligesom alle andre træskibe, krævet en konstant vedligeholdelse for at holde sig sejlede.

Årsagen til »Jensine«s lange ophold (september 2003 - juni 2004) på Rudkøbing Bådebyggeri og Riggerværksted, hedder med et poetisk udtryk: »Tidens tand«. Et træs forrådnelsesproces begynder straks efter at træet er fældet. Allerede

Jensine på tømmerspladsen i 2003

Montering af ny køl

20-30 år efter at skibet for 150 år siden blev søsat, begyndte man at udskifte plankerne omkring vandlinjen og dele af dækkets planker. Den løbende udskiftning har bevirket, at kun en mindre del af skrogets tømmer er det oprindelige træ fra 1852. En proces som er velkendt fra andre ældre træskibe såsom handelsskibe og fiskerfartøjer.

Gennem årene var størrelsen af lastelugerne blevet forøget for at skibet kunne lastes og losses med kran. Timelønnen blev for høj til, at det var lønsomt at fylde skibet med håndkraft. Dækkets udseende og lastelugernes størrelse tilbageføres nu til 1924, da »Jensine« fik sin første motor. Kølen og en stor del af spanterne samt inderklædningen (garneringen) skiftes også. Kort og godt; en meget stor del af træet, som »Jensine« er bygget af, skiftes ud, samtidig med at kølsprængningen rettes op, nu da man har muligheden for at komme til overalt.

De mange penge, der er nødvendige for at gennemføre projektet, er først og fremmest kommet fra Skibsbevaringsfonden og Inge og Asker Larsens Fond til Støtte af Almennyttige Formål. Mange andre fonde har også ydet bidrag til restaureringen. Det betyder, at man også i årene fremover kan få Jensine at se i de danske farvande.

Årsplanen

»Jensines« årsplan ser næsten ens ud år for år. Tidligt i foråret begynder foreningens medlemmer i et skur på havnen - i nærheden af vejerboden - at slibe, male og lakere jollen, nathuset (kompashus), alle træblokke, bomme og andre rundholter. Ugen før påske fjernes den grå vinterpresenning, der siden oktober har beskyttet skibet mod nedbør, og man sejler til Årøsund, hvor »Jensine« tages op på beddingen for at få begroninger af rurer og andet snavs fjernet fra bund, skrue og ror ved hjælp af en højtryksrenser.

Ved samme lejlighed inspicerer skibstilsynet skroget eller maskinen og skibets sikkerhedsudstyr og fremsætter måske krav om udskiftning eller reparation. Der på udskiftes, repareres, skrubbes, males, tjæres og lakeres overalt, hvor det behøves. Efter påske går turen igen til Haderslev for at blive rigget op. Det vil sige, at alt igen bringes om bord på dets rette plads. Vinteren igennem har mange af de ting, der bruges om bord, været spredt ud over landet hos medlemmerne, der har påtaget sig at reparere eller male dem.

Det tager sin tid at få rundholterne på plads, og derefter over 200 kvadratmeter sejl og de mange hundrede meter tovværk placeret på den 20 meter høje mast og det otte meter lange bovspryd. På havnen er

Fra restaureringen i 2003

Montering af bogspryd 2005

mange forbigående stoppet op ved synet af den myretueagtige aktivitet, der præger dette kæmpepuslespil med mange hundrede brikker. I lighed med alle andre foreninger udføres langt størstedelen af arbejdet af »Tordenskjolds soldater«, der i Skibslaget udgør en gruppe på omkring 30 personer

Fra omkring slutningen af maj og til sommerferiens begyndelse sejles mest weekendture og aftensejladser. I sommerferien sejles primært ugetogter i danske farvande, men også Norge, Sverige og Tyskland besøges. Betalingen for disse ugetogter er en af grundpillerne i foreningens økonomi. Alle - også skipperne - betaler lige meget. I august - når der ikke mere er ret mange, der har ferie - stopper ugetogterne, og der sejles igen weekendture, indtil »Jensine« afrigges og gøres vinterklar i begyndelsen af oktober.

Skibslaget

Jagten »Jensine« ejes af foreningen Skibslaget, og ingen medlemmer eller andre personer har private økonomiske interesser i fartøjet. »Jensine« er godkendt som øvelsesskib for medlemsskaren. Som før kræves en person, der mindst har bestået eksamen som yachtskipper III (svarer til kystskipper). Der er omkring en halv snes skippere, der skiftes til at sejle i sommer-

halvåret. For at sejle med »Jensine« kræves, at man er medlem af foreningen Skibslaget, der er en åben forening for alle med interesse for veteranskibe. Der stilles ikke krav om kendskab til sejlads hos medlemmerne. Det er jo netop det, man kan lære gennem sejlturene.

Foreningens næsten 200 medlemmer bor spredt over hele landet, men flest i det syd- og sønderjyske. Til at styrke kommunikationen i denne store flok udgives fire gange årligt et medlemsblad. Årlig drift og vedligehold af skibet beløber sig til omkring 140.000 kr. og dækkes stort set af medlemsskaren selv. Ved større anskaffelser (sejl, motor, dæk og lignende) søges Skibsbevaringsfonden og forskellige private fonde. Mange personer og firmaer fra lokalområdet har gennem årene ydet god støtte til arbejdet med »Jensine«.

Artiklen har i en lidt kortere form været bragt i Langs Fjord og Dam 2000. Årbogen udgives af Forlaget Gammelting som drives af Haderslev Arkiv- og Museumsforening. Artiklen bringes her efter aftale med forlaget. Vi siger stor tak for forlagets velvilje.

Også en stor tak til »Jensine«s Gruppestyrelse, som har givet grønt lys til at bruge materiale fra gammel og ny hjemmeside, bl.a. de mange fine billeder.

Ny mast i 2005

Gert Møbes: Haderslevdreng fra 1942 med interesse for sejlads. Y3(kystskipper) og Y2 (sætteskipper) i 66 og 67 og Y1 i 80. Det tog mange år at samle et hold af skippere her i området, der ville gå i gang med yachtskipper af første grad. Jeg havde således de nødvendige papirer til at sejle »Jensine«. Desuden var jeg blevet inddraget i gruppestyrelsen for spejderne, som udgjorde skibslaget i starten, på grund af mit kendskab til skibe og sejlads. Efter min sygepensionering fik jeg lyst og tid til at arbejde med de materialer, som vedrørte »Jensine«s fortid, og efterhånden fik jeg også en del af det nedfældet på skrift.

Kilder: Foreningens medlemsblad: Efterretninger for Skibslaget, Jensines venner og andre søfarende. (Efs.) Nr. 1 - 75. Stine Wiell: »Brændevinsbrænderens børn«. (Efs. Nr. 1. 1982). Eske Wohlfahrt: »En hilsen fra »Jensine«s hjemvand«. (Efs. Nr. 4). Anders Monrad Møller: Skibsbygmester J.W. Riis. (Efs. Nr. 11). Anders Monrad Møller: Jensines (De syv Sødskende) målebrev. (Efs. Nr. 14). Morten Gøtsche: Jagten »Jensine« - Danmarks ældste fartøj under sejl. (Efs. Nr. 16). Stine Wiell: Jensine mellem to krige. (Efs. Nr. 17).

Henning Bender: Træskibsværfter i Ålborg. (Efs. Nr. 45). Jensines forskellige skibsregnskaber (1914-39) og dokumenter som vi har fået af »Jensine«-skippernes efterkommere. Sven-Erik Ravn: Syv år for »Jensine«. Maritim kontakt IV: Under sejl på ny. (1981).

Sikringsstilling

NORD

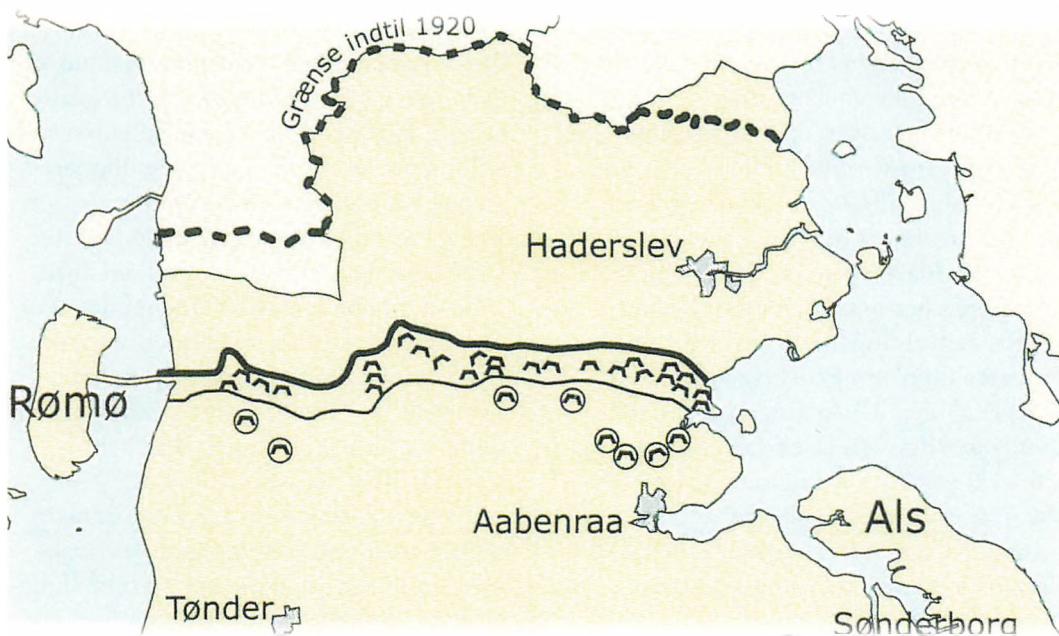
- en tysk befæstningslinje fra
1. Verdenskrig i Sønderjylland

Artikler
og digte

Af Dan Obling

Artiklen her er en beretning om forsvarsstillingen Sikringsstilling Nord fra 1. Verdenskrig. Mere end 100 år efter stillingen blev bygget, findes rundt om i det sønderjyske landskab endnu rester af stillingen, primært i form af rester af sprængte eller intakte betonbunkers.

Ved udbruddet af 1. Verdenskrig i august 1914 var der usikkerhed om, hvorvidt Danmark ville blive ved med at være en neutral nation. Det tyske IX. Reservearmekorps blev derfor holdt tilbage for at sikre den dansk-tyske grænse i tilfælde af en eventuel krig mellem Danmark og Tyskland. Der blev i den forbindelse ikke fore-

taget befæstningsarbejder på den tyske side af grænsen.

Da det i slutningen af måneden blev klart, at Danmark fastholdt sin neutralitet, og at britiske styrker var blevet landsat i Frankrig, og ikke som frygtet på den jyske vestkyst, afgik armekorpsen til fronten. Efterfølgende blev der kun udført en for-

stærket bevogtning af grænsen, som under krigen blev foretaget af landstormsenheder.

De første egentlige befæstningsanlæg i Nordslesvig blev anlagt i foråret 1915. I tiden fra midten af april 1915 og et par uger frem, rapporterede den danske generalstabs efterretningssektion om stor tysk aktivitet på en linje fra Haderslev over Gram til Brøns. Det var især i området omkring Styding, Jegerup og Vojensgård, at der blev gravet skyttegrave og opsat pigtrådsspærringer. Den store aktivitet kan have været forårsaget af rygter om en forestående engelsk landgang i Esbjerg eller på den jyske østkyst. I begyndelsen af maj kunne Efterretningssektionen meddele, at aktivitetsniveauet igen var normalt.

I begyndelsen af april 1916 var man i den tyske hærledelses hovedkvarter overbevist om, at englænderne ville foretage sig et eller andet i et forsøg på at aflaste franskmændene ved Verdun.

Der blev gættet på en landsætning i Flandern, Antwerpen, Holland eller Slesvig. Der skete imidlertid ikke noget de nævnte steder, da den engelske aflastning skete i kraft af slaget ved Somme i juli.

Senere samme år tog den tyske hærledelse beslutningen om at iværksætte en uindskrænket ubådskrig rettet mod Storbritannien. Ubådskrigen skulle begynde februar 1917. Den gik ud på uden varsel at sænke alle allierede og neutrale skibe, der sejlede forsyninger til Storbritannien. Tyskerne håbede, at de på den måde kunne sulte englænderne til overgivelse.

I den tyske hærledelse var man klar over, at ubådskrigen kunne få de neutrale lande Danmark og Holland til at gå ind i krigen på allieret side. Man risikerede derved et angreb på Tyskland fra deres territorier, og det kunne eventuelt ske med støtte fra landsatte britiske tropper. Tyskerne forestillede sig et angreb af landsatte engelske tropper i Esbjerg. Derved kunne

vejen være åbnet for et allieret angreb på Tyskland gennem Slesvig-Holsten.

Det var derfor nødvendigt, at grænseområderne til Danmark og Holland skulle være lukket effektivt, før ubådskrigen blev indledt. Grænseområdet til Danmark blev sikret ved hjælp af en feltbefæstningslinje, som er kendt som Sikringsstilling Nord.

Der har igennem mange år været usikkerhed omkring, hvorvidt tanken om sikringsstillingen opstod samtidig med planerne om den uindskrænkede ubådskrig. Måske var der udfærdiget en nøjagtig plan for stillingens opførelse længe før krigens begyndelse i 1914. Den nyeste forskning peger dog i retning af, at sikringsstillingen først blev planlagt nogle få måneder inden opførelsen.

Anlæg af stillingen

Den 10. september 1916 ankom en pionerstab med 6 pionerkompagnier til Nord-slesvig. Arbejdet med at anlægge forsvarsstillingen blev straks sat i gang. Pionerstaben var en del af Oberkommando der Küstenverteidigung og fik hovedkvarter i Toftlund. Enheden blev oprettet i april 1916 for at planlægge og lede forsvaret af Tysklands kyster og landegrænsen mod Danmark i tilfælde af angreb. Hovedkvarteret lå i Hamborg, men enheden var mobil og kunne indsættes efter behov, som den blev det i Nordslesvig.

Pionerstaben havde den overordnede ledelse med opførelsen. Pionerkompagnierne foretog udpegninger og opmålinger, hvor stillingen skulle bygges.

Stillingen blev anlagt fra Slivsø ved Hoptrup til Vedsted, Over Jerstal, Neder Jerstal, Bevtoft, Hyrup, Toftlund, Allerup, Hønning, Arrild, Øster Gasse til Skærbæk ved Vadehavet.

Terrænet, hvor stillingen skulle anlægges, var nøje udvalgt. Strækningen skulle være så kort som mulig for at kunne forsvares med færrest mulige tropper.

Stillingen var anlagt, så den gav bedst muligt udsyn og overblik over området nord for stillingen. Det terræn, der lå foran, udnyttede man på bedste måde ved hjælp af passive hindringer. Det var eng-områder, søer og moser. Flere vandløb blev forberedt, så man kunne stemme vandet op og oversvømme lavtliggende områder foran stillingen. På den måde kunne man gøre det besværligt for fjenden at rykke frem.

Landskabet under 1. Verdenskrig adskilte sig på flere måder i forhold til nutidens landskab. Der var mange steder meget mere overskueligt og åbent, da levende hegn og skove næsten ikke fandtes. Flere områder lå hen som uopdyrket jord og blev først drænet og opdyrket efter 1. Verdenskrig. At jorden ikke var drænet gjorde, at færdsel udenfor det dengang begrænsede antal farbare veje flere steder var umuligt.

Samtidig med at stillingsbyggeriet gik i gang, blev der indført censur af al post – civil og militær – afsendt fra Nordslesvig. Der måtte ikke slippe oplysninger ud af frygt for spionage. Landsdelens aviser

måtte heller ikke skrive om stillingen, og fotografering af anlæggene var strengt forbudt. Derudover fik befolkningen i stillingsområdet et særligt pas med foto (Ausweis), som skulle fremvises på forlangende.

Straffefanger

Det grove arbejde blev for hovedpartens vedkommende udført ved hjælp af militære straffefanger. Disse var fordelt på 32 kompagnier a 250 mand, som var anbragt i 18 baraklejre spredt ud over stillingsområdet. Der var lejre i bl.a. Genner, Damgård, Skovby, Abkær, Strandelhjørn, Galsted, Hyrup, Toftlund, Enemark, Løgumkloster, Arrild, Ullemølle og Døstrup. Nogle af lejrene havde tidligere været anvendt som krigsfangelejre. Andre lejre blev opført i løbet af efteråret 1916 og taget i brug i begyndelsen af 1917.

Lejrene bestod af lange barakker for straffefanger og mindre barakker for vagtmandskabet. Lejrene var omgivet af to meter høje pigtrådshegn. Firmaet Jürgen Brandt fra Rendsburg stod for opførelsen af lejrene. I flere af lejrene var der fire ar-

Toftlund den 9. Oktober 1916.

Ausweis.

Inhaber Dieses, Bauführer Plambek der Firma Jürgen Brandt in Rendsburg ist mit Aufstellung dieser von der stellv. Jndentantur IX.A.K., Altona in Auftrag gegebener Barackenlager in den Orten Skovby, Ahljer, Galstedt, Hürup II Toftlund, Arrild Westergaard, Ostergasse und Scherrebek beauftragt und ist in der Erfüllung seines Auftrages auf genannten Strecken überall passieren zu lassen.

Eigenhändige Unterschrift
des Inhabers.

Thormina
Oberst und Kommandeur
des Pionierstabes.

Plambek

bejdskompanier á 250 mand. Straffefang-erne var soldater fra tyskernes egne rækker, som på forskellig vis havde forbrudt sig mod det tyske militærs love og regler. De levede et hårdt liv under usle og strenge forhold og havde hårdt fysisk arbejde med byggeriet af stillingen. Mange af dem døde som følge af sygdomme eller ulykker. Enkelte blev skudt og dræbt under flugtforsøg.

Det er vanskeligt at fastslå det nøjagtige dødstal blandt fanger i lejrene, men ved undersøgelser foretaget af Egon Weber Paulsen, i forbindelse med en kommende udgivelse om straffefangerne, er foreløbig registreret mere end 170 begravelser af straffefanger fra lejre i Nordslesvig på kirkegårdene i stillingsområdet samt på kirkegårde i Flensborg og Slesvig. I takt med at stillingsbyggeriet nærmede sig sin afslutning i 1917 og 1918, blev straffefangerne sendt væk fra området.

Stillingens elementer

Sikringsstilling Nord bestod af en hovedforsvarsstilling med to parallelle skyttegravs-linjer. Foran dem var anbragt to bæltter af pigtråd på 7-9 meters bredde og med samme afstand imellem. Skyttegravene var for hver ca. 200 meter forbundet af forbindelsesgrave.

Skyttegravene var udført i et »kammønster« (traverserede) for at forhindre be-

skydning på langs. De var markeret i fuld bredde, men kun i ét spadestiks dybde (tracerede eller afstukne). Det var meningen, at arbejdet skulle gøres færdigt, når stillingen skulle tages i brug. Bag 1. stilling var der planlagt en 2. og en 3. stilling, som aldrig blev påbegyndt. I stillingen blev der støbt en række forskellige bunkertyper i jernarmeret beton. Et mindre antal blev udført i tømmer. Opførelsen af bunkers foregik ofte ved, at der blev anlagt midlertidige tipvognsspor (600 mm sporvidde) fra et depot eller en oplagsplads for byggematerialer og frem til byggestedet.

Hovedtyperne var mandskabsrum, observationsrum og flankeringsrum. Rummene varierer meget i størrelse og udformning. Mandskabsrummene kunne f.eks. alt efter type huse mellem 6 og 36 mand. I alt blev der bygget omkring 800 bunkers, hvoraf en del blev bygget i forbindelse med etableringen af 40 artilleristillinger bag infanteristillingen.

Artilleristillinger

Opførelsen af kanonbatterierne i de bagved liggende artilleristillinger og de tilhørende observationsbunkers må formodes først at have stået klar i løbet af 1917. Enkelte batterier blev dog opstillet i efteråret 1916. Kanonbatterierne var placeret op til 10 km bag stillingen. Kanonerne i de lette og mellemsvære batterier i bl.a. Skovby, Torsbjerg, Hyrup, Allerup, Arrild og Øster Gasse havde en kaliber på mellem 9 og 15 cm. De bestod af 2-6 kanoner opstillet på række med ammunitionsrum og mandskabsrum imellem. De var indbyrdes forbundet af en batterigrav.

De svære batterier som Lerskov, Rugbjerg, Strandelhjørn og Mjolden var understyret med en enkelt 24 cm skibskanon. Gammelskov-batteriet havde som det eneste 2 kanoner. De var monteret i drejelige tårne med en 14 cm tyk panserkuppel. De bestod derudover af ammunitionsrum

og mandskabsrum. Der var også en batterigrav med tipvognsskinner til transport af de op til 200 kg tunge granater fra ammunitionsrummene til kanonen. Batterierne var alle opstillet til skjult skydning, således at kanonernes mundingsild ikke var umiddelbart synlig for en angriber.

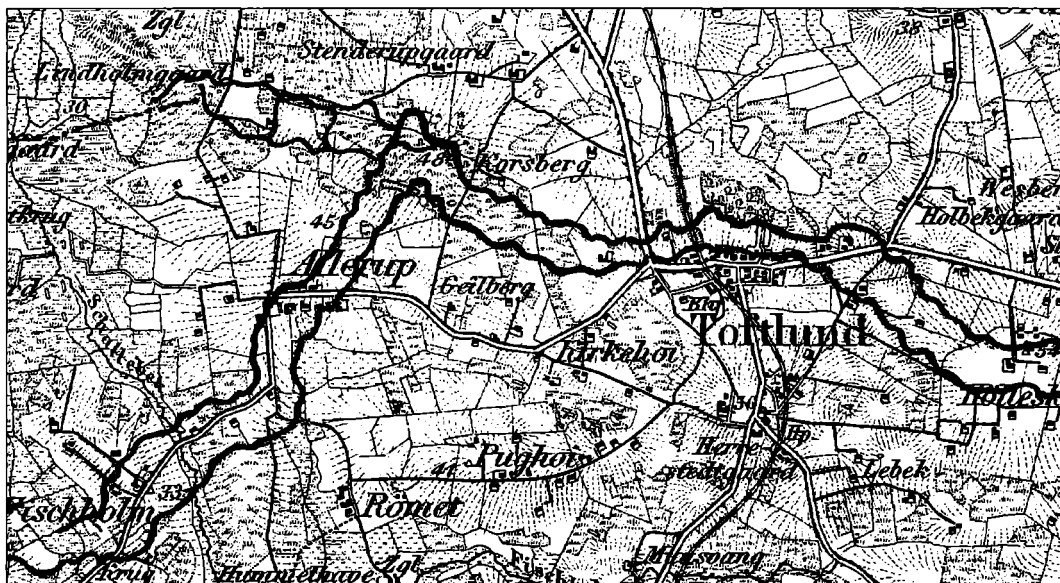
Batterierne havde alle mindst en frem-skudt observationsbunker, der fungerede som øjne for batterierne ved hjælp af ud-kigshuller og periskophuller. Herfra kunne ilden dirigeres pr. telefon til batterierne. Skudvidden var op til 17 km, og en del af batterierne blev indskudt ved prøveskydninger. Batterierne var som de eneste anlæg i sikringsstillingen bemandede med en permanent styrke.

Kommunikationen i stillingen foregik med radio, telefon eller lyssignaler, afgivet af karbidprojektører i et udbygget fintmasket system af højtbeliggende blinkstationer fra bl.a. Venbjerg, Stenhøj, Toftlund, Gasse Høje, Ballum og Juvre. Derudover bestod stillingen også af flere militære jernbaner, der alle var forbundet med det civile jernbanenet, militære veje og broer.

Forløbet i opførelsen af sikringsstillingen

På trods af at det kun er lidt mere end 100 år siden sikringsstillingen blev opført, er kendskabet til den meget begrænset. Det skyldes først og fremmest, at der kun er bevaret meget få samtidige skriftlige kilder vedrørende stillingen. Det skyldes også det faktum, at den aldrig blev taget i brug og derfor ikke har interesseret ret mange. Det var forhold, der gjorde, at stillingen og dens historie var tæt på at blive glemt.

Ved indledningen af den uindskrænkede ubådskrig i februar 1917 var arbejdet i 1. stilling med at etablere pigtrådsspæringer og skyttegravstraceer og med at opføre en del af bunkerne sandsynligvis afsluttet. Stillingen levede på dette tidspunkt ikke op til de nyeste tyske doktriner om stillingskrig. Derfor var stillingen allerede forældet sammenlignet med tilsvarende stillinger på Vestfronten (Sigfriedstillingen). Det var især forløbet af stillingen på forsiden eller på toppen (kreten) af skråningerne, der var utidsvarende. Det gjaldt også manglen på

støttestrukturer i baglandet til et ordentligt forsvar i dybden.

Ud fra luftfotos af stillingen at dømme blev der løbende foretaget justeringer og ændringer af skyttegravenes forløb. Det tyder på, at man har forsøgt at tilpasse stillingen de erfaringer, man gjorde sig ved fronterne. Det skete dels ved at bygge fremskudte stillinger ved Hoptrup og Hønning nord for Arrild, dels ved at man i løbet af 1917 byggede henved 50 flankeringsbunkere fordelt over hele stillingen.

Flankeringsbunkers

Flankeringsbunkers var som de eneste bunkers i infanteristillingen forsynet med skydeskår. De var beregnet til at beskyde fjenden i flanken (siden) med maskingeværer eller revolverkanoner. Maskingeværene havde en skudvidde på 2000 meter, og revolverkanonerne en skudvidde på 3000 meter. Skydningen skulle ske fra velcamouflerede stillinger, når det var mindst ventet og på de mest sårbare steder. På den måde blev virkningen størst. Flankeringsbunkers udgjorde vigtige nøgle-

positioner i stillingen og var flere steder anlagt sådan, at de kunne dække den nærmeste flankeringsbunkers indgangsparti enten foran eller ved siden af.

Ny viden

I de senere år er der føjet en del ny viden til Sikringsstilling Nord's historie. Frilæggninger af bevarede bunkere rundt om i terrænet har bidraget med en del nye oplysninger. En gang imellem dukker der også enkelte nye arkivalier eller fotografier op, som bidrager til det store billede. Men hovedparten stammer fra et unikt, enestående og hidtil ukendt materiale fra en tysk officer, der under krigen gjorde tjeneste i Nord'slesvig med opførelsen af sikringsstillingen.

Leutnant Franz Isphording (1895-1964) var tjenestegørende ved pionerstaben i Toftlund fra oktober 1917 til marts 1918. Han førte dagbog om arbejdet med at inspicere byggeriet af stillingen, militære forhold og andre små og store begivenheder. I dagbogen er indklæbet ni luftfotos med tilhørende kortudsnit af stillingen. Billederne, der er taget ved udgangen af 1916

eller i begyndelsen af 1917, da byggeriet var i fuld gang, viser bl.a. skytte- og forbindelsesgravens forløb, pigtrådsspæringer og bunkers.

Foruden dagbogen indeholder materialet også hemmeligstemplede kort fra 1917 over dele af stillingen. Her er der bl.a. påtegnet forslag til justeringer og udbygninger. I materialet findes også forslag fra 1918 med planer for udbygning af den eksisterende stilling og anlæg af anden stilling bagved. Udbygningen ville have medført en stor stigning i antallet af bunkers. Forslagene til udbygningen viser klart, at stillingens styrke i foråret 1918 slet ikke var tidssvarende. Dagbogen og billederne har sammen med det tilhørende kortmateriale bidraget med de væsentligste nye oplysninger om stillingens historie.

Efter krigen

Da våbenstilstandsaftalen trådte i kraft den 11. november 1918 havde sikringsstillingen ikke været i brug, da det frygtede engelske angreb som bekendt udeblev. Stillingen blev herefter affolket, kanonerne

og andre anlæg blev demonterede og fragtet sydpå, og til sidst blev jernbanesporene taget op.

Ved Genforeningen i 1920 lå sikringsstillingen endnu næsten helt intakt, men udgjorde nu på dansk jord et sikkerhedsmæssigt problem for Danmark, da stillingen jo vendte mod nord. Efter en hastigt udført rekognoscering i efteråret 1921, besluttede man at ødelægge stillingen ved sprængning. Rapporterne over rekognosceringen dannede grundlaget for de sprængninger af stillingen, der fandt sted i årene 1923-1926 og nogle senere efter-sprængninger. Sprængningerne blev udført af det danske militær og foregik primært med sortkrudt, hvoraf der blev brugt adskillige tons. I det åbne land og i skove

blev sprængningerne foretaget uden problemer, men nogle steder lå anlæggene så tæt på bebyggelser, at sprængning helt måtte opgives. Andre steder var anlæggene allerede tildækkede eller taget i anvendelse af befolkningen til f.eks. kartoffelkældre eller redskabsrum. Herved undgik de at blive sprængt.

I nyere tid er der også helt eller delvist blevet fjernet bunkers. I dag findes der omkring 75 intakte eller delvist intakte, synlige anlæg, hvoraf der er adgang til 38. Derudover findes der rester af 64 sprængte anlæg, samt omkring 30 helt tildækkede anlæg, hvor den nøjagtige placering og tilstand i flere tilfælde er ukendt. I 2015 blev sikringsstillingen fredet af Kulturstyrelsen.

Dan Obling, 47 år, er bosat i Toftlund og er faglærer på en teknisk skole. Han er ivrig amatørhistoriker og medforfatter på flere lokalhistoriske artikler og bogudgivelser, bl.a. bogen »Fra Vestergade til Vestfronten – Toftlund sogn i 1. Verdenskrig 1914-1918«, som udkom i 2016. Han har deltaget i lokalisering og frilægning af flere bunkere fra den tyske forsvarslinje Sikringsstilling Nord fra 1. Verdenskrig. Derudover er han bestyrelsesmedlem i Toftlund Lokalhistoriske Forening og Støtteforeningen for Sikringsstilling Nord.

Sønderjysk Skoleforening

Formandens
beretning

2020

Artikler
og digte

Af Peder Moltesen Ravn

Vi er igen blevet mindet om, at verden kan være foranderlig. På utrolig kort tid blev vores dagligdag ændret den 11. marts. Corona-pandemien tog sit indtog i Danmark med det til følge, at samfundet blev lukket ned. Al mødeaktivitet blev sat i stå. Det var faktisk underligt, at al udadvendt mødeaktivitet, som man havde i sin kalender, nu var sat på pause.

I skrivende stund (ultimo maj måned) er samfundet heldigvis ved at åbne op igen, og vi må håbe på, at situationen er under kontrol, så dagligdagen igen kan blive lidt mere normal. Nævnte nedlukning og de affødte restriktioner om forsamlingsforbud medførte, at bestyrelsen måtte træffe beslutning om at aflyse årsmødet den 3. juni. Vi havde desværre ikke andet valg.

Det er faktisk første gang, at der ikke afholdes årsmøde i Skoleforeningen siden årene under 1. Verdenskrig fra 1915-1918. Selv om årsmødet er aflyst, skal der dog aflægges beretning for årets gang. Beretningen vil som vanligt indgå som en del af Sønderjysk Almanak.

Beretning

Året 2019-20 har været et fornuftigt år for Sønderjysk Skoleforening. Økonomisk er der i foreningen opnået et regnskabsresultat før uddelinger på 313.000 kr. Det er en tilbagegang på 165.000 kr. fra sidste år og kan hovedsagelig forklares med, at især indtægter fra andre større bidrag og gaver

er faldet. Dertil kommer et lidt mindre afkast af foreningens formue.

Væsentligste post under andre større bidrag og gaver er bidrag fra Købmand L. Sørensen og hustrus legat, hvorfra Skoleforeningen sidste år har modtaget 157.000 kr., hvilket er ca. 100.000 kr. mindre end året før. Gennem årene har bidrag fra dette legat været et godt supplement til de midler, som Skoleforeningen har haft til uddeling til sine formål. Legatet er ligesom Skoleforeningen ramt af et faldende afkast af dets formue. Der skal dog i min beretning lyde en tak for årets bidrag.

Vi har uddelt i alt 341.000 kr. af foreningens overskud. Det fordeler sig med 258.000 kr. til efterskoleelever. I alt 154 ansøgninger er blevet tilgodeset. Desuden er uddelt 34.000 kr. til højskoleelever. Der er uddelt 10.000 kr. i stipendier. Til kulturelle formål har vi sidste år uddelt 38.000 kr. Heraf er 20.000 kr. givet som støtte til Sprogforeningens opsætning af teaterstykket »Her går Grænsen«, som hen over

året bliver opført i 20 sønderjyske forsamlingshuse.

Til artikelkonkurrencen for efterskoleelever er der udbetalt 6.000 kr. i præmie.

Efter uddeling kommer Skoleforeningen ud med et årsresultat på 27.000 kr., hvilket bestyrelsen på baggrund af et noget mindre afkast anser som tilfredsstillende.

Købmand af Nr. Hostrup Hans Jessen og hustru Kela Jessens studielegat har i det forgangne år uddelt 20.000 kr. til 20 ansøgere. Årets resultat blev et overskud på ca. 3.000 kr. Legatets egenkapital udgør nu 1.966.000 kr.

Fra Den Sønderjyske Fonds Legat for skolehjælp til danske syd for grænsen er der samlet uddelt 20.400 kr. til 12 studerende fra Sydslesvig. Årets resultat blev på - 7.300 kr. Fonden har en egenkapital på 1.054.000 kr.

Skoleforeningens samlede formue inkl. de 2 små legater udgør nu 15.038.000 kr.

Foreningens medlemstal ligger meget stabilt. Der har i det forgangne år været en medlemstilgang på 173 nye livsvarige medlemmer.

Årets gang i Sønderjysk Skoleforening

Der har i det forløbne år været afholdt en del møder angående forberedelse af 100-året for Genforeningen. Der var virkelig lagt op til en fejring af jubilæet med både små og store arrangementer i Sønderjylland og også rundt om i Danmark.

Den 10. januar startede festlighederne med en fin gallaforestilling i Det Kongelige Teater med deltagelse af Dronningen og Statsministeren. Arrangementet var for indbudte gæster. Jeg var med ledsager inviteret som formand for Sønderjysk Skoleforening. Den 12. januar blev der i anledning af genforeningsjubilæet afholdt festgudstjeneste i Vor Frue Kirke med deltagelse af Dronningen. Begge arrangementer var det officielle Danmarks mar-

kering af indledning af festlighederne i anledning af 100-året for Sønderjyllands genforening med Danmark. En fin og festlig start på jubilæumsåret.

Næste store arrangement var afstemningsfesten den 10. februar på Folkehjem i Aabenraa. 400 personer i en fyldt kongesal deltog i et meget vellykket arrangement, hvor 100-året for afstemningsdagen blev markeret med musikalsk underholdning, taler og sang. Aftenens afslutningsang var traditionen tro: »Det haver så nyligen regnet« – selvfølgelig med den originale tekst af J. Ottosen. Skoleforeningen var medindbyder til denne historiske aften, som både blev indholdsrig og meget festlig.

Den 11. marts blev Danmark lukket ned på grund af corona-pandemien. Det medførte, at alle øvrige arrangementer hen over sommeren vedrørende fejringen af genforeningsjubilæet er blevet aflyst. Ifølge sekretariatet for Genforening 2020 arbejdes der på, at nogle af de store aflyste arrangementer kan blive gennemført i 2021.

I jubilæumsåret er det for mig naturligt at fokusere på Skoleforeningens arbejde under fremmedherredømmet fra 1892-1920. Der blev i disse år udført en enestående og målbevidst indsats, som var med til at bane vejen for, at Nord-slesvig blev dansk i 1920.

I 50 års jubilæumsskriftet kan man læse, at Skoleforeningen i denne periode understøttede godt 6.000 unge sønderjyders ophold på efterskoler, højskoler og fagskoler nord for Kongeåen. Midlerne hertil kom fra medlemsbidrag og ikke mindst fra donationer fra indsamlinger og enkeltpersoner i Nordslesvig og Danmark. Vi står i dag på skuldrene af vore forfædres indsats - en indsats, der fortjener at blive nævnt!

Tilbage til årets gang....

Skoleforeningens årlige udflugts- & studie-

tur i september måned var tilrettelagt af Anne Mellergaard, Birgit Langelund og Henrik Nissen. Udgangspunkt for turen var Klægager i Ballum. Herfra gik turen til Emmerske Efterskole, hvor forstander Thomas Lyhne bød velkommen og fortalte om skolen og stedets historie. Efterskolen er en af de 20 skoler i Danmark, hvis målgruppe er elever med ordblindhed. Skolen har 94 elever fordelt på 8., 9. og 10. årgang. Vi fik klart indtryk af, at eleverne har et stort udbytte af opholdet. Det gør dem klar til, at de socialt, personligt og fagligt kan begå sig i deres videre uddannelsesforløb. Skolen gør virkelig en forskel!

Herfra tog vi videre til »Grøbleriet« i Højer, hvor vi fik et interessant foredrag om igangværende initiativer for udvikling af erhverv og turisme i Tøndermarsk-området.

Fra Højer gik turen til Ballum, hvor Christian Lorenzen steg på bussen. Vi fik en times rundtur i egnen omkring Ballum, hvor Christian fortalte om egnen, dens huse og beboere. Alvor, historiske kendsgerninger og humor blev flettet sammen i hans fortælling, så det blev både fornøjeligt og oplysende. Den årlige udflugt blev afsluttet på Klægager med dejlig mad og hyggeligt samvær.

Øvrige bestyrelsesmøder

Skoleforeningens bestyrelsesmøde i november er af opsamlende karakter, herunder bevilling af ansøgninger til højskoleophold. Det væsentligste punkt er pakning og distribution af Sønderjysk Almanak. Der bliver denne dag pakket rigtig mange almanakker til distribution i den sønderjyske landsdel.

Almanakken har igen i år givet et pænt overskud på 31.000 kr. og bidrager dermed positivt til Skoleforeningens resultat. Sønderjysk Almanak er en væsentlig del af skoleforeningens ansigt udadtil. Almanakudvalget med ansvarshavende redaktør Britta Slot Johnsen i spidsen evner at skabe en almanak med både spændende og oplysende artikler. Der ligger mange timers frivillig indsats i dette arbejde. Herfra skal der lyde en tak for jeres indsats.

Forsiden 2020 prydes af Rødding Højskole, der i år kunne fejre sit 175 års jubilæum.

28. årgang er ved at være klar til at gå i trykken. Vores trofaste læsere kan glæde sig til at tage imod en ny udgave, hvor temaet er: »De passer på fortiden«.

Sidst i januar afholdt vi vores bestyrelses- og bevillingsmøde, hvor der tildeles tilskud til efterskole- og højskoleelever. Til mødet har sekretæren udarbejdet et

velforberedt materiale, som giver bestyrelsen et godt overblik over de mange ansøgninger. Kassereren har udarbejdet et skønnet budget, som danner grundlag for, hvad der er til rådighed til uddeling til ansøgerne. På grund af de senere års vigende afkast af foreningens formue har Skoleforeningen desværre begrænsede midler til uddeling.

Vi drøftede på mødet et oplæg til mindre ændringer af foreningens vedtægter. Forslaget skal færdigbehandles på marts-mødet, så ændringerne kan fremlægges til behandling på førstkommande årsmøde. Det bliver så på årsmødet i 2021.

Vi har nu fået lavet nye medlems-beviser, som fremover kan udsendes digitalt fra kontoret til kommende nye livsvarige medlemmer.

Bestyrelsesmødet i marts og regnskabsmødet i maj måned kunne på grund af regler om forsamlingsforbud ikke afholdes fysisk. Møderne blev derfor afviklet i form af telefon- og mailmøder. I situationen blev det så det muliges kunst.

På marts-mødet vedtog bestyrelsen et udkast til revision af foreningens vedtægter til behandling på førstkommande årsmøde.

Før regnskabsmødet i maj havde bestyrelsen modtaget udkast af alle regnskaber pr. mail. Spørgsmål til regnskaberne blev fremsendt til formanden til forelæggelse for Skoleforeningens revisor Jan Wilhelmsen. Efter denne procedure er regnskaberne godkendt af bestyrelsen og underskrevet med digital signatur.

Regnskaberne skal herefter fremlægges til godkendelse på førstkommande årsmøde.

Vi havde fået fremsendt et oplæg fra Sydbanks investeringsrådgiver Kjeld Petersen vedrørende placering af Skoleforeningens formue. Med baggrund i dette oplæg, besluttede bestyrelsen at fastholde den nuværende konservative investeringsprofil.

Efterskoler og højskoler

Tilgang af elever til efterskoler er ifølge oplysninger fra efterskoleforeningen fortsat positiv med en stigende trend til 10. klasse. Corona-pandemien betød en brat afslutning på skoleforløbet i marts måned. Heldigvis kom situationen under kontrol, så eleverne igen kunne komme tilbage på skolerne i maj og dermed få en god afslutning på et skoleår, som for mange unge er det bedste år i deres ungdomsliv.

Højskolerne måtte også sende eleverne hjem i en periode. De er igen tilbage, og der er igen åbnet op for både de lange og de korte kurser. Det ser ud til, at de unge i det kommende år ikke kan forvente at komme på udlandsrejse og studieophold. Mon ikke mange af dem vælger et højskoleophold i stedet for? Jeg tror, at højskolerne kan forvente øget søgning i det kommende år.

Coronasituationen har dog medført enkelte positive tiltag. Her tænker jeg på morgensang og »Fællessang hver for sig« med Philip Faber. Disse tiltag har hver for sig taget Danmark med storm, og højskolesangbogen er virkelig blevet et hit. Et helt igennem berigende indslag fra DR1. Stor ros for det og især til Philip Faber!

Mon ikke vi snart kan se frem til at mødes i større forsamlinger og glædes over at kunne samles og synge sammen igen. Det vil være mit ønske. Med disse ord vil jeg slutte min skriftlige årsberetning. Tak til vores tillidsmænd for jeres indsats i det forløbne år. Vores sekretær og kasserer skal have en særlig tak for veludført arbejde. I er begge nye på posterne, men gør det rigtig godt! Ligeledes tak til bestyrelsen for et godt samarbejde i det forgangne år.

Se mere på vores hjemmeside:
www.sønderjydskskoleforening.dk

Gerda Holm

Sønder Hygum

* 19.03.1925

† 10.05.2019

Gerda Holm var ud af den kendte Johansen slægt fra gården Store Olling. Slægten har haft betydning for udviklingen af især kulturen i Hygum i mange år.

Under 1. Verdenskrig gik Gerdas far over grænsen for ikke at blive tysk soldat. Han tilbragte 3 år i Grønland og kom først hjem i 1919. Det prægede Gerda i hele hendes opvækst. Som barn kom hun med til afstemningsfester i forsamlingshuset, og hun var med til festerne i over 82 år. Hendes far stod for afstemningsfesterne, og efter hans død overtog Gerda.

Gerda havde udlængsel og var sammen med en søster en sommer i Grønland, Sverige og Norge, før hun blev gift med en thybo, Harald Holm, der kom til at tjene hjemme på gården. Gerda og Harald overtog gården efter en brand lige før deres bryllup. På gården etablerede hun en hundekennel og konkurrerede i en del år med sin far om de bedste hunde af collie-racen.

Gerda var meget aktiv som foreningsmenneske. Allerede som ung pige oprettede hun en svømmeklub, som havde over 100 medlemmer. I 23 år var hun formand for Hygum Forsamlingshus. Hun lagde et stort engagement i at skaffe penge til restaurering og udvikling af forsamlingshuset. Kunst- og hobbyudstillingerne blev et tilløbsstykke med omkring 1000 gæster på en weekend, og ud-

stillerne stod i kø for at være med. Der blev samlet skrot og holdt mange foredrag for at nedbringe gælden i forsamlingshuset. Da hun gik af som formand i 2001 var huset gældfrit.

I Lokalhistorisk Forening overtog hun også formandshvervet efter sin far, Harald Johansen. I 1972 blev Hygum-bogen udgivet. Hygum Sogn blev et grænsesogn i 1864, og det blev en historie i sorg og til sidst i glæde, da sognet kom tilbage til Danmark i 1920. På kirkegården vidner en sten med 39 navne om krigens tab. Næsten hver eneste familie i sognet var berørt af krigens gru. Alt det var Gerda med til at fortælle om 11. november 2018 efter en mindesammenkomst og kransnedlægnings i anledning af 100-året for krigens afslutning. I Rødding Årbog 2019 bringes Gerda Holms erindringer.

Gerda havde en vilje og et udsyn som få. Hun var god til at læse historier og underholde, og sammen med ligesindede drog hun rundt og underholdt, bl.a. ved mange eftermiddagshøjskoler i landsdelen. Til Hjemstavnsårdens høstfest var hun fast underholder til stor morskab for alle deltagere.

Det er en vidtfavnende dame sognet nu har taget afsked med. Tak til Gerda for stor inspiration i mange af de fælles gøremål.

Æret være Gerdas minde

Lisa Irene Nielsen

Møgeltønder

* 23.06.1938

† 08.10.2019

Lisa Irene Nielsen blev født i 1938 i Holeby på Lolland, som nr. 4 ud af en søskeneflok på fire. Forældrene Sofus og Iris Nielsen var selvstændige karetmager og pumpemester ved Ryde Å's pumpelag.

Opvæksten på pumpestationen med en placering op til et fuglereservat i det indre af Nakskov Fjord, prægede Lisas interesse for naturen, dyre- og fuglelivet gennem hele livet.

Lisa blev sproglig student fra Nakskov Gymnasium i 1958, hvorefter hun uddannede sig ved Håndarbejdets Fremme i København fra 1958-1960. I oktober 1960 blev Lisa elev på Idrætshøjskolen i Sønderborg, hvor hun traf Harriet, en søster til Palle Ask Nielsen. De blev gode veninder, hvilket senere førte til ægteskabet mellem Lisa og Palle. Hun blev senere uddannet som lærer med speciale indenfor håndarbejde og idræt.

Lisa kom til den sydvestjyske egn i 1975 som håndarbejds lærer ved Tønder Statsseminarium, og her var hun indtil seminariet blev nedlagt og sammenlagt med Haderslev Statsseminarium.

Lisa blev gift med landmand, kogsinspektør og foreningsmand Palle Ask Nielsen i juli 1979, og i alle årene var hun medhjælpende hustru på marskgården midt i Tøndermarsken.

Det var fra marskgården »Pokkenbøl« de begge fik energi og inspiration til det frivillige foreningsarbejde. Lisa som

bestyrelsesmedlem og kasserer for Møgeltønder Forsamlingshus fra 1992-2001, hvor huset fik en meget tiltrængt modernisering og ansigtsløftning.

Lisa havde klare holdninger til tingene og blev respekteret for det, da hun havde mod til at holde fast i sine meninger. Det førte til, at hun i 1992 blev medlem af Møgeltønder Menighedsråd, hvor hun sad til 2008. I alle årene var Lisa sekretær og korrekturlæser på kirkebladet, et arbejde hun udførte med stor omhu, og hun satte en ære i, at det var fejlfrit.

I mange år var Lisa også en værdsat korrekturlæser på »Sønderjysk Almanak«, som også var med til at give hende inspiration i hverdagen.

Omsorg for andre mennesker har alle dage været en del af Lisas liv, og derfor meldte hun sig også som frivillig på Omsorgscentret i Tønder, da de søgte en til at forestå håndarbejdet. Hun følte sig som »skræddersyet« til dette arbejde, da hun selv var en ivrig strikkedame. Hun brugte sine kreative evner og strikkede og hæklede mange ting til præmier, når der skulle afholdes tombolaer.

Den interesse og forkærlighed Lisa har haft til arbejdet i Møgeltønder Menighedsråd og Møgeltønder Forsamlingshus, viste hun i allerhøjeste grad ved, at hun i sit testamente donerede en del af sin formue til nævnte foreninger.

Æret være Lisas minde.

Karen Bagge Hansen

Kabdrup

* 04.06.1937

† 14.01.2020

Den 14. januar 2020 sov Karen Bagge Hansen ind efter kort tids sygdom. Karen var gift med Torben Bagge Hansen, der gik bort i 2018. Karen og Torben efterlader sig fire børn og 12 børnebørn.

Karen voksede op i Sommersted som datter af dyrlæge Richard Michelsen og lærerinde Cecilie Michelsen. Hendes forældre havde dybe rødder i Aabenraa og Tønder. Rødder, der knyttede hende tæt til sin families historie og til Sønderjyllands historie. Rødder, der gav hende stolthed over at være sønderjyde - en stolthed hun har givet videre til sine børn.

Karen var uddannet sygeplejerske og havde i en kort periode job i hjemmesygeplejen og senere på plejehjem i Haderslev. Det blev imidlertid "jobbet" som medhjælpende hustru på Abildgård i Sillerup, der blev hendes fuldtidsarbejde igennem årene. Hun var altid i gang og var en engageret sparringspartner for Torben i hans travle virke som organisationsmand og meget, meget mere.

Karen lagde stor energi i lokalområdet i alle årene. Hun sad i skolebestyrelsen i Fjelstrup og senere også i bestyrelsen for Forsamlingshuset, som hun var formand for i en periode, ligesom hun har været formand for menighedsrådet i Fjelstrup. Hun var også aktiv i mange andre sammenhænge, lige fra Sillerup Mølle, frivillig på plejehjemmet Sillerup, og på det seneste i mandagsklubben i

Fjelstrup. Hun var interesseret i historie og var frivillig på lokalhistorisk arkiv i Haderslev og var aktiv i Arkiv og Museumsforeningen i Haderslev, som hun også var formand for i en periode. I de senere år har interessen for Sønderjylland fyldt meget og herunder engagementet i Sprogforeningen, hvor hun også har været aktiv i bestyrelsen.

Som efterkommer af Jacob Michelsen på Kolstrupgård i Aabenraa var Karen meget interesseret i aktiviteterne på gården i Kolstrup, som hun jævnligt deltog i - både på arbejdsdagene om mandagen og som deltager i de mange arrangementer på gården.

Hun var altid interesseret i at lære nyt, har altid læst meget, taget aftenskolekurser og hørt et utal af foredrag!

Karen holdt af at gå, og man har tit kunnet møde Karen på landevejen omkring Sillerup og Fjelstrup, hvor hun gik sine lange ture. Hun gik igennem årene også mange marcher.

Karen og Torben boede i Kabdrup i mange år, hvor de satte stor pris på de gode naboer. Her kunne de sammen nyde de skønne omgivelser og den flotte udsigt ud over markerne.

Karen er savnet.

Æret være Karen Bagge Hansens minde.

Familien

Karen Margrethe Vollertsen

Gadbjerg

★ 20.03.1929

† 28.03.2020

Min mor Karen Margrethe Vollertsen døde den 28. marts 2020 i Gadbjerg i en alder af 91. Hun sov gudskelov langt om længe stille ind.

Hun fødtes og voksede op på en lille gård ude på Gadbjerg Mark. I 1949-50 gik hun på Snoghøj Gymnastikhøjskole, hvor den helt store oplevelse blev hendes deltagelse i Lingiaden i Sverige sammen med alle de andre gymnaster på højskolen. Senere blev hun uddannet som lærer på Ribe Statsseminarium, hvor hun mødte min far.

Noget af det første, min far, Ernst Vollertsen, sagde til min mor, da de traf hinanden i 1951, var, at det var meget vigtigt for ham at vende tilbage til Sydslesvig efter endt uddannelse. Hun sagde ja til at følge ham, og i 1955 fik de begge ansættelse på skolen i Husum og i 1970 i Slesvig, hvor de blev til deres pensionering i 1991. I 1997 tog de tilbage til hendes hjemegn på Vejle-kanten.

I alle årene tog min mor del i mindretalsarbejdet: i Sønder Brarup i husmoderforeningsarbejdet og i årene fra 1970 i bestyrelserne i Slesvig Husmoderforening og i De sydslesvigske Husmoderforeninger. I 1988-96 var hun DSH's formand og i 1992/96 medlem af Det sydslesvigske Samråd, valgt af de SSF-tilsluttede foreninger.

Hun tog del i debatten i mindretallet, og hun tog kvindesagspolitisk stilling

uden dog at opfatte sig som kvindesagskvinde. Det var imidlertid usædvanligt, at en kvinde uden for venstrefløjs-kvindesagsgruppen i Flensborg i den grad og undertiden så skarpt i mælet tog del i mindretalsdebatten, hvor hun bl.a. gjorde sig til fortaler for, at kvinderne også skulle engagere sig i samfundet og gøre sig gældende i det.

Hun var vellidt som lærer, dygtig, konsekvent og vidste, hvad hun ville. Det var noget, hun gav videre - også til mig, det gav én et godt grundlag. Hun syede, broderede, lavede kreativt broderi og underviste i stoftryk, batik og silketryk inden for voksenundervisningen. Hun havde også hold i rytmisk gymnastik i Slesvig.

Jeg har meget at takke dem begge for. Uden deres store støtte havde meget set anderledes ud for mig og for min datter, en støtte jeg er dem dybt taknemmelig for.

Hendes sidste år blev svære. Som pensionister var mine forældre rejsende og videbegærlige, men min mor så efterhånden ikke så godt mere. Hun havde været så læsende i alle årene, men langsomt splintredes hendes sprog, og hun blev blind.

Hun var et forbillede for min datter, fordi hun ikke kun havde sine meningers mod, men også havde viljen til at sætte sig igennem og gøre sig gældende som kvinde.

Det danske kongehus

Ifølge § 1 i tronfølgeoven af 27.3.1953 nedarves tronen inden for Kong Chr. X og Dronning Alexandrines efterslægt

Margrethe II (Alexandrine Þórhildur Ingrid) **Danmarks Dronning**, født 16.4.1940 på Amalienborg, succederede 14.1.1972, gift 10.6.1967 i Kbh. med **Prins Henrik af Danmark** (født Henri-Marie-Jean-André greve de Laborde de Monpezat), født 11.6.1934 i Talence, Gironde, Frankrig. Død 13.2.2018 på Fredensborg Slot.

Sønner:

- (1) **Kronprins Frederik André Henrik Christian**, født 26.5.1968 i København, gift 14.5.2004 i Vor Frue Kirke med **Kronprinsesse Mary Elizabeth, grevinde af Monpezat**, født Donaldson, født 5.2.1972 i Hobart, Tasmanien.

Børn:

Prins Christian Valdemar Henri John, født 15.10.2005 i København.

Prinsesse Isabella Henrietta Ingrid Margrethe, født 21.04.2007 i Kbh.

Prins Vincent Frederik Minik Alexander, født 8.01.2011 i København.

Prinsesse Josephine Sophia Ivalo Mathilda, født 8.1.2011 i København.

- (2) **Prins Joachim Holger Waldemar Christian**, født 7.6.1969 i København. Gift 1. gang 18.11.1995 i Frederiksborg Slotskirke med **Alexandra Christina, grevinde af Frederiksborg**, født Manley, født 30.6.1964 i Hong Kong.

Børn:

Prins Nikolai William Alexander Frederik, født 28.8.1999 i København.

Prins Felix Henrik Valdemar Christian, født 22.7.2002 i København. Ægteskabet opløst 8.4.2005.

Gift 2. gang 24.5.2008 i Møgeltønder Kirke med **Prinsesse Marie Agathe Odile, grevinde af Monpezat**, født Cavallier, født 6.2.1976 i Paris, Frankrig.

Børn:

Prins Henrik Carl Joachim Alain, født 4.5.2009 i København.

Prinsesse Athena Marguerite Francoise Marie, født 24.1.2012 i Kbh.

Dronningens søstre

Prinsesse Benedikte Astrid Ingeborg Ingrid, født 29. april 1944 på Amalienborg, gift 3. februar 1968 på Fredensborg Slot med **Richard Casimir Karl August Konstantin Prins til Sayn-Wittgenstein-Berleburg**, født 29.10.1934 på Berleburg. Død 13.3.2017 på Berleburg.

Børn:

- (1) **Prins Gustav Frederik Philip Richard**, født 12.1.1969 i Frankfurt a.M.
- (2) **Prinsesse Alexandra Rosemarie Ingrid Benedikte**, født 20.11.1970 i Kbh. Gift 6.6.1998 i Gråsten Slotskirke med **Jefferson-Friedrich Volker Benjamin Graf von Pfeil und Klein-Ellguth**.

Børn:

Friedrich Richard Oscar Jefferson Graf von Pfeil und Klein-Ellguth, født 14.9.1999 i København.

Komtesse Ingrid Alexandra Irma Astrid Benedikte von Pfeil und Klein-Ellguth, født 16.8.2003 i Kbh. Ægteskabet opløst 18.5.2017.

Gift 2. gang 18. 5.2019 med greve af Egeskov, **Michael Ahlefeldt-Laurvig-Bille**, født 26.2.1965.

- (3) **Prinsesse Nathalie Xenia Margareta Benedikte**, født 2.5.1975 i København, borgerligt viet 27.5.2010, kirkeligt viet 18.6.2011 i Berleburg med **Alexander Johannsmann**. Søn: **Konstantin Gustav Heinrich Richard zu Sayn-Wittgenstein-Berleburg-Johannsmann**, f. 24.7.2010 i Berleburg. Datter: Louisa f. 28.01.2015.

Prinsesse Anne-Marie Dagmar Ingrid, født 30.8.1946 på Amalienborg, gift 18.9.1964 i Athen med **Konstantin II**, fhv. Konge af Grækenland.

Regeringen Mette Frederiksen

Udnævnt 27. juni 2019

Statsminister	·	Mette Frederiksen (A)
Finansminister	·	Nicolai Wammen (A)
Udenrigsminister	·	Jeppe Kofod (A)
Justitsminister	·	Nick Hækkerup (A)
Social- og indenrigsminister	·	Astrid Krag (A)
Skatteminister	·	Morten Bødskov (A)
Klima-, energi - og forsyningsminister	·	Dan Jørgensen (A)
Minister for fødevarer, fiskeri og ligestilling og minister for nordisk samarbejde	·	Mogens Jensen (A)
Sundheds- og ældreminister	·	Magnus Heunicke (A)
Transportminister	·	Benny Engelbrecht (A)
Minister for udviklingssamarbejde	·	Rasmus Prehn (A)
Børne- og undervisningsminister	·	Pernille Rosenkrantz-Theil (A)
Forsvarsminister	·	Trine Bramsen (A)
Uddannelses- og forskningsminister	·	Ane Halsboe-Jørgensen (A)
Erhvervsminister	·	Simon Kollerup (A)
Udlændinge- og integrationsminister	·	Mattias Tesfaye (A)
Beskæftigelsesminister	·	Peter Hummelgaard (A)
Boligminister	·	Kaare Dybvad (A)
Miljøminister	·	Lea Wermelin (A)
Kulturminister og kirkeminister	·	Joy Mogensen (A)

Valg i Sydslesvig

Danske stemmer ved kommunevalgene i Sydslesvig 1998-2018

Kredsresultater:

	FLENSBORG	SLESVIG- FLENSBORG	NORD- FRISLAND	RENDSBORG- EGERNFØRDE	KIEL	SAMLET RESULTAT
1998:	9.487	12.979	7.071	8.048	1.130	38.715
2003:	6.924	10.830	5.888	6.160	684	30.486
2008:	6.394	12.729	6.179	6.996	1.500	33.798
2013:	5.068	10.791	6.343	5.967	2.419	30.725
2018:	4.756	8.915	5.157	4.543	2.497	25.868

Antal kommuneråds- medlemmer

1998: 137
2003: 136
2008: 195
2013: 195
2018: 176

Antal kredsdags- medlemmer

1998: 24
2003: 21
2008: 26
2013: 22
2018: 22

Danske stemmer ved landdagsvalgene 2000-2017

2000: 60.367
2005: 51.901
2009: 69.701
2012: 61.025
2017: 49.995

Sydslesvig-udvalget

Kulturministeriets udvalg vedrørende danske kulturelle anliggender i Sydslesvig

Ø MF, Christian Juhl, formand

Bindsevs Plads 12, 8600 Silkeborg
tlf. 3337 5005 - christian.juhl@ft.dk

A MF, Troels Ravn

Dalgårdsvej 124, 6600 Vejen
tlf. 6162 4783 - troels.ravn@ft.dk

B MF, Rune Christiansen

Folketinget, Christiansborg
1240 København K
tlf. 26 90 00 23, E-mail ruch@viauc.dk

F MF, Karina Dehnhardt Lorentzen

Sindalvej 4, 6000 Kolding
tlf. 6162 3045 - karina.dehnhardt@ft.dk

V MF, Anni Matthiesen

Egebjerg Landevej 14, Krogager
7200 Grindsted
tlf. 3337 4574 - vannm@ft.dk

O Fhv. MF, Martin Henriksen

martin.henriksen@ft.dk

C MF, Niels Flemming Hansen

Folketinget, Christiansborg, 1240 Kbh. K
tlf. 3337 4202 - niels.hansen@ft.dk

*Sekretariatsleder chefkonsulent Steffen Bang
Kulturministeriet*

Nybrogade 2, 1203 København K
tlf. 3392 5590 - sbp@kum.dk

Familieretshuset

Afdeling Aabenraa

Storetorv 10, 6200 Aabenraa, tlf. 7256 7000

www.familieretshuset.dk

Direktør: Anette Hummelshøj

Ekspeditionstid:

Mandag - onsdag kl. 08 - 12

Torsdag kl. 12 - 15

Fredag kl. 08 - 12

Telefontid:

Mandag og tirsdag kl. 08 - 14

Onsdag og fredag kl. 08 - 12

Torsdag kl. 08 - 16

Man kan desuden få nærmere oplysninger, blanketter m.v. på statsforvaltningernes hjemmeside: www.familieretshuset.dk

Agerskov Kro og Hotel

Hovedgaden 3 · 6534 Agerskov

Telefon 7483 3228 otte@agerskov-kro.dk

www.agerskov-kro.dk

Region Syddanmark

Damhaven 12

7100 Vejle

tlf. 7663 1000, fax 7663 2000

E-mail: kontakt@rsyd.dk

www.regionsyddanmark.dk

Regionsrådsformand:

Stephanie Lose

Regionsdirektør:

Jane Kraglund

Sønderjyske regionsrådsmedlemmer

2018 - 2021 pr. 1. januar 2018

A Andrea Terp,
Bjergholt 3, 6200 Aabenraa

V Kurt Jensen,
Galgetoft 81, 6630 Rødding

O Thies Mathiasen,
Ribe Landevej 63A, 6100 Haderslev

V Mette Bossen Linnet
Gråbrødrevvej 11.1., 6270 Tønder

V Mads Skau,
Skovgårdvej 15, 6500 Vojens

A Jørn Lehmann Petersen,
Farverløkke 41, 6310 Broager

V Tage Petersen,
Skærtøft 10, 6440 Augustenborg

Region Sønderjylland-Schleswig

Pr. 31. december 2018

Bestyrelsen:

Overborgmester Simone Lange (formand)

Regionsrådsmedlem

Preben Jensen (næstformand)

Amtspræsident Manfred Uekermann

Minister Dr. Sabine Sütterlin-Waack

Borgmester Erik Lauritzen

Allan Emiliussen

Borgmester Thomas Andresen

Borgmester Henrik Frandsen

Formand for BdN Hinrich C. Jürgensen

Landsformand Flemming Meyer

Walter Behrens

Kreis Nordfriesland:

Sabine Detert

Kreis Schleswig-Flensburg:

Thomas Rasmussen

Regionskontor & Infocenter:

Lyren 1, 6330 Padborg,

tlf. 7467 0501, fax 7467 0521

E-mail: region@region.dk

www.region.dk

www.region.de

www.pendlerinfo.org

Leder: Peter Hansen

Kommuner i Sønderjylland

Aabenraa Kommune

Skelbækvej 2, 6200 Aabenraa

tlf. 7376 7676, fax 7376 7677

E-mail: post@aabenaar.dk

www.aabenaar.dk

Borgmester: Thomas Andresen

Kommunaldirektør: Tom Ahmt

Haderslev Kommune

Gåskærgade 26-28, 6100 Haderslev

tlf. 7434 3434, fax 7434 0134

E-mail: post@haderslev.dk

www.haderslev.dk

Borgmester: Hans Peter Geil

Kommunaldirektør: Willy Feddersen

Kolding Kommune

Akseltorv 1, 6000 Kolding

tlf. 7979 7979

E-mail: kommunen@kolding.dk

www.kolding.dk

Borgmester: Jørn Pedersen

Kommunaldirektør: Thomas Boe

Sønderborg Kommune

Rådhusstorvet 10, 6400 Sønderborg

tlf. 8872 6400, fax 8872 6402

E-mail: post@sonderborg.dk

www.sonderborgkommune.dk

Borgmester: Erik Lauritzen

Kommunaldirektør: Tim Hansen

Tønder Kommune

Wegners Plads 2, 6270 Tønder

tlf. 7492 9292

E-mail: toender@toender.dk

www.toender.dk

Borgmester: Henrik Frandsen

Kommunaldirektør: Klaus Liestmann

Vejen Kommune

Rådhuspassagen 3, 6600 Vejen

tlf. 7996 5000, fax 7996 5006

E-mail: post@vejen.dk

www.vejen.dk

Borgmester: Egon Fræhr

Kommunaldirektør: Ole Slot

Foreninger, organisationer, institutioner m.v.

Sønderjyds Skoleforening

Formand: Peder Moltesen Ravn,
Harevej 22, Egebæk-Hviding,
6760 Ribe,
tlf. 7544 5433

www.sønderjydsskoleforening.dk

Næstformand: Henrik Nissen,
Surreroj 4, Bylderup, 6372 Bylderup-Bov

Kasserer: Anne Møllergaard,
Provst Petersensvej 3, 6270 Tønder

Sekretær: Else Beim,
Roostvej 19, Roost, 6535 Branderup,
tlf. 4940 7216,
soenderjydsskoleforening@outlook.dk

Ellen Christensen,
Nyrøjsvej 6, Lavensby, 6430 Nordborg

Kirsten Dahlmann,
Elmevej 16, 6780 Skærbæk

Ove Kirk Andersen,
Kelstrup Bygade 14, 6100 Haderslev

Povl Chr. Callesen,
Brobølvej 18, Brobøl, 6400 Sønderborg

Laura Skau Bjerregaard,
Fællesgade 20, Rise, 6230 Rødekro

Frode Rindom,
Mojbølvej 4, Mojbøl, 6630 Rødding

Jes Speggers Simonsen,
Rødevej 5, 6310 Broager

Søren Wollesen,
Østermarkvej 14, 6230 Rødekro

Ingelise Duus,
Langtoften 13, Fjelstrup, 6100 Haderslev

Bodil M. Jørgensen,
Runebakken 93, 6500 Vojens

Birgit Langelund,
Stadionvej 13H, 6392 Bolderslev

Inger Rahbek Andersen,
Roostvej 3A, Roost, 6535 Branderup

Almanakudvalget

Ansvarshavende redaktør:

Britta Slot Johnsen,
Kongevej 13, 6400 Sønderborg
tlf. 2970 6414

E-mail: soenderjyskalmanak@outlook.dk

Povl Chr. Callesen,
Brobølvej 18, 6400 Sønderborg

Anne Møllergaard,
Pr. Petersensvej 3, 6270 Tønder

Inger Rahbek Andersen,
Roostvej 3A, Roost, 6535 Branderup

Georg Bendix, Hindballevej 8,
Brændstrup, 6630 Rødding

Anders Schaltz Andersen,
Osterwung 5, D-25856 Hattstedt

Mariane Jørgensen,
Jægerskoven 39, 6520 Toftlund

Poul Krebs Lange,
Odinsvej 43, 6100 Haderslev

Peder Moltesen Ravn, (formand)
Harevej 22, Egebæk-Hviding, 6760 Ribe

Sprogforeningen

Folkehjem, Haderslevvej 7,
6200 Aabenraa, tlf. 2218 1938

Bestyrelse:

Formand: Frode Sørensen, fhv. minister
Vesterled 19, 6400 Sønderborg,
tlf. 7448 6428, mobil 2218 1938
E-mail: frode@danportal.dk
www.s-frode.dk

Næstformand Kristian Kjær Nielsen,
Knudsmade 1, Bækken, 6300 Gråsten
tlf. 2041 1936

E-mail: kjaer1947@gmail.com

Ingolf Haase,
Slotsgaden 28, Møgeltønder, 6270 Tønder,
tlf. 4028 0895, E-mail: haase@mail.dk

Lis Mikkelsen,
Gl. Ørderupvej 8, 6520 Toftlund,
tlf. 2498 0932, E-mail: glskole@mail.com

Orla Møller,
Ostermark 97, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461-4306733
E-mail: orlahakon@gmail.com

Gunnar Vind,
Skolegade 49, 6780 Skærbæk,
tlf. 4017 9268, E-mail: gunnar@vind1.dk

Elke Putzer,
Achter de Möhl 37, D-24955 Harrislee,
tlf. +49 461 71437, E-Mail: elke@putzer.dk

Grænseforeningen

Kontor: Peder Skrams Gade 5,
1054 København K, tlf. 3311 3063
E-mail: info@graenseforeningen.dk
www.graenseforeningen.dk
Protektor: H.K.H. Prins Joachim
Formand: Jens Andresen
Generalsekretær: Knud-Erik Therkelsen

Grænseforeningen Haderslev

Formand: Peter Popp Andersen,
Thorsvej 15, 6070 Christiansfeld
tlf. 2066 7622
E-mail: kapopp@outlook.dk

Rødding - Vejen Grænseforening

Formand: Hans Harald Sørensen,
Kirsebærvej 6, 6600 Vejen
tlf. 5154 2075
E-mail: hhs111@gmail.com

Grænseforeningen for Sønderborg

Kontaktperson: Kirsten Fanø Clausen,
Brobølvej 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 6177 8515
E-mail: kifanoef@gmail.com

Tønder Amts Grænseforening

Formand: Marie Stamp,
Ullerupvej 86, 6780 Skærbæk
tlf. 2074 6088
E-mail: stamp.marie02@gmail.com

Grænseforeningen Aabenraa

Formand: Jens Overgaard,
Bjergholt 20, 6200 Aabenraa
tlf. 4010 8142
E-mail: jensovergaard49@gmail.com

Danmark-Samfundet

Helge Moosmann,
Hiort Lorenzen Vej 47, 1. th.,
6100 Haderslev, tlf. 2149 9305
E-mail: helge.moosmann@gmail.com

Den Nordslesvigske Kvindeforening

Formand: Henriette Holsteen Jessen
Hjartbro Byvej 11, 6541 Bevtoft
Næstformand: Pia Festersen
Haderslevvej 82, 6200 Aabenraa
Kasserer: Kirsten Nissen
Vidågade 95, 6270 Tønder
Sekretær: Hanne Schmidt,
Lambjergvej 5, Lambjerg, 6470 Sydals

DGI Sønderjylland

Kystvej 18, 6200 Aabenraa
tlf. 7940 4500
Formand: Claus Klaris
Dybbølsten 24, 6400 Sønderborg
tlf. 2095 1007

Foreningen Hjemmevæns- museets Venner

Formand: J. P. Rasmussen
Hærhjemmeværnsdistrikt
Syd- og Sønderjylland,
Søgaardlejren, 6200 Aabenraa

Foreningen Landeværnet

Kontor: Jernbanegade 4, 6360 Tinglev
tlf. 7464 4054
Formand: Gårdejer Sven Vognsen Hansen
Perbølvej 9, Kliplev, 6200 Aabenraa,
tlf. 2462 9724
Næstformand: Gårdejer Peter Thyssen
Ribevej 21, 6520 Toftlund, tlf. 2334 1990
Sekretær: Gårdejer: Jacob Sander-Larsen
Nørreremark 7, Kær, 6400 Sønderborg
tlf. 2142 2749

Plads til alle DYDBÆK EFTERSKOLE -og et fantastisk sammenhold

Dydbæk Efterskole henvender sig til specialundervisningslever, der er bogligt interesserede.

Vi har dansk, engelsk og matematik med afgangsprøve. Masse af kreative fag, friluftsliv, rollespil, musik & somspil, glas & brugskunst, sport, samt 7 spændende liniefag.

For mere information
-Ring eller tjek vores hjemmeside.

AABÆK EFTERSKOLE

Jørgensgård Skovvej 101,
6200 Aabenraa.

tlf 7462 5063

e-mail: aabaek@aabaek.dk

www.aabaek.dk

Forstander Thomas Frickmann

Sydvestjyllands Efterskole

www.sydvestjyllandsefterskole.dk

6 linjefag bl.a. krea og mekanik

VGIE
Vojens Gymnastik- & Idrætsefterskole
www.vgie.dk

Klassisk
grundtvigsk højskole
i Sønderjylland

 Rønshoved Højskole
Højskolen ved Flensborg Fjord

Tlf.
74724433

Efterskolen for normalt begavede unge med skrive- og læsevanskeligheder.

Læs mere på www.eeskole.dk
eller mød os på facebook

EMMER
skole

Forretningsfører: Jørgen Jørgensen,
Hønsnapvej 16, Holbøl, 6340 Kruså
tlf. 7460 8156
www.landevaernet..dk

Sønderjyllands Investeringsfond

Formand: Privatdirektør Jan Poulsen
Danske Bank, Gravene 1, 6100 Haderslev
www.sonderjyllandsinvesteringsfond.dk
Forretningsfører: Jørgen Jørgensen,
Hønsnapvej 16, Holbøl, 6340 Kruså
tlf. 7460 8156

*Foreningen Landeværnet administrerer tillige:
Lånefonden for Sønderjylland*

Foreningen »Venner af Rømøs natur«

Formand: Bente Bjerrum
Kildebjergsvej 12, 6780 Skærbæk

Historisk Samfund for Sønderjylland

Sekretariat og ekspedition:
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 4683
E-mail: hssdj@hssdj.dk
www.hssdj.dk
Åbningstider: tirsdag og torsdag kl. 9-13
Bestyrelse:
Formand: Hans Schultz Hansen
Næstformand: Lars N. Henningsen
Kasserer: Arne Fredsted Jørgensen
Sekretær: Mogens Asmund

Øvrige medlemmer af forretningsudvalget:

Finn Bach
Lisette Juhl Hansen
Kristian Pallesen
Henrik Posselt
Mogens Rostgaard Nissen

Øvrige medlemmer af styrelsen:

Mette Pilgaard
Lennart S. Madsen
Elsemarie Dam-Jensen
Axel Johnsen
Mikkel Leth Jespersen
Anne Marie Overgaard
Carsten Porskrog Rasmussen

René Rasmussen
Henrik Skov Kristensen

Sønderjyske Årbøger:

Mogens Rostgaard Nissen
Forskningsafdelingen ved Dansk
Centralbibliotek for Sydslesvig
Norderstrasse 59, D-24939 Flensburg
tlf. 0049 461 86 97 190
E-mail: mrn@dcbib.dk

Sønderjysk Månedsskrift:

Lisette Juhl Hansen
Museum Sønderjylland, ISL - Lokalhistorie
Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 5860

Skriftrækken:

Henrik Skov Kristensen
Frøslevlejrens Museum
Lejrvej 83, 6330 Padborg
tlf. 7467 6557

Kredsformænd:

Karl Erik Olesen, Sønderballe Strand
(Haderslev kreds)
Jens Møller, Løgumkloster (Tønder kreds)
Helge Søgaard, Stubbæk
(Aabenraa kreds)
Christian Bo Bojesen, Høruphav
(Sønderborg kreds)
Kirsten la Cour (Sydslesvig)

Historisk Samfund for Als og Sundeved

Formand: Frede Tychsen,
Skeldevej 23, Gammelgab, 6310 Broager,
tlf. 7444 2740 / 5176 8377
E-mail: tychsen43@gmail.com

Sekretariat:

Museet på Sønderborg Slot,
6400 Sønderborg, tlf. 7442 2539
Hanne Thrane

Landsforeningen

Danske Forsamlingshuse

Formand: Otto Hallberg,
Sidingevej 23, 4560 Vig, tlf. 5931 6585
E-mail: ldf@pc.dk

Næstformand: Henrik Nielsen,
Guldbjergvej 5, Brændstrup,
6630 Rødding, tlf. 7482 0601

Løgumkloster Refugium

Refugievej 1, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 3301

E-mail: mail@loegumkloster-refugium.dk
www.loegumkloster-refugium.dk
Forstander: Helle Skaarup

Naturhistorisk Forening for Sønderjylland

Formand: Cand. scient. Vagn Heckmann,
Rosenbakken 109, 6100 Haderslev
tlf. 7452 2765

Syddansk Universitet Center for Grænseregionsforskning Institut for Statskundskab og Offentlig Forvaltning

Alsion 2, 6400 Sønderborg,
tlf. 6550 1186

E-mail: sbf@sam.sdu.dk - www.sdu.dk
Centerleder: Steen Bo Frandsen

Sydsløvigske Udvalg af 5. Maj 1945

Formand Helge Moosmann
Hiort Lorenzens Vej 47, 1. th.,
6100 Haderslev, tlf. 2149 9305
E-mail: helge.moosmann@gmail.com

Sønderjysk Forsamlingshusforening

Formand: Anders Sørensen,
Åbenråvej 133, Øster Gasse, 6780
Skærbæk, tlf. 7475 2273

Sekretær: Karsten Nybjørn,
Ladegårdvej 6, 6500 Vojens, tlf. 7450 7676

Bund Deutscher Nordschleswiger

Generalsekretær: Uwe Jessen
Deutsches Generalsekretariat,
Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 3833

Formand: Gårdejer Hinrich Jürgensen,
Flensborg Landevej 71, Gårdeby,
6360 Tinglev, tlf. 7464 3644

Deutscher Jugendverband für Nordschleswig

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7362 9192
E-mail: info@djfn.dk - www.djfn.dk

Deutscher Schul- und Sprachverein für Nordschleswig

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 4103
Skolekonsulent: Anke Tästensen
Formand: Welm Friedrichsen,
Vesterballe 19, Brandsbøl, 6430 Nordborg,
tlf. 7449 1409
E-mail: welm@bbsyd.dk

Kirkelige foreninger og organisationer

Den Sønderjydske Forening af Menighedsrådsmedlemmer

Formand: Henning Vohs,
Bakken 50, Fynshav, 6440 Augustenborg
tlf. 2360 3593

Sekretær: Anna Sigurjonsdottir
Grøngårdvej 21, Sæd, 6270 Tønder
tlf. 2814 1188

Danske Sømands- og Udlandskirker

Smallegade 47, 2000 Frederiksberg,

tlf. 7026 1828
E-mail: kontor@dsuk.dk
www.dsuk.dk
Reg. 4400 Kontonr. 4525210049

Brødremenighedens Danske Mission (BDM)

Nørregade 14, 6070 Christiansfeld,
tlf. 3529 4820
E-mail: bdm@bdm-dk.dk
Generalsekretær: Jens Peter Rejkjær

Fonde

Dansk Kultursamfund af 1910

Formand: Fhv. minister og MF Frode Sørensen, Vesterled 19, 6400 Sønderborg

Fonden til bevarelse af gamle Rømhuse

Formand: Rosa Schmidt, Ternevej 11, Havneby, 6792 Rømø

H. P. Hanssens Mindefond

Formand: Margrethe Wind, Jens Kromannsvej 8, Snoghøj, 7000 Fredericia
tlf. 2233 4305
E-mail: mbwind@gmail.com

Danske og frisiske foreninger og institutioner i Sydslesvig

Sprogforeningen i Sydslesvig

Formand: Katrin Lass
Østerlække 12, 6330 Padborg
E-mail: sprogsyd@gmail.com
www.sprogforeningen.dk

Kgl. Dansk Generalkonsulat

Generalkonsul: Kim Andersen
Konsul: Henrik Hansen
Nordergraben 19, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/144000 - E-mail: flfgkl@um.dk
www.gkflensburg.um.dk

Dansk Generalsekretariat

Flensborghus, Norderstrasse 76,
D-24939 Flensburg eller
Postfach 2664, D-24916 Flensburg,
tlf. 0461/144080
E-mail: info@syfo.de
www.syfo.de
Generalsekretær: Jens A. Christiansen

Sydslesvigsk Forening (SSF)

Formand: Gitte Hougaard-Werner

A. P. Møller Skolen

Fjordallé 1, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/4820-0
E-mail: apms@skoleforeningen.de
www.apmoellerskolen.org
Rektor: Jørgen Kühl

»Christianslyst«

Lejrskole og kursuscenter,
Nottfeld, D-24392 Süderbrarup,
tlf. 04641/92229, fax 04641/92229
christianslyst@skoleforeningen.org
www.christianslyst.de
Leder: Denis Löhndorf

Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig

Norderstrasse 59, D-24939 Flensburg

Dansk postadresse:

Box 528, 6330 Padborg, tlf. 0461/8697-0
E-mail: dcb@dcbib.dk
www.dcbib.dk
Bibliotekschef: Jens M. Henriksen
Studieafdelingen og arkivet:
Arkivar: Mogens Rostgaard Nissen

Dansk Gymnastikforening Flensburg e.V.

Klubhuset: Marienhölungsweg 62,
D-24939 Flensburg
(Frueskovens Idrætspark),
tlf. 0461/5700477
E-mail: vorstand@dgf-flensburg.de
www.dgf-flensburg.de
Formand: Dieter Lenz,
Sandbjergvej 3, D-24943 Flensburg,
tlf. 0461/63254

IDRÆT UNGE & KULTUR PÆDAGOGIK

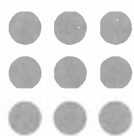
SdU's (Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger) formål er at fremme det danske ungdoms- og idrætsarbejde.

Som paraplyorganisation spænder vi over mange foreninger som du kan blive medlem i og finde lige netop det tilbud, der passer til dig og din familie.

SdU er en organisation i stadig fremdrift, der gennem sine tætte kontakter til Danmark, lokalsamfundet og det øvrige Europa, har fingeren på pulsen.

www.SdU.de

  @sdusydslesvig | #fritidmedindhold

W. KRAGH A/S

STATSAUTORISERED E REVISORER

Jan Wilhelmsen

Statsautoriseret revisor

Østergade 56
DK-6270 Tønder

Telefon: +45 74 72 36 80
Mobil: +45 21 44 00 00

Mail: jan.wilhelmsen@wkragh.dk
E-mail: www.wkragh.dk

Revision • Regnskab • Rådgivning • Skat • Bogføring

Dansk Kirke i Sydslesvig

Sydslesvigs Kirkekantor,
Südergraben 36a, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461/52925

E-mail: kirken@kirken.de

www.dks-folkekirken.dk

Forretningsfører: Jytte Nickelsen

Provst: Hasse Neldeberg Jørgensen

Dansk Skoleforening for Sydslesvig

Formand: Udo Jessen

Kontor: Stuhrs Allee 22,

D-24937 Flensburg eller Postfach 1461,

D-24904 Flensburg, tlf. 0461/50470

E-mail: post@skoleforeningen.org

www.skoleforeningen.org

Dansk postadresse: Box 389, 6330 Padborg

Direktør: Lars Kofoed-Jensen

Dansk Spejderkorps Sydslesvig

Tydal 1, D-24852 Eggebek

E-mail: dss@spejder.de

Formand: Ricky Teiwes,

tlf. 0045 - 2988 3331

E-mail: ricky@spejder.de

Det lille Teater

Hjemmet, Marienstr. 20,

D-24937 Flensburg,

tlf. 0461/8079 7630

Formand: Alexander von Oettingen,

Zum Dorfteich 7, D-24975 Husby,

tlf. 04634/9219

E-mail: info@detlilleteater.de

www.detlilleteater.de

Det sydslesvigske Samråd

Formand: Christian Jürgensen

E-mail: christian-juergensen@gmx.de

www.samraadet.info

Sekretariat:

Dansk Generalsekretariat

Norderstr. 76, D-24939, Flensburg

tlf. 0461/144008-150

Fax 14408-130

E-mail: jac@samraadet.info

Sekretær: Jens A. Christiansen

Duborg-Skolen

Ritterstrasse 27, D-24939 Flensburg,

tlf. 0461/144390

www.duborg-skolen.de

Rektor: Heino Aggedam

Flensburg Avis

Wittenberger Weg 19, D-24941 Flensburg

tlf. 0461/50 45 0

E-mail: redaktion@fla.de

www.fla.de

Chefredaktør: Jørgen Møllekær

Friisk Foriining (Friserforeningen)

Formand: Bahne Bahnsen,

Dorfstr. 21, Weding, D-24976 Handewitt

tlf. 04630/9372171

E-mail: bahneb@hotmail.com

Sekretariat: Süderstr. 6,

D-25821 Bredstedt/Bräist

tlf. 04671/6024154

Forretningsfører: Ilwe Boysen

E-mail: info@friiske.de

www.friiske.de

Frivilligt Dreng- og Pigeforbund i Sydslesvig

Distriktsleder: Ina Grønvig

mobil 0151-11334651

E-mail: ina.groenvig@hotmail.dk

Lejrskoler og hytter:

»Trenehytten«, Harkielweg 2,

D-24963 Tarp, tlf. 04638/527

Udlejning v/ Elof Asmussen

E-mail: trenehytten@sdu.de

»Kongenshus«, Rehmstackerdeich 13

D-25882 Tetenbüll

Udlejning v/ Kerstin Pauls

mobil 0172 - 9891342

Historisk Samfund for Sønderjylland

Sydslesvigs Amtskreds

Formand: Kirsten la Cour,

Gammelau 2, D-24980 Schafflund

tlf. 04639 - 782402

E-mail: lac@skoleforeningen.de

Jaruplund Højskole

Lundweg 2, D-24976 Handewitt,
tlf. 04630/969140
E-mail: kontoret@jaruplund.de
www.jaruplund.de
Forstander: Karsten B. Dressø

Ladelund Ungdomsskole

Karlumer Str. 1, D-25926 Ladelund,
tlf. 04666/714
ladelundungdomsskole@skoleforeningen.org
www.ladelundungdomsskole.de
Forstander: Tore Bock

Lejrskolen »Skipperhuset«

Am Hafen 30, D-25832 Tönning,
tlf. 04861/5493
E-mail: ejdersted@syfo.de - www.syfo.de
Bestyrer: Kerstin Pauls
E-mail: kerstin@syfo.de

Nordfriisk Institutt

Süderstrasse 30, D-25821 Bredstedt,
tlf. 04671-6012-0
E-mail: info@nordfriiskinstitutt.de
www.nordfriiskinstitutt.de
Institutleder og direktør:
Dr. Christoph Schmidt

Sct. Georgs-Gildet

Gildemester: Anne-Margrethe Jessen,
E-mail: amjess@aol.com
www.flensborggildet.dk

Sct. Knuds-Gildet

St. Knudsborg, Munketoft 33,
D-24937 Flensborg
Oldermand: Karl Heinz Rudebeck,
Fördebogen 33, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/979393
www.knudsgildet-flensborg.dk

Sydslesvigs danske Ungdomsforeninger

Formand: Kirstin Asmussen
Mobil 0170-1200469
E-mail: kirstin@sdu.de

Dansk Ungdomssekretariat:

Norderstr. 76, D-24939 Flensborg,
tlf. 0461/14408-0
E-mail: kontoret@sdu.de - www.sdu.de
Direktør: Anders Kring

Sydslesvigs Vælgerforening (SSW)

Landsformand: Flemming Meyer,
Berliner Ring 62, D-24980 Schafflund
tlf. 04639/7839133
Landssekretariat: Norderstr. 76
D-24939 Flensborg, tlf. 0461/14408-310
E-mail: info@ssw.de - www.ssw.de
Landssekretær: Martin Lorenzen
SSW-Landdagsfraktionen i Flensborg:
Norderstr. 74, D-24939 Flensborg,
tlf. 0461/14408-300
E-mail: info@ssw-sh.de - www.ssw-sh.de
SSW-Landdagsfraktionen i Kiel:
Schleswig-Holsteinischer Landtag,
Düsternbrooker Weg 70, D-24105 Kiel,
tlf. 0431/988-1380
Landdagsmedlemmer:
Lars Harms - E-mail: lars.harms@ssw.de
Jette Waldinger Thiering,
E-mail: jette.waldinger@ssw.de
Flemming Meyer,
E-mail: flemming.meyer@ssw.de

Spejdergården Tydal

Tydal 1, D-24852 Eggebek, tlf. 04609/91030
E-mail: tydal@sdu.de - www.tydal.dk
Centerleder: Neele Fahse
tlf. +49+151 4194 9495

Union-Bank AG

Grosse Strasse 2, D-24937 Flensborg,
tlf. 0461/8414-0
E-Mail: info@unionbank.de
Süderstr. 89, D-24955 Harrislee,
tlf. 0461/700320
Stadtweg 59, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/9925-0
Direktion: Volker Andersen, Frank Baasch
tlf. 0461-14408-600, fax 14408-603
www.union-bank.de

Musik, teater og kunst

Sønderjydsk Teatersamarbejde

Formand: Palle Guldbrandsen,

Værftvej 15, 6270 Tønder,

tlf. 74 72 53 80

Sekretær: Peter Aldershaab,

Nørregade 38, 6100 Haderslev,

tlf. 7452 2734

Forsøgsscenen, Haderslev

Formand: Marianne Møller,

Grønkær Høj Vej 6, 6100 Haderslev

tlf. 2281 5767

E-mail: pchm@bbsyd.dk

Det lille Teater, Gråsten

Ladegårdskov 14, 6300 Gråsten

Formand: Ole Gaul Nilum,

Smedebakken 2, Aadsbøl, 6300 Gråsten,

tlf. 7465 3767

www.lilleteater.dk

Det lille Teater, Aabenraa

Formand: Christian Rathje,

Over Jerstalvej 56, 6500 Vojens

tlf. 6085 5555

E-mail: kontakt@detlilleteateraabenraa.dk

www.detlilleteateraabenraa.dk

Amatørteaterforeningen Stjernen

Formand: Tage Jepsen,

Skærbækvej 28, Arrild, 6520 Toftlund

Teatergaleasen, Højer

Formand: Per Loldrup,

Carstengade 56, 6270 Tønder

Teatret Møllen

Møllepladsen 4, 6100 Haderslev

Teaterchef: Nikolaj Mineka

tlf. 7452 6679

mellem kl. 12-16 - fredag kl. 12-15

E-mail: post@teatretmoellen.dk

www.teatretmoellen.dk

Tønder Festival Forening

Vestergade 80,1. 6270 Tønder,

Festivalkontoret tlf. 74 72 46 10

Billetsalg via:

www.billetten.dk

Kundeservice tlf. 7020 2096

Skærbæks Kultur- & Forsamlingshus Emanuel er et besøg værd!

Emanuel er med sin særlige historie et interessant mål for en udflugt. Vi fremviser gerne huset og fortæller i ord og billeder om dets spændende historie: Bygget i 1909 som dansk frimenighedskirke

- i dag et aktivt kultur- og forsamlingshus - en smuk ramme til enhver fest!

- der kan bestilles kaffe med brød eller andet traktement

- vi kan tilrettelægge sangtime eller underholdning

- der er teleslynge og god tilkørsel for kørestole

- husk, at Emanuel også lejes også ud til private - vi glæder os til at høre fra jer!

EMANUEL

Skærbæk Kultur-
og forsamlingshus

Tøndervej 38a - 6780 Skærbæk - Fmd. Tove Tersbøl - tlf. 2070 5728 - www.kulturhus-emanuel.dk

Lokalhistoriske foreninger, arkiver og samlinger

Rigsarkivet Aabenraa

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,

tlf. 3392 3310

E-mail: mailbox@sa.dk

www.sa.dk

Forskningsleder: Hans Schultz Hansen

Lokalhistoriske Arkiver og Samlinger i Sønderjylland (LASS)

Formand: Anker Ravn Knudsen,

Frøsvej 10, 6630 Rødding,

tlf. 7484 6737

E-mail: arkitekt.ark@mail.dk

Lokalhistorisk konsulent: Kirsten Clausen

Museum Sønderjylland, ISL-Lokalhistorie

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa,

tlf. 74 62 58 60

E-mail: isl@museum-sonderjylland.dk

www.lass1979.dk

Dansk Slægtsgaardsforening

Formand: Gunhild Møller,

"Bronzehave", Strædet 38, 7990 Ø. Assels

Sønderjyllandskredsen:

Paul Henrik Hansen,

Tøndervej 31, Alslev, 6230 Rødekro

Slægtshistorisk Forening Sønderjylland

Formand: Nicolai Johannsen,

Turøvej 34, Kirkebyen,

6430 Nordborg, tlf. 7444 2383

E-mail: nic@egernsund.dk

ESBJERG KOMMUNE

Hviding Sognearkiv

Arkiv: V. Vedsted Sogns Forsamlingshus

V. Vedsted Byvej 55, 6760 Ribe.

Leder: Anne Lorenzen, Gl. Hvidingvej 26,

6760 Ribe, tlf. 7544 5127

E-mail: anne@hvidingsognearkiv.dk

Spandet Sognearkiv

Arnumvej 9, Spandet, 6760 Ribe

Leder: Jesper Olesen, Skolevænge 6a,

6760 Ribe, tlf. 7486 7136

E-mail: jespermajaolesen@gmail.com

HADERSLEV KOMMUNE

Lokalhistorisk forening for Bevtoft og Tirslund Sogne

Formand: Hans Iver Iversen,

Aabøl Østermarkvej 6, 6541 Bevtoft

Arkiv: Bevtoft skole,

Krüggersvej 45, 6541 Bevtoft

Arkivleder: Edel Andresen,

Krüggersvej 47, 6541 Bevtoft,

tlf. 21 20 00 58

E-mail: emhastentoft@privat.dk

Fjelstrup & Omegns Lokalhistoriske Arkiv

Formand: Ove Christiansen,

Fjelstrup Nørrevej 92, Fjelstrup,

6100 Haderslev, tlf. 4034 0159

E-mail: seniorraadet@gmail.com

Arkiv: »Rosenvang«, Avnøvej 7, Fjelstrup,

6100 Haderslev

Lokalhistorisk Arkiv for Gram og Omegn

Slotsvej 9, 6510 Gram

tlf. 2381 5950

Arkivleder: Mona Ravn

Haderslev Arkiv- og Museumsforening

c/o Museum Sønderjylland - Arkæologi

Dalgade 7, 6100 Haderslev

Formand: Hans Aage From,

Fælleslykkevej 6, 6100 Haderslev,

tlf. 23 96 91 53

E-mail: hamfpost@gmail.com

Haderslev Slægtsforsknings Forening

Formand: Harry Riisbøl,
Skovbyvej 29, Vedsted, 6500 Vojens
E-mail: hsf@haderslevslaegt.dk
www.haderslevslaegt.dk

Historisk Arkiv for Haderslev Kommune

Kløvervej 87B, 6100 Haderslev,
Læsesalen, Bispebroen 3,
tlf. 7434 7800
E-mail: arkiv@haderslev.dk
www.historiskarkiv.dk
Leder: Bent Vedsted Rønne

Halk-Hejsager Lokalhistoriske Forening

Formand: Kim Bjerringgaard,
Fredeshøj 2, 6100 Haderslev
Arkiv: Halk skole, Hejsagervej,
6100 Haderslev
Leder: Harald Schytt, Langgyde 5,
6100 Haderslev, tlf. 7457 1291

Hoptrup sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Jens M. Knudsen,
Kalmargårdparken 1, Marstrup,
6100 Haderslev, tlf. 7457 5165
Arkiv: Hoptrup Hovedgade 62,
6100 Haderslev
Leder: Jørgen Hasberg,
Kalmargårdparken 18, Marstrup,
6100 Haderslev, tlf. 4141 7886

Højrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Ove Juhl,
Højrupvej 22, 6510 Gram, tlf. 7482 6289
Arkiv: Skolevej 2, Arnum, 6510 Gram
Arkivleder: Birthe Sørensen,
Søndermarksvej 8, 6510 Gram,
tlf. 7482 6138

Lokalhistorisk Forening for Jegerup Sogn

Formand: Anne Kjestine Jensen,

Kærager 3, Jegerup, 6500 Vojens,
tlf. 7454 0034, mobil 5071 7888
E-mail: jegeruplokal@gmail.com
www.jegeruplokal.dk
Arkiv: Jegerup skole,
Bygaden 18, Jegerup, 6500 Vojens

Lokalhistorisk Forening for Maugstrup, Kastvrå, Simmersted og Hjerndrup

Formand: Louise Toft Petersen,
Haderslevvej 30, 6500 Vojens,
tlf. 2493 1069

Moltrup-Bjernerig Lokalhistoriske Arkiv

Arkiv: Bramdrup Vestergade 9,
6100 Haderslev
E-mail: moltrup-bjernerig@gmail.com
Arkivleder: Lisbeth Schultz,
Rovstrupvej 58, 6100 Haderslev
tlf. 6126 1353
E-mail: lisbeth@rovstrup.dk

Lokalhistorisk Forening for Oksenvad Sogn og Omegn

Formand: Grethe Kock, Vadstedvej 11,
Oksenvad, 6560 Sommersted
tlf. 7450 5680
E-mail: lokalhistorie-oksenvad@mail.dk
Arkiv: Øster Lindetvej 5, Oksenvad,
6560 Sommersted
Leder: Peter Süberkrüb

Sommersted Sogns Lokalhistoriske Forening

Vestermarksvej 2C, 6560 Sommersted
Formand: Anders Mølbak Jensen
Kirkevej 11, 6560 Sommersted,
tlf. 4091 1235
E-mail: sommerstedslf@gmail.com
Arkiv: Vestermarksvej 2C, 6560 Sommersted
Leder: Ulla Jensen

Starup sogns lokalhistoriske Arkivforening

Formand: Karl Erik Olesen, Diernæsvej 220,

6100 Haderslev, tlf. 2121 6380
E-mail: keohaderslev@gmail.com
Arkiv: Starup skole, Starup Skolevej,
6100 Haderslev

Vilstrup Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Jørgen Nissen,
Vilstrup Vestermark 15A,
6100 Haderslev, tlf. 7458 2680
Arkiv: Vilstrup Bysving 22A,
6100 Haderslev
vilstruplokalhistoriske@gmail.com
Leder: Peter Jessen

Lokalhistorisk Forening for Vojens-området

Formand: Hans Muurmann,
Abkær Skolevej 5, Abkær, 6500 Vojens,
tlf. 7454 7174 / 2183 6788
E-mail: muurmann@bbsyd.dk
Arkiv: Danmarksgade 16, 6500 Vojens,
tlf. 74 50 70 31
Arkivleder: Agnes Svendsen,
Jernhytvej 21, 6500 Vojens, tlf. 7454 1941
E-mail: agnes_svendsen@mail.tele.dk

Lokalhistorisk Forening for Vonsbæk Sogn

Formand: Holger Krøyer Eskildsen,
Aastrupvej 170, 6100 Haderslev,
tlf. 5170 5534, E-mail: he9110@gmail.com
Arkiv: Vonsbæk skole, Vonsbækvej 88,
6100 Haderslev

KOLDING KOMMUNE

Christiansfeld Lokalhistorisk arkiv og forening

Formand: Leif Jacobsen
Hertug Hans Plads 163 th. 6100 Haderslev
tlf. 2124 2637
Arkiv: Søstrehuset, Nørregade 14, 6070
Christiansfeld,
arkivet-christiansfeld@christiansfeld.tv
www.christiansfeldarkiv.dk
Leder: Jytte Møller Ludvigsen,

Nørregade 14, 6070 Christiansfeld
tlf. 5095 9707

Lokalhistorisk Forening og Arkiv for Hejls-Hejlsminde

Formand: Gunnar M. Krag,
Trappendalvej 29, 6094 Hejls,
tlf. 7557 4754 / 4116 1128
E-mail: hejlsarkiv@gmail.com
eller trappendal@profibermail.dk
www.hejls-arkiv.dk
Arkiv: Hejls Landevej 20A, 6094 Hejls
Leder: Gunnar Krag

Vejstrup lokalhistoriske Forening og Arkiv

Formand: Johannes Larsen,
Toldbakken 53, 6094 Hejls,
tlf. 7557 5097, mobil 3035 2403
Arkiv: »Lærkebo«, Sjølundgade 28,
6093 Sjølund
Leder: Jørgen Skeem,
Grønninghovedvej 28, 6093 Sjølund,
tlf. 5370 5942

SØNDERBORG KOMMUNE

Lokalhistorisk Arkiv for Augustenborg og Omegn

Slotsallé 10, 6440 Augustenborg
tlf. 7447 1808
Formand: Birte Thuesen,
Møllegade 10, 6440 Augustenborg
Arkivleder: Marianne Nehm,
Sørensmøllevej 43, Asserballeskov,
6440 Augustenborg

Lokalhistorisk Forening for Broagerland

Formand: Hans Valdemar Moldt,
Rødegade 13, 6320 Egersund
tlf. 7444 2370, mobil 2124 5342
Broagerlands Lokalarkiv:
Thomas Jensens Plads 3, 6310 Broager,
tlf. 7444 9351
Leder: Orla Kristensen, Nattergalevej 7,
6310 Broager, tlf. 2672 2228

Lokalhistorisk Arkiv for Dybbøl, Ulkebøl og Sønderborg

Formand: Knud Erik Sørensen,
Skovbrynet 38, 6400 Sønderborg,
tlf. 7443 6343

Arkivafdeling: Kasernen, Gerlachsgade 2,
6400 Sønderborg, tlf. 7443 2710

Leder: Per Thomsen,
Frederikspark 11, 6400 Sønderborg,
tlf. 2362 7105

Arkivafdeling: Kasernen,
Gerlachsgade 2, 6400 Sønderborg,
tlf. 7442 9366 / 2362 7105

Leder: Helene Petersen
Hesselvej 2, 6400 Sønderborg,
tlf. 7447 1833

Egen Sogns Lokalhistoriske Forening

Formand: Henrik Skrydstrup,
Runevænget 37, 6430 Nordborg,
tlf. 3028 8713

E-mail: henrik.skrydstrup@hotmail.com

Arkiv: Sommervej 17, tidl. »Spiloppen«
6430 Nordborg, tlf. 7445 9301

Leder: Jørgen Wrang

Historisk Forening for Graasten By og Egn

Nygade 14, 6300 Gråsten
Formand: Bodil Gregersen,
Klokkevej 2, Rinkenæs, 6300 Gråsten,
tlf. 2423 7079

Graasten Lokalhistoriske Arkiv

Nygade 14, 6300 Gråsten, tlf. 6360 0000

E-mail: post@graastenarkiv.dk

Arkivleder: Else Egholm,
Nygade 14, 6300 Gråsten, tlf. 2636 0694

Lokalhistorisk Forening for Hørup sogn

Formand: Hans Erik Hansen,
Lundvej 106, Lambjerglund, 6470 Sydals,
tlf. 8652 4490 / 4089 3730

Arkiv: Hørup Centralskole, Vestervej 42,
Kirkehørup, 6470 Sydals, tlf. 8893 5206

E-mail: kaellerarkiv@stofanet.dk

Arkivleder: Henning Popp, Skovhøj 88,
Høruphav, 6470 Sydals, tlf. 2285 0460

Lokalhistorisk forening for Kegsnæs sogn

Formand: Jens Bladt,
Nørre Landevej 51, Kegsnæs, 6470 Sydals
tlf. 3123 5857

Arkiv: Kegsnæs Forsamlingshus,
Nr. Landevej 59, Kegsnæs, 6470 Sydals
Arkivleder: Kaj Woelke, Hagensig 12,
Kegsnæs, 6470 Sydals

Lysabild Sognehistoriske Forening

Formand: Poul Raaby Pedersen
Lillehave 18, Lysabild, 6470 Sydals
tlf. 7440 4763 / 6168 4736

E-mail: info@lysabildarkiv.dk

Arkiv: Lysabild skole, Lysabildgade 2,
Lysabild, 6470 Sydals (østfløjen)

Selskabet for Nydamforskning

Arkiv: Bakkensbro 6, 6400 Sønderborg
Formand: Pernille Lindberg Kjær,
Sdr. Landevej 8, 6400 Sønderborg,
tlf. 2895 2724

Udstillinger:
Nydamhuset, Nydamvej 41,
Øster Sottrup, 6400 Sønderborg
Nydam Tveir og Navst
Sottrupskov 36 A, 6400 Sønderborg

Lokalhistorisk Forening for Sundeved

Formand: Povl Chr. Callesen,
Brøbølvej 18, 6400 Sønderborg,
tlf. 2117 9131

Arkiv: Bakkensbro 6, Ullerup
6400 Sønderborg, tlf. 2963 7975
Leder: Frede Jensen, Fruenskær 8,
Vester Sottrup, 6400 Sønderborg,
tlf. 2937 3764

Lokalhistorisk Arkiv for Tandslet sogn

Formand: Egon Villumsen,
Mommærkvej 296, Tandslet, 6470 Sydals,
tlf. 4124 7345

E-mail: egon.v@bbsyd.dk
Arkiv: Tandslet Friskole, Ertebjergvej 2,
6470 Sydals.
Leder: Leif Kristiansen, Kavsløkke 36,
Høruphav, 6470 Sydals,
tlf. 3074 5213
E-mail: LF.Kristiansen@gmail.com

TØNDER KOMMUNE

Lokalhistorisk Forening for Agerskov Sogn

Formand: Jens Lautrup, tlf. 4045 1179
Arkiv: Bytoften 34, 6534 Agerskov
Leder: Jens Lautrup, tlf. 40 45 11 79

Lokalhistorisk Arkiv for Arrild Sogn

Formand: Kent R. Johansen,
Roostvej 6, Roost, 6535 Branderup
tlf. 7383 4110
Arkiv: Arrild Ferieby 7, Arrild,
6520 Toftlund
Leder: Inger Rahbek Andersen,
tlf. 7483 4384

Branderup-Rurup Lokal- historiske Arkiv

Formand: Per Ernø,
Rundbjergvej 5, 6535 Branderup,
tlf. 2479 9236,
E-mail: loneper@stofanet.dk
Arkiv: Friskjærvej 4a, 6535 Branderup

Historisk Forening for Bredebro og Omegn

Formand: Erland Jensen,
Vænget 7, 6261 Bredebro

Lokalhistorisk Arkiv for Bredebro og Omegn

Arkivets adresse: Langagervej 64 (hallen),
6261 Bredebro
E-mail: lokalarkiv@msn.com

Historisk Samfund i Brøns

v/ Mie Schmidt
Vangsbovej, 6780 Skærbæk

Døstrup Sogns Lokal- historiske Forening

Formand: Lis Schulz,
Povlskrovej 13, Lovrup 6780 Skærbæk
tlf. 7475 4535
dostrup@dostrup-lokalhistoriske-arkiv.dk
www.dostrup-lokalhistoriske-arkiv.dk

Højeregnens Lokalhistoriske Arkiv

Møllegade 12, 6280 Højer
E-mail: hlarkiv@gmail.com
Brevadresse: Lis Hindrichsen,
Uldgade 6, 6270 Tønder, tlf. 7378 2045
E-mail: lishindrichsen@mail.dk

Historisk forening for Løgumkloster Kommune

Formand: Vagn Lauritzen,
Ved Dammen 56, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4303 / 2148 2043
Arkiv: Mellemgade 4 st.,
6240 Løgumkloster
lokalhistoriskarkivlgkl@gmail.com
Leder: Frede Gotthardsen, Ringgade 15,
6240 Løgumkloster, tlf. 74 74 42 04

Rejsby-arkivet

Formand: Nete Kyhl Revsbech,
Sønderrad 6, Rejsby, 6780 Skærbæk,
tlf. 4233 1027, hosalma6@gmail.com

Rømø Lokalhistoriske Forening

Formand: Sten Jensen,
Vråbyvej 41, Vråby, 6792 Rømø
tlf. 74 75 59 04

Rømø Lokalarkiv:

Arkivleder: Mary-Anna Wraae Larsen,
Gl. Færgevej 2A, Kongsmark, 6792 Rømø
tlf. 5151 0518

E-mail: rlf-a@outlook.dk

Historisk Forening for Skærbæk og Omegn

Formand: Jørn Otto Dahlmann,
Elmevej 16, 6780 Skærbæk, tlf. 6175 6913
Arkiv: Storegade 47, 6780 Skærbæk
post@historiskforeningskaerbaek.dk

Toftlund Lokalhistoriske Forening

Formand: Anne-Grethe Petersen,
Mariavænget 9, 6520 Toftlund,
tlf. 2025 9513

Arkiv: Søndergade 56, 6520 Toftlund
tlf. 2025 9513

E-mail: tlhf6520@gmail.com

Lokalhistorisk Forening for Gl. Tønder Kommune

Formand: Ingolf Haase,
Slotsgade 28, Møgeltønder, 6270 Tønder,
tlf. 4028 0895

E-mail: haase@mail.dk

Arkiv: Biblioteket, Richtsensgade 10,
6270 Tønder, tlf. 7472 3326

Leder: Birgitte Thomsen

VEJEN KOMMUNE

Hygum lokalhistoriske Forening

Formand: Bjarne Holm,
Gammelmark 16, Sdr. Hygum,
6630 Rødding, tlf. 6165 5225

Arkiv: Ribevej 61, Hygum, 6630 Rødding

Leder: Laurids E. Blomgreen
Højskolelund 1A, 6630 Rødding,
tlf. 2124 4571

E-mail: blomgreen7@gmail.com

Lokalhistorisk forening for Jels sogn

Formand: Margit Falkenberg Ottosen,
Jelsvej 24, Grønnebæk, 6630 Rødding,
tlf. 7455 2245 / 6166 7882

Arkiv: Jels Torvet 2, Jels, 6630 Rødding
tlf. 2692 1054

Leder: Niels Clausen,
Jels Toftevej 6, 6630 Rødding,
tlf. 3095 3151

Lintrup Sogns lokal- historiske udvalg

Arkiv: Lintrup skole,
Kirkepladsen 1,
6660 Lintrup

Leder: Hanna Madsen,
Lintrupvej 26, 6660 Lintrup

Rødding lokalhistoriske Arkiv

Søndergyden 15, 6630 Rødding,
tlf. 7996 5665

Leder: Lars Thisgaard

Skodborg Hjemstavnsforening

Formand: Kirsten Fynbo,
Skodborg Søndergade 34E, 6630 Rødding,
tlf. 7484 8148 / 2645 1169

Arkiv: Søndergade 2, Skodborg,
6630 Rødding, tlf. 6464 7769

Leder: Ellen Jensen, Persillegade 9,
Skodborg, 6630 Rødding,
tlf. 2030 1338

E-mail: skodborg-arkiv@bbsyd.dk

Skrave Hjemstavnsforening

Arkivleder: Solvejg Holm,
Anneksvej 3, 6630 Rødding
tlf. 7484 7131 / 4016 0806

E-mail: soniho3@gmail.com

Arkiv: Skrave Foreningshus

Lokalhistorisk Forening for Øster Lindet Sogn

Formand: Kaj Morten Frandsen,
Haraldsholmvej 3A, Jels, 6630 Rødding,
tlf. 6072 6184

Arkiv: Stadionvej 5, Øster Lindet,
6630 Rødding

E-mail: oesterlindetlokalarkiv@gmail.com

Leder: Hedde Fuglsig, Hovgårdsvej 7,
Øster Lindet, 6630 Rødding, tlf. 2091 6323
E-mail: fuglsig@bbsyd.dk

AABENRAA KOMMUNE

Bov Lokalarkiv

Bov Bibliotek, Bovvej 4, 6330 Padborg,
tlf. 7376 8080,
lokalarkivbov@gmail.com

Historisk Forening for Bov og Holbøl Sogne

Formand: H. C. Jørgensen, Gammel Toft 6,
Holbøl, 6340 Kruså, tlf. 7460 8502
E-Mail: hcjorgensen@gmail.com

Historisk Sogneforening for Bovrup og Varnæs

Formand: Jes Ove Petersen,
Ravnvej 4, Bovrup, 6200 Aabenraa
tlf. 7468 0506, ravnhoej4@gmail.com
Arkiv: Bovrup Aktivcenter, Bytoften 13,
Bovrup, 6200 Aabenraa
Leder: Viggo Petersen
Bovrup Kirkevej 47, 6200 Aabenraa
tlf. 7468 0083,
E-mail: viggo@it.dk

Ensted Sogns Lokal- historiske forening

Formand: Niels H. Rossen,
Sdr. Hostrup Bygade 64, 6200 Aabenraa
Arkiv: Stubbæk Skolegade 1, Stubbæk,
6200 Aabenraa
Leder: Rita Æbeløe Clausen,
Stubbæk Bygade 36, 6200 Aabenraa,
tlf. 7461 3455,
E-mail: eslfa@mail.dk

Historisk Forening for Felsted Sogn

Formand: Annegrethe Lundholm,
Myrpold 7, Felsted, 6200 Aabenraa,
tlf. 2129 1233
E-mail: gede@mail.tele.dk
Arkiv: »Patsches Hus«,
Præstegårdsvej 4, Felsted, 6200 Aabenraa
E-mail: gede@mail.tele.dk
www.patscheshus.dk
Leder: Kai Eskildsen Møller

Lokalhistorisk Forening for Kliplev Sogn

Formand: Jørn Enig, Kirkegårdsvej 11,
Kliplev, 6200 Aabenraa,
tlf. 2049 6682
Arkiv: »Straagaards Smedie«,
Skolegade 4, Kliplev, 6200 Aabenraa
Leder: Merete Jensen

Løjt lokalhistoriske Forening

Arkiv og lokalmuseum: Rundemølle
Henv. Jacob Holdt,
tlf. 7461 7790

Lokalhistorisk Fællesarkiv for Ravsted Sogn

Formand: Claus Clausen,
Ravsted Storegade 3, 6372 Bylderup-Bov
Arkiv: Ravsted Hovedgade 64,
6372 Bylderup-Bov
lokalhist.arkiv.ravsted@hotmail.com
Leder: Birgitte Borchert,
Tjørnevej 4, 6520 Toftlund

Rens og Omegns Lokalhistoriske Forening - Burkal Sogns Lokalarkiv

Pebersmarkvej 4, Rens, 6372 Bylderup-Bov
Kontaktperson: Ruth Christensen,
Pebersmarkvej 36, 6372 Bylderup-Bov
tlf. 2132 6104
E-mail: marurens@gmail.com

Lokalhistorisk Forening for Rødekro Kommune

Arkiv: Borgerhuset, Østergade 40C,
6230 Rødekro, tlf. 73 66 29 19
E-mail: post@roedekro-lokalarkiv.dk
www.roedekro-lokalarkiv.dk
Arkivleder: Else Meldgaard, Nørager 54,
6230 Rødekro, tlf. 2246 3210

Tinglev Lokalarkiv

Tinglev Midt 2, 6360 Tinglev,
tlf. 7376 7297
Kontaktperson: Leif Christiansen,
Rugmarken 9, 6360 Tinglev,
tlf. 4031 3064,
E-mail: christiansen@6360.dk
Leder: Leif Christiansen

Lokalhistorisk Forening for Tinglev Kommune

Formand: Bent Pawlowski,
Nørreagervej 2, 6360 Tinglev,
tlf. 7464 4551

Aabenraa Byhistoriske Forening

Formand: Svend Nielsen,
Nørreskovvænget 17, 6200 Aabenraa,
tlf. 3089 6336
E-mail: mariesvend@gmail.com

Biblioteker

HADERSLEV KOMMUNE

Haderslev Bibliotekerne

www.haderslevbibliotekerne.dk

Gram afdeling

Stadionvej 15, 6510 Gram, tlf. 7434 7740

E-mail: grambib@haderslev.dk

Haderslev afdeling

Bispebroen 3, 6100 Haderslev

tlf. 7434 7777

E-mail: biblioteket@haderslev.dk

Vojens afdeling

Rådhuscentret 7, 6500 Vojens, tlf. 7434 7700

E-mail: vojensbib@haderslev.dk

KOLDING KOMMUNE

Christiansfeld Bibliotek

Gl. Kongevej 3, 6070 Christiansfeld

tlf. 7979 1100

SØNDERBORG KOMMUNE

Biblioteket Sønderborg

Nørre Havnegade 15, 6400 Sønderborg,

tlf. 8872 4200

E-mail: biblioteket@sonderborg.dk

www.biblioteket.sonderborg.dk

TØNDER KOMMUNE

Tønder Bibliotekerne

www.tbib.dk

Løgumkloster Bibliotek

Storegade 16, 6240 Løgumkloster,

tlf. 7492 9800

E-mail: bibliotek@loegumkloster.dk

Skærbæk Bibliotek

Jernbanegade 2, 6780 Skærbæk,

tlf. 7492 9813

E-mail: skaerbaekbib@toender.dk

Toftlund Bibliotek

Toldbodgade 8, 6520 Toftlund,

tlf. 7492 9809

E-mail: toftlundbib@toender.dk

Tønder Bibliotek

Richtsensgade 10, 6270 Tønder,

tlf. 7492 9840

E-mail: biblioteket@toender.dk

VEJEN KOMMUNE

Rødding Bibliotek

Søndergyden 15, 6630 Rødding,

tlf. 7996 5666

E-mail: roedbib@vejen.dk

www.vejbib.dk

AABENRAA KOMMUNE

Aabenraa Bibliotekerne

E-mail: aabenraabib@aabenraa.dk

www.aabenraa.dk - tlf. 7376 8080

Aabenraa Bibliotek

Haderslevvej 3, 6200 Aabenraa

Bov Bibliotek

Bovvej 4, 6330 Padborg,

Felsted Bibliotek

Gråstenvej 12, Felsted, 6200 Aabenraa

Rødekro Bibliotek

Vestergade 20, 6230 Rødekro,

Tinglev Bibliotek

Tinglev Midt, 6360 Tinglev

TYSKE BIBLIOTEKER

Deutsche Zentralbücherei Apenrade

Vestergade 30, 6200 Aabenraa,

tlf. 7462 1158, fax 7362 0736

E-mail: zentral@buecherei.dk

www.buecherei.dk

Desuden 2 bogbusser.

Deutsche Bücherei Hadersleben,
Åstrupvej 9, 6100 Haderslev,
tlf. 7452 1529
E-mail: hadersleben@buecherei.dk
www.buecherei.dk

Deutsche Bücherei Sønderburg
Nørre Havnegade 15, 6400 Sønderborg,
tlf. 7442 5765
E-mail: sonderburg@buecherei.dk
www.buecherei.dk

Deutsche Bücherei Tingleff
Hovedgaden 100, 6360 Tinglev
tlf. 7464 3577
E-mail: tingleff@buecherei.dk
www.buecherei.dk

Deutsche Bücherei Tøndern
Popsensgade 6, 6270 Tønder, tlf. 7472 3359
E-mail: tondern@buecherei.dk
www.buecherei.dk og
www.buechereitondern.wordpress.com

Frie skoler

UNGDOMS- OG EFTERSKOLER

Efterskoleforeningen

Sekretariat: Vartov, Farvergade 27, opg. H,
1463 København K
tlf. 3312 8680
E-mail: info@efterskolerne.dk
Formand: Torben Vind Rasmussen,
Aaskovvej 12, 5856 Ryslinge,
tlf. 20 28 10 06

Adventure Efterskolen

Dyntvej 113, 6310 Broager,
tlf. 74 44 27 62, vagt 20 83 27 62
Oprettet 1992
Forstander: Steen Emgren

Agerskov Ungdomsskole

Vellerupvej 25, 6534 Agerskov,
tlf. 7483 3315
E-mail: info@agerskovungdomsskole.dk
www.agerskovungdomsskole.dk
Oprettet 1919 (hvilende 1930 - 42)
Forstander: Lars Kristensen

Askov Efterskole

Maltvej 1, Askov, 6600 Vejen
tlf. 7696 1800
E-mail: askov@askovefterskole.dk
Oprettet 2001
Forstander: Thomas Tarp Hansen

Bramming Gymnastik- og Idrætsefterskole

Gabelsvej 12, 6740 Bramming
tlf. 7517 3833
E-mail: be@bramming-efterskole.dk
www.bgi-e.dk
Oprettet 1897
Forstander: Nikolaj Primdal

Design- & Idrætsefterskolen Skamling

Gl. Skamlingevej 1, 6093 Sjølund,
tlf. 7557 4026
E-mail: kontor@skamling.dk
www.skamling.dk
Oprettet 1955
Forstander: Jan Laugesen

Deutsche Nachschule Tingleff

Grønnevej 51, 6360 Tinglev,
tlf. 7464 4820
E-mail: nachschule@tingleff.dk
www.nachschule.dk
Oprettet 1951
Forstander: Jørn Warm

Dybbøl Efterskole

Ragebølskovvej 3, 6400 Sønderborg
tlf. 7448 7080
Oprettet 1992
Forstander: Jakob Carl Christensen

Efterskolen Epos

Færgevej 5, Fynshav,
6440 Augustenborg
tlf. 5030 4181

E-mail: kontor@efterskolen-epos.dk

Oprettet 2015

Forstander: Mathias Granum

Emmerske Efterskole

Åbenråvej 14, 6270 Tønder,
tlf. 7472 4433

E-mail: ee@eeskole.dk

www.eeskole.dk

Oprettet 1977

Forstander: Thomas Lyhne

Frøslevlejrens Efterskole

Lejrvejen 85, 6330 Padborg,
tlf. 7467 6644

E-mail: post@fle-skole.dk

www.fle-skole.dk

Oprettet 1996

Forstander: Annemette Hess

Hoptrup Efterskole

Hoptrup Hovedgade 11,
6100 Haderslev,
tlf. 7457 1014

E-mail: mail@hoptrupefterskole.dk

www.hoptrupefterskole.dk

Oprettet 2006.

Forstander: Ken Petersen

Højer Design Efterskole

Søndergade 21, 6280 Højer,
tlf. 7362 8900,
fax 7478 9225

E-mail: kontor@designhojer.dk

www.hoejerdesignefterskole.dk

Oprettet 2007

Forstander: Kirsten B. Hansen

Højer Efterskole

Nørrevej 68, 6280 Højer,
tlf. 7478 2140

Oprettet 1951

Forstander: Mads Hegaard Hansen

Kongeådalens Efterskole

Dovervej 19, Dover, 6660 Lintrup,
tlf. 7485 5333

E-mail: info@keskole.dk - www.keskole.dk

Oprettet 1979

Forstander: Niels Birkmand

Ladelund Efterskole

Ladelundvej 75, 6600 Vejen, tlf. 7538 1006

E-mail: postkassen@ladelundefterskole.dk
www.ladelundefterskole.dk

Oprettet: Landbrugs- og Mejeriskole 1879

Ladelund Efterskole 2000

Forstander: Klaus Wiinberg Andersen

Løgumkloster Efterskole

Tønder Landevej 6, 6240 Løgumkloster
tlf. 7474 3652

Oprettet 1951

Forstander: Jørn Nørgaard

Nordborg Slots Efterskole

6430 Nordborg, tlf. 7445 1528

E-mail: info@nse.dk

Oprettet 1922

Forstander: Rune R. Madsen

Rejsby Europæiske Efterskole

Kogsvej 3, 6780 Skærbæk, tlf. 7475 3622
www.rejsby.eu

Oprettet 1994

Forstander: Karsten Friis

Skanderup Efterskole

Kastanie Allé 51, Skanderup,
6640 Lunderskov, tlf. 75 59 41 26

E-mail: kontor@skanderupefterskole.dk

Oprettet 1914

Forstanderpar: Matilde og Rune Peitersen

Skibelund Gymnastik- og Idrætsefterskole

Kongeåvej 34, 6600 Vejen
tlf. 7536 0751

E-mail: kontor@s-g-i.dk

Oprettet 1874

Forstander: Rasmus Seistrup

Sportsefterskolen SINE

Idrætsvej 23, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4990
E-mail: sine@sine.dk
www.sine.dk
Oprettet 1997
Forstander: Peter Bruhn Jepsen

Sundeved Efterskole

Storegade 5, Bovrup, 6200 Aabenraa,
tlf. 7468 0311
www.sundeved-efterskole.dk
Oprettet 1957
Forstander: Peter Koldby Juhl

Sydvestjyllands Efterskole

Kirkebrovej 7, 6740 Bramming
tlf. 7517 4299
E-mail: se@sydvestjyllandsefterskole.dk
Oprettet 1975
Forstander: Tonny Dahl Sørensen

Vojens Gymnastik- & Idrætsefterskole

Ungdomsskolevej 8, 6500 Vojens,
tlf. 7454 1129
fax 7320 2209
E-mail: vgie@vgie.dk
www.vgie.dk
Oprettet 1939
Forstander: Tommy Mikkelsen

Aabæk Efterskole

Jørgensgård Skovvej 101, 6200 Aabenraa,
tlf. 7462 5063
www.aabaek.dk
Oprettet 1970
Forstander: Thomas Frickmann

HØJSKOLER

Designhøjskolen Højer

Søndergade 21, 6280 Højer
tlf. 7070 7289, fax 7478 9225
E-mail: info@designhojer.dk
www.designhojskolenhojer.dk
Oprettet 2015
Forstander: Kirsten B. Hansen

Løgumkloster Højskole

Brorsonsvej 2, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4040
E-mail: info@logumklosterhojskole.dk
www.logumklosterhojskole.dk
Oprettet 1960

Rødding Højskole

Flors Allé 1, 6630 Rødding, tlf. 7484 2284
www.rhskole.dk
Oprettet 1844
Forstanderpar: Mads og Anja
Rykind-Eriksen

Rønshoved Højskole

Højskolevej 4, Rønshoved, 6340 Kruså,
tlf. 74 60 83 18, fax 74 60 85 46
E-mail: info@ronshoved.dk
www.ronshoved.dk
Oprettet 1921
Forstanderpar: Thue og Nina Kjærhus

Idrætshøjskolen i Sønderborg

Frihedsallé 42, 6400 Sønderborg,
tlf. 7442 1848
E-mail: admin@ihs.dk - www.ihs.dk
Oprettet 1952
Forstander: Michael Willemar Svanøe

Musik og Teaterhøjskolen

Herredstedgade 6-8, 6520 Toftlund,
tlf. 7483 0104
E-mail: kontor@musikogteater.dk
www.musikogteater.dk
Oprettet 1984
Forstander: Sascha Haunstrup Qvortrup

HUSHOLDNINGS- OG HÅNDARBEJDSSKOLER

Rødding Fri Fag- og Efterskole

Rødding Præstegårdsvej 11,
6630 Rødding, tlf. 7484 2500
E-mail: mail@fagogefterskole.dk
www.rodding.dk
Oprettet 1981
Forstander: Henrik Gregersen

Kirkemusikskoler

Løgumkloster Kirkemusikskole
Vestergade 9-13, 6240 Løgumkloster
lkms@km.dk - www.kirkemusikskole.dk
Rektor: Hans Christian Hein
Afdelinger: Odense, Horsens og Tarm
Tlf. 7474 4070 - *Telefontid:*
Mandag.....kl. 8.30-12.00,
tirsdag - torsdagkl. 8.30 - 12.00
og 13.30-15.30

DEN GAMLE DIGEGREVES GÅRD

Klægager

Kåret til Danmarks smukkeste Bondegård

Beliggende på kanten af Marsken med udsigt til dige og Nationalpark Vadehavet. 11 sengepladser. Plads til 75 spisende gæster. Vi hjælper gerne med at arrangere frokost, kaffebord eller middag i forbindelse med udflugter eller andre arrangementer. Gode fortællinger og tilbud om guidede ture på egnen.

Ruth og Christian Lorenzen

Østerende 13 . Ballum . Telefon 2393 1511
www.klaegager.dk . mail@klaegager.dk

Vandrerhjem

Danhostel Haderslev Vandrerhjem

Erlevvej 34, 6100 Haderslev
tlf. 7452 1347, fax 7452 1364
E-mail: haderslev@danhostel.dk
www.danhostel-haderslev.dk

Danhostel Rudbøl

Rudbølvej 21, Rudbøl, 6280 Højer
tlf. 7473 8298,
E-mail: danhostelrudb@gmail.com
www.danhostel.dk/rudboel

Danhostel Sønderborg Vandrerhjem

Kærvej 70, 6400 Sønderborg
tlf. 7442 3112, fax 7442 5631
E-mail: sonderborg@danhostel.dk
www.danhostel.dk/sonderborg

Danhostel Sønderborg/Vollerup

»Abildgården«, Mommarkvej 17 og 22,
6400 Sønderborg,
tlf. 7442 3990
E-mail: vollerop@danhostel.dk
www.visit-sonderborg.dk

Danhostel Tønder Vandrerhjem

»Kogsgården«, Sønderport 4, 6270 Tønder
tlf. 7472 3500, fax 7472 3505
E-mail: tonder@danhostel.dk
www.danhostel.dk/tonder

Danhostel Aabenraa »Fjordlyst«

Sønderskovvej 100, 6200 Aabenraa
tlf. 7462 2699,
fax 7462 2939

Stedet for eftertanke,
inspiration og den gode samtale.

loegumkloster-refugium.dk • Refugievej 1 • 6240 Løgumkloster • T: 7474 3301

Sydbank

Hvad kan vi gøre for dig

Gymnastik og
fællesskab
flytter
grænser

SKIBELUND
GYMNASTIK- OG IDRÆTSEFTERSKOLE

www.s-g-i.dk

Ballum Enges Forskønnelsesforening Bevandingsmøller

Formand: Erhardt Ehmsen,
Bunti 26, Ballum, 6261 Bredebro
tlf. 2147 9268

Bronzealderhuset

Syd for Brdr. Grams Fabrikker,
6500 Vojens

Brødrene Grams Arkiv og Museum

Danmarksgade 16, 6500 Vojens
Formand: Poul Nørgaard Madsen
tlf. 2960 0776
E-mail: info@broedrene-gram.dk
www.broedrene-gram.dk

Dansk Klokkemuseum

Over Lerte Kirke, Farrisvej 12,
6560 Sommersted,
tlf. 7542 3873

Deutsches Museum Nordschleswig

Rønhave Plads 12, 6400 Sønderborg,
tlf. 7443 5423 eller 3052 5495
E-mail: info@deutsches-museum.dk
www.deutsches-museum.dk
Museet viser den tyske befolkningsdels
historie i Sønderjylland

Deutsches Schulmuseum Nordschleswig

Jørgensgård 5, 6200 Aabenraa,
tlf. 7362 0331
E-mail: dsmn@mail.dk

Dybbøl Mølle

Dybbøl Banke 7, 6400 Sønderborg,
tlf. 7448 9000
E-Mail: info@1864.dk, www.1864.dk

Egns- og Landbrugsmuseet i Egen

Sebbelundvej 26, Egen,
6430 Nordborg, tlf. 7445 8919

Ehlers Samlingen

Slotsgade 20, 6100 Haderslev,
tlf. 7434 7817

Elstrup Møllemuseum

Fynshavvej 12, Elstrup, 6430 Nordborg,
tlf. 7445 8989
E-mail: linow@post7.tele.dk

FN-Museet

Frøslevlejren, 6330 Padborg,
tlf. 7467 6855
www.fnmuseet.dk

Frøslevlejrens Museum

Lejrvejen 83, 6330 Padborg,
tlf. 4120 6053
froeslevlejrensmuseum@natmus.dk

Genforenings- og Grænsemuseet

Koldingvej 52, Frederikshøj,
6070 Christiansfeld,
tlf. 7557 3003
E-mail: info@genforeningsmuseet.dk
www.genforeningsmuseet.dk

Historiecenter Dybbøl Banke

Dybbøl Banke 16, 6400 Sønderborg,
tlf. 7448 9000
E-mail: info@1864.dk, www.1864.dk

Hjemmeværnsmuseet

Barak H2, Lejrvej 101, Frøslevlejren,
6330 Padborg,
tlf. 4174 6829 / 5072 0611
E-mail: museeth2@gmail.com
www.hjemmevaernsmuseet.dk

Den levende Landsby

Hygum Hjemstavns gård
Ribevej 74, Sdr. Hygum, 6630 Rødding,
tlf. 7484 5566
E-mail: hygumhj@gmail.com
www.hygumhjemstavnsgaard.dk

Jacob Michelsens Gård

Toften 37, 6200 Aabenraa,
E-mail: jmg.aabenraa@outlook.dk

Jels Mølle

Jels Møllegade 5, Jels, 6630 Rødding,
tlf. 7455 2634 / 7455 2004
Møllen fremvises efter aftale

Jørgen Riecks

Arkæologiske Samling

Egebjergvej 4, Svenstrup, 6430 Nordborg
tlf. 40 98 92 89
E-mail: nielsen@moisen.net
www.svenstrup-nordals.dk/
sevaerdigheder / riecks-stensamling/

Museet Holmen

Østergade 13, 6240 Løgumkloster,
tlf. 7474 4165, fax 7474 4122
E-mail: info@museetholmen.dk
www.museetholmen.dk
Skiftende kunst - og moderne
samtidskunst udstillinger

Museum-Mellem Slesvigs Grænser

Pebersmarkvej 4, Rens, 6372 Bylderup-Bov
www.museum-rens.dk

Museum Oldemorstoft

Bovvej 2A, 6330 Padborg, tlf. 7376 6436
museumoldemorstoft@aabenraa.dk
www.oldemorstoft.dk

MUSEUM SØNDERJYLLAND

Arkæologi Haderslev

Dalgade 7, 6100 Haderslev,
tlf. 65 37 08 01
E-mail: haderslev@msj.dk
www.msj.dk

Cathrinesminde Teglværk

Illerstrandvej 7, 6310 Broager,
tlf. 65 37 08 03
E-mail: cathrinesminde@msj.dk

Drøhses Hus

Storegade 14, 6270 Tønder, tlf. 6537 0809
E-mail: drohses@msj.dk
www.msj.dk

Højer Mølle

Møllegade 13, 6280 Højer, tlf. 7478 2911
E-mail: hoejer@museum-sonderjylland.dk

Museum Sønderjyllands Mediearkiv

Haderslevvej 45, 6200 Aabenraa
tlf. 65 37 07 12
E-mail: isl@msj.dk
www.msj.dk

Kulturhistorie Tønder

Wegners Plads 1, 6270 Tønder,
tlf. 65 37 08 08
E-mail: toender@msj.dk
www.msj.dk

Kulturhistorie Aabenraa

H. P. Hanssens Gade 33, 6200 Aabenraa,
tlf. 74 62 26 45

Kunstmuseet Brundlund Slot

6200 Aabenraa, tlf. 74 63 36 49
brundlund@museum-sonderjylland.dk
www.museum-sonderjylland.dk

Kunstmuseet i Tønder

Wegners Plads 1, 6270 Tønder,
tlf. 65 37 08 08
E-mail: toender@msj.dk
www.msj.dk

Gram Lergrav - palæontologi

Lergravsvej 2, 6510 Gram,
tlf. 65 37 08 06
E-mail: gram@msj.dk
www.msj.dk

Sønderborg Slot

Sønderbro 1, 6400 Sønderborg,
tlf. 65 37 08 07
E-mail: sonderborg@msj.dk
www.msj.dk

Nationalmuseets Kommandørgård

Juvrevej 60, Toftum, 6792 Rømø
tlf. 74 75 52 76

Naturcenter Tønnisgård

Havnebyvej 30, Tvismark, 6792 Rømø,
tlf. 74 75 52 57

E-mail: info@tonnishaard.dk
www.tonnishaard.dk

Rømø Minimuseum

Havnebyvej 30, Tvismark, 6792 Rømø
tlf. 74 75 52 57

Slesvigske Vognsamling

Historie Haderslev, Simmerstedvej 1,
6100 Haderslev, tlf. 74 34 78 16

Sønderjysk Skolemuseum

Over Lerte Gamle Skole,
Farrisvej 10, Over Lerte, 6560 Sommersted
tlf. 7482 9494 / 6199 1877

E-mail: skolemuseum@mail.dk
www.sonderjysk-skolemuseum.dk
www.skolemuseum.info

Tørning Mølle

Tørningvej 6, Hammelev, 6500 Vojens,
tlf. 7450 7450

E-mail: post@toerning-moelle.dk
www.toerning-moelle.dk

Vibæk Vandmølle

Jens Peter Kock,
Bredsten 9, Kegnæs, 6470 Sydals

Von Oberbergs Hus

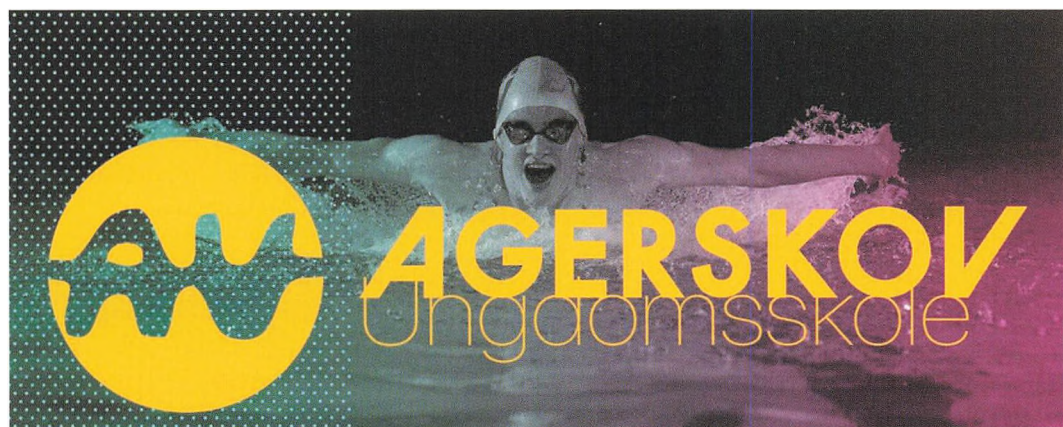
Slotsgade 22, 6100 Haderslev
tlf. 7434 7817

Wellings Landsbymuseum

Mejlbyvej 10, 6660 Lintrup,
tlf. 7485 5286
www.wellings.dk

Zeppelin Museet

Gasværkvej 1,
6270 Tønder,
tlf. 7472 7254
E-mail: zeppelin@zeppelin-museum.dk
www.zeppelin-museum.dk

Muséer m.v. i Sydslesvig

BREDSTED

Naturcentrum Nordfrisland

Bahnhofstr. 23, D-25821 Bredstedt,
tlf. 04671 / 4555

E-mail: naturzentrum-nf@versanet.de
www.naturzentrum-nf.de

DANEVIRKE

Danevirke Museum

Ochsenweg 5, D-24867 Dannewerk,
tlf. 04621 / 37814

E-mail: info@danevirkemuseum.de
www.danevirkemuseum.de

EGERNFØRDE

Det gamle rådhus

Rathausmarkt 8, D-24340 Eckernförde,
tlf. 04351 / 712547

E-mail: post@museum-eckernfoerde.de
www.museum-eckernfoerde.de

FLENSBORG

„Museumsbjerget“

Museumsberg 1, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461 - 852956

E-mail: museumsberg@flensburg.de
www.museumsberg.flensburg.de

Naturvidenskabeligt Museum

Museumsberg 1, D-24937 Flensburg,
tlf. 0461 / 852504

E-mail: naturwissenschaftliches-museum@flensburg.de
www.naturwissenschaftliches-museum.flensburg.de

Phänomenta

Norderstrasse 157-163,

D-24939 Flensburg,

tlf. 0461 / 144490

E-mail: info@phaenomenta.com
www.phaenomenta.com / flensburg

Søfartsmuseum

Schiffbrücke 39, D-24939 Flensburg,
tlf. 0461-852970

E-mail: schiffahrtsmuseum@flensburg.de
www.schiffahrtsmuseum.flensburg.de

FREDERIKSSTAD

Museet »Gammel Mønt«

Am Mittelburgwall 23,
D-25840 Friedrichstadt,
tlf. 04881-1511

E-mail: museum@friedrichstadt.de
www.friedrichstadt.de

GARDING

Mindeværelse for historikeren

Theodor Mommsen

Norderring 15, D-25836 Garding,
tlf. 04862 / 100310

E-mail: kg@kirche-eiderstedt.de
www.museen-nord.de / museum / de-mus-051716

HALLIG HOOGE

Kongepeselen

Hanswarft 11, D-25859 Hooge
tlf. 04849 / 219

E-mail: koenigspesel@t-online.de
www.museen-sh.de / museum / de-mus-152918

HALLIG LANGENÆS

Honkenswarft Friserhuset

Friesenhaus-Honkenswarf
D-25863 Hallig Langeness
tlf. 04684 / 235

E-mail: info@friesenhaus-honkenswarf.de
www.friesenhaus-honkenswarf.de

Kaptajn-Tadsen-Museet

Ketelswarft 1, D-25863 Hallig Langeness
tlf. 04684 / 217

E-mail: info@langeness.de
www.langeness.de / museen.phtml

HATSTED

Mikkelberg, Nordisk center for kunst & cricket

Horstedter Chaussee 1, D-25856 Hattstedt
tlf. 04846/6604

E-mail: husumccc@web.de

www.mikkelberg.de

HUSUM

Nissenhaus - Nordsø Museum

Herzog Adolf-Str. 25, D-25813 Husum,
tlf. 04841/2545

info@museumsverbund-nordfriesland.de

www.museumsverbund-nordfriesland.de

Ostenfeldhuset

Nordhusumer Str. 13, D-25813 Husum,
tlf. 04841/2545

info@museumsverbund-nordfriesland.de

www.museumsverbund-nordfriesland.de

Nordfrislands Skibsfartmuseum

Zingel 15, D-25813 Husum,
tlf. 04841/5257

schiffahrtsmuseum-nf@t-online.de

www.schiffahrtsmuseum-nf.de

Husum Slot

König Friedrich-V.-Allee,
D-25813 Husum,
tlf. 04841-2545

info@museumsverbund-nordfriesland.de

www.museumsverbund-nordfriesland.de

Poppenspäler Museum

König Friedrich-V.-Allee, D-25813 Husum
tlf. 04841/63242

E-mail: husum@pole-poppenspaeler.de

www.pole-poppenspaeler.de

Theodor Storm-Huset

Wasserreihe 31-35, D-25813 Husum,
tlf. 04841/8038630

E-mail: info@storm-gesellschaft.de

www.storm-gesellschaft.de

ISTED

Isted-mindehallen

Idstedtkirche 1, D-24879 Idstedt

tlf. 04625-402

idstedt-stiftung@amt-suedangeln.de

www.museen-sh.de/museum/de-mus-069118

JARDELUND

Christian Lassens Mindemuseum

Kupfermühlenweg 4, D-24994 Jardelund,
tlf. 04605-188759

Pedel: Søren Lund, tlf. 04605-208

E-mail: faelleslandboforeningen@gmx.de

www.faelleslandboforeningen.de

KAPPEL

Sli-museet

Mittelstr. 7-8, D-24376 Kappeln,
tlf. 04642/1428

E-mail: erne@gmx.de

www.schleimuseum.de

Møllen »Amanda«

Schleswiger Str. 1, D-24376 Kappeln,
tlf. 04642-4027

E-mail: stadt@kappeln.de

www.kappeln.de

Angel Museumsjernbane mellem Kappel og Sønderbrarup

D-24376 Kappeln - tlf. 04642-9251653

info@angelner-dampfisenbahn.de

www.angelner-dampfisenbahn.de

KEJTUM/SILD

Det frisiske Hus

Am Kliff 13, D-25980 Keitum/Sylt,
tlf. 04651/31101

E-mail: info@soelring-foriining.de

www.soelring-museum.de

Hjemstavns museet på Sild

Am Kliff 19, D-25980 Keitum/Sylt,
tlf. 04651/32805

E-mail: info@soelring-foriining.de

www.soelring-foriining.de

KOBBERMØLLE

Kobbermølle Industrimuseum

Messinghof 3, D-24955 Harrislee,
tlf. 49(0)461-407 71 25
E-mail: museum@kabelmail.de
www.industriemuseum-kupfermuehle.de

LADELUND

KZ-mindelund ved den evangelisk-lutherske kirke St. Petri

Raiffeisenstr. 3, D-25926 Ladelund,
tlf. 04666-449, fax 04666-989537
www.kz-gedenkstaette-ladelund.de

LYKSBERG

Lyksborg Slot

Grosse Strasse, D-24960 Glücksburg,
tlf. 04631/442330, fax 04631/4423329
E-mail: info@schloss-gluecksburg.de
www.schloss-gluecksburg.de

NIBØL

Naturhistorisk Museum

Hauptstr. 108, D-25899 Niebüll,
tlf. 04661/5691
E-mail: info@nkm-niebuell.de
www.nkm-niebuell.de

Frisisk Hjemstavnsmuseum

Osterweg 76, D-25899 Niebüll,
tlf. 0175 414 6185
E-mail: kalliteske@aol.com
www.friesisches-museum.de

Richard-Haizmann-museet

Rathausplatz 2, D-25899 Niebüll,
tlf. 04661/1010
www.haizmann-museum.de

PELLWORM

Ø-museet

Uthlandestr. 2, D-25849 Pellworm,
tlf. 04844-18935
www.insel-museum.de/museen/in-
selmuseum/pellworm/

RENDSBURG

Historisk museum og Det nordtyske Trykkerimuseum

Arsenalstr. 2-10, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331/331336
E-mail: info@museen-rendsborg.de
www.museen-rendsborg.de

Elektromuseum Eon-Hanse AG

Stormstrasse 1, D-24768 Rendsburg,
tlf. +49 (0) 170 666 38 24
E-mail: elektromuseum@eon-hanse.com
www.elektromuseum-rendsborg.de

Jødisk Museum

Prinzessinstr. 7-8, D-24768 Rendsburg,
tlf. 04331 44043-0
E-mail: info@jmr.d
www.schloss-gottorf.de/
juedisches-museum

Kunststøberimuseet

Ahlmannallee 5,
D-24782 Büdelsdorf,
tlf. 04331-43370-22
E-mail: kasse@schloss-gottorf.de
www.schloss-gottorf.de/
eisenkunstguss-museum

SKT. PETER-ORDING

Ejdersted Hjemstavnsmuseum

Olsdorfer Str. 6, D-25826 St. Peter-Ording,
tlf. 04863/1226
info@museum-landschaft-eiderstedt.de
www.museum-landschaft-eiderstedt.de

SLESVIG

Gottorf Slot

Schlossinsel 1, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/813-222
E-mail: service@schloss-gottorf.de
www.schloss-gottorf.de

Holm-museet

Süderholmstr. 2, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621/936820

E-mail: stadtmuseum@schleswig.de
www.stadtmuseum-schleswig.de

Slesvig Bymuseum

Friedrichstr. 9-11, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621 / 936820

E-mail: stadtmuseum@schleswig.de
www.stadtmuseum-schleswig.de

Slesvig-Holstenske landsarkiv

Prinzenpalais, D-24837 Schleswig,
tlf. 04621 / 861800

E-mail: landesarchiv@la.landsh.de
www.landesarkiv.schleswig-holstein.de

Vikingemuseet Hedeby

Am Haddebyer Noor 3, D-24866 Busdorf,
tlf. 04621 / 813-222

E-mail: service@schloss-gottorf.de
www.schloss-gottorf.de/haithabu

SATRUP

Landsbymuseet »Satruphuus«

Flensburger Str. 8, D-24986 Satrup,
tlf. 04633 / 9 68 77 33

E-mail: info@satruphuus.de
www.satruphuus.de

SVAVSTED

Dr. Hans Meyer-Heimatmuseum

Treenehaus, D-25876 Schwabstedt,
tlf. 04884 / 420

www.museen-sh.de/

dr.hans-meyer-heimatmuseum

SVESING

Svesinglejren - KZ-Gedenkstätte Husum-Schwesing

Engelsburg 10, D-25813 Husum
tlf. 04841 - 8973-0

www.kz-gedenkstaette-husum-schwesing

SØBØL

Nolde-museet

Seebüll 31, D-25927 Neukirchen,

tlf. 04664 / 983930

E-mail: info@nolde-stiftung.de
www.nolde-stiftung.de

TETENBØL

»Haus Peters«

Dörpstraat 16, Eiderstedt,
D-25882 Tetenbüll,
tlf. 04862 / 681

E-mail: post@hauspeters.info
www.hauspeters.info

TØNNING

Historisk pakhus ved havnen

Am Eiderdeich 18, D-25832 Tønning,
tlf. 04861 / 61420

www.packhaus-tonning.de

Multimar Wattforum

Dithmarscher Str. 6a, D-25832 Tønning,
tlf. 04861 / 96200

E-mail: info@multimar-wattforum.de
www.multimar-wattforum.de

UNEVAD

Museumslandsby

Unewatter Strasse 1a, D-24977 Langballig,
tlf. 04636 / 1021

E-mail: info@museum-unewatt.de
www.museum-unewatt.de

VYK / FØR

Dr. -Carl-Häberlin-Friesen-Museum

Rebbelstieg 34, D-25938 Wyk / Föhr,
tlf. 04681 / 2571

E-mail: info@friesen-museum.de
www.friesen-museum.de

WITZWORT

Roter Haubarg

Sand 5, D-25889 Witzwort,
tlf. 04864 / 845

E-mail: gottorf@roterhaubarg.de
www.roter-haubarg.de

FOR ÆNDRING FRYDER

SKANDERUP EFTERSKOLE

IT & Teknologi
Puls & Adventure
Musik & Scenekunst
Medie & Kommunikation
Kunst & Grafisk design

SKANDERUP EFTERSKOLE

ET ÅR MED FÆLLESSKAB OG UDFORDRINGER I DE BOGLIGE FAG

FRA 8. - 10. KLASSE

Bovrup Storegade 5
6200 Aabenraa
Tlf. 74 68 03 11
www.sundeved-efterskole.dk

 Sundeved EFTERSKOLE

Jagt

Miljø-og Fødevareministeriet

Miljøstyrelsen - jagttegn
Tolderlundsvej 5, 5000 Odense C
tlf. 72 54 24 24 (kl. 9-12)
E-mail: jagttegn@mst.dk
www.jagttegn.dk

Dansk Jagtforsikring A/S

Frederiksberggade 16, 1459 København K,
tlf. 33 11 07 47, fax 33 11 80 81

Naturstyrelsen Vadehavet

Skovridervej 3, Arnum,
6510 Gram,
tlf. 72 54 33 31

Naturstyrelsen Sønderjylland

Felstedvej 14,
6300 Gråsten,
tlf. 72 54 35 00
E-mail: sdj@nst.dk

Jagttider og fredningsbestemmelser

Miljø- og Fødevareministeriets bekendtgørelse nr. 934 af 27. juni 2018 om jagttid for visse pattedyr og fugle m.v.

I medfør af § 3, stk. 2 og 3, § 4, stk. 2, § 20, stk. 4, § 49, stk. 3, og § 54, stk. 3, i lov om jagt og vildtforvaltning, jf. lovbekendtgørelse nr. 265 af 21. marts 2019, fastsættes:

GENERELLE JAGTTIDER

BILAG I

Hovdyr:

Kronhjort større end spidshjort (se dog regionale jagttider)	16.10-31.12
Kronspidshjort (se dog regionale jagttider)	01.09-31.01
Kronhind (se dog regionale jagttider)	01.10-31.01
Kronkalv (se dog regionale jagttider)	01.09-29.02
Dåhjort (se dog regionale jagttider)	01.09-31.01
Då og -kalv (se dog regionale jagttider)	01.10-31.01
Sikahjort	01.09-31.01
Sikahind og -kalv	01.10-31.01
Råbuk (se dog regionale jagttider)	16.05-15.07 og 01.10-31.01
Rå og -lam (se dog regionale jagttider)	01.10-31.01
Muflonvædder	01.09-31.01
Muflonfår og -lam	01.10-31.01
Vildsvin, orne	01.09-31.01
Vildsvin, so og grise	01.10-31.01

Rovdyr:

Ræv	01.09-31.01
Husmår	01.10-31.01

Støttetandede:

Hare (se dog regionale jagttider)	01.10-31.12
---	-------------

Vildkanin	01.09-31.01
Andefugle:	
Gråand, atlingand, krikand, spidsand, pibeand, skeand, knarand	01.09-31.12
Ovenstående andefugle på fiskeriterritoriet - desuden	01.01-31.01
Grågås	01.09-31.01
Grågås på omdriftsarealer eller i umiddelbar tilknytning hertil desuden	01.08-31.08
<i>Det vil sige på dyrkningsfladen, samt i læhegn, grøfter o. lign., som grænser op til omdriftsarealer. Dog ikke indenfor en afstand af 300 meter landværts daglig højeste vandstandslinje (hav og fjord) samt søer større end 3 ha. Afstanden i forhold til søer regnes fra vandkanten, dvs. der hvor der ved normal vandstand er vand i overfladen, men ikke nødvendigvis åbent vandspejl.</i>	
Blisgås, kortnæbet gås, canadagås.....	01.09-31.01
Sædgås (se dog regionale jagttider).....	ingen jagttid
Taffeland, troldand, bjergand, hvinand, havlit, han, edderfugl, han, sortand, fløjlsand, han	01.10-31.01
Hønefugle:	
Agerhøne (se dog regionale jagttider).....	16.09-31.10
Fasan (se dog regionale jagttider).....	01.10-31.01
Vandhøns:	
Blishøne	01.09-31.01
Vadefugle:	
Dobbeltbekkasin.....	01.09-31.12
Skovsneppe (se dog regionale jagttider).....	01.10-31.01
Måger:	
Sølvmåge (se dog regionale jagttider).....	01.09-31.01
Duer:	
Ringdue	16.10-31.01
Tyrkerdue (se dog regionale jagttider).....	01.11-31.11
Kragefugle:	
Husskade og krage (gråkrage / sortkrage).....	01.09-31.01
Invasive arter:	
Nilgås, bisamrotte, sumpbæver, vaskebjørn, mårhundog mink.....	01.09-31.01

LOKALE JAGTTIDER

(SE BILAG 3 OG 4 FOR KRONVILDT OG DÅVILDT)

BILAG 2

Region Hovedstaden:

Kommunerne: Dragør, Tårnby, Københavns, Hvidovre, Vallensbæk, Brøndby og Ishøj

Sølvmåge.....01.11-31.01

Bornholms Kommune:

Ræv.....	ingen jagttid
Agerhøne.....	01.10-31.10
Sølvmåge.....	01.11-31.01

Region Sjælland:

Kommunerne: Greve, Solrød, Køge, Ringsted, Sorø, Slagelse, Næstved, Faxe, Stevns, Vordingborg, Guldborgsund og Lolland

Sølvmåge.....	01.11-31-01
---------------	-------------

Kommunerne: Vordingborg, Guldborgsund og Lolland

Sædgås.....	01.09-30.11
-------------	-------------

Øen Sejerø:

Råbuk.....	16.05-15.06 og 01.12-31.01
Rå og -lam.....	01.12-31.01
Hare.....	01.11-15.12
Agerhøne.....	01.10-15.10
Fasanhøne.....	16.11-30.11
Fasanhane.....	01.11-31.01

Øen Fejø:

Hare.....	16.10-15.12
Fasanhøne.....	ingen jagttid
Fasanhane.....	16.10-30.11

Øen Femø:

Hare.....	01.11-15.12
Agerhøne.....	ingen jagttid
Fasanhøne.....	01.11-02.11
Fasanhane.....	16.10-31.12

Region Syddanmark:

Tyrkerdue.....	ingen jagttid
----------------	---------------

Region Syddanmark undtagen Mandø:

Agerhøne.....	16.09-15.10
---------------	-------------

Region Syddanmark vest for Lillebælt undtagen Als og Kegsnæs:

Hare.....	01.10-15.12
-----------	-------------

Øen Lyø:

Råvildt.....	01.10-15.10
--------------	-------------

Øen Strynø:

Hare.....	ingen jagttid
Fasanhøne.....	1. & 2. lørdag i november
Fasanhane.....	1. & 2. lørdag i oktober, 1. & 2. lørdag i november + alle lørdage i december

Øen Ærø:

Råbuk.....	16.06-15.07 og 01.11-30.11
Rå og -lam.....	01.11-30.11

Øen Als:

Råbuk.....	16.05-15.07 og 01.11-31.12
Rå og -lam, fasan og skovsneppe.....	01.11-31.12
Hare.....	01.11-15.12

Halvøen Kegnæs:

Som for øen Als, dog råvildt.....	01.12-07.12
-----------------------------------	-------------

Øen Mandø:

Råvildt.....	ingen jagttid
Agerhøne.....	ingen jagttid

Region Midtjylland:

Tyrkerdue.....	ingen jagttid
----------------	---------------

Region Midtjylland undtagen Endelave:

Hare.....	01.10-15.12
Agerhøne.....	16.09-15.10

Øen Endelave:

Råvildt.....	01.10-08.10
Hare.....	ingen jagttid
Agerhøne.....	ingen jagttid

Region Nordjylland:

Hare.....	01.10-15.12
Agerhøne.....	16.09-15.10
Tyrkerdue.....	ingen jagttid

LOKALE JAGTTIDER FOR KRONTVILDT

BILAG 3

Region Hovedstaden bortset fra Bornholms Kommune, og den del af Region Sjælland, der ligger mellem Roskilde og Region Hovedstaden og nord for motorvej 21

Kronhjort, med mindst 6 sprosser på minimum 2 cm på den ene stang	16.10-30.11
Øvrige kronhjørtede undtagen spidshjort	ingen jagttid
Kronkalv	01.09-31.01

Region Sjælland bortset fra Møn, Lolland, Falster og den del af regionen mellem Roskilde og Region Hovedstaden, som ligger nord for motorvej 21

Kronhjort større end spidshjort	01.10-15.11
Kronspidshjort og kronkalv	01.10-31.01

Området nord for motorvej E20 i Jylland, syd for rute 28 mellem Bredsten og Vejle, syd og vest for rute 176 mellem Bredsten og Give, syd og vest for motorvej 18 mellem Give og Herning, syd for rute 15 mellem Herning og Videbæk, syd og øst for rute 467 mellem Videbæk og Skjern, øst for rute 28 mellem Skjern og Skjern Å, syd for Skjern Å mellem Skjern og Ringkøbing Fjords udløb i Hvide Sande

Kronhjort større end spidshjort	01.09-15.09 og 16.10-15.12
---------------------------------------	----------------------------

Området syd for motorvej E20 i Jylland og Øen Als

Kronhjort større end spidshjort	01.09-15.09 og 16.10-31.12
Kronkalv	01.09-31.01

Øen Fanø

Kronvildt	2. lørdag og søndag i december og 2. lørdag og søndag i januar
-----------------	--

Øen Rømø

Kronvildt	ingen jagttid
-----------------	---------------

Området i Jylland syd for rute 26 mellem Aarhus og motorvej E45, vest for motorvej E45 mellem rute 26 og rute 16, syd for rute 16 mellem Randers og Viborg, øst for rute 26 og rute 13 mellem rute 16 og rute 12, syd og øst for rute 12 mellem Viborg og rute 34, nord og øst for motorvej 18 mellem Herning og Give, nord og øst for rute 176 mellem Give og Bredsten, nord for rute 28 mellem Bredsten og Vejle Å, nord for Vejle Å mellem rute 28 og Vejle Fjord

Kronkalv - jagttid fra 1 time før solopgang til solnedgang	01.09-31.01
Kronspidshjort	01.09-31.01
Kronhind - jagttid fra 1 time før solopgang til solnedgang	16.10-31.01
Kronhjort, med mindst 5 sprosser på minimum 2 cm på den ene stang	16.09-30.09 og 16.10-31.12
Øvrige kronhjørtede	ingen jagttid

Syddjurs og Norddjurs Kommuner, samt de dele af Randers, Faurskov og Aarhus Kommuner, som ligger syd for Gudenåen mellem Randers Fjord og rute 180, syd for rute 180 mellem Gudenåen og motorvej E45, øst for motorvej E45 mellem rute 180 og rute 26 og nord for rute 26

Kronkalv og kronspidshjort - jagttid fra 1 time før solopgang til

1 time efter solnedgang i september samt fra ½ time før solopgang til ½ time efter solnedgang i december og januar	01.09-31.01
Kronhind - jagttid fra ½ time før solopgang til ½ time efter solnedgang i december og januar	01.10-31.01
Kronhjort større end spidshjort.....	01.10-30.11

Lemvig, Struer, Holstebro og Skive Kommuner

Den del af Viborg Kommune, der ligger vest og syd for Hjarbæk Fjord, syd for Skals Å og vest for rute 533, 16, 26 og 13 til rute 12, og nord og vest for rute 12. Den del af Herning Kommune, der ligger vest for rute 12, vest for motorvej 18 mellem rute 12 og rute 15 og nord for rute 15.

Den del af Ringkøbing-Skjern Kommune, der ligger nord for rute 15 mellem Herning Kommune og rute 467, vest og nord for rute 467 mellem rute 15 og rute 28, vest for rute 11/28 mellem rute 467 og Skjern Å, derfra nord for Skjern Å ud til Ringkøbing Fjord og nord for Ringkøbing Fjords udløb i Hvide Sande

Kronkalv - jagttid fra ½ time før solopgang til solnedgang fra 16. december til og med januar	01.09-31.01
Kronspidshjort.....	01.09-15.09 og 16.10-31.01
Kronhjort større end spidshjort.....	01.09-15.09 og 16.10-15.12
Kronhind - jagttid fra ½ time før solopgang til solnedgang fra 16. december til og med januar	16.10-31.01

Nord for Limfjorden og øst for motorvej E39 mellem Aalborg og Hirtshals

Kronspidshjort og kronhjort større end spidshjort med mindst 5 sprosser på minimum 2 cm på den ene stang.....	01.11-31.12
Øvrige kronhjørt.....	ingen jagttid
Kronhind og kronkalv	01.11-15.01

Nord for Limfjorden og vest for motorvej E39 inklusiv Mors

Kronhjort større end spidshjort med mindst 5 sprosser på minimum 2 cm på den ene stang	16.10-31.12
Kronspidshjort.....	16.10-31.01
Øvrige kronhjørt.....	ingen jagttid
Kronhind	16.10-31.01
Kronkalv	01.09-31.01

De dele af Aalborg, Rebild og Vesthimmerland Kommuner der ligger syd og øst for Limfjorden og vest for motorvej E45 mellem Aalborg og afkørsel 33 Haverslev, nord for hovedvej 535 mellem Haverslev og Aars, nord for Løgstørvej mellem Aars og Hornumbrovej, nord og vest for Hornumbrovej, nord og øst for Hyllebjergvej/ Bjørnsholmvej, øst for rute 533 mellem Bjørnsholmvej og Bjørnsholm Å og nord for Bjørnsholm Å mellem rute 533 og Limfjorden (ikke Livø)

Kronhjort større end spidshjort.....	01.12-15.12
Kronhind, kronkalv og spidshjort	01.11-15.12

Området vest for Randers Fjord, nord for Gudenåen mellem Randers Fjord og rute 180, herfra nord for rute 180 og rute 16 til rute 533, øst for rute 533 til Skals Å, nord for Skals Å mellem rute 533 og Limfjorden, og syd og øst for Limfjorden undtagen området beskrevet ovenfor

Kronhjort større end spidshjort.....	16.09-30.09 og 16.10-31.12
--------------------------------------	----------------------------

LOKALE JAGTTIDER FOR DÅVILDT

BILAG 4

Bornholms Kommune

Då og dåhjort.....	ingen jagttid
Dåkalv.....	01.01-15.01

Fredericia, Varde og Billund Kommune og de dele af Esbjerg Kommune, Vejen Kommune og Kolding Kommune som ligger nord for motorvej E20 i Jylland til Ny Esbjergvej, nord for Ny Esbjergvej til Skovvungen nord for Skovvungen og nord for Kolding Fjord og syd for Vejle Fjord og Vejle Å ind til rute 170, syd for rute 28 til rute 176, vest for rute 176 til motorvej 18, vest for motorvej 18 til Ikast-Brande Kommune, sydøst for Ikast-Brande Kommune

Dåkalv.....	01.09-31.01
Då og spidshjort	01.12-31.01
Dåhjort større end spidshjort	01.12-15.12

Tønder Kommune og den del af Esbjerg Kommune, der ligger syd for E20

Dåkalv.....	01.11-31.12
-------------	-------------

Aabenraa, Sønderborg og Haderslev Kommuner samt de dele af Kolding og Vejen Kommuner, der ligger syd for E20

Då, spidshjort og dåkalv	01.11-31.01
Dåhjort større end spidshjort	01.12-31.12

Fyn med undtagelse af Langeland, Tåsinge og Ærø

Då, spidshjort og dåkalv	01.10-31.01
Dåhjort større end spidshjort	01.10-31.10 og 16.12-31.12

Øen Langeland

Dåhjort.....	01.12-31.12
Då og dåkalv	01.11-31.01

Øen Tåsinge

Dåhjort.....	01.01-31.01
--------------	-------------

Øen Ærø

Dåspidshjort og dåkalv	01.01-31.01
Då, dåhjort større end spidshjort	ingen jagttid

Ikast-Brande, Herning, Holstebro, Struer og Lemvig Kommuner

Dåkalv, då og dåspidshjort	01.12-31.12
Dåhjort større end spidshjort	01.01-15.01

Ringkøbing-Skjern Kommune

Dåvildt	01.12-31.12
---------------	-------------

Området øst for motorvej E39 mellem Hirtshals og rute 585 og nord for rute 585

Då, dåspidshjort og dåkalv	16.11-31.01
Dåhjort større end spidshjort	01.12-15.01

Området nord for Limfjorden, øst for motorvej E45 (Aalborg-Frederikshavn)

Dåhjort større end spidshjort	ingen jagttid
Då, dåkalv og dåspidshjort	01.12-31.12

Nord for Limfjorden og vest for motorvej E39 inklusiv Mors

Då, dåkalv og dåspidshjort	16.11-31.01
Dåhjort større end spidshjort	16.12-31.12

De dele af Aalborg, Rebild og Vesthimmerland Kommuner der ligger syd og øst for Limfjorden og vest for motorvej E45 mellem Aalborg og afkørsel 33 Haverslev, nord for rute 535 mellem Haverslev og Aars, nord for Løgstørvej mellem Aars og Hornumbrovej, nord og vest for Hornumbrovej, nord og øst for Hyllebjergvej/Bjørnsholmvej, øst for rute 533 mellem Bjørnsholmvej og Bjørnsholm Å og nord for Bjørnsholm Å mellem rute 533 og Limfjorden (ikke Livø)

Då, dåspidshjort og dåkalv	01.12-15.12
Dåhjort større end spidshjort	ingen jagttid

Området nord for motorvej E45 (Aalborg-Frederikshavn), øst for motorvej E39 (Aalborg-Hirtshals), syd for vej 585

Då, dåkalv og dåspidshjort	01.12-15.01
Dåhjort større end spidshjort	16.12-31.12

Ferieplan i Sydslesvig 2021

Danske helligdage i 2021, som er hverdage i Sydslesvig

1. april	Skærtorsdag
30. april	St. Bededag

Sydslesvigske fest- og helligdage i 2021, som er hverdage i Danmark

1. maj	Maj-festdag
3. oktober	Tysk enhedsdag

Ferieplan for skolerne i Sydslesvig i 2021, fastlandet

Forårsferie	1. april - 16. april
Sommerferie	21. juni - 30. juli
Efterårsferie	4. oktober - 15. oktober
Juleferie	23. december - 5. januar 2022

Flagregler

Flaget hejses ved solopgang, dog tidligst kl. 8.00, og nedhales ved solnedgang. Ved flagning på halv stang hejses flaget først til top, forbliver der nogle sekunder, hvorefter det sænkes til halv. Den korrekte position er, når flagets underkant befinder sig ud for midten af flagstangen. Flaget nedtages ved først at lade flaget gå til tops, hvor det forbliver nogle sekunder, derefter hales det langsomt ned.

Hejsning og nedhaling af flaget bør altid foregå langsomt.

Ophalerlinen skal være stram, nedhalerlinen skal være løs (slæk) så flaget vajer frit ud fra stangen - det skåner flaget i stærk blæst.

Bortset fra de nordiske flag, FN-flaget, og EU-flaget, der frit kan benyttes sammen med eller uden Dannebrog, består der et almindeligt forbud mod at flage med fremmede nationers flag på dansk territorium.

Tilladelse skal i hvert tilfælde indhentes hos den lokale politimyndighed.

Ved flagning med Dannebrog i forbindelse med andre nationers flag skal Dannebrog hejses først og have den fornemste plads.

Ved ulige antal stænger er den fornemste plads i midten.

Ved 2 stænger skal Dannebrog være til venstre for beskueren (set forfra).

De fremmede nationers flag må ikke være større end Dannebrog.

Rul aldrig et vådt flag sammen.

Et flag med itublæste hjørner bør repareres hurtigst muligt.

Flagets højde skal være 1/5 af stangens længde.

Officielle civile flagdage 2021

(fastsat af Justitsministeriet)

1. januar: Nytårsdag

5. februar: Kronprinsesse Mary

6. februar: Prinsesse Marie

2. april: Langfredag (halv stang til solnedgang)

4. april: Påskedag

9. april: Danmarks besættelse 1940 (halv stang til kl. 12, derefter på hel stang)

16. april: Dronning Margrethe II

29. april: Prinsesse Benedikte

5. maj: Danmarks befrielse 1945

13. maj: Kr. Himmelfartsdag

23. maj: Pinsedag

26. maj: Kronprins Frederik

5. juni: Grundlovsdag

7. juni: Prins Joachim

15. juni: Valdemarsdag - Genforeningsdag

5. september: Danmarks udsendte soldater

25. december: Juledag

Sønderjyds Skoleforening

Sønderjyds Skoleforening yder sønderjysk ungdom - nord og syd for grænsen - hjælp til skoleophold og støtter folkeoplysende arbejde i Sønderjylland.

Der kan søges tilskud til ophold på de frie efterskoler i 8., 9. og 10. skoleår, samt til ophold på højskoler og husholdningsskoler af mindst 3 måneders varighed, hvortil der kan opnås statstilskud.

Sønderjyds Skoleforening bestyrer en række legatmidler, som kan søges af studerende på videregående uddannelser. I det første studieår kan medlemmer søge stipendium fra Sønderjyds Skoleforening.

Forældre, der er medlemmer, kan søge tilskud til deres børn, indtil børnene er 20 år. Ansøgere over 20 år skal selv være medlem.

Se mere på www.sønderjydskskoleforening.dk

Bliv medlem af Sønderjyds Skoleforening

Formand:
Peder Moltesen Ravn
Harevej 22
Egebæk-Hviding
6760 Ribe
Telefon 7544 5433

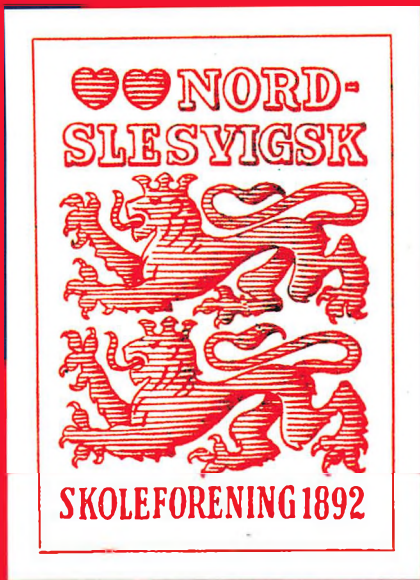
Sønderjyds Skoleforenings kontor,
v/ sekretær:
Else Hvide Beim
Roostvej 19, Roost
6535 Branderup J.
Telefon 4940 7216

Mailadresse:
soenderjyskskoleforening@outlook.dk

Sønderjyds Skoleforening udgiver »Sønderjysk Almanak«

Mailadresse:
soenderjyskalmank@outlook.dk

Se foreningens
årsberetning inde
i Almanakken.

Sønderjysk Almanak 2021
28. årgang

Udgivet af Sønderjydsk Skoleforening®